

## **AURELIUS AUGUSTINUS**

### **Als licht in het hart**

**Preken voor het liturgisch jaar [sermones de tempore]**

**Vertaald door**

**drs. Joost van Neer, dr. Martijn Schrama o.s.a., drs. Anke Tigchelaar en drs.  
Paul Wammes, ingeleid en van aantekeningen voorzien door dr. Martijn  
Schrama o.s.a.**

**1996 by Augustijn Instituut Typografie omslag Harm Meijer**

**Voor België:**

**Uitgeverij Kritak, Isabellalei 76, 2018 Antwerpen**

**Ambo-Klassiek**

**Ambo /Baarn**

**Het Augustijns Instituut is opgericht op 30 augustus 1989 door de Nederlandse  
Provincie van de Orde der Augustijnen. Het instituut heeft als doel om de be-  
langstelling voor en de bestudering van Augustinus' spiritualiteit in het Ne-  
derlands taalgebied te stimuleren.**

**Augustijns Instituut, Augustijnendreef 15, 5611 CS Eindhoven**

**STICHTING DE GIHONBRON  
MIDDELBURG  
2019**

## **Inhoud**

### **INLEIDING 7**

Overlevering van de handschriften 7

Tekstoverlevering in druk 9

Augustinus' vorming tot predikant 11

Improvisatie 13

Het genre van Augustinus' sermones 14

Preken volgens de Schriften 14

Plaats en functie in de liturgie 16

De taak van de lector in de dienst van het Woord 17 Luisteren naar een spreker 19

Uitgangspunten bij de selectie 20

Uitgangspunten bij het vertalen 21

Tot slot 22

### **LITERATUUR 24**

Latijnse tekstuittgaven 24 Vertalingen 24

Achtergrondliteratuur 25

### **WENKEN VOOR DE LEZER 27**

## **ALS LICHT IN HET HART**

### **Kersttijd 31**

Sermo 189 31 - Sermo 191 34 - Sermo 195 37 - Sermo 196 39 - Sermo 196A 42

### **Openbaring van de Heer**

Sermo 201 46 - Sermo 202 49 - Sermo 203 52 - Sermo 204A 54 - Sermo 205 55 - Sermo 375 58

### **Veertigdagentijd 60**

Sermo 208 60 - Sermo 210 62 - Sermo 211 71 - Sermo 216 76 - Sermo 217 85

### **Goede Vrijdag 91**

Sermo 218 91 - Sermo 218E 95

### **Paastijd 98**

Sermo 219 98 - Sermo 222 99 - Sermo 223A 101 - Sermo 223B 108 - Sermo 223D 110 - Sermo 223E 111 - Sermo 223F 113 - Sermo 223G 115 - Sermo 226 116 - Sermo 229B 117 - Sermo 229F 119 - Sermo 229J 123 - Sermo 229-0 127 - Sermo 229P 130 - Sermo 235 134 - Sermo 237 136 - Sermo 239 141 - Sermo 242A 146 - Sermo 243 149 - Sermo 245 154 - Sermo 246 158 - Sermo 247 162 - Sermo 250 165 - Sermo 251 170 - Sermo 252 176 - Sermo 253 187 - Sermo 256 190 - Sermo 259 195 - Sermo 260D 202 - Sermo 260E 205

### **Hemelvaartsdag 207**

Sermo 263 207 - Sermo 263A 209 - Sermo 265A 212 - Sermo 265E 216 - Sermo 265D 218 - Sermo 265F 222 - Sermo 377 225 - Sermo 395 226

### **Pinksteren 229**

Sermo 266 229 - Sermo 267 236 - Sermo 272B 239 - Sermo 378 244

### **AANTEKENINGEN 247**

### **REGISTER OP BIJBELTEKSTEN 283**

## Inleiding

In veel kerkelijke gemeenschappen zijn vandaag de dag middelen ontwikkeld om leden die niet meer aan kerkdiensten kunnen deelnemen, toch bij de plaatselijke eredienst te betrekken. Sommige mensen vieren vanuit hun huis door middel van een kerkradio de liturgie mee. Op andere plaatsen bestaat het gebruik om diensten op te nemen en de opname bij zieken thuis te bezorgen. Er zijn pastores en dominees die hun preken in drukvorm onder geïnteresseerde gelovigen verspreiden. Wie denkt dat dit alleen in een tijd van televerbindingen, geluidsapparatuur en tekstverwerkers voor kan komen, vergist zich.

Rond het jaar 400 zijn in de basiliek van de Noordafrikaanse havenstad Hippo tijdens de viering van het Paasfeest niet alleen gelovigen uit de stad aanwezig, onder de kerkgangers bevinden zich ook snelschrijvers van elders. Zij zijn er op uitdrukkelijk verzoek van geïnteresseerde, vermogende gelovigen om de preken van de vermaarde bisschop Augustinus (354-430) zo nauwkeurig mogelijk op te tekenen. Zeker in de Paastijd is de boeiende predikant in zijn eigen geloofsgemeenschap te beluisteren. Pasen viert iedere bisschop thuis. Elk jaar tijdens de Paasnacht worden immers talrijke mensen gedoopt en voor het eerst tot de viering van de eucharistie toegelaten. Aan de snelschrijvers is het te danken dat een aanzienlijk aantal preken van Augustinus zijn overgeleverd en bewaard gebleven tot op de dag van vandaag.

## OVERLEVERING VAN DE HANDSCHRIFTEN

Meestal was Augustinus ervan op de hoogte dat er zich snelschrijvers onder zijn gehoor bevonden. Als de preek eenmaal was uitgeschreven, benutte hij de gelegenheid om het verslag door te lezen en er zo nodig verbeteringen in aan te brengen voordat de tekst werd gekopieerd en verspreid. Van zo'n preek werd ook een afschrift bewaard in zijn huisbibliotheek. Het kon natuurlijk ook gebeuren dat de bisschop geen weet had van de aanwezigheid van snelschrijvers. Dat was bijvoorbeeld het geval wanneer hij elders, als gastpredikant, Gods Woord verkondigde. Dan kreeg hij geen kans om de schriftelijke weergave na te zien.

In de jaren 426-427 werkt Augustinus aan een inhoudelijk overzicht van al zijn vruchten in woord en geschrift. In die globale catalogus biedt hij het nageslacht niet alleen een bondige samenvatting van veel van zijn werken, maar geeft hij ook aan op welke punten hij zijn vroegere inzichten aangevuld of veranderd wil zien. Deze *Retractationes*<sup>1</sup> of nalezingen bevatten een schat aan inlichtingen over zijn omvangrijke oeuvre, maar men zal er tevergeefs in zoeken naar kritische opmerkingen over zijn preken. Possidius, Augustinus' vriend, leerling en collega-bisschop, heeft niet alleen een beschrijving van diens leven opgesteld,<sup>2</sup> maar ook een lijst van werken die hij aantrof in Augustinus' huisbibliotheek.<sup>3</sup>

De lijst van Possidius bevat, anders dan Augustinus' eigen overzicht, wel beknopte informatie over talloze afzonderlijke preken. Deze lijst vormt een eerste ijkpunt om preken die op naam van Augustinus zijn overgeleverd, op authenticiteit te beoordelen. De lijst kan echter niet als enig criterium volstaan. Niet van alle preken was immers een exemplaar aanwezig in de bibliotheek van Hippo.

Reeds tijdens Augustinus' leven vinden afschriften van preken en andere verhandelingen een eigen weg naar geïnteresseerde medebisschoppen aan de Europese zijde van de Middellandse Zee. Kort na Augustinus' dood wordt Hippo door de Vandalen verwoest. Wonderlijk genoeg blijft zijn bibliotheek bewaard. Maar op den duur valt de literaire erfenis van Augustinus uiteen. Elke preek wordt langs een

ingewikkeld proces van overlevering in handschriften doorgegeven aan het nageslacht.

Voor het kopiëren van teksten gelden in die tijd andere normen en waarden dan tegenwoordig. Om enkele belangrijke verschillen te noemen:

- Het omvangrijke werk van Augustinus kon natuurlijk niet altijd in zijn geheel op iemands belangstelling rekenen. Het kopiëren van handschriften was een tijdrovende en kostbare aangelegenheid. Vaak koesterde men interesse in dit of dat werk of onderwerp en liet men slechts bepaalde gedeelten afschrijven. Zulke tekstverzamelingen zijn een soort bloemlezing waarin veelal fragmenten van Augustinus' werken worden bewaard.
- Het gebeurde dat de teksten in een handschrift op een bepaalde manier waren geordend, maar door een latere kopiist volgens andere criteria werden gerangschikt. Zo zijn er oude handschriftenverzamelingen bewaard waarin men bijvoorbeeld uitsluitend paaspreken heeft opgenomen. De paaspreken van Augustinus werden dan bewaard tussen die van andere kerkvaders.
- Er bestonden vroeger andere gewoonten bij het vermelden van de gebruikte bron. Letterroof werd toen niet als zodanig aangemerkt. Teksten van een gezaghebbend persoon konden veel meer dan tegenwoordig vrijelijk worden overgenomen zonder dat men naar de oorspronkelijke auteur verwees. Bisschop Caesarius van Arles (470-542) bracht een aantal preekverzamelingen in omloop om ze in Gallische kerken te laten voorlezen. Daardoor zijn vele preken van Augustinus in hun oorspronkelijke vorm bewaard gebleven. Maar talrijke andere preken van Augustinus werden door Caesarius op zo'n manier bewerkt, dat eeuwen nadien men dergelijke bewerkte teksten toeschreef aan de bisschop van Hippo zelf. En Caesarius was niet de enige die met Augustinus' preken als voorbeeld eigen teksten schreef. De hoeveelheid preken die in de loop der eeuwen aan Augustinus is toegeschreven, maar niet werkelijk van hem afkomstig blijkt, benadert in omvang het aantal authentieke preken.

#### TEKSTOVERLEVERING IN DRUK

Het is opvallend hoe snel na de uitvinding van de boekdrukkunst men zich beijvert om het gehele oeuvre van Augustinus in druk te publiceren. Ruim vijftig jaar na het ontstaan van de boekdrukkunst verschijnt de eerste Augustinus-uitgave. Ze wordt gedrukt bij Johannes Amerbach uit Bazel.<sup>4</sup> Hij brengt Augustinus' werken uit in de volgorde van de *Retractationes*. De zes banden suggereren Augustinus' volledige werken te bevatten, maar de *Epistolae*, de *Sermones* en de *Enarrationes in Psalmos* blijken er niet in opgenomen te zijn.

1) De uitgave die door de Rotterdammer Desiderius Erasmus wordt verzorgd in de jaren 1528-1529 geldt als tekstkritisch beter.<sup>5</sup> Van deze teksteditie zijn niet alle Bazelse drukken bekend, maar ook exemplaren afkomstig van drukkerijen uit Parijs en Venetië.

Te Lyon in 1561-1563 ziet voor het eerst een Augustinus-uitgave het licht die in een afzonderlijke band een zakenregister op alle werken geeft.

In 1577 verzorgen Leuvense theologen een belangrijke uitgave.<sup>6</sup>

Deze editie wordt in Antwerpen gedrukt. Voor het eerst gaat Possidius' levensbericht van Augustinus aan de werken vooraf. In de zestiende eeuw verschijnen de werken van de kerkvader dus viermaal door min of meer onafhankelijk van elkaar genomen initiatieven.

De volgende uitgave laat ruim een eeuw op zich wachten. Deze editie, vanaf 1679 in Parijs uitgebracht, staat tot op de dag van vandaag als zeer betrouwbaar bekend. Het

waren de benedictijnse monniken van de congregatie van St.-Maurus, die in de zeventiende eeuw deze kritische editie hebben voorbereid door een groots opgezet handschriftenonderzoek en tekstvergelijking. De uitgave van de mauristen verschijnt over een periode van ruim twintig jaar: in 1679 de eerste band, in 1700 de laatste.'

De pseudo-werken - aan de kerkvader toegeschreven, maar niet van hem afkomstig - zijn in deze editie typografisch gemakkelijk te onderscheiden van de als authentiek beschouwde werken. De mauristen hebben er bovendien veel werk van gemaakt om Augustinus' brieven en preken een nieuwe, overzichtelijke ordening te geven. Hun lijvige folianten worden aan het begin van de achttiende eeuw herdrukt in Antwerpen (Amsterdam) en in de loop van dezelfde eeuw nog viermaal in Venetië.

Deze uitgave wordt overgenomen in de negentiende eeuw. Caillau verzorgt in de jaren rond 1840 in Parijs een editie van 42 kleine banden, waarin ook aanvullingen zijn opgenomen;<sup>18</sup> vooral door de preken uit te brengen die hijzelf en Saint-Yves hebben ontdekt. Daarvan zijn er door latere geleerden een aantal terecht aan Augustinus toegekend.

In dezelfde tijd wordt, eveneens in Parijs, de uitgave van de mauristen door Migne opgenomen in zijn reeks *Patrologia Latina*.<sup>19</sup>

Met de heruitgave door Migne is het overzicht van de edities van Augustinus' Opera Omnia volledig. In 1792 waren in Wenen door Michael Denis, als eerste van een reeks geleerden, vijftientig nieuw ontdekte preken van Augustinus gepubliceerd. De discussies over hun authenticiteit zijn sindsdien nooit meer geheel verstomd en duren voort tot op de dag van vandaag.

Sinds de Augustinus-uitgave in de *Patrologia Latina* zijn geen pogingen meer ondernomen om alle werken van de kerkvader tekstkritisch in één afgeronde editie te publiceren. Men beperkt zich in onze eeuw tot het tekstkritisch uitgeven van afzonderlijke werken, dikwijls zelfs van afzonderlijke preken of brieven. Tweemaal zijn zulke uitgaven in grotere reeksen ondergebracht.

In 1877 begon men aan de keizerlijke academie te Wenen met het *Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latino- rum* (csEL); in 1954 te Steenbrugge en Turnhout met het *Corpus Christianorum Series Latina* (ccsL). Daarnaast moet de lezer zijn weg leren vinden in de vele afzonderlijke edities opgenomen in proefschriften, tijdschriften, congres- en andere gelegenheidsbundels.<sup>10</sup> De verstrooiing van Augustinus' werken in druk en in handschrift is groot en dat geldt in het bijzonder voor zijn preken. Tijdens speurtochten langs bibliotheken en in eeuwenoude handschriftenverzamelingen worden nog steeds teksten als afkomstig van hem geïdentificeerd.<sup>11</sup> Dankzij dit speurwerk kan men thans over een kleine zeshonderd preken van de kerkvader beschikken.

De omvangrijke verzamelingen ten spijt schat men dat de bewaarde teksten slechts tien procent uitmaken van het totaal van de door Augustinus gehouden preken. Hierbij wordt verondersteld dat Augustinus gedurende bijna veertig jaren de geloofsgemeenschap tijdens de liturgie minimaal 6000 keer in het openbaar heeft toegesproken.<sup>12</sup> De verkondiging van Gods Woord was voor elke bisschop van de vijfde eeuw een van de belangrijkste taken.

Ook Augustinus was zich van die opdracht diep bewust. Zijn vaardigheid in de welsprekendheid en zijn omgang met de Heilige Schrift waren het resultaat van een grondige opleiding in de retorica en een jarenlange oriëntatie in de christelijke stromingen van zijn tijd.

## AUGUSTINUS' VORMING TOT PREDIKANT

Tenminste negen jaren van zijn leven - tussen 373 en 383 – is Augustinus lid van de kerk van de manicheeërs.<sup>13</sup> Daar maakt hij als auditor of toehoorder kennis met een vorm van Bijbelstudie waarin het onderzoek naar onderling tegenstrijdige passages centraal staat. De manicheeërs richten zich vooral tegen het Oude Testament, dat door hen vrijwel geheel wordt verworpen, maar eveneens tegen een aantal gedeelten van het Nieuwe Testament.<sup>14</sup>

Gedurende de jaren 384-387.<sup>15</sup> verblijft Augustinus langere tijd in Milaan, destijds de keizerlijke residentie van het Romeinse rijk. In 374 wordt Ambrosius door het volk tot bisschop van die stad gekozen. Ambrosius is een erudiet man. Hij kent goed Grieks en benut in zijn verkondiging bijna moeiteloos de schriftuitleg en de inzichten van Griekssprekende bisschoppen, door wie het theologische klimaat voor een groot deel wordt bepaald. De preken van Ambrosius maken op Augustinus diepe indruk. Nieuw is voor hem, dat de boeken van het Oude en van het Nieuwe Testament niet als tegengesteld aan elkaar worden gezien, maar als eenheid, verbonden met elkaar door het Woord van God, Jezus Christus.<sup>16</sup>

In de winter van 386 schrijft Augustinus zich in als competens of doopkandidaat. Tijdens de veertigdagentijd ontvangt hij met de andere doopleerlingen geloofsondericht van Ambrosius en in de Paasnacht van 24 op 25 april 387 wordt hij door de bisschop van Milaan gedoopt.

Het jaar daarop vestigt Augustinus zich weer in zijn ouderlijke woonplaats Thagaste in Noord-Afrika om daar met vrienden als servi Dei of dienaren van God samen te leven in een religieuze gemeenschap, en zich te wijden aan Bijbelstudie en handenarbeid. Op uitnodiging van een hoge staatsambtenaar, die belangstelling koesterde voor Augustinus' religieuze gemeenschapsleven, brengt hij in 391 een bezoek aan Hippo. Deze stad gold na Carthago als de belangrijkste Romeinse havenstad aan de Noordafrikaanse kust. Zij had indertijd ongeveer veertigduizend inwoners en was gelegen aan een rivierdelta met welvarende landbouwgronden en een beschutte haven. De haven zorgde voor vele internationale contacten. De stad had een Griekssprekende bisschop Valerius die - meer dan hem lief was - beziggehouden werd door debatten met de donatisten.

Deze groepering ontleende haar naam aan de Noordafrikaanse bisschop Donatus, die in de eerste helft van de vierde eeuw leefde. De donatisten pretendeerden elke vorm van collaboratie met de Romeinse machthebbers tijdens de christenvervolging onder keizer Diocletianus (303-305) geweigerd te hebben. Niet alle Noordafrikaanse bisschoppen hadden zich zo gedragen. Daarom ontstonden er problemen rond de integriteit van de kerkelijke ambtsdragers. De daaruit voortgekomen wrijvingen en ruzies bleven sindsdien voortwoekeren en veroorzaakten grote tweedracht in de kerk van dat gebied. In de debatten met de donatisten schoot het Latijn van Valerius te kort. Daarom was hij op zoek naar hulp. Die meende hij in de persoon van Augustinus te kunnen vinden.

Augustinus werd tegen zijn zin door de kerkgangers naar voren geschoven en ter plekke door Valerius tot priester gewijd. De bejaarde bisschop gaf zijn nieuwe priester meteen de opdracht om te preken. Nu was dat in de kerken van het Oosten gebruikelijk, maar in de kerken van het Westen hoogst ongewoon. Preken was zeker in Noord-Afrika vrijwel uitsluitend aan de bisschop voorbehouden. Pas gewijd bedingt Augustinus bij zijn bisschop iets bijzonders. Hij weet de vervulling van de preekopdracht uit te stellen door eerst om studieverlof te vragen, zodat hij zich een jaar lang met de Heilige Schrift bezig kan houden.<sup>17</sup> Vanaf 392 acht hij zijn

vertrouwdheid met de Bijbel voldoende om in de katholieke geloofsgemeenschap het Woord Gods te verkondigen. Vanaf die tijd preekt Augustinus bijna veertig jaar lang iedere zaterdag en zondag, op alle feestdagen, in bepaalde tijden van het liturgische jaar elke dag, op sommige dagen verschillende keren en in een enkele viering zelfs meerdere malen.

### IMPROVISATIE

Men doet dus veelvuldig een beroep op Augustinus' preekvaardigheid. Hij bereidt zich op de preek voor door bidden en mediteren, ingebed in een voortdurend lezen, herlezen en bezig zijn met de teksten van de Heilige Schrift. Door zijn manier van voorbereiding is er veel ruimte voor improvisatie en wordt een levendig contact met de kerkgangers gewaarborgd. Dat bleek in Augustinus' tijd geen weelde, want anders dan tegenwoordig was een predikant er toen niet altijd van verzekerd dat zijn gelovigen rustig en stil waren tijdens het toehoren. Men zat niet te luisteren, maar stond. De predikant daarentegen preekte gezeten op zijn zetel. Er kon veel onder het preken gebeuren. De ene keer sloot een laatkomer zich nog tijdens de preek bij de kring van toehoorders aan. De predikant zag zich in zo'n geval genoodzaakt zaken die hij zojuist had besproken, nog eens in het kort uit te leggen. De andere keer begonnen de aanwezigen onrustig te worden, wanneer ze vonden dat de spreker te lang van stof was. In de preken van Augustinus zien we sporen van dit soort voorvallen. Soms verontschuldigt de predikant zich als hij beschouwingen herhaalt die bij een bepaalde groep als bekend mogen worden verondersteld. Dan weer weet hij door een roep om aandacht dreigende onrust in de kiem te smoren. Het gebeurt ook wel dat Augustinus vanwege opkomend rumoer zich genoodzaakt ziet zijn preek voortijdig af te breken.

Improvisatie was bovendien nodig omdat de toehoorders gemakkelijk geneigd waren te onderbreken. De predikant bevond zich om akoestische redenen op een verhoging in de absis van de basiliek, die als geluidsversterker  $\phi$ diende. De toehoorders konden zich tot dicht bij de trappen van de verhoging verzamelen en de predikant tot nadere uitleg bewegen. In Augustinus' preken vinden we ook daarvan getuigenissen terug. Zijn prediking wordt namelijk gekenmerkt door opvallend veel vragen. Deze vraagvorm laat zich enerzijds verklaren vanuit een retorisch motief: zo wordt de concentratie van het publiek vastgehouden. Maar dikwijls mogen wij de vragen ook interpreteren als een weergave van wat men vanuit het gehoor opmerkt. Zo wordt hetgeen aanvankelijk door één persoon is gevraagd maar niet door ieder verstaan, tot vraag van de gehele gemeenschap gemaakt.

Improvisatie werd zeker vereist bij een ander soort onvoorziene situaties: soms immers vergiste de lector of voorlezer zich en las hij een andere passage uit de Heilige Schrift voor dan door Augustinus was opgegeven.<sup>1</sup> En ooit gebeurde het dat de bisschop, te gast in Carthago, door zijn collega Aurelius spontaan werd uitgenodigd om de Schriften uit te leggen. Hij voldeed aan dit verzoek zonder zich te kunnen voorbereiden.<sup>19</sup>

### HET GENRE VAN AUGUSTINUS' SERMONES

In de huidige pastorale praktijk worden naast het genre van de preek' ook andere genres gehanteerd. Bekend zijn de schriftverklaring, overweging, meditatie, sermoen, homilie, conferentie, uiteenzetting, verhandeling of toespraak. Achter elk genre gaan literaire of pastoraal inhoudelijke verschillen schuil. Zo is ook de schriftelijke neerslag van Augustinus' preekarbeid naar verschillende genres geordend. Naast de ongeveer 600 preken of sermones onderscheidt men verhandelingen of tractatus. Daarvan heeft Augustinus er 124. gehouden over het Evangelie volgens Johannes en 10 over de

Eerste Brief van Johannes. Vervolgens kent men uiteenzettingen of enarrationes. Daarvan bestaan er 205 over de 150 Psalmen. Ten slotte zijn er nog schriftverklaringen of expositiones. Geleerden zijn het niet geheel met elkaar eens over wat een voordracht van Augustinus nu tot een verhandeling, een uiteenzetting of een preek maakt. Men neigt ertoe om de sermo of preek een zeker 'volks' karakter toe te schrijven;<sup>20</sup> 'volks' niet in de betekenis van 'populariserend' maar van 'gekenmerkt door een pastorale aandacht voor het volk Gods'. Bovendien huldigt men het standpunt dat elke vorm van prediking die min of meer op zichzelf staat, en dus geen deel uitmaakt van een langere reeks, tot het genre van de sermones behoort.<sup>21</sup>

## PREKEN VOLGENS DE SCHRIFTEN

In communicatief opzicht verliep de preek dus anders dan tegenwoordig. Dat gold ook voor de wijze waarop in de prediking naar een samenhang werd gezocht tussen de verschillende Bijbelteksten. Augustinus getuigt van een kritische houding tegenover tegenstrijdigheden in de tekst van de Heilige Schrift. De manier waarop hij echter in de verkondiging met dit soort uitlegkundige problemen omgaat, verschilt nogal van de huidige manier van omgaan daarmee. In zijn visie stimuleren paradoxen het menselijke verstand, en dagen zij de rede uit om te zoeken naar verscholen betekenissen. Kenners verklaren deze houding niet alleen als het gevolg van een groeiende inhoudelijke vertrouwdheid met de Heilige Schrift, maar ook vanuit een soepelheid van geest die Augustinus in staat stelde op een vindingrijke wijze de Schriften te lezen, te interpreteren en te begrijpen.<sup>22</sup>

Augustinus neemt in zijn uitleg van de Heilige Schrift voorstellingen over die in de tekst van het Nieuwe Testament zelf liggen opgesloten. De kritische houding van de nieuwtestamentische auteurs tegenover bepaalde groeperingen uit het Jodendom werd ingegeven door een intense betrokkenheid op de gemeenschappelijke Joodse tradities. Deze vorm van betrokkenheid is Augustinus natuurlijk vreemd. Maar zoals de nieuwtestamentische auteurs zich konden bekommeren om de eigen tradities van het Jodendom, zo is Augustinus met een gelijksoortige bekommernis bezorgd om de christelijke overlevering. Legt men zijn beschouwingen over de Joden naast die over de ketters en scheurmakers uit het christendom, dan zal men ontdekken dat Augustinus zijn houding tegenover de laatsten feller en scherper uitdrukt dan die jegens de Joden. Nergens overigens betwist de kerkvader het eerstgeborenschap van het volk Israël binnen het kader van Gods heilsbestel.<sup>23</sup>

In onze cultuur is het vanzelfsprekend om de gehele Bijbel in één boekband bijeen te hebben. De inhoud ervan beschouwen we echter onder de druk van het historisch-kritisch onderzoek als een bibliotheek van verschillende soorten geschriften. Augustinus daarentegen zag de Schriften in theologisch opzicht als één geheel - de schriftelijke neerslag van het Woord van God, Jezus Christus - maar kon de Bijbel niet anders bewaren dan in een aantal handgeschreven codices. Hij had bovendien te maken/met meerdere Latijnse Bijbelvertalingen die aanzienlijk van elkaar konden afwijken. Zijn visie op de boeken van de Heilige Schrift als een eenheid stelt de kerkvader in staat teksten met elkaar in verband te brengen en samenhangen te zoeken op een wijze die in hedendaagse preken niet gebruikelijk is. Samenhang weet hij te verduidelijken door thematische overeenkomsten of inhoudelijke tegenstellingen, maar evengoed op grond van een gemeenschappelijk trefwoord of beeldend detail. Zo'n benadering kan het lezen en begrijpen van zijn preken bemoeilijken. Gemakkelijker heeft de lezer het waar Augustinus' preken verwijzen naar het dagelijkse leven en waar ze toespelingen maken op concrete gebeurtenissen. De

bisschop laat in dit soort gevallen zijn grote pastorale bewogenheid zien om de rijkdom van de Schriften in allerlei omstandigheden voor ieder toegankelijk te maken. De inhoud van zijn verkondiging maakt tevens duidelijk dat de toenmalige gelovigen over een groter vermogen beschikten om naar gesproken woorden te luisteren en deze te verwerken, dan de huidige westerse mens.

Augustinus' preken zijn dus doordrenkt van Bijbelse gedachten. Meestal vormt een lezing uit de Heilige Schrift of een afzonderlijk Bijbelvers het uitgangspunt voor de verkondiging. Als de bisschop de betreffende codex bij zijn preekstoel heeft liggen, kan hij sommige Bijbelpassages nog eens naslaan en zo nodig opnieuw voorlezen. Veelal citeert hij echter uit het hoofd en verwijst hij door talrijke zinspelingen naar schriftteksten. Soms gebeurt dat door nadrukkelijk het bedoelde Bijbelboek of de gewijde schrijver met name te noemen. Dikwijls verraadt zijn woordkeuze het impliciete gebruik van Bijbelpassages.

Behalve in de tekst van de Heilige Schrift vindt Augustinus ook in concrete gebeurtenissen aanleiding om te preken. Zo is van hem een preek over de verwoesting van de stad Rome overgeleverd.<sup>24</sup> Hij preekte tijdens de viering van de gedachtenis van een martelaar, tijdens kerkvergaderingen en bisschoppensynoden, bij gelegenheid van ambtsjubilea van collega's, over liturgische onderdelen en praktijken of over gebeden.

#### PLAATS EN FUNCTIE IN DE LITURGIE

De preken van Augustinus worden gekenmerkt door een zekere improvisatie naar stijl en inhoud. De concrete aanleidingen voor een preek mogen dan van elkaar verschillen, dat neemt niet weg dat het slot van de preek tijdens een eucharistieviering min of meer vastligt. Augustinus pleegt zijn preek te beëindigen met een kort gebed in een vaste formule. In de handschriften worden vele preken afgesloten met de woorden waarmee dat gebed begint: *Conversi ad Dominum*.<sup>25</sup>

Tijdens dit gebed stonden voorganger en gelovigen naar het oosten gericht. Daar ging de zon op, het symbool van de verrezen Heer. Predikant en gelovigen zagen elkaar niet meer in het gezicht maar stonden op dat moment achter elkaar. Was de basiliek naar het westen geacht zoals in Hippo, dan stond de voorganger tijdens dit gebed achter het gelovige volk opgesteld. De aandacht voor de predikant kon door de verandering van opstelling naar het dagende licht worden gericht. Het afsluitende gebed vormde het slot van de woorddienst. Het diende om te bidden voor alle aanwezigen, ook voor de katechumenen, die daarna werden heengezonden, omdat zij als ongedoopten niet tot de viering van de eucharistie werden toegelaten.<sup>26</sup> Soms verlieten niet alleen de katechumenen de basiliek, maar moesten alle kerkgangers zich na de dienst van het woord op weg begeven, omdat de daarop volgende dienst van de tafel in een ander kerkgebouw plaatsvond.<sup>27</sup> Het is overigens bekend, dat Augustinus niet alleen preekte in de viering van de eucharistie, maar ook tijdens andere liturgische diensten, zoals het dagelijkse avondgebed.

#### DE TAAK VAN DE LECTOR IN DE DIENST VAN HET WOORD

De eucharistieviering op zondag begon met de intocht van de bisschop en verschillende liturgische assistenten vanuit het secretarium of de sacristie.<sup>28</sup> Na een korte begroeting werd meteen begonnen met de lezingen uit de Heilige Schrift.

In vergelijking met lectoren in de overige kerken in het Westen hadden de lectoren in de kerken van Noord-Afrika een belangrijke liturgische taak. Zij waren bovendien talrijk in aantal.<sup>29</sup>

Aan de lector werden zekere intellectuele en fysieke eisen gesteld. Een lector moest

bijvoorbeeld correct en duidelijk teksten kunnen voordragen. Bedenk hierbij dat het christendom en het Jodendom zich in die tijd onderscheidden van andere godsdiensten door het gebruik van teksten op schrift. Een goede voordracht was een kunst apart. In de tijd van Augustinus las men slechts bij hoge uitzondering in stilte. Men was dus gewend hardop te horen lezen. Het hardop voorlezen zelf vergde echter een grote inpanning, omdat in de uitgeschreven tekst alle woorden zonder enige spatie aaneengeschreven waren. Tijdens het voorlezen kon de lector zich licht vergissen.<sup>30</sup> De stem van de voorlezer moest ten behoeve van het gehoor bovendien kristalhelder zijn. De toehoorders waren immers lang niet altijd even rustig of aandachtig, en er bestonden geen luidsprekers. Ondanks de hoge eisen die aan een lector werden gesteld, kon men blijkbaar zonder moeite deze functionarissen werven uit de eigen plaatselijke geloofsgemeenschap.

Het voorzingen van psalmverzen was voorbehouden aan kinderen tussen de vijf en twaalfjaar. Waarschijnlijk vond men de knapenstem vanwege zijn helderheid het meest geschikt om de psalmteksten te zingen. Jonge zangers waren bovendien gemakkelijker in staat de melodieën aan te leren. Soms functioneerde zo'n knaap ook als lector.<sup>31</sup>

In het algemeen vormde het lectoraat een eerste trede op de ladder van de kerkelijke hiërarchie. Iemand kon die beklimming beginnen als knaap. Vanaf de puberteit had hij de mogelijkheid om voor een gehuwd bestaan te kiezen en als lector te blijven fungeren.

In Hippo werden tijdens de woorddienst van een eucharistieviering op zondag in de regel drie lezingen voorgedragen. Op belangrijke feestdagen kon de woorddienst met een vierde worden uitgebreid. Op zulke dagen begon men meestal met een lezing uit het Oude Testament; in de Paastijd uit de Handelingen van de Apostelen. Meestal begon men op de zondag echter met een lezing uit een van de Brieven. Deze werd beantwoord met responsoriaal psalmgezang. Hierbij zong de cantor een kort refrein voor, dat door de aanwezigen werd herhaald. Vervolgens zong de cantor, in afwisseling met het refreinzingende kerkvolk, telkens enkele psalmverzen voor. Daarna volgde de evangelielezing; haar voor te lezen was gereserveerd voor de diaken. Augustinus las dus niet zelf de liturgische lezingen voor. De bisschop had wel een eigen aandeel in de keuze van de lezingen.

De lezingen van de liturgie lagen immers aan het begin van de vijfde eeuw nog niet vast. Er werd de voorganger een zekere vrijheid gegund om ze zelf te bepalen. Augustinus kon hierbij rekening houden met het karakter van de feestdag.<sup>32</sup> In sommige gevallen liet hij zich leiden door het beginsel van de lectio continua of doorlopende lezing, waarbij gedurende een aantal dagen achtereenvolgens tijdens de dienst uit één Bijbelboek werd voorgelezen. Daarna lichtte hij het voorgelezen gedeelte toe. Op deze manier zijn ten dele de Enarrationes in Psalmos ontstaan, alsook Augustinus' *In Johannis evangelium tractatus* en zijn *In epistulam Johannis ad Parthos tractatus*. Niettemin achtte Augustinus zich op bepaalde dagen of perioden van het liturgische jaar gebonden aan de leestradijtie van de eigen kerkgemeenschap.<sup>33</sup> Hij hield zich bijvoorbeeld aan de oude gewoonte om in de Paastijd te lezen uit de Handelingen van de Apostelen, maar tijdens zijn pastoraat bracht hij in de evangelielezingen voor de eerste week van Pasen tot drie maal toe wijzigingen aan. <sup>34</sup>

Zijn poging daarentegen om in de week voor Pasen ook de andere evangelieperikopen over het lijden van de Heer dan de gebruikelijke volgens Matteüs voor te laten lezen, vond geen genade bij de mensen van Hippo. Zij veroorzaakte verwarring en protest. Augustinus kwam dan ook terug van dit experiment.<sup>35</sup>

Behalve uit de Heilige Schrift kon op bepaalde dagen in de woorddienst ook uit een martelaarsakte worden voorgelezen, wanneer namelijk de gedachtenis werd gevierd van een bloedgetuige van het geloof. De volksverering van getuigen die het christelijk geloof met de dood hadden bekocht, kende in Noord-Afrika een grote populariteit. Tijdens Augustinus' leven trachtten enkele kerkvergaderingen door middel van maatregelen de devotie voor de martelaren in goede banen te leiden.<sup>36</sup>

De vrijheid van de bisschop bij het kiezen van de schriftlezingen verminderde doordat in de vijfde eeuw meer uitgebreide lezingen- roosters in zwang raakten.

#### LUISTEREN NAAR EEN SPREKER

Behalve in de eucharistieviering op zondag preekt Augustinus doorgaans ook tijdens het avondgebed op zaterdag en zondag. In de eerste week van Pasen preekt hij dagelijks. In die week rondt hij het geloofsonderricht aan de 'pasgeboren' gelovigen af die tijdens de Paasnacht de doop hebben ontvangen. Het hoeft geen verbazing te wekken dat Augustinus' gehoor per dag aanmerkelijk kon verschillen.<sup>37</sup> Pat gold allereerst voor de omvang ervan. De basiliek vulde zich soms met een grote menigte, dan weer sprak de bisschop voor slechts een handjevol mensen. De ene keer luisterde de gemeenschap aandachtig, op andere dagen was men rusteloos en rumoerig. Allerlei omstandigheden van buitenaf konden de opkomst van de toehoorders en de lengte van de preek beïnvloeden, zoals het weer, het tijdstip van de viering of tegelijkertijd uitgevoerde theaterspelen.

Augustinus' gehoor kende een grote verscheidenheid in levensstijl. Men vermoedt dat het grootste gedeelte van de gelovigen uit arme mensen bestond, maar het is opvallend hoe dikwijls de herder zich ook tot de maatschappelijk bevoorrechten richt. Terwijl de toehoorders onderling in intelligentie en belesenheid sterk verschilden, waren slechts weinigen vertrouwd met de klassieke literatuur; vertrouwdheid met de Heilige Schrift mag men echter bij geletterden en ongeletterden niet onderschatten. Het vermogen om te luisteren naar en spontaan te reageren op gesproken woorden was in ruime mate aanwezig. Het kan worden vergeleken met de visuele instelling van de hedendaagse westerse mens. Augustinus liet zich regelmatig lovend uit over de ontvankelijkheid van zijn gehoor. Zijn woorden bleken duidelijk over te komen, zelfs bij de behandeling van diepgaande theologische problemen.

Augustinus' fysieke gesteldheid was hem bij het preken tot last. Hij bezat een broze gezondheid en had hinder van een zwakke stem. Zo gaf hij op een keer te kennen zich door de hitte van de dag niet in staat te voelen verder te spreken. Zulke problemen ten spijt onttrok hij zich zelden aan de verwachting van de geloofsgemeenschap haar met een opwekkend woord te dienen. Spreker en toehoorders toonden zich over en weer gevoelig voor een grote verscheidenheid aan stijlmiddelen die bij het preken werden benut.<sup>38</sup> Daarmee werd trouwens de moeilijkheid het hoofd geboden om het spreken en luisteren een tijdlang te kunnen volhouden. Augustinus' preken duurden vermoedelijk tussen de dertig en negentig minuten.<sup>39</sup> Er waren uitschieters naar beneden, van een paar minuten, en er waren uitschieters naar boven. Het kwam voor, dat de gelovigen een kleine twee uur stonden te luisteren.

#### UITGANGSPUNTEN BIJ DE SELECTIE

De preken die voor deze bundel werden geselecteerd, zijn alle gekozen uit Augustinus' preken voor het liturgische jaar. Het zijn niet de meest omvangrijke door Augustinus gehouden. Slechts één preek in deze verzameling heeft indertijd waarschijnlijk zo'n vijfenveertig minuten geduurd.

De mauristen onderscheidden dit soort preken, de sermones de tempore, van de - in

het algemeen langere - preken over tekstgedeelten uit de Heilige Schrift, de sermones de scripturis. Naast deze twee groepen plaatsten zij de preken gehouden bij de feesten van heiligen, de sermones de sanctis, en de preken over uiteenlopende thema's, de sermones de diversis. Men kan van mening verschillen over deze indeling en de maatstaven die ervoor zijn aangelegd; wel is het een feit dat de indeling in latere uitgaven werd overgenomen met inbegrip van de nummering waarmee de mauristen het preekmateriaal opnieuw ordenden. De sermones de scripturis kregen de nummers 1-183; de tempore 184-272; de sanctis 273-340 en de diversis 341-363. In de nummers 364-396 zijn preken gerangschikt die volgens de mauristen niet onbetwist van Augustinus zelf afkomstig zijn.<sup>40</sup>

De preken van Augustinus die, sinds de uitgave van de mauristen, door geleerden in verschillende bibliotheken werden teruggevonden, zijn door Lambot, later door Verbraken, van een nummer voorzien door aan het preeknummer van de mauristen een letter toe te voegen.<sup>41</sup> In deze bundel wordt de door Lambot en Verbraken aangevulde nummering overgenomen.

Van Augustinus' sermones de tempore is ongeveer tachtig procent gehouden in de periode van het liturgische jaar, die ligt tussen het begin van de veertigdagentijd en Pinksteren. Bij de opzet van de bundel is er naar gestreefd de selectie een afspiegeling te laten zijn van genoemde verhouding. Zo werden er meer paas- dan kerstpreken opgenomen.

Ter voorbereiding van de selectie zijn alle Augustinus-vertalingen in het Nederlands geïnventariseerd.<sup>42</sup> Preken die al eerder in het Nederlands waren overgebracht, maken - op een enkele uitzondering na - van de bundel geen deel uit.

De preken in de bundel bieden als geheel een beeld van Augustinus' zorgvuldige Bijbeluitleg, van zijn vermogen tot diepzinnige theologische beschouwingen en van zijn grote pastorale bewogenheid.

#### UITGANGSPUNTEN BIJ HET VERTALEN

Binnen de marges die het Latijn toelaat, is in de vertaling gestreefd naar een eenvoudig en helder Nederlands. De vertalers hebben zich uitdrukkelijk tot taak gesteld de vertaalde preken geschikt te maken om te worden voorgelezen. Aldus kan het gesproken karakter van de oorspronkelijke tekst tot uitdrukking worden gebracht. Om deze reden is bijvoorbeeld de gebiedende wijs meervoud van het Latijn in het Nederlands met de gebiedende wijs enkelvoud weergegeven. Uiteraard wijkt in de vertaling de interpunctie op vele plaatsen af van die in de Latijnse tekstuitgaven.

Augustinus had niet alleen mannen onder zijn gehoor maar ook vrouwen. Een verdere uitwerking van het uitgangspunt om de preek op te vatten als gesproken taal is de keuze voor inclusief taalgebruik. Zo wordt fratres in de vocatief vertaald met 'broeders en zusters'. Wanneer Augustinus spreekt over de mens in het algemeen, kozen de vertalers voor 'wij' in plaats van 'hij'. Inzake het spreken over God hebben zij zich echter aangesloten bij die culturele tradities binnen het christendom, die in de propositie waarin 'God' ter sprake wordt gebracht, naar deze term verwijzen door middel van de derde persoon mannelijk enkelvoud.

Bij de vertaling van Augustinus' Bijbelcitaten en -allusies werd zoveel als mogelijk en verantwoord was de Willibrord-vertaling overgenomen.<sup>43</sup> Deze moderne Nederlandse Bijbelvertaling wordt gebruikt omdat op die manier Augustinus' praktijk om te citeren en te verwijzen naar in de eredienst voorgelezen teksten ook in de vertaling tot uitdrukking komt. In het Nederlandse taalgebied wordt op dit moment veelvuldig de Willibrord-vertaling in de liturgie benut.

Door gebruik te maken van een reeds bestaande Bijbelvertaling kan bovendien het

verschil in stijl en woordgebruik tussen de taal van de preek en de taal van de Heilige Schrift in de vertaling worden weergegeven. Een dergelijk verschil is evenzeer in Augustinus' preken aanwezig. Dit verschillende taalgebruik dreigde in de vertaling te verdwijnen wanneer men ervoor zou kiezen om als het ware met Augustinus' eigen Bijbeltekst mee te lezen. Ondanks genoemd uitgangspunt moesten de vertalers soms echter de voorkeur geven aan een letterlijke vertaling van Augustinus' Bijbeltekst. De Latijnse Bijbelvertalingen waarvan de kerkvader gebruik maakt, wijken immers in de betekenis van sommige termen sterk af van de Willibrord-vertaling. Zo is op de plaatsen waar Augustinus' redenering helemaal afhankelijk is van een betekenis die niet door de Willibrord-vertaling gevolgd wordt, gekozen voor een letterlijke vertaling van de Bijbeltekst zoals Augustinus die weergeeft.

De Latijnse Bijbeluitgaven hebben hier en daar een andere indeling dan latere uitgaven in andere talen. De noten in deze bundel verwijzen naar de indeling van de Latijnse Bijbeltekst. Indien deze afwijkt van de indeling die in de Willibrord-vertaling wordt gebruikt, is de afwijkende indeling tussen haakjes toegevoegd.

#### TOT SLOT

De leden van de vertaalgroep zijn veel dank verschuldigd aan degenen die hun werkvertaling van kritische kanttekeningen hebben voorzien: dr. A.A.R. Bastiaensen c.m., dr. G J.M. Bartelink, dr. T.J. van Bavel o.s.a., prof.dr. J. den Boeft, dr. A.M.J. van Buuren, dr. P.C.J. Eijkenboom s.j., drs. G.A.A. Oude Breuil o.s.a., mevr. drs. L.M.J. Schreurs, dr. G.E.A.M. Wijdeveld, drs. K.R. van Zaalen o.f.m. en verschillende leden van de Augustinusleeskring 's-Hertogenbosch.

De aangeboden vertaling is het resultaat van een interdisciplinaire samenwerking. De vertaalgroep bestond uit vier leden: twee classici, drs. Joost van Neer en drs. Paul Wammes, een neerlandica, drs. Anke Tigchelaar en een theoloog, dr. Martijn Schrama o.s.a. De voorbereiding en coördinatie van het vertaalproject lagen in handen van de studiesecretaris van het Augustijns Instituut, drs. Hans van Reisen, die tevens zorg droeg voor de verwijzingen naar de Heilige Schrift.

Martijn Schrama o.s.a.

## LITERATUUR

### 1. LATIJNSE TEKSTUITGAVEN

(Opera et Studio Monachorum Ordinis Sancti Benedicti e Congregatione Sancti Mauri) Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Operum Tomus Quintus continens Sermones ad Populum, Antwerpen 1700.

R. Etaix, 'Sermon inédit de saint Augustin sur la Circoncision dans un ancien manuscrit de Saragosse', in: *Revue des Etudes Augustiniennes* 26 (1980), 62-87.

R. Etaix, 'Débris d'un nouveau sermon de saint Augustin pour la fête de l'épiphanie dans un lectionnaire de Jumièges', in: *Revue Bénédictine* 98 (1,988), 7-17.

R. Etaix, 'Le sermon 218 de saint Augustin. Edition complétée et authenticité', in: *Augustinianum* 34 (1994), 359-375.

C. Lambot, 'Nouveaux sermons de saint Augustin 1-ni', in: *Revue Bénédictine* 49 (1937), 233-278.

C. Lambot, 'Nouveaux sermons de saint Augustin', in: *Revue Bénédictine* 62 (1952), 95-107.

J.P. Migne (ed.), *Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Opera Omnia Tomus Quintus, pars prior et altera*, Paris 1841 (= PL 38-39) met aanvullingen in 1877 (PL 47) en in 1960 (PL Supplementum 2).

G. Morin (ed.), *Sancti Augustini Sermones post Maurinos Reperti*, Roma 1930 (= *Miscellanea Agostiniana* i).

S. Poque, *Augustin d'Hippone: Sermons pour la pdque* (= *Sources Chrétiennes* 116), Paris 1966.

P.-P. Verbraken, 'Les fragments conservés de sermons perdus de saint Augustin', in: *Revue Bénédictine* 84 (1974), 245-270.

### 2. VERTALINGEN

T.J. van BAVEL, *Veel te laat heb ik jou liefgekreken*, Leuven 1986 met op blz. 17-108 een vertaling van Possidius' *Vita Sancti Aurelii Augustini Hipponensis*. P. Bellini, F. Cruciani & V. Tarulli, *Sant'Agostino: Discorsi Iv/I-2*, Roma 1984.

E. Hill, *The Works of Saint Augustine: A Translation for the 21st Century: Sermons 111/6-7*, New York 1993.

Katholieke Bijbelstichting, *De Bijbel uit de grondtekst vertaald*, Boxtel 1981-3/ 2.

J.A. van Lieshout, *Kerstpreken van St. Augustinus*, 's-Hertogenbosch 1934. P. de Luis, *Obras de San Agustín 24: Sermones 4*, Madrid 1983.

Chr. Mohrmann, *Sint Augustinus: Preken voor het volk* (= *Monumenta Christiana* 1,1), Utrecht/Brussel 1948.

S. Poque, *Augustin d'Hippone: Sermons pour la pdque* (= *Source Chrétienne* 116), Paris 1966.

M. Raulx (ed.), *Oeuvres complètes de saint Augustin 7-8*, Arras/Paris 1868-1869.

F. Vromen, *Luisteren naar Sint Augustinus: preken voor het liturgisch jaar*, Brugge 1985.

G. Wijdeveld, *Twintig preken van Aurelius Augustinus*, Baarn 1986. G. Wijdeveld, *Aurelius Augustinus: Carthaagse preken*, Baarn 1988.

### 3. ACHTERGRONDLITERATUUR

M. Agterberg, 'Saint Augustin: exégète de l'ecclesia virgo', in: *Augustiniana* 8 (1958), 237-266.

- T.J. van Bavel, *Van liefde en vriendschap*, Baarn 1970.
- B. Blumenkranz, *Die Judenpredigt Augustins: ein Beitrag zur Geschichte der jüdisch-christlichen Beziehungen in den ersten Jahrhunderten*, Basel 1946/Paris 1973/2.
- A.-M. La Bonnardière, 'La Bible liturgique de Saint Augustin', in: C. Kannengiesser (ed.), *Jean Chrysostome et Augustin*, Paris 1975, 147-160.
- A.-M. La Bonnardière, 'L'initiation biblique d'Augustin', in: A.-M. La Bonnardière (ed.), *Saint Augustin et la Bible (= Bible de tous les temps 3)*, Paris 1986, 27-50.
- P. Brown, *Augustine of Hippo*, London 1967. Dit boek is in het Nederlands vertaald en uitgegeven onder de titel *Augustinus van Hippo*, Amsterdam 1992.
- F. Dolbeau, *Sermons inédits de saint Augustin prêchés en 397*, in: *Revue Bénédictine* 104 (1994) 72-76.
- M.J. Dubois, 'Les juifs, le judaïsme et Israël dans la théologie de saint Augustin', in: *Rencontres avec le judaïsme en Israël*, Jérusalem 1983, 53-118. R. Markus, *Saeculum: History and Society in the Theology of Saint Augustine*, Cambridge 1970.
- F. van der Meer, *Augustinus de zielzorger: een studie over de praktijk van een kerkvader*, Utrecht/Brussel 1947.
- Chr. Mohrmann, *Etudes sur le Latin des Chrétiens 2*, Roma 1961.
- A. Olivar, 'ZEs auténtico el sermón 218 de san Agustín?' in: *Augustinianum* 32 (1992), 369-384.
- J. van Oort, 'Augustinus en het manicheïsme', in: *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 47 (1993), 276-291.
- E. Paoli-Lafaye, 'Les lecteurs' des textes liturgiques', in: A.-M. La Bonnardière (ed.), *Saint Augustin et la Bible (= Bible de tous les temps 3)*, Paris 1986, 59-74.
- M. Pellegrino, 'Introduction', in: John E. Rotelle, *The Works of Saint Augustine: a translation for the 21st Century. 3,1: Sermons 1-19*, Brooklyn/New York 1990, 13-131.
- S. Poque, 'Introduction', in: *Augustin d'Hippone: Sermons pour la période* (Source Chrétienne 116), Paris 1966, 9-143.
- S. Poque, *Saint Augustin: Jésus-Christ mort et ressuscité pour nous*, Paris 1986. H. van Reisen, *Met Augustinus aan de slag: beknopte handleiding bij de studie op Augustinus*, Eindhoven 1994.
- P.-P. Verbraken, 'Le recueil augustinien de Schäftlarn', in: *Revue Bénédictine* 82 (1972), 47-62.
- P.-P. Verbraken, *Études critiques sur les sermons authentiques de saint Augustin (= Instrumenta Patristica 12)*, 's-Gravenhage/Steenbrugge 1976.
- P.-P. Verbraken, 'Mise à jour du Fichier signalétique des Sermons de saint Augustin', in: Marc Van Uytange & Roland Demeulenaere, *Aevum inter utrumque (= Instrumenta Patristica 23)*, 's-Gravenhage/Steenbrugge 1991, 484-490.
- P.-P. Verbraken, 'Foreword', in: John E. Rotelle, *The Works of Saint Augustine: a translation for the 21st Century. 3,1: Sermons 1-19*, Brooklyn/New York 1990, II.
- G.C. Willis, *St. Augustine's Lectionary (= Alcuin Club Collection 44)*, London 1962.
- A. Wilmart, 'Un nouveau sermon de saint Augustin sur les deux pêches', in: *Revue Bénédictine* 41 (1929), 144-155.
- A. Zwinggi, 'Der Wortgottesdienst bei Augustin i', in: *Liturgisches Jahrbuch*, 20 (1970), 92-113.

### Wenken voor de lezer

In de eerste noot van elke preek staat informatie bijeen over de belangrijkste Bijbelpassage die als uitgangspunt heeft gediend; over de datering en over de grondtekst. Voor de verklaring van afkortingen wordt men verwezen naar het overzicht hieronder.

1. Gebruikte afkortingen in literatuurverwijzingen: CCSL Corpus Christianorum Series Latina

ep. Epistula

conf. Confessiones

Io.eu.tr. In Johannis Evangelium tractatus

s. Sermo

en. Ps. Enarratio in Psalmum

M Mauristen. Verwijst naar de tweede druk van de tekstuitgave van de benedictijnen uit St.-Maurus uit 1700.

Morin Verwijst naar de tekstuitgave van G. Morin uit 1930.

PL Patres Latini. Verwijst naar de tekstuitgave van J.P. Migne.

2. Gebruikte afkortingen van de Bijbelboeken met de afkorting van niet gelijklopende boeken van de Latijnse vertalingen tussen haakjes:

|              |               |                  |
|--------------|---------------|------------------|
| Gn           | Genesis       | Ezra             |
| Ex           | Exodus        | Nehemia          |
| Lv           | Leviticus     | Tobith           |
| Dt           | Deuteronomium | Judit            |
| Joz          | Jozua         | Ester            |
| Re           | Rechters      | 1 Makkabeeën     |
| Rt           | Ruth          | 2 Makkabeeën     |
| i S (1 Rzeg) | 1 Samuël      | Job              |
| 2 S (2 Reg)  | 2 Samuël      | Ps. Psalmen      |
| 1 K (3 Reg)  | 1 Koningen    | Spreuken         |
| 2 K (4 Reg)  | 2 Koningen    | Pr (Ee) Predker  |
| 1 Kr         | 1 Kronieken   | Hooglied         |
| 2 Kr         | 2 Kronieken   | Wijsheid         |
| Sir (Eccli)  | Jezus Sirach  | Ob Obadja        |
| Js           | Jesaja        | Jon Jona         |
| Jr           | Jeremia       | Mi Micha         |
| Kl           | Klaagliederen | Nah Nahum        |
| Bar          | Baruch        | Hab Habakuk      |
| Ez           | Ezechiël      | Sef Sefanja      |
| Da           | Daniël        | Hag Haggai       |
| Hos          | Hosea         | Zach Zacharia    |
| Ji           | Joël          | Mal Maleachi     |
| Am           | Amos          |                  |
| Mt           | Matteüs       | 1 Tim 1 Timoteüs |
| Mc           | Marcus        | 2 Tim 2 Timoteüs |
| Le           | Lucas         | Tit Titus        |
| Joh          | Johannes      | Film Filémon     |
| Hnd          | Handelingen   | Heb Hebreeën     |

|       |                   |       |            |
|-------|-------------------|-------|------------|
| Rom   | Romeinen          | Jak   | Jakobus    |
| I Kor | i Korintiërs      | 1 Pe  | 1 Petrus   |
| 2 Kor | 2 Korintiërs      | 2 Pe  | 2 Petrus   |
| Gal   | Galaten           | 1 Joh | 1 Johannes |
| Ef    | Efezen            | 2 Joh | 2 Johannes |
| Fil   | Filippenzen       | 3 Joh | 3 Johannes |
| Kol   | Kolossenzen       | Jud   | Judas      |
| 1 Tes | 1 Tessalonicenzen | Apk   | Apokalyps  |
| 2 Tes | 2 Tessalonicenzen |       |            |

## Preken voor het liturgisch jaar

### Kersttijd

#### SERMO 189. 1

#### DE GEBOORTE VAN EEN KIND, ZIE HET KRIJTEN

[1] De dag die elke dag maakte, heeft deze dag voor ons geheiligd. Over deze dag zingt de psalm: 'Zing nu de Heer een nieuw lied, zing de Heer aarde alom; zing de Heer, zegen zijn naam, verkondig de dag uit de dag, zijn heil.'<sup>2</sup> Wie anders is deze dag uit de dag, dan de Zoon uit de Vader, licht uit licht?<sup>3</sup> Die andere dag echter, de verwekker van de dag die vandaag uit de maagd geboren werd, de andere dag kent opgang noch ondergang. God de Vader noem ik de dag. Want Jezus zou niet de dag uit de dag zijn, als ook de Vader niet de dag was.

Wat is dag anders dan licht? Niet het licht voor de ogen van het lichaam, niet het licht dat mensen en dieren met elkaar gemeen hebben, maar het licht dat voor de engelen straalt, het licht dat de harten zuivert wanneer we ernaar kijken. Voorbij gaat immers deze nacht waarin wij nu leven, waarin voor ons de Schriften als lichten ontstoken worden. En komen zal waarover in een andere psalm wordt gezongen: 'In de morgen zal ik bij U zijn en U aanschouwen.'<sup>4</sup>

[2] Deze dag dan, het Woord van God, de dag die voor de engelen straalt en die schijnt in het vaderland - waarvan wij verre zijn in den vreemde<sup>5</sup> - deze dag heeft zich met het vlees bekleed en is geboren uit de maagd Maria. Op wonderbaarlijke wijze is Hij geboren! Wat is wonderbaarlijker dan een maagdelijke bevalling? Zij werd zwanger en is maagd. Zij baart en is maagd. Uit de vrouw die Hij heeft geschapen, is Hij dus geschapen. Hij schonk haar vruchtbaarheid en liet haar maagdelijkheid ongeschonden.

Waar kwam Maria vandaan? Uit Adam. Vanwaar kwam Adam? Uit de aarde.<sup>6</sup> Als Adam uit de aarde kwam en Maria uit Adam, dan komt ook Maria uit de aarde. En als Maria uit de aarde komt, kunnen wij de woorden doorgronden die wij zingen: 'Dan wast de waarheid op uit de aarde.' Wat voor weldaad bewijst zij ons daarmee? Dan wast de waarheid op uit de aarde en ziet gerechtigheid neer uit de hemel.<sup>8</sup> Want de Joden, zoals de apostel Paulus zegt, met hun miskenning van de gerechtigheid Gods en hun verlangen een eigen gerechtigheid op te richten, hebben geweigerd zich aan de gerechtigheid Gods te onderwerpen.<sup>9</sup>

Waar komt de gerechtigheid van de mens vandaan? Uit de mens zelf? Welke arme geeft zichzelf brood? Welke naakte kan zich bedekken, als hij geen kleding krijgt? Gerechtigheid hadden wij niet, hier waren enkel zonden. Waar komt de gerechtigheid vandaan? Wat is gerechtigheid zonder geloof? De rechtvaardige leeft uit het geloof.<sup>10</sup> Wie zonder te geloven zichzelf rechtvaardig noemt, is een leugenaar. Wie geen geloof bezit, moet toch wel liegen? Wie de waarheid wil spreken, moet zich bekeren tot de waarheid. Maar de waarheid was ver te zoeken. De waarheid wast op uit de aarde.<sup>11</sup> U lag te slapen, zij kwam naar u toe. U was diep in slaap, zij wekte u. De Waarheid, heeft zichzelf tot de Weg gemaakt <sup>12</sup> om u niet te verliezen. Omdat de waarheid uit de aarde opwast,<sup>13</sup> is onze Heer Jezus Christus uit de maagd geboren. De gerechtigheid ziet neer uit de heme<sup>14</sup> opdat de mensen niet hun eigen gerechtigheid zouden bezitten maar die van God.

[3] Wat een verheffing van de mens, en wat een vernedering van God ging daaraan vooraf] Vernedering die eraan voorafging? Wij waren sterfelijk, wij voelden de last van de zonden, wij droegen onze straf. Elke mens begint bij de geboorte met ellende. Daar hoeft u geen ziener voor te zijn. Kijk maar eens naar de geboorte van een kind en zie het krijten.

Als die vernedering van God op aarde groot was, dan rijst de vraag: wat voor verheffing heeft dan zo onverwacht plaatsgevonden? De waarheid wast op uit de aarde.<sup>13</sup> De waarheid, Christus, heeft alles geschapen en is geschapen te midden van al het andere. Hij maakte de dag en kwam in de dag. Hij was er vóór de tijden en betrad de tijden. Christus de Heer is zonder begin eeuwig bij de Vader. En toch moet u naar de betekenis van de dag van vandaag zoeken. Het is een geboortedag. Van wie? Van de Heer. Heeft Hij dan een geboortedag? Ja, die heeft Hij. Het Woord in het begin, God bij God, 6 heeft een geboortedag? Ja! Als Hij geen menselijke geboorte zou hebben, dan zou het buiten ons bereik liggen in God herboren te worden. Hij is geboren opdat wij opnieuw geboren zouden worden. Christus is geboren, laat niemand twifelen aan zijn eigen wedergeboorte. Hij is geboren en hoeft niet opnieuw geboren te worden. Opnieuw geboren worden was toch alleen noodzakelijk voor de mens, wiens geboorte vervloekt is? Laat daarom Christus' barmhartigheid in onze harten gestalte krijgen. Zijn moeder droeg Hem in haar schoot, laten wij Hem in ons hart dragen. De maagd is door de vleeswording van Christus bevrucht, laten onze harten bevrucht worden door het geloof in Christus. Zij bracht de Verlosser voort, wij moeten lof voortbrengen. Laten we niet onvruchtbaar zijn, laten onze zielen vrucht dragen voor God.<sup>17</sup>

[4] De geboorte van Christus uit de Vader zonder moeder, de geboorte van Christus uit een moeder zonder vader, beide geboorten zijn wonderbaarlijk. De eerste is eeuwig, de tweede is in de tijd. Wanneer is Hij uit de Vader geboren? Wat wil dat zeggen: wanneer? Zoekt u daarginds een tijdstip? Daarginds waar u geen tijd zult ontdekken? Zoek niet daar naar een wanneer, doe dat hier. U mag zich wel afvragen wanneer Hij uit zijn moeder werd geboren. Wanneer Hij uit de Vader werd geboren, kunt u niet vragen. Hij is geboren, maar kent geen tijd. Hij is als Eeuwige geboren uit de Eeuwige. Hij is mede-eeuwig. Waarover verbaast u zich? Hij is God. Beschouw zijn goddelijkheid en de oorzaak van uw verbazing verval. En toch verbaast u zich wanneer wij zeggen: 'Hij is geboren uit een maagd'. Een indrukwekkende gebeurtenis! Hij is God, u moet zich niet verbazen, laat uw verbazing plaatsmaken voor lofprijzing. Laat het geloof u hierbij helpen, geloof dat het is gebeurd. Al gelooft u het niet, gebeurd is het toch, maar ú blijft een ongelovige.

Hij heeft zich verwaardigd mens te worden, wat wilt u nog meer? Is God voor u niet genoeg vernederd? Hij die God was, is mens geworden. Een benauwde behuizing: gewikkeld in doeken is Hij in een kribbe gelegd.<sup>18</sup> U hoorde het in de evangelielezing. Wie zou zich er niet over verbazen? Die de wereld vervulde, vond geen plaats in de herberg. Die in een kribbe gelegd werd, is ons voedsel geworden. Laten de twee dieren bij de kribbe komen, de twee volkeren, een os kent immers zijn eigenaar, een ezel de krib van zijn meester.<sup>19</sup> Ga naar de kribbe, en schaam u niet lastdier te zijn van de Heer. Christus zult u dragen, u zult op uw weg niet verdwalen, de Weg zit op u.<sup>20</sup> Herinnert u zich dat ezeltje dat naar de Heer werd gebracht? Dat zijn wij, niemand hoeft zich daarvoor te generen. Laat de Heer maar op ons zitten en ons roepen waarheen Hij wil. Wij zijn zijn lastdier. Wij zijn op weg naar Jeruzalem.<sup>21</sup> Met Hem op de rug ervaren wij geen last, maar verlichting.<sup>22</sup> Met Hem als gids verdwalen we niet: wij gaan naar Hem, wij gaan door Hem, wij gaan niet ten onder.<sup>23</sup>

## SERMO 191. 1

### IK SPREEK U AAN MET 'MAAGD'

[0] [Christus, de eniggeboren Zoon van God, de ware zoon van gerechtigheid, straalt over de aarde zonder dat zijn licht de hemel verlaat. Daarginds verblijft Hij eeuwig, hier gaat Hij voorbij in de tijd. Daarginds is Hij zelf de eeuwige dag, hier ondergaat Hij de dag net als de mensen. Daar leeft Hij eeuwig zonder het verloop van uren, hier sterft Hij in de tijd zonder tot zonde te vervallen. Daar verblijft het Leven zonder ondergang, hier bevrijdt Hij ons leven van het lot van de dood. Daar zet Hij de engelen in vuur en vlam met de gloed van zijn heerlijkheid, hier neemt Hij de dood weg van het leven der mensen. Daar geniet men van het licht dat door geen zondaar wordt gedoofd, hier wordt Hij als mens geboren, die alles van de zonde scheidt. Daar is Hij God met God, hier is Hij God en mens. Daar licht uit licht,<sup>2</sup> hier het licht dat iedere mens verlicht.<sup>3</sup> Daar spreidt Hij met zijn Woord de hemelen uit, hier wijst Hij de weg die naar de hemel leidt.<sup>4</sup> Daar heeft Hij het geheim van zijn geboorte gegrond samen met de Vader, hier heeft Hij de ledematen van zijn vlees gevormd in zijn moeder. Daar zit Hij aan de rechterhand van de Vader, hier ligt Hij in een kribbe. Daar voedt Hij de engelen, hier op aarde lijdt Hij als een klein kind honger. Daar blijft Hij voor de volmaakte machten brood dat niet opraakt,<sup>5</sup> hier kan Hij als alle pasgeborenen niet zonder voeding van melk. Daar doet Hij het goede, hier verdraagt Hij het kwade. Daar sterft Hij nooit, hier verrijst Hij na zijn dood en schenkt Hij de stervelingen het eeuwige leven. God is mens geworden om de mens God te laten worden. De Heer heeft het bestaan van een slaaf aangenomen,<sup>6</sup> opdat de mens zich keert naar de Heer. De bewoner en grondvester van de hemel heeft op aarde gewoond, opdat de mens verhuist van de aarde naar de hemel.]

[1] Het Woord van de Vader, dat de tijden heeft gemaakt, is vlees geworden en liet omwille van ons zijn eigen geboortedag in de tijd plaatsvinden. Hij wilde namelijk in zijn geboorte als mens één dag hebben,<sup>8</sup> terwijl er zonder zijn goddelijke bevel toch geen dag voorbijgaat. Zelf was Hij vóór alle tijden bij de Vader en zelf voegde Hij zich vanuit zijn moeder op deze dag in de kringloop der jaren. Mens geworden én maker van de mens. Zo zou de heerser over de sterren aan de moederborst liggen. Zo zou het brood honger en de bron dorst lijden. Zo sluimerde het licht en raakte de weg vermoeid van de reis. Zo werd de waarheid beschuldigd met behulp van valse getuigen, de rechter over levenden en doden gevonnist door een sterfelijke rechter en de gerechtigheid door onrechtvaardigen schuldig verklaard. Zo werd de meester geslagen met de zweep, de druif gekroond met doornen en het fundament opgehangen aan het kruis. Zo werd de kracht verzwakt en de genezing verwond. Zo zou het Leven sterven.

Door deze en vergelijkbare vernederingen in onze plaats te verduren, zou Hij ons verlossen, ook al waren wij het niet waard. Want omwille van ons heeft Hij toch al dat kwaad doorstaan, ook al maakte Hij zich aan niets schuldig. En ook al verdienden wij het niet, toch ontvingen wij door Hem al dat goeds.

[Maar zijn vernedering is onze verheffing en zijn kruis is onze overwinning; zijn kruisbalk is ons triomfteken, zijn dood is ons leven.]

Hierom heeft Hij, die vóór alle eeuwen - zonder een begin van dagen - Zoon van God was, zich dus verwaardigd in de jongste dagen zoon van de mens te zijn. Terwijl Hij

geboren werd uit de Vader en niet door de Vader gemaakt werd, is Hij ontstaan in een moeder die door Hem gemaakt was. Zo zou Hij hier en op een zeker moment geboren worden uit haar, die nooit en nergens had kunnen bestaan dan door Hem.

[2] Zo is vervuld wat de psalm had voorgezegd: 'De waarheid wast op uit de aarde.<sup>9</sup> Maria, maagd voor de ontvangenis en maagd na de bevalling. Want we mogen niet denken dat de ongeschondenheid in die aarde verloren ging,' anders gezegd in het vlees waaruit de waarheid opwast." Na zijn verrijzenis, toen men meende dat Hij geest en niet lichaam was, zei Hij immers: 'Betast Mij en kijk: een geest heeft geen vlees en beenderen, zoals u ziet dat Ik heb.'<sup>12</sup> En toch verschaft de stevigheid van zijn volwassen lichaam zich toegang tot de leerlingen, ook al waren de deuren niet geopend. Hij kon dus als volwassen man door gesloten deuren binnenkomen. Waarom zou Hij dan ook niet als klein kind het lichaam van zijn moeder kunnen verlaten zonder het te beschadigen?

Ongelovigen willen het een noch het ander geloven. Het ongeloof wijst af dat Hij tot beide in staat was. Dat is voor het geloof een reden te meer ze allebei in geloof te bevestigen. Dit is nu precies de kern van het ongeloof: het veronderstelt absoluut geen goddelijkheid in Christus. Bovendien, als het geloof de geboorte van God in het vlees bevestigt, dan kan het er ook niet aan twifelen dat God tot beide in staat is. Zo kon het lichaam van een volwassene zich vertonen aan de mensen binnen - ook al zat de huisdeur op slot - én was het mogelijk dat het kind als een bruidegom te voorschijn kwam uit zijn bruidsvertrek,<sup>13</sup> de maagdelijke schoot, zonder de maagdelijkheid van zijn moeder te beschadigen.

[3] Daar heeft namelijk de eniggeboren Zoon van God zich verwaardigd zich met de menselijke natuur te verenigen. Dat deed Hij om het onbevleete lichaam van de kerk met zichzelf als het onbevleete hoofd te verbinden. Paulus noemt de kerk maagd, niet alleen met het oog op de vrouwen binnen de kerk die ook lichamelijk maagd zijn, maar ook vanuit zijn verlangen naar ieders zuiverheid van geest. Hij zegt: 'Met uw enige bruidegom Christus heb ik u verloofd om u als ongerepte maagd tot Hem te voeren.'<sup>14</sup>

[Maar soms vrees ik dat u zich laat verleiden, zoals eertijds Eva door de sluwe slang werd bedrogen,<sup>15</sup> en dat uw gedachten afdwalen van de eenvoud en reinheid die Christus is.'<sup>16</sup>]

De kerk lijkt dus op de moeder van haar Heer, omdat zij toch - al was het lichamelijk onmogelijk - geestelijk moeder en maagd is. Op geen enkele wijze ontnam Christus dus zijn moeder haar maagdelijkheid bij zijn geboorte. Zijn kerk maakte Hij maagd door die te verlossen van de duivelse ontucht.

Heilige maagden, uit de ongerepte maagdelijkheid van de kerk bent u voortgekomen. U heeft het aardse huwelijk afgewezen en ervoor gekozen ook lichamelijk maagd te zijn. Wees verheugd en vier op deze dag feestelijk dat een maagd is bevallen. Christus is immers geboren uit een vrouw zonder dat Hij door een man in haar verwekt werd. Wie u de maagdelijkheid heeft gegeven om lief te hebben, ontnam zijn moeder niet de maagdelijkheid die u liefheeft. Wie in u geneest wat u van Eva heeft overgenomen, zou natuurlijk nooit schenden wat u in Maria zo heeft gewaardeerd.

[4] Daarom moet u in haar voetstappen treden. Toen zij zwanger werd, was zij niet samen met een man. <sup>7</sup> En toen zij baarde, bleef zij maagd. Probeer zo goed mogelijk op haar te lijken, niet door een kind voort te brengen, want dit kunt u niet als u uw maagdelijkheid wilt behouden. Zij alleen kon zowel het een als het ander, terwijl u voor één van de twee gekozen heeft, omdat u de maagdelijkheid verliest als u voor

allebei kiest. Alleen zij die de Almachtige heeft gebaard, was tot allebei in staat, en wel door Hem. Alleen Hij, de enige Zoon van God, behoorde op deze uitzonderlijke manier mensenzoon te worden.

Dat Hij het kind is van een uitverkoren maagd, wil nog niet zeggen dat Christus voor u niets te betekenen heeft. Die u niet als zoon ter wereld kon brengen met uw lichaam, Hem heeft u immers als bruidegom gevonden in uw hart. Aan een dergelijke bruidegom, ook nog uw verlosser, moet uw geluk zich z6 hechten dat uw maagdelijkheid geen rover hoeft te vrezen. Want degene die zijn moeder zelfs bij een lichamelijke bevalling haar maagdelijkheid niet ontnam, behoedt bij een geestelijke omhelzing de maagdelijkheid in u nog veel meer. En u moet uzelf niet wijsmaken dat u onvruchtbaar bent, omdat u maagd blijft. Want juist de toegewijde ongereptheid van het vlees leidt tot een vruchtbare geest. Doe wat de apostel Paulus zegt: 'U hoeft zich niet druk te maken over aardse zaken: hoe uw echtgenoot te behagen. Denk aan de dingen van de Heer, hoe u Hem in alles kunt behagen.'<sup>18</sup> Bedenk dat u niet een schoot met kinderen kunt bezitten, maar wel een geest vruchtbaar in deugden.

Tenslotte richt ik mij tot alle gelovigen. Ik zeg u allemaal: 'U bent de onbevleete maagd in haar totaliteit, die door de apostel Paulus aan Christus is verloofd.' Ik spreek u aan met dat woord 'maagd'. Wat u in het lichaam van Maria bewondert, bewerk dat in het binnenste van uw ziel. Wie met zijn hart gelooft en zo komt tot gerechtigheid, ontvangt Christus. Wie met het hart gelooft ter rechtvaardiging, ontvangt Christus, en wie met de mond belijdt ter redding,<sup>19</sup> baart Christus. Zo kan in uw geest én overvloedige vruchtbaarheid zijn én maagdelijkheid blijven bestaan.

## SERMO 195.1 DIT IS DE DAG

[1] Onze Heer Jezus Christus, Zoon van God en mensenzoon tegelijk, heeft de dag van vandaag geschapen en geheiligd. Uit de Vader geboren zonder moeder heeft Hij elke dag geschapen. Uit een moeder geboren zonder vader heiligde Hij deze dag. In zijn goddelijke geboorte blijft Hij onzichtbaar, door zijn menselijke geboorte wordt Hij zichtbaar. Beide geboorten zijn wonderbaarlijk. Daarom heeft de profeet Jesaja over Hem voorzeggd: 'Wie kan zijn geboorte verklaren?'

Het is moeilijk te beoordelen op welke geboorte Jesaja vooral doelt. Over die waarbij Hij nooit ongebooren is geweest en mede-eeuwig is met de Vader? Of over de geboorte waarbij Hij op een gegeven moment ter wereld kwam bij een moeder die Hij zelf al had gemaakt? Of toch over die eerste geboorte waarbij Hij, die altijd was, altijd werd geboren? Wie zal verklaren hoe licht uit licht is geboren en hoe die twee toch één licht zijn? Hoe God uit God is geboren en God in aantal daarbij niet toenam? Hoe kan men - alsof het om een historisch feit gaat - zeggen dat Hij geboren is? Bij de goddelijke geboorte ging de tijd toch niet voorbij, want dan zou die geboorte tot het verleden behoren. De tijd ging toch ook niet aan de geboorte vooraf, want dan zou de geboorte in de toekomst liggen. En zijn geboorte behoorde evenmin tot het heden, want dan zou de geboorte nog aan de gang zijn en niet ten einde. Wie zal deze geboorte verklaren? Niemand, omdat wat uitgelegd moet worden, buiten de tijd blijft, maar de woorden van de uitlegger met de tijd vervliegen. En wie heeft een verklaring voor Jezus' geboorte uit een maagd, die Hem in het vlees ontving zonder lichamelijke gemeenschap? Zijn geboorte uit haar lichaam bracht haar overvloed om Hem te kunnen voeden, nam haar daarentegen haar maagdelijkheid niet af toen ze Hem baarde. Wie kan dan één van die geboorten, of beide verklaren?<sup>3</sup>

[2] De Heer onze God is hier. Hier is de Middelaar tussen God en de mensen, een mens en onze Verlosser. Geboren uit de Vader heeft Hij een moeder geschapen en geboren uit een moeder verheerlijkte Hij de Vader. De Eniggeborene van de Vader zonder dat een vrouw Hem baarde, de eniggeborene van zijn moeder zonder dat zij Hem door gemeenschap met een man had ontvangen. In schoonheid munt Hij ver boven de mensenkinderen uit,<sup>4</sup> de zoon van de heilige Maria, de bruidegom van de heilige kerk, die Hij op zijn moeder wilde laten lijken. Want Hij heeft voor ons de kerk tot moeder gemaakt, terwijl Hij voor zichzelf de kerk als maagd bewaart. Tegen haar zegt de apostel Paulus immers: 'Met één man, Christus, heb ik u verloofd, om u als ongerepte maagd tot Hem te voeren.'<sup>5</sup> Verderop zegt Paulus over onze moeder de kerk, dat zij geen dienstmaagd is, maar een vrije vrouw. Hoewel zij een vrouw alleen is, zal zij vele kinderen hebben, meer dan de vrouw die een man heeft.<sup>6</sup> De kerk bezit dus een voortdurende ongerepthed en een nooit verwelkende vruchtbaarheid net als Maria. Want wat Maria in het vlees mocht ontvangen, bewaarde de kerk in de geest. Met dit verschil dat Maria één kind ter wereld bracht, terwijl de kerk vele kinderen baart, die door de ene Christus tot één lichaam verzameld moeten worden.

[3] Dit is dus de dag waarop Hij door wie de wereld is geschapen, ter wereld kwam. Dit is de dag waarop Hij door mens te worden onder ons aanwezig is, die in kracht nooit afwezig was. En Hij kwam dus naar het zijne, omdat Hij altijd al in deze wereld was.<sup>7</sup> Hij was al in de wereld, maar het viel de wereld niet op, omdat het licht in de duisternis scheen, maar de duisternis het licht niet aannam.<sup>8</sup> Hij kwam in het vlees om het vlees van gebreken te reinigen.<sup>9</sup> Hij kwam in een lichaam van aarde, als geneesmiddel, om de ogen van ons innerlijk te genezen, die door de aarde buiten ons waren verblind.<sup>10</sup> Wij waren voorheen duister. Hij kwam, opdat wij licht worden in de Heer<sup>11</sup> nu onze ogen weer beter zijn. Moge het licht niet meer in de duisternis schijnen, aanwezig voor afwezig, maar duidelijk zichtbaar zijn voor wie het ziet. Daartoe kwam de bruidegom zijn bruidsvertrek uitgetreden. Als een reus sprong Hij op om zijn weg af te leggen» Stralend als een bruidegom, gigantisch sterk, beminnelijk en vreeswekkend, ernstig en vriendelijk tegelijk, zacht voor goede mensen, bars voor slechte. Hoewel Hij in de schoot van de Vader bleef,<sup>13</sup> vulde Hij de buik van zijn moeder. In het bruidsvertrek, dat is de moederbuik van de maagd, verbond de goddelijke natuur zich met de menselijke. Daar is het Woord vlees geworden voor ons. Zo kon het, voortkomend uit de moeder, onder ons wonen.<sup>14</sup> En door ons voor te gaan naar de Vader kon het ons een plaats bereiden om te wonen.<sup>15</sup> Laten wij vandaag dus blij zijn en deze dag plechtig vieren. En laten wij in geloof vurig verlangen naar de eeuwige dag, mogelijk gemaakt door Hem die als eeuwige voor ons is geboren in de tijd.

## **SERMO 196.1**

### **DRIE LEVENSTATEN**

[1] Heden is de dag aangebroken waarop onze Heer Jezus Christus is geboren, een feestdag voor ons. Het is de dag waarop de Dag is geboren en dat is juist vandaag, omdat vanaf vandaag de dagen lengen. Er zijn twee geboorten van onze Heer Jezus Christus: een goddelijke en een menselijke. Allebei zijn ze wonderbaarlijk, want de ene vindt zonder vrouw plaats, zonder moeder, de andere zonder man, zonder vader. Wat zegt de heilige profeet Jesaja hierover? 'Wie kan zijn geboorte verklaren?'<sup>2</sup> Dat kan op beide geboorten slaan. Wie zou behoorlijk kunnen verklaren dat God

voortbrengt? Wie kan de maagdelijke bevalling verklaren zonder er afbreuk aan te doen? De goddelijke geboorte vond plaats buiten de dagen om, de maagdelijke geboorte op een bepaalde dag. Geen van beide geboorten kunt u als mens op waarde schatten, maar u mag zich er wel over verwonderen.

Richt uw aandacht nu eerst op de goddelijke geboorte. In het begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God.<sup>3</sup> Van wie was het Woord? Van de Vader. Wat was het Woord? De Zoon. Nooit is de Vader zonder de Zoon. En hoewel de Vader nooit zonder de Zoon was, bracht Hij toch de Zoon voort. Hij bracht voort en toch maakte Hij er geen begin mee. Gewoonlijk is er geen begin als er niet met een begin wordt begonnen. En toch is er een Zoon en toch is Hij voortgebracht.

Mensen zullen vragen: 'Hoe kan Hij nu voortgebracht zijn en geen begin hebben? Als Hij is voortgebracht, heeft Hij ook een begin. Want hoe kan Hij anders geboren worden, als Hij geen begin heeft?' Ik weet ook niet hoe. U vraagt een mens hoe God is geboren? U maakt het mij niet gemakkelijk met uw gevraag, maar ik doe een beroep op de profeet Jesaja. Ook hij vraagt zich af: 'Wie kan zijn geboorte verklaren?'<sup>4</sup> Volg mij naar Christus' menselijke geboorte. Kom met mij mee naar de geboorte, waarin Hij zich van zichzelf heeft ontdaan en het bestaan van een slaaf aangenomen.<sup>5</sup> Als we deze geboorte tenminste kunnen vatten of tenminste bij machte zijn er iets over te zeggen. Want wie kan de woorden van Paulus begrijpen als hij zegt: 'Hij die bestond in goddelijke majesteit heeft zich niet willen vastklampen aan de gelijkheid met God?'<sup>6</sup> Wie kan dat begrijpen? Wie kan zich dat voorstellen zonder dat er afbreuk aan wordt gedaan? Wie van u durft dat met het verstand te onderzoeken? Wiens tong durft het te verwoorden? Wiens denken kan het bevatten? Vooralsnog moeten wij ervan afzien, het is te veel voor ons. Hij wilde echter dat het ons niet te veel zou zijn en heeft zich van zichzelf ontdaan en het bestaan van een slaaf aangenomen, Hij is aan de mensen gelijk geworden. Waar? In de maagd Maria. Laten wij daar dus iets over zeggen, als we dat tenminste kunnen. Een engel bericht, de maagd luistert, gelooft en wordt zwanger. In haar geest geloof, Christus in haar schoot. Een maagd is zwanger geworden, hoe wonderbaarlijk! Nog wonderbaarlijker: een maagd heeft een kind gebaard en na de bevalling bleef zij maagd. Kortom, wie kan die geboorte verklaren?<sup>8</sup>

[1 Ik ga u iets zeggen, geliefden, waarover u opgetogen zult worden. Voor de ledematen van Christus zijn er in de kerk drie levensstaten: de huwelijkse staat, de weduwenstaat en de maagdelijke staat. Omdat zij in de heilige ledematen van Christus tot vormen van zuiverheid zouden leiden, zijn alle drie de levensstaten getuigen van Christus' leven. Ten eerste de huwelijkse staat. Toen de maagd Maria zwanger werd, was Elisabet, de vrouw van Zacharias, al zwanger.<sup>10</sup> Zij droeg de heraut van de rechter in haar schoot.<sup>11</sup> De heilige Maria ging naar haar toe met de bedoeling haar verwante te bezoeken.<sup>12</sup> Het kind van Elisabet sprong van vreugde op in haar schoot.<sup>13</sup> Het kind sprong op, zij profeteerde. Daar hebt u iemand die van de zuiverheid van het huwelijk getuigt.

In wie wordt de weduwenstaat weerspiegeld? In Hanna. Toen zojuist het evangelie werd voorgelezen, heeft u gehoord dat Hanna een heilige profetes was, een weduwe van vierentachtig, die zeven jaar met haar man had geleefd. Ze verbleef voortdurend in de tempel van de Heer en diende Hem dag en nacht door gebed.<sup>14</sup> Die weduwe erkende Christus. Zij zag het kleintje, maar begreep hoe groot Hij was en getuigde daarvan. In haar ziet u de weduwenstaat.

In Maria heeft u de maagdelijke staat. Ieder moet uit deze drie levensstaten maar kiezen naar believen. Wie zich afzijdig wil houden, kiest ervoor niet bij de ledematen van Christus te horen. Getrouwde vrouwen hoeven niet te zeggen: 'Wij horen niet bij

Christus.' Heilige vrouwen konden toch ook een man hebben? Laten maagden zich niet verheffen. Zij moeten zich juist in alles nederig betonen, hoe verheven zij ook zijn. Alledrie de voorbeelden van heil staan ons nu voor ogen. Laat niemand een andere weg kiezen. Niemand hoeft zich te onttrekken aan het huwelijk, maar het is beter ongehuwd te leven.<sup>15</sup> Als u een voorbeeld van kuisheid binnen het huwelijk zoekt, heeft u Susanna.<sup>16</sup> Een voorbeeld van kuisheid in de weduwenstaat: Hanna. Van de maagdelijke: Maria.

[3] De Heer Jezus wilde mens zijn omwille van ons. Moge dat medelijden niet aan betekenis verliezen, nu de Wijsheid op aarde ligt. In het begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God.<sup>17</sup> 0, voedsel en brood van de engelen. Van U worden de engelen vervuld, over U spreken ze en dat worden ze nooit moe. Uit U leven ze, uit U zijn ze wijs en uit U zijn ze gelukkig. En waar bent U omwille van mij? In een benauwde verblijfplaats, in doeken gewikkeld, in een kribbe. Omwille van wie? Omwille van ons. Die de sterren regeert, ligt aan de borst. Hij vervult de engelen.<sup>18</sup> Hij spreekt in de schoot van de Vader en zwijgt in de schoot van zijn moeder. Maar Hij zal spreken en als Hij er oud genoeg voor is, zal Hij het evangelie voor ons vervullen. Omwille van ons zal Hij lijden, voor ons zal Hij sterven, en om te laten zien wat onze beloning is, zal Hij verrijzen, voor de ogen van zijn leerlingen ten hemel opstijgen en uit de hemel komen om te oordelen. Ziet u, door in een kribbe te liggen is Hij klein geworden, maar Hij verloor zichzelf niet. Hij nam aan wat Hij niet was, maar bleef wat Hij was. Kijk, hier hebben we het kind, Christus. Laten wij met Hem groter worden.

[4] Dit is wel genoeg voor u, mijn geliefden. Maar nu ik zie dat u met zovelen hier bent voor de plechtigheid, moet mij nog één ding van het hart. Nieuwjaarsdag staat voor de deur. U bent allen christen. Dit is - God zij dank - een christelijke stad. Wel zijn hier twee groepen, christenen en Joden. Laat niets gebeuren waar God een hekel aan heeft, geen valsheid in het spel bijvoorbeeld, en maak geen onbeschaamde grappen. Stel geen mensen als rechter boven u aan, anders valt u in handen van de ware rechter. Luister, u bent christen, ledematen van Christus. Besef wat u bent. Denk eraan voor welke prijs u gekocht bent.<sup>19</sup> Goed, als u dan wilt weten wat u doet, ik zal mij persoonlijk richten tot hen die de slechte dingen doen waarover ik net sprak. Als u dat soort slechte dingen afwijst, moet u zich mijn woorden natuurlijk niet persoonlijk aantrekken. Ik heb het tegen mensen die dat niet alleen dóen, maar nog graag ook. Wilt u weten waar u mee bezig bent en hoeveel leed u ons daarmee aandoet? De Joden, doen die dit ook?<sup>20</sup> Zó diep moet u zich schamen dat het bij u niet gebeurt.

Op de geboortedag van Johannes de Doper, zes maanden geleden - dat is de tijd die tussen de heraut en de rechter ligt -, kwamen naar bijgelovig heidens gebruik<sup>21</sup> christenen naar zee en doopten zich daar. Ik was er niet bij, maar onze priesters, naar ik heb vernomen, legden, bekommerd om de tucht onder de christenen, aan sommigen toen een passende kerkelijk straf op. Daarover waren de mensen ontstemd en een paar zeiden er: 'Was het nu zo'n moeite om ons aanwijzingen te geven? Als wij op tijd werden gewaarschuwd, zouden we het niet doen. Als de priesters op tijd hadden gewaarschuwd, zouden we het niet hebben gedaan.' Welnu, uw bisschop waarschuwt u op tijd, ik vermaan u, ik stel u ervan in kennis en ik maak het u duidelijk. Luister naar uw bisschop als hij beveelt, luister naar uw bisschop als hij vermaant, luister naar uw bisschop als hij iets van u vraagt en als hij u iets smeekt. Ik smee u door Hem die vandaag geboren is, ik bezweer u: 'Laat niemand zoiets doen!'

Ik heb mijn plicht gedaan. Het is beter dat u mij hoort waarschuwen dan dat u mij

bedroefd ziet.

### **SERMO 196A.1**

#### **SCHADUW OM LICHT TE BRENGEN**

De verhevenheid van onze Heer Jezus Christus is onzichtbaar, zijn nederigheid is zichtbaar geworden. Zijn verhevenheid staat buiten de tijd, zijn zwakheid heeft op zich genomen om binnen de tijd te staan.<sup>2</sup> Waar zijn nederigheid is, is zijn zwakheid. Maar de zwakheid van God is kracht voor de nederigen. Vanuit zijn verhevenheid schiep Hij de wereld, vanuit zijn nederigheid overwon Hij de wereld. Als Christus zich niet had verwaardigd nederig te zijn, zou vandaag de dag geen enkele gelovige getekend worden met het teken van Christus. U heeft gehoord wat de apostel Paulus over Christus zei, namelijk dat Hij, hoewel Hij werkelijk God was, de gelijkheid met God niet als roef hoefde te beschouwen.<sup>3</sup> Want hoe kan wat Hij van nature was, nu roef zijn? Wat heeft Christus gedaan? Hij heeft zich van zichzelf ontdaan en het bestaan van een slaaf aangenomen.<sup>4</sup> Dat is wat wij vandaag vieren. Velen hebben op de nederige Christus neergekeken en zijn niet doorgedrongen tot de hoogheid van Christus. Maar degenen die de nederige aanbaden, hebben de verhevene gevonden.

Op de achtste dag werd de Heer volgens Joods gebruik besneden en werd voor Hem het offer gebracht, dat Mozes had voorgeschreven.<sup>5</sup> Joden horen dit en zeggen dan: 'Christus hoort bij ons.' Dan zeg ik: 'Als u Hem erkend heeft, waarom heeft u Hem dan gedood?' Een belangrijke beschikking, dat besnijden, geliefden. Om ons van de besnijdenis te bevrijden, nam Hij zelf de besnijdenis op zich. Hij nam de schaduw op zich om het licht te brengen. Hij onderwierp zich aan de vorm om de waarheid te vervullen.<sup>6</sup> Want juist de instelling van de besnijdenis, waarbij elk jongetje op de achtste dag moet worden besneden, duidde op Christus' verrijzenis. Maar u zegt tegen mij: 'Hoe kunnen wij door Christus' verrijzenis worden besneden van hart?'<sup>7</sup> Zijn besnijdenis gaf in het lichaam vorm aan wat er in ons hart zou gebeuren. De apostel Paulus zegt immers over Christus de Heer dat Hij is overgeleverd om onze misslagen, en opgewekt om onze rechtvaardiging.<sup>8</sup> Besnijdenis is rechtvaardiging. Wat houdt besnijdenis in? De verlangens van het vlees afleggen, weggesneden worden van het wereldse, God dienen en de waarheid in het hart dragen. Want wat krijgt een mens erbij, van wiens vlees een stukje vel wordt weggehaald? Dat is toch het teken: het tekent waar de waarheid is, in Christus. Hoe in Christus? Dat heb ik al gezegd. Door zijn rechtvaardiging worden wij gerechtvaardigd. Dat wil zeggen, door zijn rechtvaardiging worden wij besneden van hart.

Denk nu nog eens aan de achtste dag van de Heer. Op de zesde dag, de vooravond van de sabbat, is Christus gestorven. Op de zevende dag is Hij begraven. De dag erna is Hij verrezen. U ziet dat Hij na de sabbat, op de eerste dag van de week, is verrezen.<sup>9</sup> Welnu, als een Jood hoort dat Christus is besneden, laat hij dan komen en door Christus besneden worden. Maar de Jood zegt tegen mij: 'Ik wijk niet van mijn wet af.' Denkt u nu werkelijk dat Christus zelf de besnijdenis niet had willen ontvangen?<sup>10</sup> Zou Hij veroordeeld hebben wat Hij ons voorschreef na te leven? Waarom zou Hij ons

anders zelf de wet hebben gegeven? Of meent u dat Hij pas Christus begon te zijn, toen Hij uit Maria werd geboren? Nee, Christus was er al vóór zijn moeder, want voor zichzelf schiep Hij haar als moeder. Hij was er al vóór Abraham.<sup>11</sup> We gaan niet ver genoeg: Hij was er al vóór Adam. Nog niet ver genoeg: Hij was er al vóór de hemel en de aarde, omdat alles door Hem is geworden.<sup>12</sup> Denkt u werkelijk dat een ander de wet door Mozes heeft gegeven, een ander dan de Eniggeborene van de Vader, het Woord van God? Dan vraag ik op mijn beurt, geliefden, wat voor grootheid zag de oude Simeon in de kleine?<sup>13</sup> Wat Simeon zag, droeg de moeder op de arm. Wat hij inzag,<sup>14</sup> heerste over de wereld.

Vertel mij eens wat Elisa deed toen hij de zoon van zijn gastvrouw weer tot leven wekte?<sup>15</sup> Dat verhaal beeldt de wet uit. Wat zijn de feiten? Men vertelde Elisa: 'Het kind is dood.' Hij gaf zijn stok aan zijn dienaar en zei tegen hem: 'Ga er heen en leg mijn stok over de dode.'<sup>16</sup> De dienaar pakte Elisa's stok aan en legde hem over de dode. Die stond niet op. Toen kwam Elisa zelf, strekte zich uit over de dode en wekte hem tot leven.<sup>17</sup> Let op, broeders en zusters, let goed op: de stok van de dienaar is de wet van Mozes. De stok werd over de dode gelegd, maar die stond niet op. De Joden konden de wet wel aannemen, maar zij konden er niet naar leven. Zij mogen Christus' nederigheid dus niet minachten. Zij mogen niet op Hem neerkijken omdat Hij tot zwakheid is gebracht. Zie, er is geloof, en het kind wordt ontvangen. Het bekleedt zich met vlees en wordt geboren. Het wordt in doeken gewikkeld en in een kribbe gelegd. U mag Christus niet minachten als Hij dit soort dingen met zich laat doen. Hij strekt zich uit over een dode. Waar lacht u nu om? Als u zich bekeerd heeft, zult u leven op grond van datgene waar u nu om zit te lachen. Christus' nederigheid heeft zich over ons uitgestrekt om ons weer levend te maken. Daardoor zijn wij nu al verzezen in geloof en zullen we eens waarlijk in het vlees verrijzen.

'Maar ik houd vast aan wat God aan Mozes heeft overgeleverd,' zegt de Jood. Luister dan wat God bij monde van de profeet Jeremia zegt. Wat zegt God aan Jeremia? 'Zie, er komen dagen,' zegt de Heer, 'dat ik met het huis van Jakob een nieuw verbond zal sluiten:<sup>18</sup> Laat het oude los en neem het nieuwe op. Dan ziet u waarom u de besnijdenis moet loslaten, de vleselijke beleving van het ongedesemde brood, van de sabbat en van de offers.<sup>19</sup> Luister hoe het nieuwe verbond in het vooruitzicht wordt gesteld. 'Zie, er komen dagen,' zegt de Heer, 'dat Ik met hen een nieuw verbond zal sluiten, geen verbond zoals Ik met hun voorvaderen gesloten heb, toen Ik hen bij de hand heb genomen om hen uit Egypte te leiden,'<sup>20</sup> toen de wet werd opgelegd, toen het volk door de woestijn werd geleid. Een nieuw verbond zal Ik u geven, anders dan het eerste. Draag dus niet het oude kled: daardoor is Christus gekruisigd.<sup>21</sup> Uw eigen voorvaderen hebben Hem gekruisigd, u haat Hem. Allebei heeft u de misdaad vervuld: uw vaders met hun handen, u met uw hart. Keur het gedrag van uw vader af en luister naar wat uw Heer heeft gedaan.

Deze korte preek is wel genoeg voor u, omdat het een feestdag is en de dag kort. Want de dagen waarin de geboorte van Christus valt, zijn de kortste van het jaar. Maar in deze tijd beginnen de dagen wel te lengen. Laat Christus dus groeien in uw hart. Ga zo door, en geloof. Dan bereikt u zeker het eeuwige leven.

## Openbaring van de Heer

### SERMO 201.1

#### WAAR DE ZON OPGAAT EN ONDERGAAT

[1] Nog maar een paar dagen geleden vierden wij de geboortedag van de Heer. Vandaag moeten wij niet minder plechtig zijn openbaring aan de heidenen vieren. Op deze dag namelijk is de Heer voor het eerst aan hen geopenbaard. Op zijn geboortedag al kregen de Joodse herders de pasgeborene te zien, vandaag aanbidden de magiërs uit het oosten Hem. De pasgeborene is immers de hoeksteen waar twee muren in vrede samenkomen, besnedenen en onbesnedenen; geen gering verschil in herkomst. Ze moesten met elkaar verbonden worden in Hem die onze vrede is geworden en die de twee één heeft gemaakt.<sup>2</sup> Met de herders zijn de Joden voorafgebeeld, met de magiërs de heidenen. Dat was het begin van wat in de hele wereld vrucht moest dragen en moest groeien. Laten wij deze twee dagen, die van de geboorte en die van de openbaring van onze Heer, daarom van harte vieren in geestelijke vreugde.

De herders, Joden, werden naar Hem gebracht door de boodschap van een engel; de magiërs, heidenen, door een ster die hun de weg wees. De ster bracht de astrologen met hun ijdele berekeningen en voorspellingen in de war, toen zij de sterrenaanbidders duidelijk maakte dat zij beter de Schepper van hemel en aarde konden aanbidden. Want Hij die bij zijn geboorte een nieuwe ster liet schijnen, ontnam bij zijn dood de zon van het oude bestel haar licht.<sup>3</sup> Met het licht van de ster is het geloof van de heidenen begonnen, terwijl de duisternis een aanklacht vormt tegen het ongeloof van de Joden.

Wat was dat voor een ster, die nooit eerder tussen de sterren was verschenen en die ook later niet aan het firmament bleef staan? Wat was die ster anders dan prachtige hemeltaal die de glorie van God moest verkondigen?<sup>4</sup> Die met ongewone schittering moest roepen over de ongewone maagdelijke bevalling. Later, toen de ster niet meer verscheen, moest daarvoor in de hele wereld het evangelie in de plaats komen. Wat vroegen de magiërs immers bij hun komst? 'Waar is de pasgeboren koning van de Joden?'<sup>5</sup> Wat betekent dat? Waren er in het verleden al niet zovelen als koning van de Joden geboren? Waarom verlangden de magiërs er zo vurig naar om de koning van een vreemd volk te leren kennen en te aanbidden? 'Omdat wij zijn ster in het oosten hebben gezien,' zeiden ze, 'en gekomen zijn om Hem onze hulde te brengen.'<sup>6</sup> Zouden zij werkelijk met zoveel toewijding navraag doen en met zo'n diep gevoel van godsvrucht naar Hem verlangen, als zij in de koning van de Joden niet Hem erkenden, die zelfs de koning der eeuwen is?

[2] Zo liet ook Pilatus in een vlag van waarheidsbesef- hoe gering die ook was - tijdens Christus' lijden het opschrift 'de koning der Joden' aanbrengen. Dat probeerden de Joden zogenaamd te laten verbeteren.<sup>8</sup> Maar Pilatus zei tegen hen: 'Wat ik geschreven heb, heb ik geschreven.'<sup>9</sup> Want zo was het voorzeggd in de psalm: 'Vervals de tekst van het opschrift niet.'<sup>10</sup> Laten wij onze aandacht daarom vestigen op dit heilige teken, groots en wonderbaarlijk.<sup>11</sup> De magiërs waren heidenen, Pilatus zelf was ook een heiden. De magiërs zagen een ster aan de heme<sup>1</sup>,<sup>12</sup> Pilatus liet een opschrift op het kruis aanbrengen.<sup>13</sup> Toch zochten of erkenden ze allebei niet de koning van de heidenen, maar de koning van de Joden.

De Joden zelf echter volgden de ster niet en met het opschrift waren ze het ook niet eens. Zo werd van tevoren al aangeduid wat de Heer later zelf zou zeggen: 'Velen

zullen uit het oosten en het westen komen en ze zullen met Abraham en Isaäk en Jakob aanzitten in het Rijk der hemelen, maar de kinderen van het Rijk zullen buitengeworpen worden in de duisternis.<sup>14</sup> Want de magiërs kwamen uit het oosten en Pilatus uit het westen. Toen de koning van de Joden werd geboren, waren de magiërs daarom zijn getuigen waar de zon opgaat; toen Hij stierf, was Pilatus zijn getuige waar de zon ondergaat.<sup>15</sup> Zo zouden de magiërs met Abraham en Isaäk en Jakob - van wie de Joden afstammen - aanzitten in het Rijk der hemelen, niet omdat ze van hen afstamden naar het vlees, maar omdat ze op hen waren geënt door het geloof. Zo werd in de oleaster waarover de apostel Paulus spreekt, de magiërs en Pilatus, van tevoren de wilde olijfbom al aangewezen, die op de edele olijf geënt moest worden.<sup>16</sup> Daarom werd door diezelfde heidenen niet de koning van de heidenen, maar die van de Joden gezocht of erkend. Want de wilde olijfbom kwam tot de edele en niet de edele tot de wilde. Op de vraag van de magiërs waar de Christus geboren moest worden, antwoordden immers de weg te breken takken,<sup>17</sup> de ongelovige Joden: 'Te Betlehem in Juda.'<sup>18</sup> Ook toen Pilatus hun verwijtend voorhield dat ze hun eigen koning wilden laten kruisigen, bleven ze woedend en gaven niet toe.<sup>19</sup> De magiërs hebben het kind dus aanbeden, omdat de Joden hun de weg wezen naar de plaats waar Christus geboren werd. Want in de Schrift, die de Joden hadden ontvangen, leren wij Christus kennen. De heiden Pilatus waste zijn handen toen de Joden Christus' dood van hem eisten.<sup>20</sup> Zo spoelen wij onze zonden weg met het bloed dat de Joden hebben vergoten. Overigens, op Pilatus' getuigenis in het opschrift - hij had immers laten schrijven dat Christus de koning van de Joden was - komen we later, in de lijdenstijd, terug.

[3] Nu eerst nog een paar dingen die in verband staan met de openbaring van de pasgeboren Christus, en over de dag van zijn openbaring, die in het Grieks epifanie heet. Op die dag - toen de magiërs Hem aanbaden - werd Hij voor het eerst geopenbaard aan de heidenen. Het schenkt ons iedere keer weer voldoening om een beschouwing te wijden aan wat de Joden antwoordden toen de magiërs vroegen waar Christus geboren werd. 'Te Betlehem in Juda.' 1 En toch kwamen de Joden zelf niet naar Hem toe. Toen de magiërs vertrokken, geleidde dezelfde ster hen naar de plaats waar het kind zich bevond.<sup>22</sup> Zo zou duidelijk worden dat de ster wel de stad Betlehem aan kon wijzen, maar dat ze even was weggedoken. Daarmee gaf ze de magiërs de gelegenheid om de Joden vragen te stellen.

Om de volgende reden werden de Joden ondervraagd: om duidelijk te maken dat ze niet alleen tot hun eigen maar ook tot heil en erkenning van de heidenen goddelijke getuigenissen aandroegen. Uiterekend hierom is het volk van de Joden uit zijn eigen rijk verdreven en over de wereld verspreid: zo werd het gedwongen getuige te worden van het geloof waar het juist vijandig tegenover stond. Ja, nu ze hun tempel, hun offerdienst, hun priesterschap en zelfs hun rijk verloren hebben, nu bewaren ze hun naam en hun afkomst in een paar oude, heilige tekenen.<sup>23</sup> Zo gaan ze tenminste niet onherkenbaar op in de heidenen en raken ze het getuigenis van de waarheid niet kwijt, zoals Kaïn toen hij het merkteken ontving, om te voorkomen dat iemand hem zou doden.<sup>24</sup> Die jaloerse geweldenaar had immers zijn rechtvaardige broer gedood. Ook in de achtenvijftigste psalm kan dat natuurlijk niet verkeerd worden begrepen. Daarin spreekt Christus uit naam van zijn lichaam<sup>25</sup> en zegt: 'Mijn God heeft het Mij in mijn vijanden getoond; dood hen niet, opdat ze uw wetten niet vergeten.' 6 Juist in de vijanden van het christelijke geloof wordt de heidenen duidelijk gemaakt hoe Christus door profetieën is aangekondigd. Dan zouden de heidenen - daar ze hadden gezien dat de profetieën door zo'n geweldige openbaring waren vervuld - niet menen dat

diezelfde Schriften door de christenen waren verzonnen. Men zag immers in dat de voorspellingen over Christus volledig in vervulling waren gegaan. Door de Joden worden dus de boekrollen over de hele wereld verspreid en aldus toont God het ons in onze vijanden.<sup>27</sup> En daarom heeft Hij hen niet gedood<sup>28</sup> - dat wil zeggen Hij heeft hen niet van de aardbodem weggevaagd - opdat zij zijn wet niet zouden vergeten.<sup>29</sup> Want door de wet te lezen en er een aantal voorschriften van na te leven - al is het nog zo vleeselijk<sup>30</sup> - onthouden ze de wet. Voor zichzelf moeten zij haar gebruiken als richtsnoer, ons moeten zij haar geven als getuigenis.

## **SERMO 202.1**

### **NIET LANGS DEZELFDE WEG**

[1] De plechtigheid van vandaag is over de hele wereld bekend. Wat voor feest zij ons brengt of wat zij ons elk jaar opnieuw doet herdenken, weten we. Elk jaar spoort dit tijdstip ons aan, u ook in een preek toe te spreken.

Het gaat om epifanie, een Grieks woord. In onze taal kan men het 'openbaring' noemen. Want volgens het verhaal hebben de magiërs op deze dag de Heer aanbeden, ertoe aangezet door de verschijning van een ster,<sup>2</sup> zoals bekend, en door de ster naar de plaats van bestemming geleid.<sup>3</sup> Op de dag waarop de Heer werd geboren immers, zagen zij een ster in het oosten en erkenden Hem wiens geboorte ermee werd aangeduid.<sup>4</sup> Vanaf die dag tot de dag van dit feest waren zij dus onderweg, joegen koning Herodes schrik aan met hun verhaal<sup>5</sup> en vonden Betlehem, de stad waar de Heer geboren was, zoals de Joden aan de hand van de profetenrol geantwoord hadden. Vervolgens kwamen zij, door de ster geleid, bij de Heer zelf aan. Zij brachten het kind dat getoond werd, hun hulde en boden het woud, wierook en mirre aan. Langs een andere weg keerden zij terug.

Geopenbaard is de Heer, dat staat vast, op de dag van zijn geboorte aan de herders, die door een engel op de hoogte waren gesteld.<sup>7</sup> Op die dag is de Heer ook verkondigd aan de magiërs ver weg in het oosten. Maar op de dag van zijn openbaring is Hij door hen aanbeden. Zo werd deze dag door de hele kerk van de heidenvolkeren als feestdag aanvaard om met de grootste toewijding te vieren. Want wie zijn die magiërs anders geweest dan de eerstelingen van de heidenen? De herders zijn de Israëlieten, de magiërs de heidenen. De herders kwamen van dichtbij,<sup>8</sup> de magiërs van veraf; beiden troffen elkaar in de hoeksteen. De apostel Paulus zegt het immers zo: 'Hij is gekomen en heeft vrede verkondigd aan ons die veraf waren, en vrede aan hen die dichtbij waren.'<sup>9</sup> Want Hijzelf is onze vrede, die de twee één heeft gemaakt<sup>10</sup> en Hij voegde de twee in zijn persoon samen tot één nieuwe mens door vrede te stichten, en veranderde die twee in één lichaam voor God door de vijandschap in zichzelf te doden.'<sup>11</sup>

[2] Terecht hebben de ketterse donatisten<sup>12</sup> de dag van de openbaring nooit met ons willen vieren, want hun liefde gaat niet naar eenheid uit, en van gemeenschap met de kerk van het oosten, waar de ster is verschenen, willen zij niet weten. Wij echter moeten de openbaring van onze Heer en Verlosser Jezus Christus, waarbij Hem de eerstelingen<sup>13</sup> der heidenen werden overgedragen, in eenheid met de heidenen vieren. Toen immers, voordat het kind 'vader' of 'moeder' wist te roepen, ontving het de rijkdom van Damascus en de buit van Samaria zoals over Hem was voorzien.<sup>14</sup> Dat wil zeggen: voordat Hij als mens een menselijk woord kon uitbrengen, ontving Hij de rijkdom van Damascus, namelijk datgene waarop Damascus zich altijd beroemde. In-

dertijd had die bloeiende stad - althans naar aardse maatstaven - zich immers op rijkdom beroemd. Maar als het om rijkdom gaat, wordt de eerste plaats toegekend aan goud. En dat offerden de magiërs deemoedig aan Christus. De buit van Samaria echter bestond juist uit hen die haar bewoonden. Samaria staat immers voor afgoderij, want daar heeft het volk Israël zich van de Heer afgewend om zich tot afgoderij te bekennen.<sup>15</sup>

Het was namelijk de bedoeling dat Christus over de hele wereld het rijk van de duivel met een geestelijk zwaard zou verslaan. Als kind begon Hij meteen al de afgoderij als buit te onttrekken aan de heerschappij van de duivel. Zo kon Hij de magiërs, bekeerd tot aanbidding van Hemzelf, afhouden van het verderf van afgoderij. Omdat Hij op deze wereld nog niet kon spreken met een stem, sprak Hij vanaf het firmament door middel van een ster. Niet met de stem van het vlees maar door de kracht van het Woord dat vlees geworden is,<sup>16</sup> kon Hij duidelijk maken wie Hij was, waartoe Hij was gekomen en omwille van wie.

Dit Woord toch dat in het begin God bij God was,<sup>17</sup> is nu ook vlees geworden om onder ons te wonen.<sup>18</sup> En al is het Woord tot ons gekomen, toch bleef het bij de Vader. In den hoge verliet het Woord de engelen niet, toch bracht het hier beneden door engelen de mensen bij zich samen. Als het Woord straalde Hij in onveranderlijke waarheid voor de hemelbewoners en tegelijk lag Hij vanwege de benauwde behuizing in een kribbe.<sup>19</sup> Door Hem werd aan de hemel een ster getoond, waarmee Hij liet zien dat Hij op aarde aanbeden moest worden. En hoewel Hij zo groot en zo machtig was, vluchtte Hij als onmondig kindje in de armen van zijn ouders naar Egypte, vanwege de vijandelijke bedoelingen van Herodes.<sup>20</sup> Zo sprak Hij al tot de leden van zijn lichaam, nog niet in woorden maar wel in feiten. Zonder woorden sprak Hij namelijk: 'Wanneer men u in de ene stad vervolgt, vlucht dan naar een andere.'<sup>21</sup> Het sterfelijke vlees droeg Hij, want daarin was Hij een voorafbeelding van ons en daarin zou Hij ook voor ons sterven, wanneer de tijd dáár was. Daarom had Hij van de magiërs geschenken gekregen: niet alleen goud om Hem te eren en wierook om Hem te aanbidden, maar ook mirre om Hem te begraven. En hoe de mensen zijn geweest die terwille van zijn naam gingen sterven, zo onschuldig en zo onaanzienlijk, toonde Hij in de kleine kinderen die Herodes liet doden. Hun leeftijd namelijk, twee jaar, duidde zelfs op het aantal van de geboden, de twee waaraan heel de wet en de profeten hangen.<sup>22</sup>

[3] Maar nu, wie is er niet op gespitst het volgende te weten. Wat wil het toch zeggen dat de Joden op de vraag van de magiërs waar de Christus geboren zou worden, hun wel uit de Schrift antwoord ga-en, maar niet Christus hebben aanbeden samen met de heidenen?-<sup>3</sup> Dat zien wij nu toch ook nog? Want zelfs in de tekenen waaraan hun halsstarrigheid zich onderwerpt, wordt naar niets anders gewezen dan naar Christus, in wie zij niet willen geloven. En wanneer zij een schaap slachten en het paaslam eten,<sup>24</sup> laten zij de heidenvolken dan niet de Christus zien? Christus, die zij zelf niet zoals de heidenen aanbidden? Want het is toch zo, dat wij dikwijls een beroep doen op de boeken der Joden om de geesten der twijfelaars te sterken, als het gaat om profetische getuigenissen waarin Christus wordt aangekondigd. Dat doen we toch ten behoeve van al die mensen die zich afvragen of deze profetieën misschien door christenen opgeschreven zijn, als profetieën over wat al gebeurd is in plaats van profetieën over wat nog gebeuren gaat. Laten de Joden dan niet Christus aan de heidenen zien in hun tekenen, Christus, die zij niet zoals de heidenen willen aanbidden?

[4] Wij dus, geliefden, van wie de magiërs de eerstelingen waren, wij zijn Christus'

erfdeel tot aan de uiteinden der aarde. Omwille van ons is over een deel van Israël blindheid gekomen, opdat de massa van de heidenvolken kon binnengaan.<sup>25</sup> Wij hebben onze Heer en Verlosser Jezus Christus leren kennen, die om ons te troosten indertijd in een benauwde behuizing lag,<sup>26</sup> die om ons te verheffen nu in de hemel zetelt.<sup>27</sup> Laten wij Hem daarom zó verkondigen hier op aarde, in dit gebied waar ons lichaam woont, dat wij niet terugkeren langs de weg die we gekomen zijn, en niet opnieuw in de voetsporen van onze vroegere levenswandel treden. Dit is toch de reden waarom de magiërs ook niet langs dezelfde weg terugkeerden.<sup>28</sup> Nu de weg is veranderd, is het leven veranderd! Ook aan ons hebben de hemelen de majesteit Gods verkondigd.<sup>29</sup> De waarheid die uit het evangelie straalt, heeft als een ster aan de hemel ook ons gebracht tot het aanbidden van Christus. Ook wij hebben met een gelovig oor de onder het Joodse volk zo beroemde profetie opgenomen, alsof de Joden zelf ons de weg wijzen zonder met ons verder te gaan. Ook wij hebben Christus als koning en priester erkend en geprezen, en als gestorven voor ons; op die manier eerden wij Hem met goud, wierook en mirre. Nu rest ons Christus te verkondigen, een nieuwe weg in te slaan en niet terug te keren langs de weg die we zijn gekomen.

### **SERMO 203.1** **VOOR ALLE VOLKEREN**

[1] Het Griekse woord epifanie kan in onze taal met 'openbaring' worden weergegeven. Door zich op deze dag te openbaren, heeft de Verlosser van alle volkeren de dag van vandaag tot een feestdag voor alle volkeren gemaakt. En van wie wij de geboorte nog maar een paar dagen geleden hebben gevierd, van Hém vieren wij vandaag de openbaring. Onze Heer Jezus Christus, dertien dagen geleden geboren, wordt vandaag door magiërs aanbeden.

Dát het gebeurd is, verhaalt de waarheid van het evangelie. En op welke dag het gebeurd is, blijkt uit het grote gezag dat deze zo stralende feestdag overal heeft. Want het leek een rechtvaardige zaak - en het is ook waarlijk rechtvaardig - dat de heidenen de heilsdag van hun eerstelingen dankbaar zouden erkennen, en dat zij deze dag met een jaarlijks dankoffer zouden wijden aan Christus de Heer. De magiërs waren immers de eersten onder de heidenen die Christus de Heer leerden kennen. Zij volgden, zij het nog niet door zijn woord aangezet, de ster die hun verscheen, en die op zichtbare wijze als hemeltaal sprak in plaats van het onmondige kind, het Woord.

De eerstelingen van de Joden, tot het geloof en de ontdekking van Christus gekomen, bestonden in de herders, die van dichtbij Hem op zijn eigen geboortedag kwamen zien.<sup>2</sup> De herders vernamen het bericht van engelen,<sup>3</sup> de magiërs van een ster.<sup>4</sup> Aan de herders is gezegd: 'Eer aan God in den hoge.'<sup>5</sup> In de magiërs is vervuld: 'De hemel verkondigt de majesteit Gods.'<sup>6</sup> Kortom, beide groepen zijn als de eerste stenen van twee muren naar de hoeksteen toegelopen, uit verschillende richtingen, die van de besnedenen en die van de onbesnedenen. Zo was Hij voor hen vrede door van de twee één te maken.<sup>7</sup>

[2] De herders hebben, omdat zij Christus hadden gezien, Gód geprezen.<sup>8</sup> Maar toen de magiërs Christus zagen, hebben zij Christus aanbeden.<sup>9</sup> Bij de herders was de genade er eerder, bij de magiërs was de nederigheid groter. Misschien bejubelden de herders daarom het heil uitbundiger, omdat ze minder door schuld belast waren, terwijl de magiërs, met vele zonden beladen, deemoediger om vergeving vroegen. Welnu, het is deze nederigheid die de goddelijke Schrift meer toekent in hen die uit de

heideneen komen, dan in de Joden.

Uit de heidenen kwam immers de honderdman. Al had hij zijn Heer geheel in zijn hart opgenomen, toch zei hij niet waardig te zijn dat Christus zijn huis binnentrad. Evenmin wilde hij dat Christus zijn zieke knecht bezocht, maar hij wilde wel dat Christus de genezing van die knecht zou bevelen.<sup>10</sup> Zo hield hij Christus binnen in zijn hart besloten, terwijl hij uit eerbied diens aanwezigheid weerde uit zijn huis. De Heer zei dan ook: 'Zo'n groot geloof heb ik in Israël niet gevonden.' <sup>11</sup>

Ook de Kananeese vrouw kwam uit de heidenen. Toen ze van de Heer te horen had gekregen dat ze zoiets als een hond was, onwaardig om het brood te ontvangen dat voor de kinderen bestemd was, smeekte ze zoals een hond doet om de kruimels.<sup>12</sup> En daarom verdiende zij het om er geen te zijn, omdat zij niet weersprak wat zij was. Ook zij toch hoorde van de Heer: 'Vrouw, u hebt een groot geloof.'<sup>13</sup> De nederigheid had in haar een groot geloof gesticht omdat zij zichzelf klein had gemaakt.

[3] De herders kwamen, zoals ik zei, van dichtbij om te zien<sup>14</sup> en de magiërs van veraf om te aanbidden.<sup>15</sup> Dat is de nederigheid waardoor de wilde olijfboom het verdiende op de tamme olijfboom geënt te worden en tegen zijn natuur in, een tamme olijf te laten groeien.<sup>16</sup> Want door genade verdiende de wilde olijfboom het dat zijn natuur veranderd werd. Omdat anders de hele wereld door deze wilde olijfboom zou verwilderen en bittere vruchten voort zou brengen, moest deze - eenmaal door de genade van het enten tot grote vruchtbaarheid gebracht - wel gaan bloeien. De hele wereld, want volgens Jeremia kwamen zij immers van de uiteinden der aarde en zeiden zij: 'Waarlijk, onze vaderen hebben als goden leugens vereerd.'<sup>17</sup> En zij komen niet uit één bepaald deel van de wereld, maar zoals het evangelie volgens Lucas vertelt, uit het oosten en het westen, uit het noorden en het zuiden om aan te zitten met Abraham, Isaäk en Jakob in het Rijk der hemelen.<sup>18</sup> Zo wordt dankzij de genade van de Drieëenheid de hele wereld uit de vier windrichtingen tot het geloof geroepen.

Wanneer wij vier met drie vermenigvuldigen, krijgen wij twaalf. Dat is het getal dat het twaalfstal van de apostelen heiligt. De vier windstreken staan voor het heil voor de hele wereld, het getal drie wijst vooruit naar de genade van de Drieëenheid.<sup>19</sup> En het getal twaalf duidt ook het uitgespreide laken aan dat aan Petrus getoond werd, vol met allerlei dieren als met allerlei volkeren.<sup>20</sup> Ook dat laken, aan de vier uiteinden opgehangen, werd vanuit de hemel driemaal neergelaten en weer opgenomen<sup>21</sup> om van drie maal vier tot twaalf te komen. Misschien waren er daarom na de geboorte van de Heer wel twaalf dagen verlopen toen de magiërs als eerstelingen van de heidenen Christus kwamen zien en aanbidden. Zij verdienden het niet alleen teken te zijn van hun eigen heil, maar ook van het heil voor alle volkeren.

Laten wij dus ook deze dag met de grootste toewijding vieren. En laten wij de Heer Jezus in de hemel aanbidden, die de eerstelingen van ons hebben aanbeden toen Hij in een stal lag. In Hem vereerden zij immers de toekomst, die wij nu als vervuld vereren. De eerstelingen van de heidenen aanbaden Hem toen Hij gretig naar de borst van zijn moeder hapte. De heidenen aanbidden Hem nu Hij aan de rechterhand van God de Vader zetelt.

## **SERMO 204A.1**

### **WIE WIJST DE WEG?**

De hemel verkondigt de majesteit Gods,<sup>2</sup> daarom heeft een ster de magiërs ertoe gebracht om Christus te aanbidden. Die magiërs waren de eerstelingen van de heidenen. Zij sporen u aan te doen wat zij deden. Vandaag ontving Christus

geschenken van hen. Doe nu een greep in uw buidel en haal daaruit wat Christus aangenaam is. Hij wilde namelijk behoeftig zijn in zijn armoedigen. Er was in de herberg dan ook

geen plaats voor Hem, voor wie de gehele wereld nu niet ruim genoeg is.<sup>3</sup> In een kribbe is Hij neergelegd, zoals u weet.

De magiërs zochten degene die ze moesten aanbidden. Aangewezen hield Hij zich schuil. Als de Joden wordt gevraagd waar de Christus geboren is, antwoorden zij: 'Te Betlehem.'<sup>5</sup> Zij wijzen de weg, maar zelf gaan zij niet. Wegwijzers zijn zij, ze staan vast op hun plaats. De ster schrijft eigenlijk hemeltaal. Zij leidt de magiërs en wijst hun de plek. De onmondigheid van het kind wordt niet geminacht. De kleine wordt aanbeden omdat zij begrijpen hoe groot Hij is. Het Woord van God heeft geschenken ontvangen. Zolang het Woord nog kind was, bleef het zwijgen. En toch werd het Woord door engelen onderwezen. Tot nog toe zweeg Hij, van wie het evangelie vervuld moest worden. Ook nadien immers zouden de hemelen zijn majesteit verkondigen.<sup>6</sup> De apostelen zijn de hemelen, lichtend in wondertekenen, donderend met geboden. Over hen is namelijk gezegd: 'Hun maning vaart over het aardrijk, tot het einde der wereld hun roep.'<sup>7</sup> Omdat de woorden die reikten tot aan de einden der wereld, ons ontgingen, kwamen zij - de apostelen - naar ons. Zij vonden ons en hebben ons veranderd. De zwakheid van Christus is onze kracht. De onmondigheid van Christus is onze welsprekendheid. De ontbering van Christus is onze overvloed, want later is de dood van Christus ook ons leven geworden. Het brood uit de hemel lag in een voederbak. Lastdieren van de Heer, kom naderbij als u honger hebt. Draag Hem in uw hart en u bent zijn lastdier. Hijzelf is uw berijder. Hijzelf is ook uw voedsel. U weet dat Hij op een ezel zat en de ezel zelf naar Jeruzalem mende.<sup>8</sup> Draag Hem. Hij weet waarheen Hij u voert. Loop maar gerust, u zult niet verdwalen met zo'n berijder op uw rug. Hij is de weg die leidt naar het hemelse Jeruzalem.<sup>9</sup> Het geloof is die weg. Loop daarover om Christus te dragen en de eeuwige gelukzaligheid te kunnen bereiken.

## **SERMO 205.1**

### **VOEDSEL VOOR HET HART**

[1] Vandaag staan we weer aan het begin van de veertigdagentijd, die we ieder jaar vieren. Het is ook ieder jaar op deze dag dat ik u een aanmoediging verschuldigd ben. Dan kan Gods Woord, door ons dienstwerk aangereikt, de gelovigen die hun lichaam voedsel gaan ontzeggen, voeden in het hart. En zo kan ons innerlijk, verkwikt door het juiste voedsel, de uitwendige mens kastijden en met meer energie deze kastijding volhouden.

Wij gaan binnenkort het lijden en de kruisiging van de Heer vieren. Dan hoort het toch bij onze toewijding dat ook wij voor onszelf een kruis maken om onze vleselijke lusten te bedwingen. Zoals de apostel Paulus zegt: 'Zij die Jezus Christus toebehoren, hebben het vlees gekruisigd met zijn hartstochten en begeerten.'<sup>2</sup> Aan dit kruis namelijk moet u als christen hangen, onafgebroken, heel het leven dat u te midden van beproevingen leidt. In dit leven is er geen tijd om de spijkers eruit te trekken. Over die spijkers staat in de psalm: 'Hecht mijn vlees vast met de spijkers van de vrees voor U.'<sup>3</sup> Het vlees, dat zijnde vleselijke begeerten; de spijkers, dat zijn de geboden van de gerechtigheid. De vrees voor de Heer hecht met spijkers ons vlees aan het kruis vast als een offergave die Hij kan aanvaarden. Daarom zegt de apostel Paulus ook: 'En nu, broeders, smee ik u bij Gods erbarming: wijd uw lichaam aan Hem toe als een

levende, heilige offergave, die Hij kan aanvaarden.'<sup>4</sup>

Dat kruis dus, waarover de dienaar Gods zich niet alleen volstrekt niet schaamt, maar waarop hij zelfs roemt als hij zegt: 'Mij moge God ervoor bewaren op iets anders te roemen dan op het kruis van onze Heer Jezus Christus, waardoor de wereld voor mij gekruisigd is en ik voor de wereld,'<sup>5</sup> dat kruis waarover ik het heb, duurt dus geen veertig dagen, maar het hele leven hier op aarde. Dát wordt met het symbolische aantal van veertig dagen aangeduid. Veertig: omdat de mens die hier op aarde zal leven, menselijke vorm krijgt in de moederschoot in veertig weken tijd - zoals sommigen beweren. Veertig: omdat de vier evangeliën bij de tien geboden horen en viermaal tien veertig is. Beide getallen, vier en tien, laten ons zien dat we in het leven op aarde de beide Schriften nodig hebben, het Oude en Nieuwe Testament. Of veertig om welke andere - meer waarschijnlijke - reden dan ook, die door een beter en scherper verstand dan het mijne gevonden kan worden. Hierom hebben zowel Mozes, als Elia, alsook de Heer zelf veertig dagen gevestigd: om ons in Mozes, in Elia en in Christus zelf- dat wil zeggen in de wet, in de profeten en in het evangelie zelf- het volgende in te prenten. We mogen ons niet hechten aan deze voorbijgaande wereld en er ons gedrag te zeer op afstemmen. Het komt erop aan dat wij de oude mens kruisigen door een leven te leiden zonder braspertijen en drinkgelagen, ontucht en losbandigheid, twist en ruzie. Ja, laten we ons bekleden met de Heer Jezus en laten we geen zondige begeerten meer koesteren.<sup>6</sup>

Zo moet u hier op aarde altijd leven, christen. Als u niet wilt dat uw voeten wegzakken in het slijk der aarde, daal dan niet af van dat kruis. Als dit al een plicht is voor het hele leven hier, hoeveel meer geldt het dan voor deze veertig dagen, waarin het aardse leven niet alleen gewoon doorgaat, maar die ook een symbool zijn voor het aardse leven.

[2] Mag uw geest op andere dagen al niet afgestompt raken door een roes van dronkenschap,<sup>8</sup> deze dagen komt daar nog bij dat u moet vasten. Op andere dagen moet u zich verre houden van overspel, ontucht en wat voor ongeoorloofde verlokkingen dan ook, deze dagen horen zelfs getrouwde mensen in onthouding te leven. Wat u zichzelf door vasten ontzegt, kunt u toevoegen aan de aalmoezen die u schenkt. Laten we de tijd die opging aan het vervullen van de huwelijks plichten, besteden aan smeekbeden. Werp uw lichaam, door vleeselijke begeerten verzwakt, ter aarde voor een zuiver gebed. Strek uw handen, anders steeds in omhelzingen verstrengeld, uit in gebed.

Maar zij onder u, die ook de andere dagen al vasten, moeten dat deze dagen extra goed doen. Als u de andere dagen het lichaam in een voortdurende zelfbeheersing aan het kruis nagelt, moet u zich deze dagen aan uw God vasthechten met nog talrijker en nog ijveriger gebeden. Laat allen één van geest zijn, allen trouw in geloof, laat allen op deze tocht in den vreemde smachten van verlangen naar het ene vaderland en branden van liefde. Niemand mag jaloers zijn op een ander om een gave van God die men zelf niet bezit. Niemand mag een ander uitlachen om die gave. Wat de geestelijke goederen betreft: beschouw wat u liefheeft in uw broeder of zuster, als uw eigen bezit. Laat uw broeder wat hij in u bemint, als het zijne beschouwen. Laat niemand onder het mom van onthouding op andere geneugten uit zijn, u kunt beter van de geneugten afzien. Ik bedoel: u moet niet uit zijn op peperdure spijzen omdat u geen vlees mag eten, en op exotische likeurtjes omdat u eigenlijk geen wijn mag drinken. Juist in een tijd dat u bij wijze van spreken het vlees moet temmen, moet u niet nog meer werk maken van het genot. Voor reine mensen is elk voedsel rein,<sup>9</sup> maar in geen enkele spijs komt reine overdaad voor.

[3] Het belangrijkste is, broeders en zusters, dat u zich onthoudt van ruzie en tweedracht. Herinnert u zich dat de profeet Jesaja bepaalde mensen luidkeels de mantel uitveegde: 'Op de dagen dat u vast, zoekt u nog uw voordeel en beult u allen af die onder uw juk zitten en slaat u er met uw vuisten op los. Uw stem laat zich horen in geschreeuw.'<sup>1</sup> En meer van dat soort dingen. En hieraan voegde hij toe: 'Dit is niet het vasten dat Ik verkies, zegt de Heer:<sup>11</sup> Als u wilt schreeuwen, verhef uw stem dan steeds op de manier waarover geschreven staat: 'Ik verhef mijn stem tot de Heer.'<sup>12</sup> Dat is immers geen stemverheffing uit ruzie maar uit liefde; niet een stemverheffing van het vlees maar van het hart. Zo is de mens niet, over wie Jesaja zegt: 'Ik hoopte op een rechtvaardig oordeel, maar hij bedreef onrecht, geen rechtvaardigheid maar geschreeuw.'<sup>13</sup>

'Spreek vrij en u zult vrijgesproken worden, geef en u zal gegeven worden.'<sup>14</sup> Dit zijn de twee vleugels waarmee het gebed naar God vliegt: als men de dader zijn misstap vergeeft en de behoeftige het nodige geeft.

### **SERMO 375.1**

#### **OS EN EZEL ROND DEZELFDE KRIBBE**

Epifanie betekent in onze taal openbaring. Christus de Heer heeft zich een paar dagen geleden bij zijn geboorte aan de Joden geopenbaard. Vandaag is het dat Hij door de ster aan de heidenen is aangewezen. Een os kent zijn eigenaar en een ezel de kribbe van zijn meester.<sup>2</sup> De os komt van de Joden, de ezel van de heidenen. Beide kwamen naar één en dezelfde kribbe en vonden het voedsel van het Woord.

De magiërs die Christus kwamen aanbidden, verzinnebeelden de eerstelingen van de heidenen. Zij hebben de wet niet ontvangen en de profeten niet gehoord: de taal van de hemel was een ster. Het was alsof hun werd gevraagd: 'Wat voor voordeel verlangde ik van u?' De hemel verkondigt de glorie van God.<sup>3</sup>

En toch raakte Herodes verontrust en vroeg aan de Joden waar de Christus geboren zou worden. Zij antwoordden: 'Te Betlehem, landstreek van Juda.'<sup>4</sup> En zij gebruikten een profetisch getuigenis.<sup>5</sup> En terwijl de magiërs verder trokken om Hem te aanbidden, bleven zij zelf achter, niet te bewegen. Zij zijn de mijlpalen onderweg: zij wijzen de weg maar wandelen zelf niet.

De magiërs gaan ondertussen door naar Betlehem en komen in de stad aan. Maar hoe kunnen zij het huis nu vinden? Wel, de ster die schitterde vanuit de hemel, leidde hen op aarde en bleef staan boven de plaats waar zich het kind bevond.<sup>6</sup>

Wat waren de hemellichamen gedienschtig en wat waren de Joden slecht! Herodes raakte ontsteld alsof Christus een aards rijk kwam zoeken en vinden. Geboren is de leeuw van de hemel, maar ontsteld is het vosje op aarde. De Heer zei over Herodes: 'Ga het zeggen aan die vos.'<sup>7</sup>

En wat doet die ontstelde vos? Die doodt kinderen. Wat doet hij? Herodes doodt onmondige kinderen in plaats van het onmondige Woord. Nog voordat zij met hun mond de Heer konden belijden, zijn zij door hun bloed tot getuigen geworden. En deze eerstelingen zond Christus naar de Vader. Er kwam een kind, en er gingen kinderen heen. Er kwam een kind bij ons, en er gingen kinderen heen, naar God. Uit de mond der kleinen, de kreet van het kind bevestigt U, Heer, uw lof.<sup>8</sup>

Laten wij blij zijn. De dag straalt ons tegemoet. De magiërs, de eerstelingen van de heidenen, duiden op ons. De heidenen kwamen er vandaag<sup>9</sup> achter wanneer Hij geboren is, de Joden wisten het al. Muren uit verschillende richtingen kwamen bij de

hoeksteen samen, van de ene kant de Joden en van de andere de heidenen: uit verschillende richtingen, maar naar dezelfde hoeksteen.<sup>10</sup> U zag en wist al dat muren verder van elkaar af staan, naarmate zij verder van de hoek afliggen. Hoe dichters zij bij de hoek komen, hoe dichters ze elkaar naderen. Wanneer zij bij de hoek komen, zitten zij aan elkaar vast. Dat heeft Christus gedaan. Ver van elkaar stonden ze, Joden en heidenen, besnedenen en onbesnedenen, met de wet en zonder de wet, dienaren van de ene ware God en dienaren van vele, valse goden. Hoe ver stonden ze van elkaar!

Maar Hij die onze vrede is, heeft hen beiden één gemaakt.<sup>11</sup> Zij die van de Joden gekomen zijn, worden zelfbij een goede muur gerekend. Want die gekomen zijn, bleven niet in een bouwval achter. Wij zijn één geworden, zij en wij. Maar wel in de Ene, niet in onszelf. Waar komt Christus vandaan? Van de Joden. Zo heeft u het geschreven zien staan: 'Het heil is uit de Joden.'<sup>12</sup> Maar het is niet alleen voor de Joden. Hij heeft toch niet gezegd: 'Het heil is voor de Joden', maar: 'Het heil is uit de Joden.'<sup>13</sup> Zij kregen Hem in handen,<sup>14</sup> maar raakten Hem kwijt. Zij bonden Hem vast,<sup>15</sup> maar Hij ontsnapte hun. Zij zagen Hem en ze doodden Hem.

Wij kregen Hem niet in handen, maar wij bewaren Hem wel. Wij hebben Hem niet gezien maar geloven wel in Hem. Wij zijn later gekomen, maar we gaan voor. Zij die ons zijn voorgegaan, zijn de weg kwijtgeraakt. Maar wij hebben de weg gevonden en daarop lopend zullen we het vaderland bereiken.

## **Veertigdagentijd**

### **SERMO 208.1**

#### **DE WOEDE MET HAAR GEMENE TRONIE**

[1] De tijd is weer aangebroken om u, geliefden in de Heer, zoals ieder jaar aan te vuren en aan te sporen. Toegegeven, ook al zeg ik helemaal niets, deze tijd alleen al is voldoende om u aan te vuren en aan te sporen om u vuriger en geestdriftiger dan anders te wijden aan het vasten, het bidden en het geven van aalmoezen. Mijn preek zal u daarbij nog helpen. Dan kan uw geest ook door het klaroengeschal van mijn stem zijn krachten bundelen om zich teweer te stellen tegen de verlangens van het vlees. Laat uw vasten dus zonder ruzie zijn, zonder getier en bloedvergieten. Zo kunnen ook degenen die zich onder uw juk bevinden, de ontspanning ervaren, die een veilig gevoel geeft en weldadig is. Zo kan men een ongenadige strengheid beteugelen zonder de heilzame tucht te laten varen.

Maar wanneer u zich onthoudt van bepaalde spijzen om uw lichaam te bedwingen - ook al gaat het om eten dat is toegestaan - bedenk dan dat voor de reinen alles rein is.<sup>2</sup> U hoeft niets als onrein te beschouwen, behalve dat wat door onbetrouwbaarheid bezoedeld is. De apostel Paulus zegt immers: 'Voor hen die besmet en onbetrouwbaar zijn, is niets rein.'<sup>3</sup> Maar wanneer gelovigen hun lichaam volkomen dienstbaar maken, komt al wat op het lichamelijk genot in mindering wordt gebracht, het geestelijke welzijn ten goede. En daarom moet u ervoor waken er niet op uit te zijn de ene dure spijs door de andere te vervangen, of- erger nog - op zoek te gaan naar spijzen zonder vlees, maar dan duurdere. Wanneer u immers het lichaam tuchtigt en volkomen dienstbaar maakt, dient u het genot te matigen, niet te veranderen. Wat maakt het nu uit bij wat voor eten u het verwijt toegespeeld krijgt van onmatige begeerte? De begeerte van de Israëlieten is in geen geval alleen om het eten van vlees veroordeeld door de stem van God. Het ging toch ook om bepaalde vruchten van boom en veld. En Esau verloor zijn eerstgeboorterecht niet om een varkenspoot, maar om linzensoep.<sup>5</sup> Om maar te zwijgen over wat de Heer, toen Hij honger had, de verleider antwoordde, met name over het brood.<sup>6</sup> De Heer was zeker niet zijn eigen vlees aan het temmen, alsof het opstandig zou zijn. Wel probeerde Hij ons in zijn barmhartigheid te laten zien wat wij bij dergelijke verleidingen moeten antwoorden.

Daarom, veel geliefden, van welk voedsel u zich ook wilt onthouden, denk eraan dat u uw voornemen uitvoert met vrome bescheidenheid, en dat u niet op grond van een dwalende goddeloosheid veroordeelt wat God heeft geschapen. Daar komt bij, voor wie van u gebonden is aan een echtgenoot of echtgenote, sla vooral in deze tijd de vermaningen van de apostel Paulus niet in de wind. Sta elkaar toe voor een bepaalde tijd in onthouding te leven om u aan het gebed te wijden.. Deze onthouding kan ook op andere dagen voordeel hebben, maar men zou zich moeten schamen als men die nu niet zou kunnen opbrengen. Naar mijn mening hoeft het geen al te grote opgave te zijn dat gehuwden jaarlijks op bijzondere dagen datgene doen, wat weduwen hebben beloofd vanaf een bepaalde periode van hun leven, en wat gewijde maagden voor heel hun leven op zich hebben genomen.

[2] Verder, dat u deze dagen vrijgeviger bent in het geven van aalmoezen, vloeit in zekere zin voort uit schuld. Want hoe kunt u dat wat u zich in onthouding ontzegt, beter besteden dan door het in barmhartigheid te geven? Want wat is slechter dan dat u in uw gierigheid voortdurend zit op te potten, wat u in uw onthouding uitspaart? Of

dat u het er doorheenjaagt in uw overdaad? Houd dus goed in de gaten aan wie u dat wat u zichzelf ontzegt, verschuldigd bent. Zo voegt barmhartigheid aan de liefde toe wat gematigdheid aan de lust onttrekt.

Wat zal ik dan zeggen over het werk van barmhartigheid waarin u niet iets uit uw voorraadkamer of uit uw geldbuidel weggeeft, maar uit uw hart vergeeft? Wat gaat op een gegeven moment schadelijker werken door te blijven dan door te verdwijnen? De woede, is mijn antwoord, die u in het hart tegen iemand koestert. En wat is er onverstandiger dan een vijand buiten uzelf te mijden, maar een nog veel slechtere vijand binnen in het diepst van uw hart vast te houden? Daarom zet de apostel Paulus: 'De zon mag over uw toom niet ondergaan.' Daar voegt hij onmiddellijk aan toe: 'En geef de duivel geen kans.<sup>9</sup> Als u de woede niet snel uit uzelf verjaagt, zet u eigenlijk de deur open voor de duivel. Er moet dus allereerst voor worden gezorgd dat de zon aan de hemel niet over uw toom ondergaat. Zo voorkomt u dat de zon der gerechtigheid u verlaat. De Heer was niet vertoornd op zijn eigen moordenaars, voor wie Hij hangend aan het kruishout een gebed uitsprak en zijn bloed vergoot.<sup>10</sup> De dag van zijn lijden is nabij, laat die nu tenminste de woede verjagen uit uw hart, waarin zij tot op de dag van vandaag heeft gewoond. Heeft iemand van u de woede, met haar gemene tronie, laten woekeren in zijn hart tot aan deze heilige dagen? Dan wordt het nu eindelijk eens tijd om uw woede te laten varen. Zo kan u met een gerust hart uw gebed uitspreken.<sup>11</sup>

Zorg ervoor dat uw gebed niet hapert, zenuwachtig klinkt of stukt, omdat uw geweten begint te spreken, wanneer het gebed op de plaats is gekomen waar u moet zeggen: 'En vergeef ons onze schulden zoals ook wij vergeven hebben aan onze schuldenaren.'<sup>12</sup> U zult vragen om bescherming tegen straf en om gunst tegelijk. Daarom: spreek vrij en u zal vrijgesproken worden. Geef en u zal gegeven worden.<sup>73</sup> Zelfs als ik u daar niet toe aanspoor, broeders en zusters, dan moet u er toch voor zorgen dat het gebeurt door er voortdurend op te letten. En als mijn stem, die zoveel goddelijke getuigenissen overbrengt, ook nog wordt geholpen door de plechtigheid van deze dag, dan hoef ik er niet bang voor te zijn dat iemand van u mij misschien maar laat praten, liever gezegd, niet mij, maar in mij de Heer van allen. Nee, ik kan beter hopen dat zijn kudde goed naar de Heer luistert om verhoord te worden, terwijl zij erkent dat het zijn woorden zijn.<sup>14</sup>

## **SERMO 210.1**

### **TOT DE MORGENSTER OPGAAT IN UW HART**

[1] Zoals ieder jaar is de tijd weer aangebroken, die ons meer dan de andere perioden van het jaar moet aanmoedigen om met bidden en vasten onze ziel te vernederen en ons lichaam te beteugelen. De vraag waarom de vastentijd wordt gevierd voorafgaand aan de plechtigheid van het lijden van de Heer, en waarom die tijd met het geheim van het getal veertig in verband staat, houdt enkelen onder u telkens weer bezig. Ik zie het dan ook als een waardige plicht, mijn geliefden, u in kennis te stellen van wat de Heer mij heeft willen geven om u te zeggen. Ik weet heel goed dat die mensen zoiets niet vragen om te kiften maar om tot kennis en inzicht te komen. En hun toegewijd geloof steunt mij zeer om het nodige te kunnen zeggen.

[2] Natuurlijk roept zo'n onderwerp doorgaans de vraag op: waarom vastte de Heer Jezus Christus, die een menselijk lichaam aannam en die - mens geworden - aan de mensen verscheen om ons een voorbeeld te geven van leven, sterven en verrijzen,

waarom vastte Hij niet vóórdát Hij werd gedoopt, maar pas nadat Hij was gedoopt? Zo staat het namelijk in het evangelie: 'Nadat Jezus gedoopt was, steeg Hij terstond uit het water. En zie, daar ging de hemel open en Hij zag de Geest Gods neerdalen en over zich komen. En een stem uit de hemel sprak: Dit is mijn Zoon, mijn veelgeliefde, in wie Ik welbehagen heb. Daarna werd Jezus door de Geest naar de woestijn gevoerd om door de duivel op de proef gesteld te worden. Nadat Hij veertig dagen en veertig nachten had gevast, kreeg Hij honger.'<sup>2</sup>

Maar wij, wij vasten samen met de dopelingen in de tijd die voorafgaat aan de dag van hun doopsel op Pasen. En na die dag zijn wij vijftig dagen van het vasten vrij. Als het doopsel alleen op het hoogfeest van Pasen zou mogen worden toegediend of ontvangen, moest die vraag natuurlijk wel opkomen. Maar omdat Hij die hun het vermogen gaf om kinderen van God te worden,<sup>3</sup> dit verleende, mag iedereen het hele jaar door gedoopt worden - of de doopdag nu door nood wordt bepaald of wordt uitgekozen. De jaarlijkse herdenking van het lijden van de Heer mag daarentegen maar op één bepaalde dag van het jaar worden gevierd, Pasen.<sup>4</sup> Daarom moet het sacrament van het doopsel worden onderscheiden van Pasen. Het doopsel mag u iedere dag ontvangen, Pasen kunt u slechts op één bepaalde dag van het jaar vieren. Het doopsel wordt toegediend om het leven te vernieuwen. Pasen wordt in uw aandacht aanbevolen om de band van het geloof te herdenken. Dat er op die dag een veel groter aantal dopelingen samenkomt, heeft niets te maken met het feit dat dan de heilsgenade rijkelijker vloeit, het aantrekkelijke ligt in de grotere feestvreugde.

[3] Wat wil het zeggen dat ook het doopsel van Johannes, dat Christus indertijd ontving, moet worden onderscheiden van het doopsel van Christus zelf, dat zijn gelovigen nu ontvangen? En is het doopsel waarmee Christus is gedoopt, daarom dan niet beter dan dat waarmee een christen wordt gedoopt, omdat de Christus beter is dan een christen? Moeten wij het doopsel van Christus - omdat het van Christus is - dan niet des te meer verkiezen boven dat van Johannes? Johannes toch heeft Christus gedoopt, hoewel hij bekende dat hij kleiner was dan Christus. Maar Christus doopt de christen en laat zien dat die weer groter is dan Johannes.<sup>5</sup> Precies zoals het teken van Christus' verrijzenis, het doopsel, beter is dan de besnijdenis van het vlees, al is ook Christus besneden terwijl dat tegenwoordig bij geen enkele christen meer gebeurt. De christen wordt met dat teken van de verrijzenis besneden om hem te ontdoen van het oude leven naar het vlees. Dan kan hij de apostel Paulus horen zeggen: 'Zoals Christus door de heerlijkheid van de Vader uit de doden is opgewekt, zo zullen ook wij een nieuw leven leiden.'<sup>6</sup> Het oude Pasen werd volgens het voorschrift gevierd met het slachten van een lama Omdat Christus dat oude Pasen met zijn leerlingen heeft gevierd, is het echt niet beter dan ons Pasen, waarbij Christus is geslachtofferd. Dat Christus bij zijn komst de tekenen van de besnijdenis en het paasmaal op zich heeft willen nemen, diende om ons een voorbeeld van nederigheid en toewijding te geven. Met die tekenen werd van tevoren aangekondigd dat Hij zelf zou komen. Hij wilde ons daarmee laten zien met hoeveel eerbied wij deze tekenen moesten opnemen. Daarin wordt verkondigd dat Hij al is gekomen.

Welnu, omdat Christus meteen vastte nadat Hij het doopsel van Johannes had ontvangen, moeten wij niet geloven dat Hij hiermee als het ware een regel ter navolging heeft gegeven en dat wij ook meteen moeten vasten nadat wij het doopsel van Christus zelf hebben ontvangen. Nee, met dat voorbeeld leerde Hij ons duidelijk dat wij moeten vasten als wij eens een keer hevig met de verleider hebben te worstelen. Daarom vond Christus, die als mens geboren heeft willen worden, het niet te min om als een mens in verleiding gebracht te worden. Zo zou de christen gesteund door

Christus' onderricht niet door de verleider overmeesterd kunnen worden. Er kan dus meteen na het doopsel, of na een bepaalde tijd - het maakt niet uit na hoelang - worden gevestigd wanneer een mens met zo'n gevecht tegen de verleiding te maken krijgt. Dan vervult het lichaam door tuchtiging de krijgsdienst en behaalt de geest door vernedering de overwinning. In het voorbeeld van de Heer was de reden van het vasten dus niet de onderdompeling in de Jordaan maar de verleiding door de duivel.

[4] De vraag is vervolgens: waarom vasten wij vóór de plechtige herdenking van het lijden van de Heer? En waarom zijn wij van het vasten vrij tot en met de vijftigste dag van Pasen? Dat komt door het volgende. Iedereen die op de juiste manier vast, kan twee dingen doen. Of u vernedert uw ziel uit ongeveinsd geloof onder de verzuchtingen van het gebed en door de tuchtiging van het lichaam; of u wendt uw aandacht af van vleselijke verlokkingen en richt die op het voelen van honger en dorst, gedreven door een geestelijke honger die onlosmakelijk is verbonden met de liefde voor waarheid en wijsheid.

Over beide soorten vasten heeft de Heer aan de mensen die vroegen waarom zijn leerlingen niet vastten, een antwoord gegeven.<sup>8</sup> Over de eerste soort, de vernedering van de ziel, zei Hij: 'De kinderen van de bruidegom kunnen toch niet bedroefd zijn, zolang de bruidegom bij hen is? Er zullen dagen komen, dat de bruidegom van hen is weggenomen; dan zullen ze vasten.'<sup>9</sup> En over de tweede soort, de maaltijd voor de geest, vervolgde Hij: 'Niemand gebruikt voor een oud kleed een verstellap van ongekrompen stof, want dan wordt de scheur nog groter. Ook doet men geen jonge wijn in oude zakken, de zakken gaan verloren en de wijn loopt eruit. Maar jonge wijn doet men in nieuwe zakken: dan blijven beide behouden.'<sup>10</sup> Omdat de bruidegom nu is weggenomen, moeten wij in ieder geval bedroefd zijn als de kinderen van de knappe bruidegom. Zijn schoonheid droeg Hij immers boven mensenkinderen uit, betovering legde zich op zijn lippen,<sup>11</sup> maar in de handen van zijn vervolgers had hij geen uiterlijke schoonheid<sup>12</sup> en werd zijn leven van de aarde weggenomen.<sup>13</sup> Wij zijn op de juiste manier bedroefd als wij branden van verlangen naar Hem. Zalig zij, die Hem vóór zijn lijden bij zich hadden in levenden lijve; die Hem naar believen vragen hebben mogen stellen, en die Hem mochten horen zoals het moest. De aartsvaders hebben vóór zijn komst uitgezien naar die dagen, maar ze hebben ze niet te zien gekregen omdat zij in Gods plan een andere rol hadden te vervullen. Zij moesten aankondigen dat Hij zou komen, maar ze mochten Hem niet horen bij zijn komst. Over hen zegt Hij immers tegen de leerlingen: 'Veel profeten en rechtvaardigen hebben verlangd te zien wat u ziet, maar zij hebben het niet gezien; en te horen wat u hoort, maar zij hebben het niet gehoord.'<sup>1</sup> Welnu, in ons is vervuld wat Hij zelf eveneens zegt: 'De dagen zullen komen dat u verlangt één van die dagen te zien, maar het niet zult kunnen.'<sup>15</sup>

[5] Wie zou er niet verteerd worden door de vlam van het heilig verlangen? Wie zou hier op aarde niet bedroefd zijn? Wie zou zich niet in zuchten verliezen? Wie zou niet zeggen: 'Mijn tranen zijn mijn brood bij da en bij nacht, waar men van vroeg tot laat mij zegt: waar is uw God?'<sup>6</sup> Zeker, wij geloven in Hem. Wij geloven dat Hij al aan de rechterhand van de Vader zit. Maar toch, zolang wij in het lichaam zijn, zijn wij ver van Hem<sup>17</sup> en kunnen wij Hem niet laten zien aan mensen die twijfelen, of Hem loochenen en zeggen: 'Waar is uw God?'<sup>18</sup>

Terecht verlangde de apostel Paulus te worden ontbonden om met Christus te zijn.<sup>19</sup> In het vlees blijven vond hij niet voor zichzelf het beste, maar noodzakelijk voor ons.<sup>20</sup> Want in dit vlees zijn de gedachten van de stervelingen bedrukt en onze

overwegingen wanke1.21

Omdat het wonen op aarde de stemming drukt van iemand die veel nadenkt, daarom is het mensenleven op aarde een beproeving.<sup>22</sup> En in deze nacht van de wereld zwerft de brullende leeuw rond op zoek naar een prooi om te verslinden.<sup>23</sup> Niet de leeuw uit de stam Juda, onze koning,<sup>24</sup> maar de duivelse leeuw, onze vijand. De gestalten van de vier dieren uit de Apokalyps van Johannes echter liet Christus alleen op zichzelf slaan: Hij werd geboren als een mens, Hij ging te werk als een leeuw, Hij werd geofferd als een stier en Hij had een vlucht als een adelaar,<sup>25</sup> op2 stormvleugelen nader gedragen. Met duister heeft hij zich omhuld. 26 Hij gebod het duister en de nacht viel, in de dieren van het woud kwam de onrust. Jonge leeuwen brulden roofgierig.<sup>27</sup> Dat zijn natuurlijk de verleiders door wie de duivel op zoek is naar een prooi om te verslinden,<sup>28</sup> hoewel ze volstrekt geen macht hebben, behalve over mensen die ze toegespeeld hebben gekregen, omdat ook in die psalm nog volgt: 'Zij vragen hun voedsel van God.'<sup>29</sup> Wie zou niet bang zijn in deze wereldnacht zo gevaarlijk en vol verleidingen? Wie zou niet tot in het merg worden geraakt door angst en beven; angstig in het vooruitzicht om terecht veroordeeld te worden en ten prooi te vallen aan de muil van zo'n wrede vijand om verslonden te worden? U begrijpt: daarom moeten wij vasten en bidden.

[6] En wanneer kunnen wij beter of met meer inzet vasten en bidden dan in deze tijd, nu de plechtige herdenking van het lijden van de Heer ophanden is? Ieder jaar wordt tijdens die viering in zekere zin de herinnering aan die ene nacht bij ons er ingehakt. Zo kan de herinnering vervagen en kan de brullende verslinder ons niet vinden wanneer we slapen - niet met ons lichaam maar met onze geest. Want waarop heeft het lijden van de Heer ons anders gewezen in het Hoofd Christus Jezus, dan juist op de verleidingen van dit leven hier op aarde? Waarom zei Hij tegen Petrus toen het uur van zijn dood al nabij was: 'De satan heeft geëist u allen te ziften als tarwe. Maar Ik heb voor u gebeden, Petrus, dat uw geloof niet zou bezwijken. Ga heen en versterk uw broeders.'<sup>30</sup> En versterkt hééft Petrus ons, dat staat vast: door zijn apostelschap, door zijn martelaarschap en door zijn brieven. Daarin waarschuwde hij ons ook dat wij de nacht, waarover ik spreek, moesten vrezen.<sup>31</sup> Verder wees Petrus ons erop behoedzaam te waken getroost door de profetie als door een lamp in de nacht. Hij zei: 'Hierdoor kreeg voor ons het woord van de profeten nog meer gezag. Ook u doet er wel aan daarop acht te slaan: het is de lamp die licht verspreidt in een donkere ruimte tot het ogenblik dat de dag aanbreekt en de morgenster opgaat in uw hart.'<sup>32</sup>

[7] Laten wij onze lendenen omgord houden en de lampen brandend. En laten wij ons gedragen als mensen die wachten op de terugkomst van hun Heer, die naar de bruiloft is.<sup>33</sup> Wij mogen daarentegen niet tegen onszelf zegen: 'Laat ons maar eten en drinken, want morgen gaan we dood.'<sup>3</sup> Nee, omdat de dag van onze dood onzeker is en de dag van ons leven vol dreiging, moeten wij juist des te meer vasten en bidden, want morgen gaan we dood. Christus zei zelf: 'Een korte tijd en u ziet Mij niet meer, en wederom een korte tijd en u zult Mij zien.'<sup>35</sup> Dat is het uur waarover Hij zei: 'U zult bedroefd zijn, terwijl de wereld zich zal verheugen.'<sup>36</sup> Dat wijst op dat leven vol verzoeken, waarin wij ver van Hem zijn in den vreemde. 'Maar wanneer Ik u zal weerzien,' zegt Hij, 'zal uw hart zich verheugen en uw vreugde zal niemand u kunnen ontnemen.'<sup>37</sup>

Omdat wij onze hoop gesteld hebben op de belofte van iemand die wij volledig kunnen vertrouwen, verheugen wij ons ook nu zo goed en zo kwaad als het gaat. Later komt de overvloedige vreugde, wanneer wij aan Hem gelijk zullen zijn, omdat wij

Hem zullen zien zoals Hij is.<sup>39</sup> En niemand zal ons onze vreugde kunnen ontnemen.<sup>39</sup> Voor deze hoop hebben wij namelijk zó'n dierbaar en zó'n onbaatzuchtig onderpand ontvangen: de Heilige Geest, die in ons hart onuitsprekelijke verzuchtingen teweegbrengt van heilige verlangens! Zoals Jesaja zegt: 'Wij hadden ontvangen, en wij baarden de Geest van heil.'<sup>40</sup> En de Heer zegt: 'Wanneer de vrouw gaat baren, is zij bedroefd omdat het haar tijd is. Maar wanneer zij het kindje ter wereld heeft gebracht, is zij, omdat er een mens ter wereld is gekomen, alleen maar blij.'<sup>41</sup> Dit zal de vreugde zijn die niemand ons zal ontnemen:<sup>42</sup> wij zullen uit de schoot van het geloof worden overgedragen naar het eeuwige licht. Laten wij nu dus vasten en bidden, nu het de dag van de bevalling is.

[8] Vasten en bidden doet het hele lichaam van Christus over de hele wereld verspreid, de hele kerk, die eenheid die in de psalm zegt: 'Tot U roep ik, hier ver in den vreemde, waar versombering heerst in mijn hart.'<sup>43</sup> Deze woorden maken ons nu duidelijk waarom de veertigdagentijd is ingesteld als de jaarlijkse viering van de vernedering van het vasten. Want de kerk roept, hier ver in den vreemde, waar versombering heerst in haar hart. Zij roept vanuit de vier windstreken, die in de Schrift ook herhaaldelijk worden genoemd: het oosten, het westen, het noorden en het zuiden.<sup>44</sup> Naar alle vier worden de tien geboden van de wet afgekondigd: we hoeven die nu niet meer om de letter alleen te vrezen, we kunnen ze vervullen door de genade van de liefde. Wanneer wij dan tien met vier vermenigvuldigen, is de uitkomst toch veertig?

Maar nog altijd geldt dat we nog steeds gebukt gaan onder de bekoring en moeten vragen om vergiffenis voor onze fouten. Want wie brengt het gebod 'Gij zult niet begeren...'<sup>45</sup> nu volmaakt in vervulling? Daarom moeten wij vasten en bidden. Tegelijkertijd mogen we niet ophouden met goede werken doen! Voor die inspanning krijgen we aan het eind een beloning, we spreken dan van een tientje.<sup>46</sup> Welnu, zoals een cent een honderdste van een gulden is en een kwartje een vierde, zo ontleent het tientje zijn naam aan tien gulden.<sup>47</sup> En de som van tien en veertig vormt bij wijze van spreken de beloning voor de inspanning. In de beeldspraak duidt het getal vijftig op de tijd van de vreugde die niemand ons kan ontnemen.<sup>48</sup> De vervulling daarvan kunnen wij in dit leven nog niet ervaren. Straks is de plechtige herdenking van het lijden van de Heer voorbij. Wij vieren de vreugde gedurende de vijftig dagen vanaf de dag van zijn verrijzenis waarin wij vrij zijn van het vasten. Wij vieren de vreugde met lofprijzingen voor Hem door het alleluja te laten klinken

[9] Daarom doet Christus in mijn persoon nu een beroep op u, mijn geliefden, opdat u zich niet door de satan in het nauw laat brengen. Ik roep u op iedere dag te vasten, vrijgeviger te zijn met aalmoezen en vuriger te bidden om God gunstig te stemmen. Nu is het de tijd waarin zelfs getrouwde mannen en vrouwen af moeten zien van hun huwelijkse plichten om tijd vrij te hebben om te bidden. Trouwens ze moeten dit de rest van het jaar ook op bepaalde dagen doen. In ieder geval geldt: hoe vaker u zich onthoudt, hoe beter! Ook omdat degene die zonder zich in te houden aast op wat is toegestaan, degene ergert die het heeft toegestaan. Hoe meer recht er wordt gedaan aan het wezen van het gebed, hoe aangenamer het voor God is. Hoe meer de ziel die het gebed uitspreekt, boven de vleselijke lust komt te staan, hoe meer het gebed als een geestelijk werk wordt uitgesproken.

Veertig dagen heeft Mozes, de bringer van de wet, gevast.<sup>49</sup> Veertig dagen heeft Elia, de profeet bij uitstek, gevast.<sup>50</sup> Veertig dagen heeft ook de Heer zelf gevast, gesteund door het getuigenis van de wet en de profeten.<sup>51</sup> Daarom liet Hij zich met deze twee

op de berg zien. Kom, laten wij vasten. Maar wij kunnen het vasten niet zo langdurig volhouden. Wij kunnen niet zoveel dagen en nachten niets eten, zoals zij. Laten we tenminste doen wat we kunnen. Dan kunnen we, met uitzondering van de dagen waarop de gewoonte van de kerk het ons om verschillende redenen niet toelaat om te vasten, God onze Heer behagen door dagelijks of in ieder geval geregeld te vasten. Wij kunnen niet zo heel veel dagen zonder eten of drinken! Zo kunnen wij ons toch zeker ook niet voortdurend onthouden van lichamelijke gemeenschap! Jazeker wel, kijk maar, vele mensen, mannen en vrouwen, houden in naam van Christus hun aan God gewijde leden hiervan helemaal vrij. Naar mijn mening is het geen zware opave. Getrouwde mensen moeten toch gedurende de hele paalviering 2 de kuisheid op kunnen brengen, die maagden hun hele leven kunnen opbrengen.

[10] Dan nog het volgende, al zou ik niet hoeven waarschuwen. De tijd waarin wij onze ziel dienen te vernederen, heb ik immers zo goed mogelijk in uw aandacht aanbevolen. Toch kan ik niet zwijgen: de dwalingen van de mensen laten niet af, mensen die mij steeds maar weer ernstig bezorgd doen zijn om u, door hun misleidende praatjes en verkeerde gewoonten. Er zijn mensen die wel de vasten onderhouden, maar dan veel meer om redenen van culinaire dan van religieuze aard. Zij zijn meer uit op nieuwe lekkernijen dan dat ze hun oude begeerten bedwingen. Zij sloven zich uit om bestaande variaties en smaken te overtreffen door overvloedig gebruik te maken van kostbare ingrediënten, diverse soorten fruit en de meest uiteenlopende soorten groente. Ze zijn als de dood voor pannen waarin vlees is klaargemaakt: die zouden onrein zijn. Maar ze zijn niet bang voor hun eigen onreinheid, de gulzigheid van hun mond en hun maag. Ja hoor, ze vasten! Niet om hun gewone vraatzucht door matiging te minderen, maar om hun ongebreidelde eetlust door verandering van spijs aan te wakkeren. Want wanneer het etenstijd is, stormen ze op de rijkelijk voorziene tafels af als vee op de ruif. Er zijn te veel gerechten om op te noemen, zij overladen hun maag ermee en ze proppen zich vol. Met een keur aan verfijnde, exotische sauzen prikkelen ze hun gulzigheid die anders door de enorme overvloed van eten bedwongen zou worden. Om kort te gaan, ze nemen zoveel tot zich door te eten, dat ze niet in staat zijn het weer te verteren door te vasten.

[11] Er zijn ook mensen die op die manier geen wijn drinken. Dat geeft ze de gelegenheid om andere vruchten uit te persen en dus andere drankjes uit te proberen, niet voor hun gezondheid, maar voor de lekkere smaak. Alsof de veertigdaagse vasten er niet is om zich toe te leggen op vrome nederigheid, maar om van de gelegenheid gebruik te maken nieuwe genoegens te smaken. Als uw zwakke maag immers geen water kan verdragen, is het toch veel fatsoenlijker om uzelf op de been te houden met een beetje gewone wijn, dan om op zoek te gaan naar wijnsoorten die het bestaan van de druif niet kennen en de druivenpers niet hebben gezien. En dat dan niet om een gezondere drank uit te kunnen zoeken, maar om een eenvoudige af te kunnen slaan. Wat is er nu absurder in een tijd waarin wij het vlees strenger moeten bedwingen, dan om het vlees zoveel lekkere dingen te bezorgen dat de beluste maag niet naar het voorbijgaan van de vasten taalt? In dagen van nederigheid, wanneer wij allen het leven van de armen moeten nadoen, is het toch volstrekt ongepast om zo te leven. Als zij de hele tijd zo leven, volstaat het vermogen van de rijken nauwelijks om het te bekostigen! Pas daarvoor op, mijn geliefden.

Denk aan wat er geschreven staat: 'Loop niet achter uw begeerten aan.'<sup>53</sup> Als u die heilzame regel altijd al moet naleven, dan nu, in deze dagen, al helemaal. Wanneer onze begeerte zich in deze dagen vrijelijk zou kunnen richten op ongebruikelijke

verlokkingen, is dat schande. Terecht wordt iemand gelaakt die niet eens in deze dagen de gebruikelijke verlokkingen kan beteugelen.

[12] Denk toch vooral aan de armen. Berg in de hemelse schatkamer op wat u zichzelf ontzegt door soberder te leven. Laat Christus die honger lijdt, krijgen wat de christen die vast, minder krijgt. Laat de tuchtiging van degene die vrijwillig vast, degene die niets heeft, tot steun zijn. Laat de vrijwillige ontbering van de rijke de broodnodige voorraad voor de arme worden. Laat er ook in een zachtmoedige en nederige geest een barmhartige bereidheid tot vergeven zijn. Vraag vergiffenis als u onrecht heeft gedaan, schenk vergiffenis als u onrecht heeft geleden. Zo komen wij niet in het bezit van de satan, voor wie onenigheid tussen christenen een overwinning betekent. Want u kunt ook grote winst maken door de volgende vorm van vrijgevigheid: de schuld van uw mededienaar verlichten. Dan doet de Heer bij u hetzelfde. Beide goede werken heeft de hemelse leraar aan zijn leerlingen aanbevolen. Hij zei: 'Spreek vrij, en u zult vrijgesproken worden. Geef, en u zal gegeven worden.'<sup>54</sup> Denk maar aan die dienaar aan wie de heer zijn hele schuld opnieuw aanrekende, nadat hij hem die eerst had kwijtgescholden. Want de dienaar had een mededienaar die hem honderd denariën schuldig was, niet dezelfde barmhartigheid betoond als zijn heer met de tienduizend talenten aan hem.<sup>55</sup>

Bij dit soort goede werken is er geen enkele uitvlucht mogelijk. Waar een wil is, is een weg. Iedereen kan wel zeggen: 'Ik kan niet vasten, want dan krijg ik buikpijn.' Ook kan iedereen wel zeggen: 'Ik wil best aan een arme geven, maar waar moet ik het vandaan halen? Ik heb niets.' Of: 'Ik heb zo weinig, dat ik het niet durf weg te geven. Ik kan het niet missen.' Trouwens, de mensen verzinnen ook bij deze werken meestal flauwe uitvluchten, omdat hun geen goede te binnen willen schieten. Maar toch, wie kan er hier zeggen: 'Ik heb geen vergiffenis geschonken aan iemand die erom vroeg, omdat mijn gezondheid het niet toeliet, of omdat ik geen hand had om uit te steken?' Vergeef, en u zal vergeven worden. Om te kunnen vergeven is geen enkele lichamelijke inspanning nodig, zelfs geen enkel deel van uw lichaam is nodig om uw ziel te helpen bij wat wordt gevraagd. Waar een wil is, is een weg. Ga uw gang maar, geef gerust. U zult er niets van voelen in uw lichaam en u zult er niets minder door hebben in uw huis. Verder, broeders en zusters, moet u wél zien wat er voor kwaad in steekt om een broeder of zuster die berouw toont, geen vergiffenis te schenken. En dat terwijl is voorgeschreven om zelfs de vijand nog te beminnen.<sup>56</sup> Er staat geschreven: 'De zon mag over uw toom niet ondergaan.'<sup>57</sup> Als het er zo voorstaat, denk er dan eens goed over na, mijn geliefden, of iemand nog christen mag worden genoemd, die deze dagen niet eens een eind wil maken aan zijn vijandigheid. Die had hij al helemaal nooit mogen koesteren!

## **SERMO 211.1**

### **MET EEN OPRECHT HART OM VERGEVING**

[1] In deze heilige veertigdagentijd, die wij ingetogen doorbrengen, word ik aangespoord u toe te spreken, broeders en zusters, over de onderlinge eensgezindheid: wie een grief tegen een ander heeft, moet daar een eind aan maken om niet zelf aan zijn einde te komen.<sup>2</sup> Onderschat dat niet, broeders en zusters, want ons sterfelijke en vergankelijke leven verkeert in groot gevaar tussen zoveel aardse verleidingen. Wij bidden en smeken om niet ten onder te gaan.

In dit leven waarin geen enkel rechtschapen mens zonder zonden kan zijn, van welke

aard dan ook, bestaat er één redmiddel waardoor wij in leven kunnen blijven. De goddelijke leraar leerde ons namelijk in het gebed van de Heer zeggen: 'En vergeef ons onze schulden zoals ook wij vergeven onze schuldenaren.'<sup>3</sup> Wij hebben met God een afspraak gemaakt, een overeenkomst gesloten en de voorwaarde om onze schuld in te lossen in een clausule toegevoegd. Wij kunnen vol vertrouwen vragen: 'Vergeef ons,' als ook wijzelf vergeven. Maar als wij dat niet doen, moeten we niet denken dat onze zonden ons wel vergeven worden. Laten wij onszelf niet bedriegen.<sup>4</sup> Een mens moet zichzelf niet voor de gek houden, God houdt ook niemand voor de gek. Het is menselijk om boos te worden - konden wij het maar niet - boos worden is menselijk, maar onze toom mag niet als een opgeschoten stekje besproeid worden met gevoelens van achterdocht en uitgroeien tot een balk van haat. Want woede is één ding, haat is iets anders.

Neem nu bijvoorbeeld een vader; die wordt ook meer dan eens boos op zijn zoon, maar daarom haat hij hem nog niet. Hij wordt boos omdat hij hem wil verbeteren. Als hij boos wordt omdat hij hem wil verbeteren, dan doet hij dat uit liefde. Daarom is er gezegd: 'U kijkt naar de splinter in het oog van uw broeder en u merkt de balk niet op in uw eigen oog.'<sup>5</sup> U hebt wat aan te merken op de woede in een ander, maar in uzelf houdt u de haat in stand. Vergeleken met haat is woede een splinter. Maar als u de splinter voedt, zal hij een balk worden. Als u hem uittrekt en weggooit, kan hij niets meer worden.

[2] Als u heeft opgelet, moest de gedachte van de zalige Johannes u wel angst aanjagen, toen zijn brief werd voorgelezen. Hij zei immers: 'De duisternis ging voorbij en het waarachtige licht schijnt reeds.'<sup>6</sup> Onmiddellijk voegde hij eraan toe: 'Wie zegt in het licht te zijn, maar zijn broeder haat, die is nog steeds in duisternis.'<sup>7</sup> Misschien denkt deze of gene wel dat dit de duisternis is, die mensen, opgesloten in een kerker, ondergaan. Was deze duisternis maar zo! En toch wil niemand in de duisternis van een kerker verkeren. In die duisternis kunnen namelijk ook onschuldigen worden opgesloten. In een dergelijke duisternis werden de martelaren immers opgesloten. De duisternis verspreidde zich om hen heen en toch straalde er krachtig licht in hun hart. In de duistere kerker konden ze niet zien met hun ogen, maar ze zagen God in elkaars broederlijke genegenheid.

Wilt u weten hoe die duisternis is, waarover geschreven staat: 'Wie zijn broeder haat, is nog steeds in duisternis?''<sup>8</sup> Op een andere Maats zegt Johannes: 'Ieder die zijn broeder haat, is een moordenaar.' Wie zijn broeder haat, wandelt gewoon rond, gaat in en uit, gaat gewoon zijn gang, hoeft niet met ketenen te slepen en is niet opgesloten in een kerker. Toch is hij geboeid, en wel door schuld. Denk niet dat hij geen kerker heeft, zijn hart is zijn kerker. Eerst hoort u: 'Wie zijn broeder haat, is nog steeds in duisternis.'<sup>10</sup> Dan voegt Johannes er de volgende woorden aan toe om te voorkomen dat u misschien te licht over die duisternis denkt: 'Wie zijn broeder haat, is een moordenaar.'<sup>11</sup> U haat uw broeder of zuster en u wandelt onbekommerd rond. En u wilt geen eensgezindheid, terwijl God u juist daartoe gelegenheid biedt. Kijk, nu bent u een moordenaar, en u leeft nog steeds. Als uw God vertoornd was, zou u samen met uw haat tegen uw broeder uit dit leven worden weggerukt. God spaart u, spaar nu ook uzelf. Leef in eensgezindheid met uw broeders en zusters. Misschien wilt U dat wel, maar de ander niet? Laat dat voldoende voor u zijn. U hebt dan reden om de ánder te beklagen, u hebt uw schuld ingelost. Als u prijs stelt op eensgezindheid en de ander niet, zeg dan gerust: 'Vergeef ons onze schulden zoals ook wij vergeven onze schuldenaren.'<sup>12</sup>

[3] Misschien heeft u de ander iets misdaan, u wilt met hem in eensgezindheid leven. U wilt hem zeggen: 'Broeder, schenk mij vergiffenis, want ik heb u iets misdaan.' Hij wil u geen vergiffenis schenken, hij wil u uw schuld niet vergeven. Wat u hem verschuldigd bent, wil hij u niet vergeven. Laat hijzelf dan goed oppassen wanneer hij het onzevader moet bidden. Wanneer hij, die u niet wil vergeven wat u hem wellicht hebt misdaan, het onzevader komt bidden in de kerk, wat moet hij dan doen? Hij mag zeggen: 'Onze Vader die in de hemel zijt.'<sup>13</sup> Dat mag hij zeggen en verder gaan: 'Uw naam worde geheiligd.'<sup>14</sup> Ga<sup>15</sup> nog maar verder met bidden: 'Uw rijk kome.'<sup>16</sup> Ga door: 'Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.'<sup>17</sup> Ga maar rustig door: 'Geef ons heden ons dagelijks brood.'<sup>18</sup> U bent uitgepraat. Het vervolg wilt u zeer waarschijnlijk overslaan en u wilt iets anders zeggen. Er zijn geen woorden meer waarmee u door kunt gaan, u loopt vast. Zeg heel oprecht: 'Vergeef ons onze schulden,' en als u het niet oprecht kunt zeggen, zeg het dan niet.

Hoe zit het dan met de woorden van de apostel Johannes: 'Als wij beweren zonder zonde te zijn, bedriegen wij onszelf en woont de waarheid niet in ons?'<sup>19</sup> Welnu, als ons bewustzijn van onze broosheid en de overvloed aan kwaad overal in deze wereld aan ons vreten, zeg dan: 'Vergeef ons onze schulden.'<sup>20</sup> Maar let goed op hoe het verder gaat. U was toch niet bereid uw broeder zijn zonde te vergeven, en nu gaat u zeggen: 'Zoals ook wij vergeven onze schuldenaren.'<sup>21</sup> Of gaat u dat niet zeggen? Als u het niet zegt, ontvangt u niets. Als u het wel zegt, zegt u iets onoprechts. Welnu, zeg het en zeg het oprecht. Hoe kunt u oprecht zijn, u die uw broeder niet eens hebt willen verlichten van de druk van zijn zonde?

[4] Uw broeder heb ik aangespoord, nu troost ik u, wie u ook bent, als u het tenminste bent, die tegen uw broeder heeft gezegd: 'Vergeef mij wat ik u misdeed.' Als u dat van ganser harte heeft gezegd, in oprechte nederigheid en met ongeveinsde liefde<sup>22</sup> - gevoelens die God kan zien in uw hart waaruit u hebt gesproken - en als die ander u toch niet heeft willen vereven, wees dan niet ongerust. U bent beiden slaaf, u hebt een heer. <sup>3</sup> U staat in het krijt bij uw medeslaaf en hij heeft u niet willen vergeven. Doe dan een beroep op de heer van u beiden. Laat de slaaf opeisen, als hij dat kan, wat de heer u kwijtescholden heeft.

Nu een ander punt. Aangespoord heb ik de persoon die zijn broeder niet heeft willen vergeven, ofschoon deze hem dat vroeg. Ik heb hem aangespoord te doen wat hij niet wilde. Zo probeer ik te voorkomen dat hij, wanneer hij gaat bidden, niet zal ontvangen wat hij verlangt. Ook degene die zijn broeder vergeving van zijn zonde heeft gevraagd, maar die niet heeft gekregen, heb ik aangespoord. Hij kan gerust zijn, hij verkrijgt van zijn heer wat hij niet gedaan heeft gekregen van zijn broeder. Ik heb ook nog een andere aansporing. Uw broeder heeft u iets misdaan, maar hij is niet bereid geweest tegen u te zeggen: 'Vergeef mij wat ik u misdeed.' Dit soort onkruid is in overvloed aanwezig. Laat God het met wortel en al verwijderen uit zijn akker, dat wil zeggen, uit uw harten. Hoevelen zijn er niet die weten dat ze tegen hun broeders hebben gezondigd, maar niet bereid zijn te zeggen: 'Vergeef mij.' Ze schamen zich niet te zondigen, maar schamen zich wel vergeving te vragen. Zij schamen zich niet voor hun verwerpelijke gedrag, maar zij schamen zich er wel voor nederig te zijn. Die mensen spoor ik allereerst aan. U, voor zover u in onenigheid met uw broeder leeft, uzelf ter verantwoording roept, uzelf aan een onderzoek onderwerpt en voor zover u een juist oordeel over uzelf velt in uw hart en er achter komt dat u niet had moeten doen wat u heeft gedaan, niet had moeten zeggen wat u heeft gezegd; u, wie u ook bent, broeder of zuster, spoor ik aan: vraag elkaar om vergeving, doe wat de apostel Paulus zegt: 'Vergeef elkaar zoals God u vergeven heeft in Christus.'<sup>24</sup> Doe dit en

schaam u niet vergeving te vragen.

Daarom zeg ik tegen iedereen, man of vrouw, kind of volwassene, leek of geestelijke, ja, ik zeg het ook tegen mijzelf: als wij gezondigd hebben tegen een broeder, moeten wij allemaal naar het woord van de apostel luisteren, moeten wij allemaal vrezen. Ons wordt nog tijd van leven gegund, wij zijn dus nog niet dood, want wij leven nog en wij zijn nog niet veroordeeld. Laten wij zolang wij leven, doen wat de Vader beveelt, die onze rechter zal zijn. Laten wij vergeving vragen aan onze broeders en zusters, die wij misschien ergens mee hebben gekwetst, ergens mee hebben beledigd door tegen hen te zondigen.

Er bestaan lieden die nederig zijn naar de maatstaven van deze wereld, maar die zich in hoogmoed verheffen wanneer u hun om vergeving vraagt. Ik bedoel dit: soms zondigt een meester tegen zijn slaaf, een mens als hij. Want al is de een meester en de ander slaaf, toch zijn beiden slaaf van een ander, omdat ze beiden door het bloed van Christus zijn vrijgekocht. Desondanks lijkt het te ver te gaan het volgende voor te schrijven en te gebieden, dat een meester tegen zijn slaaf moet zeggen: 'Vergeef mij, schenk mij vergiffenis,' als hij een keer tegen zijn slaaf zondigt door ongegrond ruzie met hem te maken of hem zonder reden te slaan. Niet omdat het niet verplicht zou zijn het te doen, maar om in dit geval te voorkomen dat de slaaf overmoedig wordt. Wat moet de meester dan wel doen? Laat hij berouw tonen voor de ogen van God, laat hij zijn hart straffen voor Gods ogen, en als hij zijn slaaf niet kan zeggen: 'Schenk mij vergiffenis,' omdat dit niet gepast is, laat hij zijn slaaf dan vriendelijk aanspreken. Hem vriendelijk aanspreken is immers hem om vergeving smeken.

[5] Rest mij om tot de mensen te spreken die door anderen slecht behandeld zijn, waarbij die anderen niet bereid waren om vergeving te vragen. Ik heb immers mij al gericht tot de mensen die hun broeder vergeving weigerden, toen deze daar om vroeg. Nu dan, terwijl ik u allen toespreek met de bedoeling om uw geschillen niet te laten voortduren - want het zijn heilige dagen - geloof ik dat enkelen onder u diep in hun hart bij zichzelf te rade zijn gegaan. U weet heel goed dat u met uw broeder enkele geschillen heeft. U komt tot de bevinding dat u niet tegen hem heeft gezondigd, maar hij tegen u. Al spreekt u nu niet hardop tegen mij, omdat het aan mij is om hier, op deze plaats te spreken en aan u om te zwijgen en te luisteren, toch zegt u misschien in gedachten: 'Ik wil in eensgezindheid leven, maar die ander heeft mij beledigd; hij heeft tegen mij gezondigd, maar wil niet om vergeving vragen.' Wat moet ik daar nu op zeggen? Moet ik zeggen: 'Ga naar hem toe en vraag hém om vergeving?' Nee toch? Ik wil niet dat u de waarheid geweld aandoet. Ik wil niet dat u zegt: 'Vergeef mij,' terwijl u best weet dat u niet tegen de ander gezondigd heeft. Want wat heeft u eraan uw eigen aanklager te worden? Waarom vraagt u vergeving van hem die niet gekwetst is door u en tegen wie u niets heeft misdaan? U hebt er niets aan. Doe het niet. Weet u het zeker, heeft u goed nagedacht, weet u wel zeker dat hij gezondigd heeft tegen u en niet andersom? 'Ik weet het zeker,' zegt u. U weet het zeker, oordeel dan voor uzelf. Stap niet op uw broeder af die tegen u gezondigd heeft, en vraag hem al helemaal niet om vergeving. Anderen moeten maar vrede stichten tussen u beiden. Zij moeten de ander vermanen, dat hij begint u om vergeving te vragen. U hoeft alleen maar bereid te zijn vergiffenis te schenken, onvoorwaardelijk bereid te zijn te vergeven uit de grond van uw hart. Als u bereid bent te vergeven, hebt u in feite al vergeven. U heeft nog steeds een reden om te bidden. Bid voor de ander dat hij u om vergiffenis vraagt. Want u weet dat het hem schaadt als hij dat niet doet. Bid voor hem dat hij erom vraagt. Zeg tot de Heer in uw gebed: 'Heer, U weet dat ik niet tegen mijn broeder heb gezondigd, maar eerder hij tegen mij. En U weet dat het hem schaadt als hij geen

vergiffenis van mij vraagt voor wat hij mij misdeed. Ik vraag U in gemoede hem te vergeven.'

[6] Goed, ik heb u gezegd wat u moet doen om in eensgezindheid te leven met uw broeders en zusters, vooral gedurende deze dagen van uw vasten, de daaraan verbonden verplichtingen en onthouding. En bedroefd als ik nu ben over uw ruzies, kan ik mij dan verheugen over uw vrede, dat wij allen, die elkaar vergeven als de een tegen de ander een grief heeft,<sup>25</sup> met een gerust hart Pasen vieren en met een gerust hart het lijden vieren van Hem die niemand iets verschuldigd was en voor de schuldenaars hun schuld inlost. Ik bedoel de Heer Jezus Christus, die tegen niemand heeft gezondigd terwijl nagenoeg de hele wereld tegen Hem heeft gezondigd. En Hij eiste geen straf, maar stelde een beloning in het vooruitzicht. Wij hebben Hem zelf dus als getuige in ons hart. Laten wij, als wij tegen iemand hebben gezondigd, met een oprecht hart om vergeving vragen. Laten wij, als iemand tegen ons heeft gezondigd, bereid zijn vergeving te schenken en voor onze vijanden bidden. <sup>26</sup> Wij moeten niet gewroken willen worden, broeders en zusters. Wat is wraak anders dan zich voeden met het kwaad van een ander?

Ik weet dat er hier dagelijks mensen komen, die op hun knieën gaan, met hun gezicht de grond beuken, soms zelfs tranen over hun behuilde gezicht laten lopen en in een dergelijke ontluistering en verwarring zeggen: 'Heer, wreek mij, dood mijn vijand.' Toe maar, bid maar dat Hij uw vijand doodt en uw broeder redt. Laat Hij de vijandschap doden en de mens zelf redden. Bid zo, dat God u kan wreken. Moge de vijandschap die u vervolgde, vergaan, maar moge de mens die u kan worden teruggegeven, in leven blijven.

## **SERMO 216.1**

### **IN DE SCHOOT VAN HET GELOOF**

[1] De eerste stappen van mijn dienstwerk, het prille begin van uw leven als gelovige - dat leven begint immers in de schoot van het geloof, waaruit u dankzij de hemelse genade geboren wordt - moeten ondersteund worden met het gesproken woord. Dan is voor u heilzaam dat ik het woord tot u richt in mijn preek, en voor mij zinvol de bemoediging die van uw ontvangenis uitgaat. Ik onderricht u met mijn woorden, u moet er uw voordeel mee doen in uw dagelijks leven. Ik zaai door te preken het woord, u moet door te geloven vrucht dragen.<sup>2</sup> Laten wij allen overeenkomstig onze roeping - wij zijn toch ieder door de Heer geroepen - zijn wegen en paden gaan. Laat niemand het wagen achterom te zien! De Waarheid namelijk, die niet misleidt en dat ook niet kán, verkondigt heel duidelijk: 'Wie de hand aan de ploeg slaat, maar omziet naar wat achter hem ligt, is ongeschikt voor het Rijk Gods.'<sup>3</sup> Dat u immers verlangt naar het Rijk Gods en dat u ernaar streeft met alle inspanningen van uw geest, blijkt alleen al uit uw naam: u wordt com-petentes genoemd. En wat zijn com-petentes anders dan mensen die naar hetzelfde doel streven? Een woord als collega betekent toch niets anders dan iemand die met u samenwerkt, concurrent iemand die op hetzelfde doel afgaat en commissaris iemand die zitting neemt in dezelfde raad?<sup>4</sup> Zo is ook het woord competentes uit niets anders samengesteld dan uit 'samen' en één ding 'nastreven'.

Wat is dat ene dan, waarnaar u streeft of wat u begeert? Toch niets anders dan wat iemand onverschrokken uitroept, nadat hij de vleselijke verlangens heeft verworpen en de aardse verschrikkingen meester is geworden: 'Streken rond mij belegeraars neer,

mijn hart zou niet versagen; stond een slagorde voor de aanval gereed, mijn hoop zou ik hierop vestigen.<sup>5</sup> En om aan te geven wat hij daarmee bedoelt, voegt hij er de volgende woorden aan toe: 'Dit ene vroeg ik de Heer, dit is heel mijn verlangen: in het huis van de Heer te wonen al de dagen van mijn leven. <sup>i6</sup> En om de gelukzaligheid van dat land en die woning te verduidelijken, verbindt hij het voorgaande met de volgende uitspraak: 'Dat ik de genieting van de Heer aanschouwen mag en bescherming vinden in zijn tempel.'?

[2] Ziet u, beste medeleerlingen, hoe u van de Heer zult gaan genieten, wanneer u de genietingen van de voorbijgaande wereld aflegt? Als u de blik afwendt van het wereldse, zult u een zuiver hart hebben, dan zult u Hem zien die de wereld heeft gemaakt. En zoals Hij heeft overwonnen, zo zult ook u deze wereld overwinnen wanneer u in zijn genade bent. En deze wereld zult u zeker meer en meer meester worden en vertrappen, als u niet rekt op uw eigen kracht, maar op de hulp van God, die zo barmhartig is. Kijk niet op uzelf neer: wat u zult zijn is nog niet geopenbaard. Weet dit wel: wanneer het is geopenbaard, zult u aan Hem gelijk zijn,<sup>8</sup> en dan zal geopenbaard zijn wat u zult zijn. Weet dit wel: u zult Hem zien, niet zoals Hij was toen Hij tot ons kwam en de tijd vervuld was, maar zoals Hij altijd al was toen Hij ons schiep. Leg de oude mens af en bekleed u met de nieuwe.<sup>9</sup> De Heer gaat een overeenkomst met u aan. U hebt geleefd voor de wereld, u hebt toegegeven aan de wensen van vlees en bloed, u hebt het beeld van de aardse mens gedragen. En zoals u het beeld hebt gedragen van hem die uit de aarde is, de oude mens, zo moet u voortaan ook het beeld van Hem dragen die uit de hemel is, de nieuwe mens.<sup>11</sup>

Ik druk mij menselijk uit,<sup>12</sup> hierom is het Woord immers vlees geworden: zoals u eertijds ten behoeve van de zonde uw ledematen als wapen hebt gebruikt in dienst van de ongerechtigheid, zo moet u ze nu ten behoeve van God in dienst stellen van de gerechtigheid.<sup>13</sup> Uw bestrijder heeft zich al die tijd met uw eigen vernietigingsmiddelen tegen u bewapend, om u te gronde te richten. Geef uw beschermer de kans om zich op zijn beurt met uw ledematen te bewapenen tegen uw vijand, om u te redden. Uw vijand kan u geen schade toebrengen, als hij geen beschikking heeft over uw ledematen. U ontnemt ze hem immers. Uw beschermer zal u terecht overlaten aan uzelf, als uw wil en verlangen niet overeenkomen met de zijne.

[3] Kijk, op de veiling en de markt van het geloof wordt u het Rijk der hemelen te koop aangeboden. Bekijk het grondig, leg het hele vermogen dat u in u hebt bij elkaar en verenig de rijkdommen van uw hart in eensgezindheid.<sup>14</sup> En toch kunt u het Rijk Gods gratis krijgen, als u de genade erkent, die u voor niets wordt aangeboden. Het kost u niets en toch is wat u zich aanschafft, van grote waarde. Onderschat uw eigen waarde niet. Want de Schepper van iedereen en van u vindt u zoveel waard, dat Hij elke dag voor u het kostbare bloed van zijn Eniggeborene laat stromen. U zult niet zonder waarde zijn in de volgende gevallen: als u kostbaar van waardeloos weet te onderscheiden; als u niet de schepping maar de Schepper dient;<sup>15</sup> als uw lagere verlangens geen macht over u krijgen, zodat u onbesmet blijft, gezuiverd van grote misdaden en grote zonden.<sup>16</sup>

De hemelse landman zaait ook op dit moment op de akker van uw hart zijn woord. U zult zonder waarde zijn, als dit zaad in u wordt vertrappt, zoals op straat zou gebeuren doordat onwaardigen er overheen lopen, of als het, nog maar net ontkiemd, in verdrukking komt op de harde rotsbodem van uw bikkellhard geweten, of als het tussen de doornen verstikt wordt door de verderfelijke distels van uw begeerten.<sup>17</sup> Als u vol afschuw terugschrikt voor zo'n onvruchtbare, schadelijke en verwerpelijke aarde,

dan kunt u erop rekenen dat een overvloedig vruchtdragende aarde u opneemt. En u zult degene die u gezaaid en begoten heeft, in grote blijdschap een honderdvoud aan opbrengst opleveren. Of u zult, als dit misschien te veel is gevraagd voor u, een zestigvoud aan opbrengst opleveren. En als ook dit niet tot uw mogelijkheden behoort, dan zal uw niet onbeduidende opbrengst altijd nog een dertigvoud zijn.<sup>18</sup> Want allen, of ze nu een honderd-, een zestig- of een dertigvoud opbrengen, zullen in de hemelse graanschuren worden opgeslagen, allen zullen worden geborgen in de eeuwige rust.<sup>19</sup> Van de gehele opbrengst zal het hemelse brood worden vervaardigd,<sup>20</sup> en elke arbeider die onbaatzuchtig in de wijngaard van de Heer werkt, zal er overvloedig en tot zijn heil door verzadigd worden,<sup>21</sup> zolang de heerlijkheid van de geweldige God die zaait, voor regen zorgt, begiet en zelf wasdom verleent, door prediking van het evangelie overal maar naam krijgt.<sup>22</sup>

[4] Nader dus tot Hem met een berouwvol hart. Want Hij is allen nabij die gebroken zijn van hart.<sup>23</sup> En u, nederigen van geest, zal Hij zelf bevrijden.<sup>24</sup> Vecht u naar Hem toe<sup>25</sup> om verlicht te worden. U bent namelijk nog in duisternis en duisternis is in u. Maar u zult licht zijn in de Heer,<sup>26</sup> in Hem die in de wereld komt en iedere mens verlicht.<sup>27</sup> U vormde u altijd maar naar de wereld, u moet u opnieuw vormen naar God. Hebt u nu nog geen afschuw gekregen van de Babylonische ballingschap? Hier is Jeruzalem, uw hemelse moeder, die u vriendelijk uitnodigt haar weg te gaan en u smeekt voor het leven te kiezen en te verlangen de goede dagen te zien,<sup>28</sup> die u nooit heeft gekend en in de voorbijgaande wereld nooit zult kennen. Want hier op de wereld vervlogen uw dagen als rook,<sup>29</sup> voor die dagen betekende vermeerderd worden verminderd worden, toenemen afnemen, en opkomen vergaan. U die gedurende vele slechte jaren hebt geleefd voor de zonde, moet nu verlangen voor God te leven, niet in de véle jaren, die eens tot een eind moeten komen en die afstormen op hun ondergang in de schaduw van de dood. Nee, u moet verlangen te leven in góede jaren, die in de werkelijkheid van het levende leven nabij zijn, waar u niet te lijden zult hebben van honger en dorst, omdat uw geloof uw voedsel zal zijn en uw wijsheid uw drank.<sup>30</sup> Nu immers is het in geloof, dat u de Heer prijst in de kerkgemeenschap.<sup>31</sup> Maar dan zult u, terwijl u het zelf ziet, overvloedig besproeid worden door de bronnen van Israël.<sup>32</sup>

[5] Maar op deze voorbijgaande pelgrimstocht hier moeten uw tranen uw brood zijn bij dag en bij nacht, zolang u - wanneer men u dagelijks zegt: 'Waar is uw God?'<sup>33</sup> - aan vleselijke mensen<sup>34</sup> niet kunt laten zien wat geen oog heeft gezien, geen oor heeft gehoord, noch is opgekomen in een mensenhart.<sup>35</sup> Totdat u komt te staan voor de ogen van uw God, moet u niet in gebreke blijven. Hij zal namelijk komen om zijn beloften gestand te doen; Hij, die zich vrijwillig tot schuldenaar heeft verklaard, ook al had Hij niets van een ander geleend, maar zich verwaardigd schuldenaar te zijn door zijn eigen belofte. Wij hadden schulden en wel voor zoveel als wij gezondigd hadden. Hij is gekomen zonder schuld, omdat Hij zonder enige zonde was. Hij trof ons aan, terwijl wij gebukt gingen onder een rampzalige en verwerpelijke schuldenlast. En door terug te betalen wat Hij nooit had weggenomen, heeft Hij ons barmhartig van een eeuwige schuld verlost. Wij hadden schuld op ons geladen en verwachtten straf. Hoewel Hij geen medeplichtige was, heeft Hij wel gedeeld in onze straf. Hij wilde met de schuld ook de straf kwijschelden. Hij is namelijk degene die de zielen van de gelovigen aan schuld en zonde zal ontrukken<sup>36</sup> en die elke ziel zal redden die voor zichzelf uit de grond van zijn hart zegt: 'Ik geloof dat ik de weldaden van de Heer zal zien in het land van de levenden.'<sup>37</sup> Naar dit land moeten wij verlangen, niet met een aards dat wil zeggen een doods hart, maar met een hemels

hart, daarmee bedoel ik een levend hart.

Het is immers dit land, dat iemand brandend van liefde ervoor in een andere psalm vol vreugde bezingt: 'U bent mijn hoop, mijn erfdeel in het land van de levenden.'<sup>38</sup> Naar dit land richten zich degenen die hun ledematen op aarde dood maken met het oog op het eeuwige leven; niet de ledematen die het organisme van het aardse lichaam vormen, maar de ledematen die de kracht van de ziel jammerlijk genoeg verzwakken. Zonder een blad voor de mond te nemen somt de apostel Paulus ze op en duidt ze aan. De apostel, het uitverkoren werktuig,<sup>39</sup> zegt: 'Maak dood wat aards is in uw leden, ontucht, onzedelijkheid, hartstocht, kwalijke begeerlijkheid en de hebzucht die gelijk staat met afgoderij.'<sup>40</sup> Hier hoorde u wat u in dit land van de stervelingen moet laten sterven, u, die verlangt te leven in het land van de levenden. Zo moet u dus ledematen van Christus worden; maar u mag ze niet aan Christus ontnemen en er ledematen van een hoer van maken. Welke hoer is er immers onzedelijker, welke schandelijker dan zij die de apostel Paulus eerst ontucht noemt en tenslotte hebzucht?<sup>41</sup> En dát heeft hij terecht afgoderij genoemd, omdat u het niet alleen moet herkennen en vermijden in een wulps uiterlijk, maar ook in een wispelturig innerlijk. Zo voorkomt u dat u afstevent op die ondergang waarmee de kuise bruidegom en rechtvaardige rechter dreigt, tot wie gezegd wordt: 'U delgt uit wie U schandelijk verlaat.'<sup>42</sup> Het is voor ieder van u toch veel beter en het heeft toch veel meer zin om met een kuis hart tot Hem te roepen: 'Mijn geluk, dat is God vast te houden'.<sup>43</sup> Dit houvast wordt gegeven door de liefde, waarover u eveneens kunt lezen: 'Uw liefde moet ongeveinsd zijn. Haat het kwaad, houd vast wat goed is.'<sup>44</sup>

[6] Let op waar uw arena ligt, let op waar de strijd van de worstelaars plaatsvindt, waar de baan van de renners is en waar het vuistgevecht van de bokkers zich afspeelt. Als u uw levensgevaarlijke tegenstander verpletterend wilt verslaan met de gespierde armen van het geloof, werp dan het slechte ter aarde en omhels het goede. Als u zo wilt rennen dat u het wint, ontvlucht het kwaad en jaag het rechtvaardige na. Als u zo wilt boksen dat u niet in de lucht slaat maar uw tegenstander flink raakt, beuk dan uw lichaam en breng het tot dienstbaarheid. Zo zult u door u van alles te onthouden en volgens de regels te vechten, zegevieren en deelhebben aan de hemelse kampprijs en de onvergankelijke zegekrans.<sup>45</sup>

Wat wij in u bewerken door de naam van uw Verlosser aan te roepen, moet u voltooien door uw hart te onderzoeken en berouw te tonen. Wij verzetten ons tegen de listen van de oude vijand door hem te vervloeken en te bidden tot God. U moet volharden in uw gebeden en in uw berouw opdat u aan de macht der duisternis<sup>46</sup> wordt ontrukkt en overgebracht naar het Rijk van zijn luister. Nu is dit Uw taak en daarvoor moet u zich moeite getroosten. Wij verzamelen tegen hem scheldwoorden die passen bij zijn gemenigheden. Gaat u liever een glansrijk gevecht met hem aan door hem af te wijzen en door, gesterkt in het geloof, hem af te zweren. Gods vijand en de uwe - of liever nog: zijn eigen vijand - moet worden vertrappt, geboeid en buitengesloten. Want onbeschaamd is zijn woede tegen God, misdadig is zijn woede tegen ons, rampzalig is zijn woede tegen zichzelf. Laat hij maar van alle kanten dood en verderf zaaien, laat hij zijn valstrikken uitzetten, laat hij zijn listige dubbele tong maar scherpen. U moet al dat gif van hem uit uw hart laten wegstromen door de naam van uw Verlosser dringend aan te roepen.

[7] Al wat hij met zijn misdadige influisteringen, wat hij met zijn schandalige verlokkingen bij u binnenbracht, zal nu naar buiten worden gehaald en aan het licht worden gebracht. Nu zal de tiran de gevangenschap ontnomen worden waarmee hij u

in zijn macht hield. U zult bevrijd worden van het juk waarmee hij u verschrikkelijk onderdrukte, en dit juk zal op zijn nek gelegd worden. Voor uw verlossing hoeft u slechts één ding te doen: met uw Verlosser instemmen.

Alle mensen van het nieuwe volk hier bijeen en van het volk dat geboren gaat worden, de Heer heeft u gemaakt,<sup>47</sup> stel uw hoop op Hem, span u tot het uiterste in om gezond ter wereld te komen en voorkom dat u als een doodgeboren kind ter wereld komt. Let op de schoot van moeder kerk. Zie haar zwoegen in haar weeën om u te baren en u tot het licht van het geloof te brengen. Verniel in uw ongeduld haar moederschoot niet en blokkeer niet de poorten van uw geboorte. U, die tot volk wordt gemaakt, prijs uw God. Prijs uw Heer omdat u wordt geschapen.<sup>48</sup> Prijs de Heer, omdat u wordt gezoogd. Prijs de Heer, omdat u wordt gevoed. Groei in wijsheid en jaren, omdat u wordt grootgebracht.<sup>49</sup> Ook Hij heeft deze levensfasen, die voortkomen uit de geboorte in de tijd, bij zichzelf toegelaten. En Hij neemt door de kortheid van de tijd niet af en neemt als de tijd iets langer duurt niet toe, maar Hij heeft van de eeuwige dagen alle beperkingen van tijd en ook de tijd zelf uitgesloten.

Zoals een liefhebbende vader zijn zoontje vermaant, zo vermaan ik u om hier op aarde niet als kinderen te zijn in uw oordeel, maar wees kinderen in de boosheid en wees volwassen mensen in uw oordeel.<sup>50</sup> U moet volwassen worden in Christus zoals het competentes betaamt, opdat u weer als kind opgroeit tot de volwassen mens Christus.<sup>51</sup> Er staat namelijk geschreven: 'Breng vreugde aan uw vader omdat uw wijsheid toeneemt, en bedroef uw moeder niet door uw dwaasheid.'<sup>52</sup>

[8] Bemin wat u zult zijn. U zult immers kinderen van God zijn, dat wil zeggen aangenomen kinderen. Dit zal u voor niets gegeven worden en voor niets worden toegekend. Hoe dankbaarder u Hem bent geweest van wie u dit heeft ontvangen, des te guller en rijkelijker zult u hiervan overvloeien. Wend u tot Hem, die hen kent die de zijnen zullen zijn.<sup>53</sup> Als u ver blijft van ongerechtigheid en de naam van de Heer noemt, zal Hij het niet beneden zich achten om u te rekenen onder hen die Hij als de zijnen kent.<sup>54</sup> Op deze wereld heeft of had u ouders van vlees en bloed, die u het leven gaven om te zwoegen en om de dood als straffe ondergaan. Maar ieder van u kan door een in zekere zin gelukkige ouderloosheid over die ouders zeggen: 'Mijn vader en mijn moeder hebben mij verlaten.'<sup>55</sup> Daarom moet u, christen, omdat uw ouders u verlieten, Hem erkennen als Vader, die u vanaf de moederschoot opnam. Tot Hem zegt een gelovige mens vol vertrouwen: 'Van de moederschoot af bent U mijn beschermer.'<sup>56</sup> God is uw vader, de kerk uw moeder. Geheel anders zult u door hen worden voortgebracht dan u door uw eigen ouders bent voortgebracht. Deze kin deren afkomstig van God en de kerk zullen niet in de greep komen van pijn, ellende, tranen en dood, maar opgenomen worden in genegenheid, geluk, vreugde en leven. De voortbrenging uit God en de kerk is te verkiezen, de voortbrenging uit uw eigen ouders te betreuren. Onze eigen ouders brengen ons ter wereld tot de eeuwige straf vanwege een oude schuld. God en de kerk brengen ons opnieuw ter wereld en zorgen ervoor dat er straf noch schuld overblijft. Dit is de wedergeboorte van mensen die naar Hem zoeken, naar het aanschijn van Jakobs God.<sup>57</sup>

Zoek als nederigen, want als u Hem gevonden heeft, zult u een veilige hoogte bereiken. De zuigelingtijd zal uw onschuld aanduiden, de kindertijd uw ontzag, de jeugd uw geduld, de volwassenheid uw deugd, de middelbare leeftijd uw verdienste, de ouderdom niets anders dan de sneeuw Witte haren van wijsheid en inzicht. Langs deze keerpunten en levensfasen gaat uw leven niet zomaar voorbij, maar vernieuwt het zich terwijl u steeds dezelfde blijft. De tweede levensfase zal niet volgen om de eerste te laten verdwijnen, de opkomst van de derde zal evenmin de ondergang van de

tweede betekenen, en de vierde zal niet geboren worden om de derde te laten sterven. De vijfde zal de vierde niet misgunnen te blijven bestaan. En de zesde zal de vijfde niet naar het graf dragen. Ook al komen die levensfasen niet op een en hetzelfde moment, toch zullen ze in een vrome en gerechtvaardigde ziel in gelijkwaardigheid en eendracht stand houden. Deze levensfasen zullen u naar een zevende brengen: de eeuwige rust en vrede. Wanneer u, zoals we hebben gelezen, zesmaal uit de noden van dit doodbrengend leven bent gered, dan zal u ook in de zevende geen onheil treffen.<sup>58</sup> Wat daar niet zal zijn, zal niet strijden. Evenmin zal de overhand krijgen, wat de strijd niet durft aan te gaan. Daar is een veilige onsterfelijkheid, daar is een onsterfelijke veiligheid.

[9] En hoe komt dit? Toch alleen door de Allerhoogste, die zijn rechterhand nooit van u wegneemt;<sup>59</sup> die uw kinderen in uw midden zal zegenen, die vrede zal scheppen in uw gebied?<sup>60</sup> Hiertoe wordt u dus opgewekt; verenigd en gescheiden, verenigd met de goeden, gescheiden van de slechten. U, uitverkorenen, beminden, van tevoren gekend, geroepen om gerechtvaardigd en verheerlijkt te worden!<sup>61</sup> Door in geloof te groeien, volwassen en oud te worden, in de volle rijpheid van uw vermogens, zonder dat de ledematen verzwakken, in een weldadige ouderdom, kunt u aldus geheel ontspannen de werken van de Heer verkondigen, die grote dingen aan u deed en machtig is. Want groot is zijn naam<sup>62</sup> en zijn wijsheid is onbeperkt.<sup>63</sup> U bent op zoek naar het leven, spoed u dan naar Hem die de bron van het leven is,<sup>64</sup> en vlucht weg van de duisternis van uw voze begeerten. U zult het licht zien in het licht van die Eniggeborene,<sup>65</sup> uw allergenadigste Verlosser en stralende Verlichter. Als u het heil zoekt, hoop dan op Hem die hen gezond maakt die op Hem hopen.<sup>66</sup> Als u verkwikking en heerlijkheden najaagt, zal Hij u dit niet ontzeggen. U hoeft alleen maar te komen om te aanbidden, op de knieën te vallen en te wenen voor Hem die u heeft gemaakt.<sup>67</sup> En Hij zal u verkwikken met het kostelijkste van zijn huis en aan de stroom van zijn heerlijkheden zal Hij u laven.<sup>68</sup>

[10] U moet er wel voor oppassen dat hoogmoed bij u geen vaste voet krijgt en waak ervoor dat zondaars niet de hand op u leggen.<sup>69</sup> Om ervoor te zorgen dat het eerste u niet overkomt, moet u bidden dat God u zuivert van uw verborgen fouten. Maar om ervoor te zorgen dat het tweede u niet overvalt en u neerhaalt, moet u vragen dat God u spaart voor de fouten van anderen.<sup>70</sup> Als u ligt, sta dan op. Als u opstaat, blijf dan staan. Als u staat, blijf op uw plaats en houd dat vol. Draag het juk niet langer, verbreek liever de boeien van de zonden en werp hun juk van u af,<sup>71</sup> opdat u niet opnieuw door het juk van de slavernij wordt belast.

De Heer is nabij, wees onbezorgd.<sup>72</sup> Nu moet u het smartebrood eten. De tijd zal komen dat na het brood van verdriet u het brood van vreugde wordt aangereikt. Om het ene brood te verdienen, moet u het andere brood eerst verdragen. Omdat u zich hebt afgewend en bent weggelopen van de Heer heeft u het brood van rouw verdiend. Bekeer u, toon berouw en keer terug naar uw Heer. Hij is bereid aan iemand die berouw toont en terugkeert, het brood van vreugde te schenken op voorwaarde dat u niet doet alsof, en niet treuzelt vergeving te vragen onder tranen en geweent voor het feit dat u weggelopen bent. Te midden van zo'n massa tegenwerkers moet u zich kleden met een geitenharen kleed<sup>73</sup> en moet u uw ziel door vasten vernederen. Aan de nederigheid wordt gegeven wat de hoogmoed is ontzegd. En - dat zeg ik u - wanneer u zichzelf zou onderzoeken en wanneer u hem die u verleidde tot weglopen en afvallen, zoals hij verdient zou uitschelden in de Naam van de almachtige en huiveringwekkende Drieëenheid, dan gaat u wel niet gekleed in een geitenharen kleed,

maar dan hebt u toch een teken gesteld door met uw blote voeten op dat geitenharen kleed te gaan staan.<sup>74</sup>

[11] Met de geitenvellen moet u de fouten vertrappen en de lappen van de bokken die links staan opgesteld, moet u verscheuren. Met het mooiste bovenkleed zal uw barmhartige Vader uit eigen beweging naar u toekomen. Om uw tergende honger te stillen liet Hij zelfs onmiddellijk het gemeste kalf slachten.<sup>75</sup> Met zijn vlees zult u gevoed worden en met zijn bloed gelaafd. Door het vergieten van zijn bloed worden zonden vergeven, schulden gedelgd, smetten gereinigd. Eet als de armen, dan zult u verzadigd worden om bij hen te horen over wie wordt gezegd: 'De armen zullen eten en verzadigd worden'.<sup>76</sup> Eenmaal verzadigd moet u tot uw heil zijn brood en heerlijkheid oprispen.<sup>77</sup> Spoed u naar Hem en bekeer u. Hij is het immers die afgekeerden bekeert. Hij is het die voortvluchtigen achternaloopt, verlorenen vindt,<sup>78</sup> hoogmoedigen vernedert, <sup>9</sup>hongerigen voedt,<sup>80</sup> geboeiden bevrijdt, blinden licht verschaft,<sup>81</sup> onreinen reinigt,<sup>82</sup> vermoeiden verkwikt,<sup>83</sup> doden tot leven wekt,<sup>84</sup> en bezetenen aan kwade machten ontruikt.<sup>85</sup> Dat u hiervan nu bent bevrijd, hebben we aangetoond. En terwijl wij u gelukwensen, sporen wij u aan de genezing die in uw lichaam aan het licht is gekomen, in uw hart te bewaren.

## **SERMO 217. 1**

### **DE ENIGE WARE**

[1] De Heer Jezus Christus die ons verhoort samen met de Vader, heeft zich willen verwaardigen voor ons te bidden tot de Vader. Wat is er zo zeker als ons geluk, wanneer Hij voor ons bidt, die geeft waar Hij om bidt. Christus is immers mens en God. Als mens bidt Hij, als God geeft Hij waar Hij om bidt. Dit moet u echter onthouden: Hij schrijft niet zonder reden alles aan de Vader toe, omdat de Vader niet uit Hem is, maar Hij uit de Vader. Alles schrijft Hij toe aan de bron waaruit Hij is ontsprongen. Maar zelf is Hij ook de bron, geboren uit de Vader, zelf is Hij de bron van het leven. De vader-bron heeft de bron dus voortgebracht, ja, de bron bracht de bron voort, maar toch is de voortbrengende en de voortgebrachte bron één bron, zoals de voortbrengende en de voortgebrachte God één God is, want uit de Vader is de Zoon geboren. De Vader is niet de Zoon en de Zoon is niet de Vader. De Vader is niet uit de Zoon, maar de Zoon is wel uit de Vader. En toch zijn de Vader en de Zoon één, omdat ze één wezen zijn, en ze zijn één God vanwege hun ondeelbare goddelijkheid.

Nu hebt u Hem dus horen zeggen: 'Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen, de enige ware God en Hem die U hebt gezonden, Jezus Christus.'<sup>2</sup> Hoed u ervoor dit zo op te vatten, dat volgens u alleen de Vader de ware God is, en de Zoon niet. Hierover hebben we immers een goddelijk getuigenis. Johannes zelf zegt duidelijk in zijn brief: 'Dat wij in Jezus Christus zijn, zijn ware Zoon. Want Hij is de ware God en het eeuwige leven!'<sup>3</sup> Onthoud dat Christus de ware God is en het eeuwige leven. Wanneer wij dus zijn woorden horen: 'dat zij U kennen, de enige ware God en Hem die U hebt gezonden, Jezus Christus',<sup>4</sup> moeten wij achter Jezus Christus 'de enige ware God' verstaan, dat wil zeggen 'dat zij U en Hem die Gij hebt gezonden, Jezus Christus, kennen als de enige ware God'.

[2] Deze kwestie hebben we nu volledig afgerond. Wat staat ons nu te doen met betrekking tot de Heilige Geest? Want als het waar is wat over de Vader en Christus is gezegd, 'dat zij U kennen, de enige ware God en Hem die U hebt gezonden, Jezus

Christus', hetgeen betekent dat zij U en Jezus Christus kennen als de enige ware God, dan staan we nu voor de opgave om aan te tonen hoe ook de Heilige Geest de ware God kan zijn. Dat over de Heilige Geest gezwezen is, betekent niet dat Hij is overgeslagen. Hij is niet alleen maar de Geest van de Vader of alleen maar de Geest van de Zoon, maar Hij is de Geest van de Vader én de Zoon. Als dus over Hem wordt gezwezen, terwijl de Vader en de Zoon allebei met name zijn genoemd, wordt ook de Geest eronder begrepen. Hij is de Geest van beiden.

Ik zal een citaat geven uit de Schrift, dan begrijpt u waar ik het over heb. De apostel Paulus zegt: 'Iemands wezen wordt alleen gekend door zijn eigen geest.'<sup>5</sup> Wat is iemands wezen? Dat is wat iemand denkt als mens, want daarin onderscheidt de mens zich: in zijn gedachten. Uw geest kent toch niet mijn gedachten of mijn geest uw gedachten? 'Iemands wezen wordt alleen gekend door zijn eigen geest,' heeft de apostel gezegd. En hij voegde eraan toe: 'Zo kent alleen de Geest van God het wezen van God.'<sup>6</sup> Hoe moeten we dat opvatten? De strekking is duidelijk. Als dus alleen de Geest van God het wezen van God kent, is het dan zo, dat de Zoon van God het wezen van God niet kent? Moge zo'n duivelse gedachte verre van ons blijven of van ons vandaan gaan. Kent het Woord van God het wezen van God niet? Zou dat betekenen dat de Eniggeborene van God het wezen van God niet kent? En dat Hij, door wie alles is gemaakt, het wezen van God niet kent? Natuurlijk kent Hij het wezen van God, en wie, buiten de Geest van God, kent het wezen van God op die manier? Wanneer u de woorden hoort 'alleen de Geest van God kent het wezen van God',<sup>7</sup> mag u de Zoon daar niet van uitsluiten. Zo moet u dat verstaan. Op dezelfde manier mag u, als u hoort 'dat zij U kennen en Hem die Gij hebt gezonden, Jezus Christus, de enige ware God',<sup>8</sup> de Heilige Geest daar niet van uitsluiten.

[3] 'Als de Zoon de enige ware God is,' zegt de ketter, 'begrijp ik u niet. Want alleen de Vader is de enige ware God, tot wie Christus de woorden sprak: Dat zij U kennen, de enige ware God.'<sup>9</sup> Ik zeg: 'Voeg eraan toe: en Hem die Gij hebt gezonden, Jezus Christus.'<sup>10</sup>

'Dat wil ik er niet aan toevoegen,' zegt de ketter. Maar Christus zelf deed het wel: 'Maar ik,' zegt de ketter, 'wil het er niet aan toevoegen. En ik wil ook niet naar u luisteren.'

En toch, ketter, u bepaalt nu wel dat alleen de Vader de ware God is, maar wat is dan uw reactie op de brief van Johannes? Daar kunnen we over Christus lezen: 'Hij is de ware God, Hij is het eeuwige leven.'<sup>11</sup> Om kort te aan, tot wie of over wie is gezegd: 'die wonderen doet, Hij alleen'?<sup>12</sup> Over de Vader, de Zoon, of over beiden? Als het op de Vader slaat, doet de Zoon dus geen wonderen. En waar blijft u dan met Christus' eigen woorden: 'Zoals de Vader de doden opwekt en levend maakt, zo maakt ook de Zoon levend wie Hij wil.'<sup>13</sup> De Zoon heeft dezelfde macht, dezelfde goddelijkheid. Als dus ook de Zoon wonderen doet, hoe kan dan alleen de Vader wonderen doen? Als het over beiden is gezegd, zijn de Vader en de Zoon dus één God. Daar moet u de Heilige Geest bij voegen: voeg Hem erbij, u mag Hem niet buitensluiten. Dan kunt u zelf niet buitengesloten worden.

[4] Laten wij God aanbidden, van wie wij de tempels zijn. Al's wij, broeders en zusters, een tempel van hout en steen zouden bouwen, konden wij die voor niemand anders bouwen dan voor God. Als wij heidenen waren, zouden wij tempels bouwen voor de goden. Voor schijngoden zouden we tempels bouwen, zoals de ongelovige volken hebben gedaan, die God niet kenden. Maar omdat Salomo een profeet van God was, bouwde hij een tempel van hout en steen,<sup>14</sup> maar dan voor God. Voor God, niet

voor een afgod. Voor God, niet voor een engel. Voor God, niet voor de zon of de maan. Voor God, die hemel en aarde heeft gemaakt. Voor de levende God, die hemel en aarde heeft gemaakt en in de hemelen verblijft, bouwde hij een tempel uit aarde.

En God wees die tempel niet af, integendeel, God had Salomo opgedragen de tempel te bouwen.<sup>15</sup> Waarom gaf God de opdracht een tempel voor Hemzelf te bouwen? Had Hij geen huis waar Hij kon verblijven? Luister naar de woorden van de heilige Stefanus toen zijn martelaarschap een aanvang nam: 'Het was Salomo die Hem een huis bouwde. Toch woont de Allerhoogste niet in wat door mensenhanden is gemaakt.'<sup>16</sup> Waarom wilde God dan een tempel bouwen of laten bouwen? Die tempel moest het lichaam van Christus verbeelden. De tempel was de schaduw, het licht kwam en verjoeg de schaduw.

Zoek vandaag de dag maar naar de tempel die Salomo bouwde en u vindt een ruïne. Waarom is de tempel van Salomo ingestort? Omdat waarnaar die tempel verwees, al is gebeurd. Ook de andere tempel, het lichaam van de Heer, stortte in, maar verrees, en wel zo dat hij nooit meer in kon storten. Welnu, toen de Joden aan Christus vroegen: 'Wat voor teken kunt U ons laten zien, opdat wij U geloven',<sup>17</sup> zei Hij: 'Breek deze tempel af en in drie dagen zal Ik hem doen herrijzen.' Christus nu, sprak met hen in de door Salomo gebouwde tempel toen Hij zei: 'Breek deze tempel af.' Maar wat het woordje 'deze' inhield, verstonden zij niet. Wat 'deze tempel' was, begrepen zij niet. Zij meenden dat Hij over de tempel van Salomo sprak. Tenslotte antwoordden ze Hem: 'Zesenveertig jaar is aan deze tempel gebouwd, zult U hem dan in drie dagen doen herrijzen?'<sup>19</sup> Meteen voegt de evangelist eraan toe: 'Jezus echter sprak over de tempel van zijn lichaam.'<sup>20</sup> De tempel van God is dus het lichaam van Christus.

Wat zijn onze lichamen dan? Ledematen van Christus. Luister naar wat de apostel Paulus zelf zegt: 'U weet toch dat uw lichamen ledematen zijn van Christus?'<sup>21</sup> Wat wil hij ons met 'uw lichamen zijn ledematen van Christus' anders voorhouden dan dat onze lichamen én ons hoofd - dat is Christus - samen één tempel van God zijn? Dat het lichaam van Christus en onze lichamen de tempel van God zijn, laten we daar vast in geloven, dan zijn we de tempel. Want als we het niet geloven, zullen we het ook niet zijn.

U moet dus, omdat onze lichamen ledematen zijn van Christus, luisteren naar wat de apostel nog meer zegt: 'U weet het, uw lichaam is een tempel van de Heilige Geest, die in u woont, die u van God hebt ontvangen.'<sup>22</sup> U ziet: de Heilige Geest heeft een tempel, en Hij zou geen God zijn? Als Hij een tempel van hout en steen had, zou Hij God zijn en als Hij een tempel had door mensenhanden gemaakt, zou Hij God zijn. En Hij die een tempel van ledematen van God heeft, zou geen God zijn? Noem daarom met de Vader en de Zoon in één adem de Heilige Geest. De Heilige Geest is God. God is één: Vader, Zoon en Heilige Geest. De Vader is niet de Zoon, de Zoon is niet de Vader, de Geest van beiden is noch Vader noch Zoon, maar Vader, Zoon en Heilige Geest zijn één God. Laat u in eenheid opbouwen, dan komt u niet door verdeeldheid in verval.

[5] U hoorde wat Hij voor ons vroeg, ja zelfs zei Hij wat Hij voor zichzelf wilde: 'Vader, Ik wil voor hen die U Mij geschonken hebt.'<sup>23</sup> Ik wil voor hen, Vader. Ik doe wat U wilt, doet U dan wat Ik wil. Wat wil Ik? 'Dat zij met Mij mogen zijn waar Ik ben.'<sup>24</sup> O, zalig huis! O, veilig vaderland! Daar is geen vijand, daar is geen ziekte. Daar leven wij zonder zorgen. Daar hoeven wij niet zo nodig uit weg te trekken, een veiliger plek kunnen wij niet vinden. Wat u hier op aarde ook uitkiest, uw keuze leidt tot angst, niet tot veiligheid. Kies voor uzelf een plaats uit, nu u nog in het onzalige oord verblijft, dat wil zeggen in deze voorbijgaande wereld, in dit leven vol

beproevingen, in dit sterfelijk bestaan vol zuchten en angsten. Zolang u nog in dit onzalige oord bent, moet u voor uzelf een plaats uitkiezen om naar toe te trekken, weg van de slechte plek.

U zult niet van de slechte naar de goede plek kunnen verhuizen, als u op de slechte plek geen goed hebt gedaan. Hoe ziet die goede plek er dan uit? Een plaats waar niemand honger heeft. Als u dus op de goede plaats wilt wonen, waar niemand honger heeft, breek dan op de wereld hier uw brood voor wie honger lijdt. In dat zalige oord is niemand vreemdeling, iedereen woont daar in zijn eigen vaderland. Als u dus op de goede plaats wilt zijn, neem dan de vreemdeling die u aantreft op de slechte plek en die geen voordeur heeft, op in uw huis. Neem op de slechte plek een vreemdeling op in uw huis, dan komt u daar waar u geen vreemde kunt zijn. In dat zalige oord heeft niemand kleding nodig. Daar is geen kou, daar is geen hitte. Waartoe dient dan een dak? Waartoe kleding? Waar geen dak maar wel beschutting zal zijn, daar vinden we wel degelijk een dak. Ik zal hopen, door uw vleugelen veilig beschaduwde.<sup>25</sup> Verleen op deze slechte plek dus onderdak aan iemand die geen dak boven zijn hoofd heeft. Daarmee komt u op de goede plaats waar het dak zo is, dat u het niet hoeft te onderhouden. Want daar druppelt geen regen, daar stroomt de eeuwige bron van waarheid. Van de druppels van deze bron wordt u blij, niet nat. Die druppels vormen juist de bron van het leven. Wat betekent dat woord: 'Heer, de bron van het leven is bij U?'<sup>26</sup> Dat betekent: En het Woord was bij God.<sup>27</sup>

[6] Broeders en zusters, u moet dus goed doen op de slechte plek om de goede te kunnen bereiken, waarover Hij die daar een plaats voor ons bereidt,<sup>28</sup> zegt: 'Ik wil dat zij met Mij mogen zijn waar Ik ben.'<sup>29</sup> Christus de Heer stijgt op om een plaats voor ons te bereiden, waardoor wij zonder zorgen bij de woning aan kunnen komen die door Christus bereid is.<sup>3</sup> Hij bereidt zichzelf als woning: blijf in Hem.<sup>31</sup> Vindt u Christus een te kleine woning? Waar bent u benauwd voor? Toch niet meer voor zijn lijden? Hij is opgestaan uit de doden, Hij sterft niet meer en de dood kan daarginds geen macht meer over Hem hebben.<sup>32</sup> Een slechte plek, slechte dagen: dat is deze tijd hier op aarde. Maar laten we op de slechte plek goed doen en laten we in de slechte dagen goed leven. De slechte plek is van voorbijgaande aard, de slechte dagen gaan voorbij en de goede, eeuwige plaats zal komen, de goede, eeuwige dagen zullen aanbreken.

En die goede dagen zullen één dag zijn. Want waarom zijn hier slechte dagen? Omdat de ene dag voorbijgaat om plaats te maken voor de volgende. De dag van vandaag gaat voorbij om plaats te maken voor die van morgen. De dag van gisteren ging voorbij om plaats te maken voor die van vandaag. Waar niets voorbijgaat, bestaat de ene dag. En die dag is Christus. Ook de Vader is de dag. De Vader is de dag die niet voortkomt uit een andere dag, maar de Zoon is de dag van de dag. Zing nu de Heer een nieuw lied, zing de Heer, aarde alom; zins de Heer, zegen zijn naam, verkondig de dag van de dag: Zijn heil.<sup>33</sup>

Christus is de dag. Als u dat niet inziet, luister naar een wijze, oude man. Als u het nog niet weet, jongeman, wie u ook bent, luister naar de grijze haren van de waarheid. De grijsaard Simeon zag Christus de Heer als een kind,<sup>34</sup> dat door zijn moeder werd gedragen, maar de hemel in handen hield. Hij keek naar het kind, erkende de grootheid ervan en nam het in zijn armen. Simeon had immers een godsspraak ontvangen, dat hij de dood niet zou zien als hij niet eerst de Gezalfde van de Heer zou hebben aanschouwd.<sup>35</sup> Hij nam het kind in zijn armen en zei: 'Uw dienaar laat U, Heer, nu naar uw woord in vrede gaan: mijn ogen hebben thans uw heil aanschouwd.'<sup>36</sup> Verkondig dus de dag van de dag: zijn heil.<sup>37</sup> Zo sprak Simeon toch:

'Die ik verwachtte is gekomen. Wat doe ik hier nog?' Simeon die door Hem moest worden opgenomen, nam Hem in zijn armen. Hij droeg Christus, mens; hij werd gedragen door Christus, God.

[7] Onthoud dit dus. Ik geef u een regel, opdat u niet ontsteld raakt wanneer de Zoon iets zegt waarmee Hij de Vader een grotere betekenis schijnt toe te kennen. In het ene geval zegt Hij als mens dat God groter is dan een mens, in het andere geval spreekt Hij als voortgebrachte en tot eer van Hem door wie Hij is voortgebracht. Meer mag u er niet achter zoeken, want God bracht God voort, de grote God bracht een gelijke voort. Als God niet de ware God voortbracht en de grote God niet een gelijke, dan heeft Hij een gedrocht voortgebracht en niet de ware Zoon. Echt, Hij bracht de ware Zoon voort. Dat wil zeggen dat Hij zelf degene was die Hij voortbracht.

## Goede Vrijdag

### SERMO 218.1

#### HET IS VOLBRACHT

[1] Ieder jaar wordt het lijdensverhaal van Hem door wiens bloed onze misslagen zijn uitgewist, in een plechtige viering voorgelezen. Door de jaarlijkse aandacht wordt ons geheugen weer eens goed opgefrist en door de toeloop van mensen krijgt ons geloof een levendige uitstraling. Deze plechtigheid eist dus van mij dat ik voor u preek over het lijden van de Heer, zoals Hij het mij zelf ingeeft. Het is immers zo, dat onze Heer in wat Hij heeft geleden door toedoen van zijn tegenstanders, ons een voorbeeld van geduld heeft willen geven, heilzaam voor ons en nuttig tijdens onze levenstocht hier op aarde. Zo mogen wij uit eerbied voor het evangelie - als Hijzelf toch voor het lijden heeft gekozen - niet weigeren een dergelijk lijden tot het einde toe te ondergaan. Men gelooft inderdaad terecht dat Hij met iedere afzonderlijke daad die rond zijn lijden is verricht en beschreven een' bepaalde bedoeling heeft gehad, omdat Hij juist in het sterfelijke vlees alles niet uit noodzaak heeft doorstaan maar uit vrije wil.

[2] Ten eerste, dat Hij na te zijn overgeleverd om gekruisigd te worden, zelf zijn kruis droeg.<sup>2</sup> Daarmee gaf Hij ons een toonbeeld van zelfbeheersing, en door ons daarin voor te gaan, liet Hij zien wat iemand die Hem wil volgen, moet doen. En Hij heeft ons hierop gewezen toen Hij zei: Wie mijn volgeling wil zijn, moet Mij volgen door zijn kruis op te nemen.<sup>3</sup> Wie zijn sterfelijk leven goed leidt, neemt immers in zekere zin zijn kruis op.

[3] Dat Hij op de Schedelplaats is gekruisigd,<sup>4</sup> daarmee wees Hij tijdens zijn lijden op de vergeving van alle zonden waarover in de psalm wordt gezegd: 'Mijn zonden worden ontelbaar, talloos, mijn hoofdharen te boven.'<sup>5</sup>

[4] Dat er links en rechts van Hem één is gekruisigd,<sup>6</sup> daarmee hield Hij ons voor dat sommigen rechts van Hem, anderen links van Hem zouden lijden. Over de mensen aan zijn rechterzijde wordt gezegd: 'Zalig die vervolgd worden om de gerechtigheid',<sup>7</sup> maar over die aan zijn linkerzijde staat er: 'Al geef ik mijn lichaam prijs aan de vuurdood: als ik de liefde niet heb, baat het mij niets.'<sup>8</sup>

[5] Dat er een opschrift boven aan het kruis is aangebracht, waarop geschreven stond: 'De koning van de Joden',<sup>9</sup> daarmee liet Hij zien dat de Joden door Hem te doden niet konden verhinderen dat Hij hun koning was; een koning die hen met zijn werken een antwoord zou geven door zijn - voor iedereen duidelijk zichtbaar - uitzonderlijke macht. Daarom wordt in de psalm gezongen: 'Ik ben echter door Hem tot koning aangesteld op de Sion, zijn heilige berg.'<sup>10</sup>

[6] Dat het opschrift in drie talen was geschreven, in het Hebreeuws, het Grieks en het Latijn,<sup>11</sup> daarmee is kenbaar gemaakt dat Hij niet alleen over de Joden, maar ook over de heidenen zou heersen. Daarom voegde Hij in diezelfde psalm, waarin Hij had gezegd: 'Ik ben echter door Hem tot koning aangesteld op de Sion, zijn heilige berg'<sup>12</sup> - en dat in een streek waar uiteraard de Hebreeuwse taal de voertaal was -, er als het ware in één adem in het Grieks en het Latijn aan toe: 'De Heer sprak tot mij: U bent mijn zoon, Ik riep heden u in het leven. Vraag het Mij en Ik geef de volkeren u tot een erfdeel, u tot een eigen bezit de aarde tot aan haar randen.'<sup>13</sup> Niet omdat Grieks en

Latijn de enige talen van de heidenen zijn, wel omdat het de belangrijkste zijn. Het Grieks is de taal van de wetenschap en het Latijn de taal van de Romeinse machthebbers. Hoewel er in die drie talen op werd gewezen dat de hele heidense wereld zich moest onderwerpen aan Christus, stond er uitdrukkelijk op het opschrift niet bij: 'En de koning van de heidenen', maar uitsluitend: 'De koning van de Joden.' Door het gebruik van die specifieke naam werd zo de Joodse kiem en oorsprong van ons geloof in onze aandacht aanbevolen. In de psalm staat immers: 'Uit Sion komt de wet en uit Jeruzalem het woord van de Heer.'<sup>14</sup> Want wie zijn degenen die in de psalm zeggen: 'Volkeren heeft Hij voor ons onderworpen, en heidenvolken aan onze voeten gelegd',<sup>15</sup> anders dan de Joden over wie de apostel Paulus zegt: 'Daar de heidenen deel hebben gekregen aan de geestelijke gaven van de Joden, zijn de heidenen van hun kant verplicht de Joden materieel bij te staan.'<sup>16</sup>

[7] Dat de voornaamsten van de Joden er bij Pilatus op aandrongen dat hij niet zonder meer op moest laten schrijven dat Jezus de koning van de Joden was, maar dat Jezus zelf had gezegd dat Hij de koning van de Joden was.<sup>17</sup> Daarmee stelde Pilatus de wilde olijfbom voor, die geënt moest worden tussen de weggebroken takken. <sup>18</sup> Hij was immers iemand uit de heidenen, die de belijdenis van de heidenen<sup>19</sup> opschreef. En over de heidenen zei de Heer zelf terecht tegen de Joden: 'Het Koninkrijk Gods zal u ontnomen worden en zal gegeven worden aan een volk dat gerechtigheid beoefent.'<sup>20</sup> Toch volgt daar niet uit dat Hij geen koning van de Joden is. Want de stamwortel draagt de wilde olijf en niet de wilde olijf de stamwortel. En hoewel de takken door ongeloof zijn weggebroken, heeft God om die reden zijn uitverkoren volk niet verstoten. 'Ik ben zelf een Israëliet' <sup>21</sup> zegt de apostel Paulus. En al gaan de kinderen van het Koninkrijk<sup>22</sup> die niet wilden dat de Zoon van God over hen heerste, naar de diepste duisternis, toch zullen velen uit het oosten en het westen komen en ze zullen aanzitten in het Rijk der hemelen, niet met Plato en Cicero, maar met Abraham en Isaäk en Jakob.<sup>23</sup> Pilatus schreef namelijk 'de koning van de Joden' en niet 'de koning van de Grieken' of 'van de Romeinen' - ook al zou Christus over de heidenen heersen. En wat hij geschreven had, had hij geschreven, en hij veranderde het niet ondanks het aandringen van degenen die het niet geloofden.<sup>24</sup> Aan Pilatus was al zo lang tevoren in de psalmen voorzeggd: 'Vervals de tekst van het opschrift niet.'<sup>25</sup> Alle heidenen geloven in de koning van de Joden: over alle heidenen heerst Hij, maar toch is Hij de koning van de Joden. Die stamwortel was zo sterk, dat hij in staat was de wilde olijf die op hem was geënt, te veranderen. Maar de wilde olijf kon van de tamme olijfbom de naam niet afnemen.

[8] Dat de soldaten zijn kleren in vieren verdeelden en meenamen,<sup>26</sup> daarmee werd gewezen op het feit dat zijn sacramenten zich over de vier werelddelen zouden verbreiden.

[9] Dat ze de lijfrok, die zonder naad was, aan één stuk geweven van bovenaf, liever verlootten - omdat er daar maar één van was - dan dat ze hem onder elkaar verdeelden,<sup>27</sup> daarmee is afdoende getoond dat wie maar wil - of het nu om goede of om slechte mensen gaat - zichtbare heilige tekenen, ook al zijn het in dit geval de kleren van Christus, kunnen dragen. Maar het meest oprechte geloof, dat zuivere eenheid teweegbrengt door de liefde - omdat Gods liefde in ons hart is uitgestort door de Heilige Geest die ons werd geschonken<sup>28</sup> - bereikt niet iedereen zonder onderscheid. Het meest oprechte geloof wordt geschonken door de verborgen genade van God, alsof het door het lot toebedeeld was. Daarom werd er door Petrus tegen

Simon de Toveraar, die wel het doopsel bezat maar niet het oprechte geloof, gezegd: 'U hebt part noch deel aan deze leer.'<sup>29</sup>

[10] Dat Jezus aan het kruis zijn moeder herkende en haar toevertrouwde aan de leerling die Hij liefhad.<sup>30</sup> Op het moment dat Hij als mens stierf, was dit de meest geschikte manier om zijn menselijke gevoelens te laten zien. Dat uur was nog niet gekomen toen Hij tegen zijn moeder zei, voordat Hij water in wijn zou veranderen: 'Vrouw, wat is er tussen u en Mij? Nog is mijn uur niet gekomen.'<sup>31</sup> Want zijn goddelijkheid had Hij niet van Maria, die had Hij altijd al. Wel had Hij van Maria zijn lichaam dat aan het kruis hing.

[11] Dat Hij zei: 'Ik heb dorst.'<sup>32</sup> Hij zocht geloof bij de zijnen. Maar omdat Hij in het zijne kwam en de zijnen Hem niet aanvaardden,<sup>33</sup> gaven ze Hem in plaats van de zoetheid van het geloofde zure wijn van het ongeloof, en dat nog wel in een spons.<sup>34</sup> De zijnen zijn inderdaad met een spons vergelijkbaar, niet stevig maar gezwollen, niet open en ontvankelijk voor de belijdenis, maar vol gaten door de kronkelige bochten van listen en lagen. Zeker, die drank bevatte ook hysop, een bescheiden plantje dat zich, naar men zegt, met zijn bijzonder krachtige wortels aan de rots vasthecht. Want er waren mensen onder dit volk voor wie deze schandelijke daad een bijzondere betekenis in zich droeg. Later zouden ze namelijk, door deze misdaad te verwerpen, komen tot vernedering van de ziel door berouw.<sup>35</sup> Maar Hij, die de hysop met zure wijn kreeg, kende hen. Want ook voor hen bad Hij toen Hij aan het kruis hing, zoals een andere evangelist getuigt: 'Vader, vergeef hun, want ze weten niet wat ze doen.'<sup>36</sup>

[12] Dat Hij zei: 'Het is volbracht.' Waarop Hij het hoofd boog en de geest gaf.<sup>37</sup> Daarmee liet Hij niet de onafwendbaarheid van zijn eigen dood zien, maar zijn macht erover. Hij wachtte totdat alles wat de profeten over Hem hadden gezegd, in vervulling was gegaan. In de psalm stond immers ook nog: 'En zij gaven mij azijn toen ik verdorstte.'<sup>38</sup> Zo liet Hij zien dat Hij de macht had om zijn leven te geven, zoals Hij ook zelf heeft getuigd.<sup>39</sup> En Hij gaf de geest door vernedering, dat wordt met 'gebogen hoofd' bedoeld. Hij zal de geest terugontvangen door te verrijzen, met opgeheven hoofd. Dat zo'n dood en het buigen van het hoofd tekenen van grote macht zijn geweest, heeft de aartsvader Jakob in zijn zegening van Juda al aangekondigd: 'U bent opwaarts gekomen, u vlijt zich neer, u slaagt als een leeuw.'<sup>40</sup> Met 'opwaarts komen' doelde Jakob op de dood, <sup>41</sup> met 'leeuw' op de macht.

[13] Verder dat bij de andere twee gekruisigden de benen gebroken werden, maar bij Jezus niet, omdat Hij al dood was.<sup>42</sup> Waarom dat zo is, verklaart het evangelie zelf. Het was immers nodig dat Hij ook met dat teken zou tonen - in de profetie die eerder over Hem verkondigd was - dat aan het Paasfeest van de Joden gedacht zou worden. Een van de voorschriften daarbij was dat van het lam geen been mocht worden gebroken.<sup>43</sup>

[14] Dat uit zijn zijde, met een lans doorstoken, bloed en water op de aarde stroomde.<sup>44</sup> Ongetwijfeld zijn dit de sacramenten waardoor de kerk wordt gevormd, zoals Eva werd gemaakt uit de zijde van de slapende Adam, beeld van de toekomstige Adam.<sup>46</sup>

[15] Dat Jozef en Nicodémus Hem begroeven.<sup>47</sup> Volens de uitleg van sommigen betekent de naam Jozef 'vermeerdering' <sup>8</sup> en de naam Nicodémus is bij de meeste

mensen bekend omdat het een Griekse naam is, samengesteld uit 'overwinning' en 'volk'. Want nikos betekent overwinning en dêmos volk. Wel, wie anders is vermeerderd door te sterven dan Hij die zei: 'Als de graankorrel niet sterft, blijft hij alleen: maar als hij sterft, brengt hij veel vrucht voort.'<sup>49</sup> En wie anders heeft het volk dat Hem vervolgde, overwonnen door te sterven, dan Hij die hen zal oordelen door te verrijzen?

## **SERMO 218B.1**

### **RANDOM HET KRUIS**

[1] Groot en onbeschrijflijk is het mysterie van het lijden van de Heer dat wij op deze dag plechtig vieren. Zeker, ook op andere dagen is dit aanwezig, op het altaar waaraan wij staan, in onze mond en in onze manier van kijken. Zo kan steeds in het hart worden bewaard waartoe wij onophoudelijk worden aangespoord ook door onze lichamelijke zintuigen.

Toch zet deze jaarlijkse plechtigheid onze geest nog veel meer aan om ons zo'n belangrijke gebeurtenis te herinneren. Wat vele jaren geleden op één plek door gewetenloze Joden is misdaan en door hun wrede ogen is gebeurd, dat kan men nu, alsof het vandaag is gebeurd, overal op aarde schouwen met de ogen van het geloof. Als zij indertijd met genoeg stonden te kijken naar hun wrede verrichtingen, met hoeveel meer gretigheid moeten wij dan niet wat wij gewetensvol geloven, terugroepen in onze geest door onze herinnering op te frissen? Als zij wellustig hun misdaad aanschouwden, met hoeveel meer vreugde moeten wij dan niet onze redding herdenken? In die ene daad immers werden hun boze plannen van dat moment gebrandmerkt, maar werden de onze uitgewist, ook die nog in de toekomst liggen. Tenslotte, onze verachting voor de misdaden die zij begingen, is onlosmakelijk verbonden met de blijdschap over de vergeving van onze zonden. Zij tonen hun gewetenloosheid, wij vieren deze plechtigheid. Zij zijn samengekomen in razernij, wij in gehoorzaamheid. Zij zijn verloren, wij gevonden. Zij verkocht, wij vrijgekocht. Zij stonden te kijken vol spot, wij aanbidden vol eerbied. Daarom is de gekruisigde Christus voor ongelovigen een aanstoot en een dwaasheid, maar voor ons is Hij Gods kracht en Gods wijsheid.<sup>2</sup> Daar wordt de zwakheid van God mee bedoeld, die sterker is dan de mensen, en de dwaasheid van God, die wijzer is dan de mensen.<sup>3</sup>

De verwickelingen na de kruisiging hebben dat nog duidelijker gemaakt. De spotlust van de vijanden had toch geen andere bedoeling dan het van de aarde wegvagen van de nagedachtenis van Christus? Toch kreeg Hij, door één volk gekruisigd, een plaats in de harten van zoveel volkeren. En de man die toen door één volk werd gedood, wordt nu door alle volkeren aanbeden. Dat neemt niet weg dat de mensen - niet alleen in die dagen, maar nu nog steeds - blind zijn als ze lezen, en doof zijn als ze de woorden zingen die een profeet zoveel eerder als toekomstverwachting had uitgesproken: 'Zij doorstaken mijn handen en mijn voeten, al mijn beenderen hebben zij geteld, en ik werd een schouwspel voor hen: zij verdeelden onder elkaar mijn kleren en hebben om mijn mantel het lot geworpen.'<sup>4</sup> Zoals dit van tevoren in de psalm is aangekondigd, zo staat de vervulling ervan in het evangelie te lezen. Toen gebeurde door de handen van de Joden, wat hun oren maar niet wilden horen. En hoe minder begrip er was van het voorzegde lijden van Christus, hoe meer dat lijden werd vervuld. Maar nu lezen ze wat werd voorzegd en herkennen ze wat werd vervuld. Toch volharden zij in hun keuze Christus te loochenen, omdat zij Hem niet nog een keer kunnen doden.

[2] Erger dan Joden zijn ketters. Loochenen Joden Christus die ze niet aanschouwen, ketters vallen zijn kerk aan die ze wel zien. Niet alleen de Joden die Christus vandaag de dag loochenen, maar ook de Joden die Hem hebben gedood zijn minder beklagenswaardig dan de ketters in hun dwaasheid. De Joden hebben namelijk het opschrift van Hem die aan het kruis hing, niet vernietigd, terwijl de ketters spugen op het doopsel van Hem die in de hemel zetelt.

Met de zojuist aangehaalde psalm als uitgangspunt kunnen we dus beide tegenstanders weerwoord geven, zowel de loochenaars van het Hoofd als de loochenaars van het Lichaam. Het Hoofd is immers Christus, het Lichaam is de kerk. Tegen de Joden gericht zijn de woorden: 'Ze hebben mijn handen en mijn voeten doorboord, ze hebben al mijn beenderen geteld,'<sup>5</sup> en wat verder volgt. En tegen de ketters gericht: 'In dit weten bekeert tot de Heer zich de aarde tot haar verste grenzen, buigen zich voor zijn aangezicht neer alle stammen van de heidense volken. Want koningsmacht is aan de Heer: Hij is heerser over de volkeren.'<sup>6</sup> Voor ons is van belang dat we vasthouden aan de betekenis van de lijfrok, die aan één stuk van bovenaf geweven was.<sup>7</sup> Deze lijfrok werd niet verdeeld door degenen die Christus hebben gedood, maar viel door loting ten deel aan wie het ten deel kon vallen.<sup>8</sup> Zo kunnen de sacramenten van Christus verdeeld worden over veel ketters, terwijl de liefde van Christus door geen enkele gelovige kan worden verscheurd of verdeeld. Maar de mensen die deel krijgen aan de erfenis van de heiligen in het licht,<sup>9</sup> houden hieraan vast als aan een onvervreemdbaar goed, omdat ze op geestelijke wijze de eenheid aanhangen. Laten wij daarom, zeer geliefden, deze dag elk jaar met toewijding vieren, en laten we roemen op het kruis van Christus,<sup>10</sup> niet één keer per jaar maar voortdurend, met blijvende eerbied.

## Paastijd

### SERMO 219.1 VURIG WAKEN

De zalige apostel Paulus spoort ons aan zijn voorbeeld te volgen. Onder de vele voorbeelden van zijn deugdzaamheid noemt hij ook veel nachtwaken.<sup>2</sup> Daarom moeten wij des te vuriger waken tijdens deze paaswake, eigenlijk de moeder van alle heilige waken, want nu waakt de hele wereld. Niet de wereld waarover geschreven staat: 'Als iemand de wereld liefheeft, is de liefde van de Vader niet in hem. Want al wat in de wereld is, de begeerte van het vlees en de begeerte van de ogen en de eerezucht van de wereld, komt niet van de Vader.'<sup>3</sup> Een dergelijke wereld - de kinderen van het ongeloof - wordt immers beheerst door de duivels en hun trawanten. Tegen hen moet onze strijd gaan volgens de woorden van dezelfde apostel, want onze strijd gaat niet tegen vlees en bloed, maar tegen de heerschappijen, tegen de machten, tegen de wereldbeheersers van deze duisternis.<sup>4</sup> Ooit zijn ook wij zo geweest, maar nu zijn we licht in de Heer. Laten we dus met het licht van de wake de heersers van de duisternis weerstaan.

De ongelovige wereld waakt tijdens deze plechtigheid dus niet, wél de wereld waarover staat geschreven: 'God was het die in Christus de wereld met zich verzoende. Hij telde de fouten van de mensen niet.'<sup>5</sup> Trouwens, overal op aarde komen zoveel mensen af op de feestelijke viering van de paaswake, dat ze zelfs mensen die in hun hart, ik kan niet zeggen slapen, maar in duivelse goddeloosheid begraven liggen, aanzet om te waken met hun lichaam. Maar er zijn ook mensen die in hun hart waken, waardoor voor iedereen zichtbaar wordt ingelost wat zoveel eerder was beloofd: 'En de nacht zal lichten als de dag.'<sup>6</sup> Het licht van deze nacht straalt in de harten van de vromen, over wie is gezegd: 'Eens was u duisternis, nu bent u licht in de Heer.' Dit licht straalt, zelfs in hen die op alles en iedereen afgunstig zijn; niet alleen in de mensen die kunnen zien in de Heer, maar ook in de mensen die met een scheef oog kijken naar de Heer.

In deze nacht waakt dus zowel de wereld die vijandig is, als de wereld die verzoend is. De verzoende wereld waakt om haar geneesheer te prijzen vanwege haar verlossing, de vijandige wereld om de rechter te vervloeken vanwege haar veroordeling. De verzoende wereld waakt, lichtend en stralend door het gemoed der vromen, de vijandige wereld waakt met knarsende tanden en kwijnt weg. Kortom, liefde bij de één en verharding bij de ander, christelijke levenskracht bij de één en duivelse afgunst bij de ander, houden iedereen tijdens deze viering geheel uit de slaap.

Als zelfs onze jaloerse vijanden omwille van ons waken, wijzen zij ons er onbewust op hoe wij voor onszelf moeten waken. Want van de mensen die zich op geen enkele wijze met de naam Christus bezegeld weten, kunnen er die nacht velen niet slapen, velen door pijn, velen uit schaamte. De kleine groep die op de drempel staat van het geloof, slaapt ook niet, in hun geval uit vrees voor God.<sup>7</sup>

Om uiteenlopende redenen houdt deze plechtigheid hen allemaal wakker. Op welke wijze kan een vriend van Christus nu in vreugde waken, terwijl een vijand van Christus ook waakt en wel in pijn? Op welke wijze kan een christen, deelgenoot van zo'n grote heerlijkheid van Christus, vurig waken, terwijl een heiden niet slaapt uit schaamte? Op welke wijze past het iemand die door het doopsel het grote huis is binnengegaan, te waken tijdens dit grote feest van Christus, terwijl degene die het besluit neemt om binnen te gaan, al waakt? Door te waken en te bidden.

Dan viëren wij deze wake luisterend met onze oren en biddend met ons hart. Laat God

tot ons spreken in zijn Schriften. Laat ons tot God spreken in onze gebeden. Als wij gehoorzaam luisteren naar zijn woorden, woont aan wie wij vragen in ons.

### **SERMO 222.1**

#### **IN HET LICHT DAT LEVEN SCHENKT**

Hoewel alleen al de plechtigheid van deze heilige nacht u ieder jaar aanzet tot waken en bidden, zeer geliefde broeders en zusters, ben ik u toch ieder jaar ook een toespraak schuldig. Dan kan ook de stem van de herder de kudde van de Heer oproepen tot de strijd tegen de vijandige en afgunstige machten en tegen de beheersers van de duisternis, als tegen de dieren van de nacht.<sup>2</sup> Want onze strijd gaat niet tegen vlees en bloed, zoals de apostel Paulus zegt - dat wil zeggen niet tegen mensen zwak door hun sterfelijk lichaam - maar tegen de heerschappijen, tegen de machten, tegen de wereldbeheersers van deze duisternis, tegen de boze geesten in de hemelen.<sup>3</sup> Daarom mag u vooral niet denken dat de duivel en zijn engelen, naar wie de apostel met deze woorden verwijst, de beheersers van die wereld zijn, waarover geschreven staat: 'De wereld was door Hem geworden.' Want toen ook de apostel zelf hen beheersers van de wereld had genoemd, voegde hij - om te voorkomen dat iemand er de wereld onder zou verstaan, waarnaar de woorden hemel en aarde in heel wat schriftpassages verwijzen - er onmiddellijk bij wijze van uitleg aan toe: 'van deze duisternis.'<sup>5</sup> Dat betekent: van de ongelovigen. En daarom zegt de apostel nu tegen de gelovigen: 'Eens was u duisternis, nu bent u licht in de Heer.'<sup>6</sup>

Die boze geesten zijn dus in de hemelen. Niet waar de sterren staan te schitteren en waar de heilige engelen verblijven, maar in de nevelige woning van de onderste luchtlaag, waar het zwaarbewolkt is. En toch staat er in de psalm geschreven: 'Hij, die de hemel in wolken hult',<sup>7</sup> waar ook de vogels rondfladderen. En toch worden zij de vogels van de hemel genoemd.<sup>8</sup> In deze hemellagen dus, en niet in de hogere rust van de hemellichamen, waar ik het zojuist over had, wonen die verderfelijke geesten met wie wij een geestelijke strijd moeten aanbinden. Dan kunnen wij - als de boze engelen overwonnen zijn - volop van de beloning genieten, dat wij in onvergankelijke eeuwigheid één gemeenschap vormen met de goede engelen.

Daarom heeft de apostel Paulus elders hetzelfde gezegd, toen hij doelde op het duistere machtsgebied van de duivel: volgens de geest die deze wereld beweegt, de heerser over het machtsgebied van de lucht, die nog altijd aan het werk is onder de kinderen van het ongeloof., Wat dus de geest van deze wereld wordt genoemd, zijn op die andere plaats de wereldbeheersers. En zoals hij hier met de woorden 'kinderen van het ongeloof' <sup>10</sup> heeft uitgelegd wat hij de wereld noemde, zo ook even geleden door toe te voegen 'deze duisternis'.<sup>11</sup> En wat hij hier noemt 'de heerser over het machtsgebied van de lucht',<sup>12</sup> noemde hij eerder 'de hemelen'.<sup>13</sup>

Daarom danken wij de Heer onze God, die ons heeft ontrukkt aan het domein van de duisternis en ons heeft overgebracht naar het rijk van de Zoon van zijn liefde.<sup>14</sup> Nu u dus door het licht van het evangelie bent gescheiden van die duisternis en door het kostbare bloed bent vrijgekocht uit die machten, moet u waken en bidden en ervoor oppassen dat u niet op de bekoring ingaat.<sup>15</sup> Want al wie onder u het geloof heeft dat werkzaam is door de liefde,<sup>16</sup> voor u geldt dat de vorst van deze wereld uit uw hart is gebannen. Maar buiten zwerft die bij wijze van spreken rond als een brullende leeuw, op zoek naar een prooi om te verslinden.<sup>17</sup> Geef de duivel dus geen duimbreed toe, van welke kant hij ook wil binnendringen.

Moge Hij die de duivel heeft buiten geworpen door voor u te lijden, binnen in u wonen om hem te weerstaan. Eens, toen de duivel u beheerste, was u duisternis, nu

bent u licht in de Heer. Leef dan ook als kinderen van het licht.<sup>18</sup> Verblijvend in het licht dat als een moeder aan u het leven schenkt, moet u waken tegen de duisternis en haar beheersers, en vanuit de schoot van uw moeder, het licht, moet u bidden tot de Vader van de lichten.

## **SERMO 223A.1**

### **WAAR IS UW GOD?**

[1] We hebben al vele lezingen uit de goddelijke schriften gehoord en die waren zo uitvoerig,<sup>2</sup> dat ik niet in staat ben er een even uitvoerige preek over te houden. En al zou het mij wel lukken: u zou het niet kunnen bevatten. Voor zover het mij door de Heer gegeven wordt, wil ik u, mijn geliefden, spreken over de beginwoorden van de Schrift. We hebben het horen voorlezen: 'In het begin maakte God de hemel en de aarde.'<sup>3</sup> Richt daar eens goed de aandacht naar en probeert u zich eens in te denken Wie maakte. Ik weet wel: u kunt zich dat niet indenken. Denkt u zich dan maar in wát Hij maakte en prijs de Maker. In het begin maakte God de hemel en de aarde.<sup>4</sup>

Ziet u, wat gemaakt is, is voor iedereen zichtbaar. We kunnen het zien en het vervult ons met vreugde. Het werk is duidelijk te zien, de Bewerker blijft verborgen. Dat komt mede omdat waarmee we zien, zichtbaar is, maar waarmee we beminnen, verborgen blijft. Welnu, als we de wereld zien en God beminnen, is dat waarmee we beminnen in ieder geval beter dan dat waarmee we zien. Met onze ogen zien we, met onze geest beminnen we. We moeten onze geest dus boven onze ogen stellen, omdat ook Hij, die we vanuit het verborgene beminnen, beter is dan zijn werk, dat we vanuit het duidelijk zichtbare zien.

Laten we dus, als u het mij toestaat, proberen na te gaan wanneer God zo'n groots werk verrichtte en welk gereedschap Hij gebruikte. Wat gereedschap is voor iemand die iets maakt, is het woord voor iemand die een bevel geeft. Waarom verbaast u zich? Het gaat hier om het werk van de Almachtige. Als u dus vraagt: 'Wie maakte', luidt het antwoord: 'God maakte.' En als u zich afvraagt wat Hij maakte: de hemel en de aarde maakte Hij.<sup>5</sup>

Als u zich afvraagt waardoor Hij maakte: Hij maakte door het Woord, en dát maakte Hij niet. Het Woord waardoor de hemel en de aarde zijn gemaakt, alleen het Woord is niet gemaakt.<sup>6</sup> Als het immers is gemaakt, waardoor is het dan gemaakt? Alles is door het Woord gemaakt. Als alles wat gemaakt is, door het Woord is gemaakt, is het Woord waardoor alles is gemaakt, zonder enige twijfel niet gemaakt.

Om kort te gaan, degene die over het scheppingswerk vertelt, Mozes, de dienaar Gods, zegt: 'In het begin maakte God de hemel en de aarde.'<sup>8</sup> Hij maakte in het begin de hemel en de aarde. Waardoor maakte Hij die? Door het Woord. Maakte Hij dan niet ook het Woord? Nee. Want wat heeft 'In het begin was het Woord'<sup>9</sup> dan te betekenen? Toch zeker dat datgene waardoor Hij maakte, het Woord, er al was? Hij maakte dus wat er niet was. We kunnen begrijpen - en terecht doen we dat al - dat het juist in het eniggeboren Woord is dat de hemel en de aarde gemaakt zijn. Hemel en aarde zijn in het Woord gemaakt, waardoor ze zijn gemaakt. Het Woord kan als het begin worden opgevat, waarin God de hemel en de aarde maakte. Het Woord zelf is immers ook de wijsheid van God, tot wie gezegd wordt: 'U hebt alles in wijsheid gemaakt.'<sup>10</sup>

Als we ervan uitgaan dat God alles in wijsheid heeft gemaakt en dat zijn eniggeboren Zoon zonder enige twijfel de wijsheid van God is, dan mogen we er niet aan twijfelen dat in de Zoon is gemaakt, wat dóór de Zoon is gemaakt - zoals wij hebben geleerd. De Zoon is inderdaad wel degelijk het begin. Want toen de Joden zich tot Hem richtten met de vraag: 'Wie bent U',<sup>11</sup> antwoordde Hij: 'Het begin.'<sup>12</sup> Daar hebt u het:

'In het begin maakte God de hemel en de aarde.'<sup>13</sup>

[2] En dan het overige, of het nu van elkaar gescheiden wordt en een naam krijgt, of het nu getooid wordt, of dat het wordt geschapen als iets dat nog niet is gemaakt in de hemel of op aarde, iedere keer opnieuw spreekt God en het gebeurt. God sprak: 'Er zij', en het was.<sup>14</sup> En zo ging het bij elke scheppingsdaad. Hij sprak en het gebeurde. God sprak en het was.<sup>15</sup> In welke taal sprak Hij? Sprak Hij om door iemand te worden gehoord? Laten we niet als kleine kinderen de hele tijd melk blijven drinken, richt uw geest op vaste spijs, samen met mij.<sup>16</sup> Niemand mag zich God voorstellen als een lichaam. Niemand mag zich God voorstellen als een mens. Niemand mag zich God voorstellen als een engel, ofschoon Hij zich wel heeft verwaardigd aan onze voorvaderen zo te verschijnen,<sup>17</sup> niet in zijn eigen wezen, maar in een geschapen wezen aan Hem onderworpen. De onzichtbare zou immers niet op een andere manier voor mensenogen kunnen verschijnen.

Laten we nagaan wat het beste is in ons en laten we dan proberen uit te komen bij het beste van alles. Wat is het beste in ons? Onze geest. Wat is het beste van alles? God! Waarom zoekt u met iets geringers iets beters? Het lichaam staat in u lager dan de geest. Van alles wat bestaat, is niets beter dan God. Wek dat op wat in u het beste is om, als u kunt, Hem te bereiken, die het beste is van alles. Wanneer ik spreek, wil ik ook tot de geesten spreken. Ik kan uw gezichten onderscheiden omdat ze zichtbaar zijn en ook zelf ben ik zichtbaar door mijn lichaam. Door me te richten tot de gezichten die ik zie, spreek ik tot wat ik niet zie. Binnen in mij draag ik het woord dat ik in het hart heb ontvangen, en dat waarvan ik in mijn hart zwanger ben, wil ik in uw oren ter wereld brengen. Ik wil u zeggen wat binnen in mij is, ik wil u openbaren wat zich verborgen houdt. Ik zoek naar een manier om het in het bereik van uw geest te brengen. Eerst bezoek ik uw oren, die als de deuren van uw geest zijn. En omdat het woord waarvan ik in mijn hart zwanger ben, niet waarneembaar is, kan ik het niet zelf bij u krijgen. Ik geef het een geluid, bij wijze van voertuig. Kijk, het woord ziet u niet, het geluid hoort u wel. Ik leg wat u niet ziet, boven op wat u hoort, en zo weet ik het gehoor te bereiken. En zo gaat het woord van mij uit en komt het bij u, terwijl het mij toch niet heeft verlaten.

Als het mij is geoorloofd iets onbeduidends met iets groots te vergelijken, iets onbelangrijks met iets belangrijks en iets menselijks met iets goddelijks: zo ging het ook bij God. Het Woord was verborgen bij de Vader. Om naar ons toe te komen, maakte het als het ware gebruik van een voertuig. Het Woord nam het vlees aan. En terwijl het Woord bij de Vader blijft, kwam het naar ons toe in het vlees. Maar vóór de vleeswording van het Woord, zelfs vóór Adam de vader van het menselijk geslacht, vóór de hemel en de aarde en vóór alles wat er in is, was er in het begin het Woord,<sup>18</sup> en maakte God in het begin de hemel en de aarde.<sup>19</sup>

[3] Welnu, God maakte de aarde eerst, nog voordat de aarde getooid kon worden en haar schoonheid aan het licht werd gebracht. Zij was onzichtbaar en ongeordend. Duisternis lag over de diepte.<sup>20</sup> Duisternis heerste waar het licht niet was, want het licht was nog niet gemaakt. De Geest van God zweefde over de wateren.<sup>21</sup> De Geest was ook zelf Maker en niet van de Vader en het eniggeboren Woord afgezonderd. Luister, als we goed opletten, wordt ons hier de Drieëenheid voorgehouden. Want als er staat: 'In het begin maakte God' verstaan we daar het wezen van de Vader en de Zoon onder: de Zoon met 'In het begin', de Vader met 'maakte God'. De Geest blijft over om de Drieëenheid vol te maken. De Geest van God zweefde over de wateren.<sup>22</sup> En God sprak.<sup>23</sup> Tegen wie sprak God? Was er voor het ontstaan van de schepping

iemand die Hem kon horen? 'Ja,' zegt u. Mijn vraag is dan: Wie was dat?' Het antwoord luidt: 'De Zoon!' God sprak dus tot de Zoon. Met welk woord sprak Hij tot het Woord? Ja, want als de Zoon er al was - en geen enkele christen twijfelt daaraan - was het Woord er in elk geval ook. De Zoon was het Woord, de Vader sprak met het Woord. God en het Woord waren dus een gesprek aan het voeren? Geen sprake van. Broeders en zusters, ruim de barrières van uw vleselijke gedachtengang op. Stel u het onzichtbare ook als onzichtbaar voor. Er mag u geen vergelijking met het lichaam voor ogen staan. Ga voorbij aan dat wat zichtbaar is aan u, en overstijg ook wat onzichtbaar is in u. Het lichaam is te zien, maar de ziel niet, en toch is de ziel aan verandering onderhevig. Nu eens wil zij iets, dan weer niet. Nu eens weet zij iets, dan weer niet. Nu eens herinnert zij zich iets, dan vergeet zij het weer. En nu eens gaat ze vooruit, dan valt ze weer terug. Zo is God niet, dat is Gods natuur niet. De ziel is geen deel van het wezen van God. Want alles wat God is, is onveranderlijk goed, onvergankelijk goed. Ook al is God onzichtbaar en de ziel ook, toch is de ziel veranderlijk maar God onveranderlijk. Overstijg dus niet alleen wat aan u te zien is, maar ook wat in u verandert. Overstijg het geheel, overstijg uzelf.

[4] Een minnaar van de onzichtbare goedheid, een minnaar van de onzichtbare eeuwigheid, zegt zuchtend en kermend van liefde: 'Mijn tranen zijn mijn brood geworden bij dag en bij nacht, terwijl men mij dagelijks zegt: Waar is uw God?'<sup>24</sup> Voor iemand die zucht en kermt van liefde, moeten de tranen wel tot zijn brood worden, dat kan niet anders. Zo kan hij zich daarmee in zekere zin voeden, alsof hij naar echt voedsel verlangt, en zo stort hij graag tranen, zolang hij niet kan zien wat hij bemint, wanneer men hem dagelijks zegt: 'Waar is uw God?'<sup>25</sup>

Als ik tegen een heiden zeg: 'Waar is uw God,'<sup>26</sup> zal hij me afgodsbeelden laten zien. Als ik een afgodsbeeld kapotmaak, zal hij me een berg laten zien, of een boom, of een waardeloos stuk steen uit de rivier, want dat heeft hij uit een hoop stenen opgeraapt en een ereplaats gegeven. Hij buigt ervoor en aanbidt het. Dat is zijn god! 'Kijk,' zegt hij, terwijl hij er met zijn vinger naar wijst, 'kijk, dit is mijn god.' Als ik nu sta te lachen om dat stuk steen, als ik het weghaal, als ik het kapotsla, als ik het op de grond smijt en er kleinerend over spreek, wijst hij met zijn vinger naar de zon of naar de maan. Of hij wijst naar een of andere ster, het maakt niet uit welke, de ene noemt hij Saturnus, de andere Mercurius, weer een andere noemt hij Jupiter of Venus. Wat er maar in zijn hoofd opkomt en wat zijn vinger ook maar aanwijst, steeds zegt hij: 'Kijk, dat is mijn god.' En omdat ik de zon wel kan zien, maar niet kapot kan maken, omdat ik de sterren niet naar beneden kan gooien en omdat ik de hemel niet af kan breken, vindt hij dat hij sterker staat omdat hij zichtbare dingen aanwijst, zijn vinger uitsteekt naar wat hij maar wil en zegt: 'Kijk, dat is mijn god.'

Dan wendt hij zich tot mij en vraagt: 'Waar is uw God?'<sup>27</sup> Als ik die vraag hoor, heb ik niets om aan zijn ogen te laten zien. Voor me staat een blinde van geest, die een grote mond tegen me opzet. Voor het soort ogen waarmee hij ziet, heb ik niets wat ik kan laten zien. Ja, want Wie ik heb om te laten zien... Die heiden heeft het soort ogen niet waarmee hij Hem kan zien. Ik kan wel huilen, ik vind mijn brood in mijn tranen. Want mijn God is onzichtbaar. De heiden die met mij spreekt, vraagt naar zichtbare dingen als hij zegt: 'Waar is uw God?'<sup>28</sup> Maar om mijn God te bereiken wil ik, zoals in de psalm staat, deze zaken voor ogen houden, en mijn ziel uitstorten boven mij.<sup>29</sup> Mijn God is niet onder mijn ziel, maar Hij is boven mijn ziel. Hoe kan ik wat boven mijn ziel is, bereiken, als ik mijn ziel niet uitstort boven mijzelf?<sup>30</sup>

En toch zal ik, zo goed en zo kwaad als het gaat, met hulp van mijn God proberen een antwoord te geven aan zo'n onbenul die vraagt naar zichtbare dingen, wijst naar

zichtbare dingen en juicht om zichtbare dingen. Ik zal zeggen: 'Inderdaad, u vraagt aan mij: Waar is uw God?'<sup>31</sup> Mijn antwoord luidt: Waar bent u zelf?' Ik geef een antwoord, zeg ik, en niet zo'n slecht antwoord ook volgens mij. U vroeg waar mijn God is. U vroeg mij waar God is. Ik vraag: 'Waar bent u zelf?' U zult dan zeggen: 'Kijk maar, waar ik ben: u ziet me, ik praat met u.' En dan zeg ik weer: 'Ik zoek degene die mij die vraag stelt. Ik zie zijn gezicht, ik zie zijn lichaam, ik hoor zijn stem, ik zie zijn tong bewegen. Maar ik ben op zoek naar hemzelf, die zijn ogen op mij richt, die zijn tong roert, die zijn stem laat klinken, die uit weetgierigheid vragen stelt.' Dit geheel waarover ik spreek, is de ziel.

Ik wil het er nu niet langer meer met u over hebben. U zegt: 'Laat mij uw God zien.' Ik zeg: 'Laat mij uw ziel zien.' U spant zich in, u mat zich af en u komt vast te zitten als ik zeg: 'Laat mij uw ziel zien.' Ik weet dat u dat niet kunt. En waarom niet? Omdat uw ziel onzichtbaar is. Toch is uw ziel het betere in u, beter dan uw lichaam. En mijn God is weer beter dan uw ziel. Hoe kan ik mijn God nu laten zien als u mij niet eens uw ziel kunt laten zien? Dat mijn God beter is dan uw ziel, laat ik u zien. Kijk, u kunt mij zeggen: 'U moet mijn ziel leren kennen uit wat zij doet. Ik gebruik mijn ogen om te zien, mijn oren om te horen; mijn tong roer ik om te spreken, mijn stem gebruik ik om klank te maken. Uit wat zij doet, moet u opmaken wat mijn ziel is, en haar daardoor leren kennen.' U ziet dat u de ziel zelf niet kunt laten zien, en u verlangt dat ik haar ken uit wat zij doet.

Let op, nu zal ik u op grond van wat Hij doet, mijn God laten zien. Ik wijk niet te ver af. Misschien bent u ongelovig. Ik laat u niet struikelen over wat u toch niet kunt volgen. Mijn God maakte onzichtbare dingen en Hij maakte zichtbare dingen, dat wil zeggen hemel en aarde, de zee en al wat daarin is.<sup>32</sup> Ik vermeld de werken van mijn God niet op die manier. Ik laat u niet struikelen over wat toch te veel is voor u, ik keer terug naar uzelf. U leeft, dat staat vast. U heeft een lichaam, u heeft een ziel. Het lichaam is zichtbaar, de ziel is onzichtbaar. Het lichaam is de woning, de ziel is de bewoner. Het lichaam is de wagen, de ziel bedient zich ervan. Het lichaam is eigenlijk de wagen die wordt bestuurd. De ziel is de bestuurder van uw lichaam. En kijk, de zintuigen zijn duidelijk waarneembaar. Ze zijn bij wijze van spreken de deuren in uw lichaam. Daardoor kan iets worden doorgegeven aan uw ziel die binnen woont. Het zijn uw ogen, oren, reuk, smaak en tastzin; de verschillende onderdelen van het lichaam. Wat is dat daar binnen, waardoor u denkt en waardoor u de ledematen tot leven brengt? Degene die dit geheel, waar u verbaasd van staat in uzelf, degene die dit geheel heeft gemaakt, dát is nu mijn God.

[5] Geliefde broeders en zusters, voor zover ik dus in uw geest, uw innerlijke mens, heb kunnen doordringen met een voor u te volgen gesprek, als ik door te spreken tot de innerlijke mens ben doorgedrongen, die verblijft in een huis van leem, dat wil zeggen uw ziel die in uw lichaam woont, dan hoeft u niet in het ongewisse te blijven over zaken waarvan u weet dat ze goddelijk zijn. God gaat alles te boven, hemel en aarde. U mag zich Hem niet voorstellen als een groot timmerman die iets geweldigs in elkaar zet, construeert, uitvindt, beitelst of boort. En al helemaal niet als een heerser die op een schitterend bewerkte troon zit te scheppen door bevelen uit te delen. Breek de afgoden in uw hart af. Denk aan wat er tegen Mozes is gezegd toen hij vroeg wat de naam van God was: 'Ik ben die is.'<sup>33</sup> Al het andere is helemaal niet in vergelijking met Hem. God kan in geen enkel opzicht veranderen, omdat Hij werkelijk is. Alles wat verandert en vervloeit, blijft van tijd tot tijd aan verandering onderhevig: het is geweest en het zal zijn. U kunt er niet bij denken: het is. Maar voor God geldt geen 'is geweest' of 'zal zijn'. Wat is geweest, is immers niet meer, en wat zal zijn, is nog niet.

En wat op zo'n manier komt dat het weer voorbijgaat, zal daarom zo zijn, dat het niet is. Denk, als u daartoe in staat bent, eens na over de naam 'Ik ben die is'.<sup>34</sup> Laat u niet leiden door het wisselvallige van uw wil, laat u niet opjagen door het komen en gaan van willekeurige gedachten. Blijf eens stilstaan bij 'is' in 'Ik ben die is'. Waar gaat u heen? Blijf staan, opdat ook u in staat bent te zijn.

Maar hoe houden we een vluchtige gedachte vast? En hoe hechten wij haar vast aan wat blijft? Hoe kunnen wij dat? God is inderdaad barmhartig. Want Hij die is, is ook degene die zei: 'Dit moet u de Israëlieten zeggen: Hij is zendt mij tot u.' <sup>5</sup> Na het noemen van de naam van zijn wezen noemt God meteen de naam van zijn barmhartigheid. Wat is de naam van Gods wezen? Ik ben die is. Dit moet u de Israëlieten zeggen: 'Hij is zendt mij tot u.'<sup>36</sup> Maar Mozes was een mens en behoorde dus tot degenen die in vergelijking met God niet zijn. Hij leefde op aarde, hij had een lichaam. En juist in het lichaam was de ziel. Mozes was veranderlijk wat zijn natuur betrof, hij ging gebukt onder de last van de menselijke broosheid. Want wanneer begreep Mozes de woorden 'Ik ben die is'?<sup>37</sup>

Jazeker, God die niet werd gezien, sprak tot Mozes door wat deze met zijn ogen zag. God die niet werd gezien, gebruikte de braamstruik die men wel kon zien, bij wijze van spreken als middel. Want wat Mozes zag, was niet de totale God. In wat u van mij hoort - 'Ik ben een mens' - wordt mijn woord in zijn geheel uitgesproken. Ik draag in mijn hart een woord en dat komt niet tot klinken. De klank gaat voorbij, het woord blijft. Toen God zei: 'Ik ben die is' en 'Dit moet u de Israëlieten zeggen: Hij is zendt mij tot u',<sup>38</sup> toen God dus tegen een mens sprak, sprak de Onzichtbare als zichtbare door middel van hetgeen Hij waardig keurde om in te verschijnen, sprak de Eeuwige door middel van dingen in de tijd, de Onveranderlijke door middel van het vergankelijke. Omdat Mozes misschien niet begripen kon wat dat moest betekenen: 'Ik ben die is' en 'Hij is zendt mij tot u',<sup>39</sup> of misschien omdat het door ons die het niet kunnen begripen, moest worden gelezen - als Mozes het al wel begreep - zei God onmiddellijk na de naam van zijn wezen de naam van zijn barmhartigheid. Alsof God tegen Mozes zei: 'Mijn woorden, Ik ben die is, begrijpt u niet. Uw hart is aan verandering onderhevig, u deelt niet in mijn onveranderlijkheid, uw geest deelt daar ook niet in. U heeft gehoord wat Ik ben. Luister nu naar wat u kunt begripen, luister naar wat u verhoopt.'

God zei ook nog tot Mozes: 'Ik ben de God van Abraham, de God van Isaäk en de God van Jakob.'<sup>40</sup> De naam van mijn wezen kunt u niet begripen, begrijp in ieder geval de naam van mijn barmhartigheid. Ik ben de God van Abraham, de God van Isaäk en de God van Jakob.'<sup>41</sup> Maar wat Ik ben, is eeuwig.' Abraham, Isaäk en Jakob zijn inderdaad eeuwig, ik bedoel natuurlijk niet eeuwig zonder meer, maar door Hem eeuwig gemaakt. Tenslotte heeft de Heer zelf zo ook de honende Sadduceeën weerlegd. Toen zij de verrijzenis loochenden, gaf Hij hun daarom het volgende getuigenis uit de Heilige Schrift. 'Hebt u niet gelezen, hoe God in het braambos tot Mozes zei: Ik ben de God van Abraham, de God van Isaäk en de God van Jakob? Hij is toch geen God van doden, maar van levenden, want voor Hem zijn allen levend.'<sup>42</sup>

Nu wordt ook duidelijk waarom God, toen Hij had gezegd: 'Ik ben die is',<sup>43</sup> hier niet aan toevoegde: 'dit is mijn naam voor altijd'.<sup>44</sup> Want daar twijfelt immers niemand aan, omdat wat is, juist daarom is, omdat het eeuwig is. Maar waar Hij zei: 'Ik ben de God van Abraham, de God van Isaäk en de God van Jakob,' toen zei Hij als toevoeging: 'Dit is mijn naam voor altijd'.<sup>45</sup> Hij wilde als het ware zeggen: 'Waarom bent u bezorgd voor de sterfelijkheid van het mensengeslacht? Waar maakt u zich dan bang over? Soms, dat u ophoudt te bestaan, wanneer u dood bent? Dit is mijn naam voor altijd'.<sup>46</sup> De naam 'de God van Abraham, de God van Isaäk en de God van Jakob'

zou geen eeuwige naam kunnen zijn, als Abraham, Isaäk en Jakob niet voor eeuwig leven.<sup>47</sup>

### **SERMO 231B.1**

#### **GEBORGEN IN DE WAKE VOOR CHRISTUS**

[1] Toen de tijd vervuld was en onze Heer Jezus Christus zou gaan lijden voor ons eeuwig heil, waarschuwde Hij zijn leerlingen met de woorden: 'Waak en bid dat u niet op de bekoring ingaat.'<sup>2</sup> Natuurlijk, een christen moet er voortdurend voor zorgen dat niet elke nacht met slaap wordt verdaan, naar het voorbeeld van de apostel Paulus, die zei: 'Met vele nachtwaken.'<sup>3</sup> Toch is er om de hele wereld te laten waken voor Christus in deze nacht een wake ingesteld die meer gewijd en heiliger is dan alle andere. Zo viert in een jaarlijks terugkerende plechtigheid de menselijke toewijding wat eens het goddelijke medelijden heeft gedaan, om de vergetelheid niet toe te staan dit uit te wissen.

Want Christus is eens voor al gestorven, de rechtvaardige voor de onrechtvaardigen.<sup>4</sup> Maar eenmaal van de doden verrezen, sterft Hij niet meer: de dood heeft geen macht meer over Hem. Door de dood die Hij is gestorven, heeft Hij eens voor al afgerekend met de zonde. Het leven dat Hij leeft, heeft alleen met God van doen. Zo moeten ook wij onszelf beschouwen: als dood voor de zonde en levend voor God in Christus Jezus.<sup>5</sup>

Om dit zo grote geheim voor altijd in de herinnering vast te houden, mocht die ene nacht van het jaar waarop dit gebeurde, in geen geval op dezelfde manier voorbijgaan als de andere nachten. Nee, door een heel plechtige viering keert die nacht in de gedachten van godsdienstige mensen terug. Daarom juist hebben Joden Christus gedood, om de herinnering aan Hem van de aarde weg te vagen. Dit heeft voor hen, afgezien van de eeuwige straf, in deze tijd al gevolgen: zijn heerlijke gedachtenis wordt niet vergeten door de wereld, en hun misdaad ook niet. Al wie immers waar ook ter wereld het licht van deze nacht bewondert, keurt tegelijk de duisternis van de Joden af. Maar laten wij toch uit onze gedachten verbannen wat zij misdeden. En laten wij alleen het goede dat de Heer ons door hun boosheid heeft gegeven, trouw vasthouden en ieder jaar plechtig vieren.

[2] In deze nacht, zeer geliefde broeders en zusters, nu wij de rust van de Heer in het graf herdenken, vieren wij de wake. Wij blijven wakker gedurende de tijd waarin Hij heeft gerust. Lang tevoren immers kondigde Hij zijn lijden al aan bij monde van de profeet: 'Ik ben ingeslapen en opgestaan omdat de Heer mij heeft opgenomen.'<sup>6</sup> Hij noemde zijn Vader 'Heer'. In de nacht dus waarin Hij is ingeslapen, blijven wij wakker. Zo kunnen wij leven dankzij de dood die Hij heeft ondergaan. Gedurende de uren van zijn tijdelijke slaap houden wij een nachtwake. Zo zullen wij zonder vermoeidheid blijven wanneer wij verrezen zijn tot een eeuwige wake, onvermoeid omdat Hij dan voor ons de wachter is. Maar in deze nacht is Hij ook verrezen. En naar zijn verrijzenis zien wij wakend uit. Hij is overgeleverd om onze misslagen en Hij sliep in. Hij is opgewekt om onze rechtvaardiging.<sup>7</sup> Daarom vieren wij juist in deze ene nacht, de nacht waarin Hij rustte, onze wake met velen, om - geborgen in de wake voor Hem - eens van de slaap vrij te zijn. Wij waken en zien uit naar het uur van zijn ontwaken. Zo wordt voorkomen dat we op het ogenblik van onze rechtvaardiging - daarom is Hij opgewekt - liggen te slapen, omdat onverschilligheid wist binnen te sluipen; ik bedoel niet slapen met het lichaam maar in het hart. Laten wij dus waken

en bidden, mijn geliefden, dat wij niet op de bekoring ingaan.<sup>8</sup>

## **SERMO 223D.1**

### **ALS LICHT IN HET HART**

[1] Het is u, zeer geliefde broeders en zusters, bekend - u weet toch zeer goed wat u nu viert - dat deze nachtwake aan de Heer gewijd is en een ereplaats inneemt te midden van alle waken die worden gehouden om God te eren. Die ereplaats heeft een bijzondere reden. Door de jaarlijkse plechtigheid van deze wake wordt de gedachtenis hernieuwd van de redder, die is overgeleverd om onze misslagen en opgewekt om onze rechtvaardiging.<sup>2</sup> Zo kan zijn hele kerk, dat wil zeggen zijn lichaam, zingen: 'Ik echter verheug mij in de Heer, ik jubel om God mijn redder.'<sup>3</sup>

[2] Ook ons vlees zal verrijzen naar het koninkrijk, maar dan aan het eind van dit nachtelijke bestaan. Hiervan hebben wij een voorbeeld: Christus ons hoofd is ons voorgedaan.<sup>4</sup> Nu wilde de Heer 'snachts verrijzen omdat volgens de apostel Paulus de God die heeft gezegd: 'Licht moet schijnen uit het duister',<sup>5</sup> als een licht in onze harten is opgegaan.<sup>6</sup> Welnu, dat het licht schijnt uit het duister heeft de Heer aangegeven door in de nacht geboren te worden, sterker nog, door in de nacht te verrijzen. Licht uit het duister betekent natuurlijk Christus uit de Joden, tegen wie is gezegd: 'Ik heb uw moeder gelijk gemaakt aan de nacht.' Maar in dat volk - versta hieronder in die nacht - was de maagd Maria geen nacht, nee, zij was in zekere zin een ster in de nacht. Christus' geboorte werd dan ook aangegeven door deze ster, die de nacht in verre streken - ik doel hier op de wijzen uit het oosten- ertoe bracht het licht te aanbidden. Zo kon ook in hen geschieden wat geschreven staat: 'Licht moet schijnen uit het duister.'<sup>8</sup>

De verrijzenis en de geboorte van Christus moesten ook op de volgende manier met elkaar overeenstemmen: er is in dat nog niet gebruikte graf geen dood lichaam gelegd, niet vóór Christus<sup>9</sup> en niet ná Hem. Evenzo is er in de maagdelijke schoot van Maria geen sterfelijk mens gezaaid, geen vóór Christus en geen ná Hem.

[3] Natuurlijk, wij verwachten in deze nachtwake niet dat de Heer eigenlijk nog moet gaan verrijzen, maar wij hernieuwen wel de gedachtenis van zijn verrijzenis in een jaarlijkse plechtigheid. Toch herdenken wij op deze manier door dit te vieren het verleden. Zo kunnen wij in deze nachtwake ook iets uitbeelden van wat wij doen door te leven uit het geloof. Want de hele tijdsspanne waarbinnen dit aardse bestaan zich als een nacht afspeelt, waakt de kerk gespannen - de ogen van het geloof gericht op de Heilige Schriften alsof het nachtlantaarns zijn - totdat de Heer komt. De apostel Petrus zegt daarom: 'Hierdoor kreeg voor ons het woord van de profeten nog meer gezag. Ook u doet er wel aan daarop acht te geven: het is de lamp die licht verspreidt in een donkere ruimte totdat de dag aanbreekt en de morgenster opgaat in uw hart.'<sup>10</sup> Daarom beveelt ook de Redder zelf bij ons een geestelijke wake aan. Op een bepaald moment spreekt Hij over zijn plotselinge komst en zegt: 'Wees waakzaam, want u kent dag noch uur.'<sup>11</sup> Welnu, zoals ik persoonlijk in de naam van de Heer op dit moment tot u ben gekomen en u wakend in zijn naam heb aangetroffen, zo zal de Heer zelf, ter ere van wie deze plechtigheid wordt gevierd, zijn kerk bij zijn komst wakend aantreffen in geestelijk licht. Zo kan Hij de kerk opwekken die in de graven met het lichaam ligt te slapen.

## SERMO 223<sup>E</sup>.1 IN DE OVEN BEPROEFD

[1] Broeders en zusters, de schitterende plechtigheid van deze nachtwake schenkt de herinnering aan de verrijzenis van de Heer elk jaar weer veel nieuwe glans. Dit is voor ons een aansporing om opnieuw te overdenken en te doen wat Christus tegen zijn leerlingen zei over het lijden dat Hem te wachten stond: 'Waak en bid dat u niet op de beproeving ingaat.'<sup>2</sup> We moeten dus waken en bidden dat we niet ingaan op de beproeving, niet alleen in deze ene nacht, maar ook in ons hele leven, dat niets anders dan een beproeving op aarde is. Zo staat immers te lezen: 'Het menselijk leven is toch een beproeving op aarde?''<sup>3</sup>

Laten we nu eens zeggen dat ingaan op de beproeving niets anders betekent dan in beproeving worden geleid of gevoerd, met andere woorden misleid of gevangengenomen worden, of - kort gezegd - hoe dan ook overwonnen worden door een beproeving. Wat anders moeten we doen gedurende de hele nacht van het aardse leven - een nacht waarin wij dag moeten zijn door het licht van het geloof- dan waartoe de Heer zijn leerlingen aanspoorde: 'Waak en bid, dat u niet op de beproeving ingaat.'<sup>4</sup> Het gaat hier om een wake van de geest, opdat het geloof niet slaapt, de hoop niet verslapt en de liefde niet verkilt. Nee, met waakzaam geloof, krachtige hoop en met vurige liefde moeten wij in overeenstemming met deze gehele periode, die wij doorbrengen in de nacht van dit bestaan, bidden zonder onderbreking: 'En leid ons niet in beproeving.'<sup>5</sup>

We moeten dus met de hulp van de Heer doen wat Hij zegt: 'Waak en bid dat u niet op de beproeving ingaat.'<sup>6</sup> Toch is het zo dat we niet bang hoeven zijn om in te gaan op de beproeving omdat wij er ook weer aan kunnen ontsnappen zoals de apostel Jakobus zegt: 'Broeders en zusters, acht uzelf heel gelukkig, wanneer u allerlei beproevingen overkomen.' En daar komt bij dat we hoop kunnen putten uit de woorden van de apostel Paulus: 'God is getrouw. Hij zal niet toelaten dat u boven uw krachten beproefd wordt, maar met de beproeving bepaalt Hij al het einde, zodat u ze kunt doorstaan.'<sup>8</sup> Dat woord 'einde' kan onmogelijk verkeerd worden opgevat. Ook door de psalm zijn we eraan herinnerd. Daarin stond: 'De Heer behoedt uw ingaan en uitgaan.'<sup>9</sup> Dat was om ons, als aardewerk dat de oven ingaat, niet alleen goed gevormd te laten binnengaan, maar ook de kracht te geven er weer ongeschonden uit te komen. Zo staat geschreven: 'Het vaatwerk van de pottenbakker wordt in de oven beproefd. Zo toetst men een rechtvaardig mens door beproeving in de nood. 10 Als dat zo is, dan zag de Heer inderdaad de dreigende last van zijn lijden toen Hij tegen zijn leerlingen zei: 'Waak en bid dat u niet op de beproeving ingaat. 11 Deze last was zo groot dat Hij de leerlingen niet op die beproeving wilde laten ingaan. Hij zag dat ze nog niet in staat waren er weer uit te komen. Om deze reden had Hij eerder ook al tegen de zalige apostel Petrus gezegd: 'U kunt Mij nu niet volgen, later wel.'<sup>12</sup> En Petrus dacht niet alleen dat hij Christus kon volgen, maar hij veronderstelde zelfs dat hij Christus al kon voorgaan, blijkens zijn woorden: 'Mijn leven zal ik voor U geven.'<sup>13</sup> Toch waren de windstoten van het lijden van de Heer zo krachtig en gevaarlijk, en deden de windvlagen het meer waarop zij voeren, zo heftig en hoog opschuimen,<sup>14</sup> dat Petrus al zou zijn ondergegaan door de vraag van een enkel dienstmeisje als hij niet door aanhoudende tranen medelijden had weten te verkrijgen) en gered was door de rechterhand van de Heer.'<sup>16</sup>

Laten we dus waken en bidden, broeders en zusters, dat we niet ingaan op de beproeving die we niet kunnen doorstaan. Laten we bidden, op welke beproeving wij

ook ingaan, dat wij die óf kunnen verduren omdat er een einde aan komt,) óf eruit kunnen komen omdat wij uithoudingsvermogen hebben gekregen.<sup>18</sup> Zo kunnen wij niet ertoe worden gebracht op een beproeving in te gaan zonder dat er een einde aan komt, en wij gevangen raken zoals voeten in boeien, wilde dieren in netten of vogels in strikken.

[2] Om ons hiervoor te behoeden zal de Heer ons dit geven voor wie we hebben gezongen: 'Want Hij is de hoogste.'<sup>19</sup> Hij die ons in het bad van de wedergeboorte al gegeven heeft wat wij hebben gezongen: 'Paard en berijder dreef Hij in zee.'<sup>20</sup> Al onze zonden uit het verleden, die ons als het ware op de hielen zaten, dompelde Hij namelijk onder en waste Hij weg in de doop. Onreine geesten beheersten de duisternissen waarin wij leefden als hun paarden, dat wil zeggen als hun instrument, en zij deden als ruiters met ons wat zij maar wilden. En daarom noemt de apostel Paulus hen beheersers van deze duister-is.<sup>21</sup> Nu wij van hen verlost zijn door de doop, dat wil 'door de Rode Zee' eigenlijk zeggen, bloedrood door de heiliging van de gekruisigde Heer, moeten we niet terugverlangen naar Egypte.<sup>22</sup> Maar, beschermd door de Gekruisigde en onder zijn beheer, moeten wij ons onder nieuwe beproevingen in de woestijn op weg begeven naar Zijn Rijk.

## **SERMO 223F.1**

### **DE LEEUW DIE ZOEKT TE BEVRIJDEN**

[1] Elk jaar, zeer geliefde broeders en zusters, vieren wij in deze wake de plechtige herdenking van de nacht waarin de Heer Jezus Christus uit de doden is verrezen. Nee, ik ga u nu geen onderricht geven. Ik help u eraan te denken, zodat u het niet vergeet. U bent immers al op de hoogte.<sup>2</sup> De viering die ieder jaar op haar eigen vaste tijdstip komt, brengt op zichzelf niet met zich mee dat we iets leren wat we nog niet weten, maar zij tracht te voorkomen dat we kwijtraken wat we weten. De viering frist ons geheugen immers op, ze prent ons geen nieuwe kennis in. Dat doet mijn preek ook. Al preek ik niet voor onwetenden, wel probeer ik degenen die aandachtig zijn te bereiken. Al is het niet de bedoeling van mijn woorden dat u dingen hoort, die u niet al weet, toch wil ik er mee bereiken dat u de dingen die u al weet, met genoegen uit uw herinnering opdiept.

[2] Laten wij dus waken en bidden om niet op de beproeving in te gaan.<sup>3</sup> Onze vijand zwerft immers rond als een brullende leeuw op zoek naar een prooi om te verslinden.<sup>4</sup> Maar die leeuw uit de stam Juda,<sup>5</sup> waarover zoveel eerder is voorzien: 'U bent opwaarts gekomen. U vlijt u neer, u slaapt als een leeuw. Wie zal hem wekken?'<sup>6</sup> die leeuw, bij zijn lijden is Hij opgestegen naar het kruis. Hij is immers aan het kruis gehangen, omdat Hij dat in vrijheid verkoos uit medelijden en niet omdat Hij er door zonde toe werd gedwongen. Hi vlijde zich neer en sliep, toen Hij het hoofd boog en de geest gaf.

Maar dan wel als een leeuw, omdat Hij zelfs in zijn zwakheid sterk was. Want de zwakheid van God is sterker dan de mensen.<sup>9</sup> En zo deed Hij uiteindelijk leven door te sterven en door zijn dood bracht Hij de dood om.

En wie heeft Hem ten leven gewekt? God, de onzichtbare, toch zeker. Wie anders? Want daarom zeggen wij: 'Wie?' God is immers niet zichtbaar voor mensenogen, evenmin als het eniggeboren Woord van God. Dat is zelf ook onzichtbaar evenals de Vader. God wekte Hem dus op uit de doden en heeft Hem een naam verleend, die

boven alle namen is, opdat bij het noemen van de naam Jezus zich iedere knie zou buigen,<sup>10</sup> en opdat de leeuw die zoekt te verslinden, zou worden overwonnen door de leeuw die zoekt te bevrijden.

[3] Laten wij dus waken en bidden om niet op de beproeving in te gaan.<sup>11</sup> Laten wij waken voor Hem, die zich uit vrije wil voor ons te slapen legde. Hij legde zich namelijk neer, sliep in en ontwaakte, omdat de Heer Hem opnam.<sup>12</sup> Tot de Heer had Hij gezegd: 'Wek mij op, en ik zal het hun betaald zetten.'<sup>13</sup> En zijn woedende vijanden, die Hem in het uur van zijn sterven zouden honen, legde Hij het volgende in de mond, toen Hij in de psalm voorzegde: 'Hij die zo ligt te slapen, staat toch niet meer op?'<sup>14</sup> In dit geval ontwaakte Hij die zich te slapen had gelegd, wel. En daarom heeft Hij ons waken aan zijn ontwaken gewijd.

Laten wij waken en bidden om niet op de beproeving in te gaan,<sup>15</sup> omdat ook Hij heeft gewaakt en als de eenzame mus op het dak is geworden.<sup>16</sup> Hij is dan ook verrezen en naar omhoog gevlogen en Hij is onze enige voorspreker in de hemel. Laten wij onze smeekbeden aan zo'n grote voorspreker toevertrouwen. Samen met de Vader verleent Hij wat Hij van de Vader vraagt, omdat Hij middelaar en schepper is. Middelaar om vóór te spreken, schepper om te verlenen; middelaar, geworden in de wereld, schepper, omdat de wereld door Hem is gemaakt.

Laten wij dus nuchter van geest met een hart vol geloof en trouwe aanhankelijkheid voor Hem waken. En laten we tot Hem het gebed bidden, dat Hij ons heeft geleerd. Dan zijn wij in staat met zijn hulp te doen wat Hij opdroeg. Laten wij aannemen wat Hij ons heeft aangeboden te mogen ontvangen, omdat Hij het zelf geeft.

## **SERMO 223G.1**

### **WAAKZAAM MET HET JUISTE DOEL VOOR OGEN**

[1] Deze heilige viering, broeders en zusters, die het duister van de nacht uit de nacht heeft weggenomen, wordt - zoals u weet - gehouden ter gedachtenis aan de verrijzenis van onze Heer Jezus Christus. De viering verjaagt met dit licht van olielampjes en kaarsen de duisternis en stemt ons geloof vrolijk, alsof het dag wordt in het hart. Want wat zou er beter passen dan dat Christus' ontwaken uit de doden door ons waken in herinnering wordt gebracht, en dat wij als de ledematen van zijn lichaam door te waken alvast meedoen met ons nu voor altijd wakende Hoofd Christus? Uiteraard moeten de ledematen voorlopig nog wel slapen, maar zij zullen op dezelfde manier ontwaken als Christus hun Hoofd, en samen met Hem in een voortdurend waken heersen zonder ook maar een moment te slapen. Het past heel goed: door zo'n groot feest te vieren wordt ons in een begrensde tijd duidelijk gemaakt wat de onbegrensde eeuwigheid zal inhouden. Laten wij dus wakker blijven voor de wakende Christus en laten we ons een poosje van slaap onthouden - voor zover we dat kunnen - ter ere van Hem over wie de slaap geen macht heeft. Laten wij door Hem behoed naar de geest het ware Israël zijn, want niet sluimert, niet slaapt de behoeder van Israël.<sup>2</sup> Laten wij door in een jaarlijkse plechtigheid te waken voor deze altijd wakende behoeder, ons hart aan zijn hand vastbinden met de band van ons geloof, opdat ons hart, vastgebonden met deze heilige band, niet afvalt van Hem, die niet van slapen weet. Totdat wij geheel en ongeschonden, nadat sterfelijkheid en bederf zijn vernietigd, worden verenigd in zijn omhelzing. En daar kán het niet eens dat wij nog langer sluimeren of slapen.

[2] Dit is de vrucht van ons waken, dit is het doel waar de wakkere ogen op gericht zijn - niet de ogen van het lichaam maar die van de geest. Dit is de oprechte, heilige bedoeling van het beteugelen en het bedwingen van de slaap, dit is het onvergankelijke loon voor de doorstande inspanning en voor de vurige liefde: dat Hij - en voor Hem waken wij door even weerstand te bieden aan de aardse verslapping - dat Hij ons een leven geeft waar wakker-zijn geen inspanning kent, waar de dag geen nacht kent, en de rust geen slaap.

Wakker blijven is dus op zichzelf niet prijzenswaardig. Bandieten blijven immers ook wakker, maar ze hebben er wel een andere bedoeling mee. Ze houden zich schuil tot de mannen slapen en willen dan bij de vrouwen komen onder de duistere medeplichtigheid van de nacht.

Ook de beoefenaars van de zwarte kunst blijven wakker, maar dan wel om de demonen te dienen en met hun hulp schandelijke daden te verrichten. Het voert te ver en het is ook niet nodig te vermelden, waarom al dat tuig wakker blijft. Maar er zijn ook wel voorbeelden te noemen van mensen die met eerlijke bedoelingen wakker blijven: ambachtslieden, boeren, schippers, vissers, reizigers, handelaars, allerlei leidinggevend, rechters, advocaten, in- en verkopers van boeken, bazen en ondergeschikten, en met welke tak van techniek, wetenschap of nijverheid een mens zijn leven ook doorbrengt. Maar dat doet hij wel met de bedoeling dat de aarde gemakkelijker en menswaardiger bewoond kan worden door haar bewoners, die snel als een ademtocht weer verdwijnen. Kortom, allen die 's nachts waken, hebben een doel. Als het een ongeoorloofd doel is, worden zij veroordeeld tot de eeuwige dood; als het een geoorloofd doel is, wordt het tenietgedaan door de tijdelijke dood. Christus nu is het doel van de wet tot gerechtigheid voor ieder die gelooft.<sup>3</sup> Wij waken door naar Christus te kijken. Hij is het doel van de volmaaktheid. Hij bevrijdt ons van een einde dat veroordeling of vernietiging inhoudt. De mensen die ik zojuist noemde, blijven wakker met een eerlijke of oneerlijke bedoeling: zij kijken en streven wel naar een doel, maar Mm doel is vergankelijk, óns doel kent geen einde. Uiteindelijk waken zij zonder dat ze de volmaakte rust zullen vinden in waar ze naar uitzien. Wij waken en bidden dat we niet op de bekoring ingaan.<sup>4</sup> Zo overwinnen wij immers de belager op onze levensreis. Zo bereiken wij de Heiland, bij wie we voor altijd de volmaakte rust zullen vinden.

## **SERMO 226.1**

### **KINDEREN VAN HET LICHT**

U heeft gehoord dat Christus de Heer op de volgende wijze werd verkondigd: 'In het begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God.'<sup>2</sup> Dit is natuurlijk Christus de Heer. En als Hij zich niet had vernederd maar altijd zo had willen blijven, zou de mens verloren zijn gegaan. Wij erkennen het Woord als God bij God, wij erkennen het Woord als de eniggeboren Zoon, de gelijke van de Vader. Wij erkennen het Woord als licht uit licht, dag uit dag. Hij is de dag die de dag heeft gemaakt,<sup>3</sup> niet door de dag gemaakt maar wel voortgebracht.<sup>4</sup> Als dan de dag uit dag niet is gemaakt maar voortgebracht, wie is dan de dag die door de Heer is gemaakt? En waarom spreken we hier van de dag? Dat doen we, omdat de dag het licht is. En het licht noemde God dag.<sup>5</sup> Laten we onderzoeken welke dag door de Heer is gemaakt om deze dag te kunnen vieren met vreugde.<sup>6</sup>

In het begin van het scheppingsverhaal lezen we het volgende: 'Duisternis lag over de

diepte, en de geest van God zweefde over de wateren. Toen sprak God: Er moet licht zijn. En er was licht. God scheidde het licht van de duisternis. Het licht noemde God dag en de duisternis noemde Hij nacht.' Hoort U dit? Dit is de dag die door de Heer is gemaakt.<sup>8</sup> Maar is dat dan niet de dag die wij moeten vieren met vreugde?<sup>9</sup> Nee, er is ook nog een andere dag die de Heer heeft gemaakt. En deze andere dag moeten wij meer erkennen en met vreugde vieren. Dit blijkt uit wat tegen de gelovigen werd gezegd, die hun vertrouwen op Christus stelden: 'U bent het licht van de wereld.'<sup>10</sup> Licht en dag gaan natuurlijk samen: God noemde het licht dag.

Welnu, gisteren zweefde ook hier de geest van God over de wateren en lag er ook hier duisternis over de diepte omdat deze pas gedoopten toen nog hun zonden droegen. De geest van God heeft hun deze zonden kwijtgescholden. Daarom heeft God op dat moment gezegd: 'Er moet licht zijn.' En er was licht.<sup>11</sup> Zie, deze dag heeft de Heer geschapen, laat ons hem vieren met vreugde.<sup>12</sup> Laten we deze dag aanspreken met de woorden van de apostel Paulus: 'U, dag die door de Heer is gemaakt, u was eens duisternis: nu bent u licht in de Heer.'<sup>13</sup> Paulus zegt: 'U was eens duisternis.'<sup>14</sup> Was u duisternis of niet? Als u dit afwijst, moet u terugblikken op uw doen en laten. Onderzoek opnieuw uw geweten dat u hebt verloochend. Dan blijkt dat u eens duisternis was, maar nu licht,<sup>15</sup> niet uit uzelf, maar in de Heer. Leef dan ook als kinderen van het licht.<sup>16</sup>

Ik hoop dat deze enkele woorden u tevredenstellen. Ik heb namelijk hierna nog heel veel te doen. Zo moet ik vandaag met de pas gedoopten spreken over de geheimen van het altaar.

## **SERMO 229B.1**

### **U BENT DE DAG DIE DE HEER HEEFT GEMAAKT**

[1] De Heer heeft inderdaad alle dagen gemaakt. En Hij hééft de dagen niet alleen gemaakt, Hij doet dat nog steeds. Ja, want Hij maakt alle dagen door de zon op te laten gaan over goeden en slechten en het te laten regenen over rechtvaardigen en onrechtvaardigen.<sup>2</sup> Wij moeten dus niet denken dat in de tekst waar we hoorden: 'Dit is de dag die de Heer heeft gemaakt',<sup>3</sup> een alledaagse dag wordt bedoeld, die goeden en slechten met elkaar delen. Het is immers een bepaalde dag, waarop deze passage nogal uitdrukkelijk doelt, een dag waar de psalmist onze aandacht op richt door te zeggen: 'Dit is de dag die de Heer heeft gemaakt.'<sup>4</sup>

Wat is dat voor dag, waarvan wordt gezegd: 'Laat ons hem vieren met vreugde?'<sup>5</sup> Toch zeker een goede, een dag om naar uit te zien, een heerlijke, onvergetelijke en verrukkelijke dag. Zo'n dag waarvan de heilige Jeremia zei: 'Een mensendag heb ik niet gewild, God, dat weet U.'<sup>6</sup>

Wie is nu die dag die de Heer heeft gemaakt? U bent die dag, als u goed leeft. Want toen de apostel Paulus zei: 'Laten wij ons behoorlijk gedragen, als op klaarlichte dag',<sup>7</sup> had hij het niet over een gewone dag die met zonsopgang begint en met zonsondergang eindigt. Hij zei daar verder over: 'Zij die zich bedrinken, bedrinken zich des nachts.'<sup>8</sup> Niemand ziet aan het ontbijt al mensen dronken. Wanneer mensen dronken zijn, gebeurt het 's nachts, niet op de dag die de Heer heeft gemaakt. Zoals het immers dag is in hen die naar eer en geweten leven, vroom, eerlijk, matig, rechtvaardig en nuchter, zo zal het nacht zijn in hen die niet naar eer en geweten leven, maar in overdaad en arrogantie, zonder om God te geven. Voor zo'n nacht zal ongetwijfeld de nacht een dief zijn.<sup>9</sup> Er staat wel geschreven: 'De dag des Heren komt als een dief in de nacht',<sup>10</sup> maar toen de apostel Paulus dit getuigenis uitsprak, richtte

hij zich tot hen tegen wie hij elders had gezegd: 'Eens was u duisternis, nu bent u licht in de Heer.'<sup>11</sup> Eerst zei Paulus: 'U weet zelf heel goed, broeders en zusters, dat de dag des Heren komt als een dief in de nacht.'<sup>12</sup> Toen de dag die de Heer had gemaakt, was aangebroken, richtte hij zich weer tot hen en zei: 'Maar u leeft niet in deze duisternis, zodat de dag u als een dief zou verrassen. U bent allen kinderen van het licht, kinderen van de dag. Wij behoren niet aan nacht en duisternis.'<sup>13</sup>

Dit is dus ons gezang, een aansporing om goed te leven. Wanneer wij allen eenstemmig, blij van geest en één van hart zeggen: 'Dit is de dag die de Heer heeft gemaakt',<sup>14</sup> laten we dan één worden met wat we zingen om te voorkomen dat onze tong tegen ons getuigt.<sup>15</sup> U zegt dat u zich vandaag gaat bedrinken onder het mom van: 'Dit is de dag die de Heer heeft gemaakt.'<sup>16</sup> Bent u niet bang dat Hij u antwoordt: 'Nee, zo'n dag heeft de Heer niet gemaakt.' En juist die dag wordt door u een goede genoemd, waarvan u door overdaad en liederlijk gedrag een hele slechte dag maakt.

[2] Kijk dát is pas vreugde, mijn geliefde broeders en zusters, de vreugde in het samenzijn met elkaar, de vreugde in het zingen van psalmen en hymnen, de vreugde in het herdenken van het lijden en de verrijzenis van Christus, de vreugde in de hoop op het toekomstige leven. Als wat we hopen ons al zoveel vreugde schenkt, hoe zal het dan zijn als we het in handen hebben? Kijk, in deze dagen wanneer we het alleluja horen, verandert eigenlijk onze geest. Is het dan niet alsof we een voorproefje krijgen van de verheven stad Jeruzalem? Als deze dagen ons al zo'n grote vreugde schenken, hoe zal de dag dan wel zijn waarop wordt gezegd: 'Kom, gezegenden van mijn Vader, en ontvang het Rijk.'<sup>17</sup> De dag waarop alle heiligen bijeen worden gebracht, waarop mensen die elkaar niet kenden, elkaar in die stad zien, en mensen die elkaar wel kenden, elkaar daar terugkennen. Daar zal men zo met elkaar omgaan, dat er nooit een vriend verloren gaat en er nooit angst hoeft te bestaan voor een vijand.

Luister maar, we zingen alleluja. Dat is fijn, dat is vrolijk, vol blijdschap, genoeg en zaligheid. Toch worden we het moe als we altijd alleluja zouden zingen. Maar wanneer het telkens op een bepaalde tijd van het jaar er weer is, hoe fijn is het dan als het terugkeert, en wat een verlangen laat het in ons achter als het ophoudt! De blijdschap zal daar toch niet van dien aard zijn dat ze ons tegen gaat staan? Nee, natuurlijk niet. Mocht iemand vragen: 'Maar hoe komt het dan dat daar altijd blijdschap is en dat die nooit in weerzin omslaat?' Als ik u in dit leven iets laat zien wat u onmogelijk kan tegenstaan, gelooft u vast wel dat het daar helemaal zo zal zijn. Men kan genoeg krijgen van eten, van drank, van theater, hier genoeg van krijgen, daar genoeg van krijgen, maar niemand heeft ooit een hekel gekregen aan zijn gezondheid. Zoals men hier dus, in dit sterfelijk bestaan van het lichaam, in deze broosheid, in deze afkeer van de last van het lichaam nooit weerzin kan krijgen tegen gezondheid, zo zal men daar nooit genoeg krijgen van genegenheid, onsterfelijkheid en eeuwigheid.

## SERMO 229F.1 EÉN MENS, GEZEGEND EN VERMINKT

[1] Sommige mensen hebben de verrijzenis van de Heer gezien,<sup>2</sup> anderen hoorden erover vertellen, maar hechtten er geen geloof aan.<sup>3</sup> Zij worden dan ook terechtgewezen door de Heer in eigen persoon, omdat zij geen geloof hechtten aan de verhalen van hen die het zagen en erover vertelden.<sup>4</sup> Wat een geweldige gunst schonk God met zijn terechtwijzing aan de volkeren en aan de mensen die veel later zijn geboren! Wat schonk God dan aan de mensen die nu de kerken van Christus vullen? De heilige apostelen hebben aan Christus' zijde gelopen. Zij hebben het woord van de waarheid uit zijn eigen mond vernomen. Zij hebben Hem doden zien opwekken. Toch geloofden zij niet dat de Heer was verrezen. En wij dan? Wij zijn veel later geboren en hebben Hem nooit in levenden lijve gezien. Wij hebben Hem zelf nooit een woord horen spreken. Wij hebben met onze eigen ogen Hem geen enkel wonder zien verrichten. En toch geloofden wij wel toen wij de geschriften hoorden voorlezen van hen die destijds niet wilden geloven. De allerlaatste gebeurtenis die hun werd verteld, geloofden ze niet. Zij hebben het beschreven om het ons te laten lezen. Wij hebben het gehoord en wij geloven. Maar de Heer Jezus wilde niet aan alle Joden verschijnen: zij waren het in zijn ogen niet waard om Christus de Heer na de verrijzenis te zien. Hij liet zich aan vrienden zien, niet aan vreemden. En terwijl zijn vrienden verkondigden, kwamen de vreemden tot geloof. En wie vreemd was, werd zijn vriend. Velen namelijk van hen - dit lezen we in de Handelingen van de Apostelen - velen van hen die de Heer hebben gekruisigd, die bezoedeld zijn door het vergieten van zijn bloed, velen van hen die hebben gezegd: 'Zijn bloed kome over ons en onze kinderen',<sup>5</sup> hechtten later wel geloof aan de verkondiging van de apostelen.<sup>6</sup>

*Zijn bloed kwam werkelijk over hen die nog moesten worden gereinigd en niet verloren mochten gaan.* Het bloed kwam over sommige mensen tot hun ondergang en over anderen tot hun reiniging. Rechtvaardig was het bloed dat over mensen kwam die verloren moesten gaan. Barmhartig was het bloed dat over mensen kwam die gereinigd moesten worden. Ook nu is het geloof toch niet van iedereen?<sup>7</sup> Zoals in die dagen bij de Joden zelf sommigen wel tot geloof kwamen en anderen niet, zo is het nu ook met de volkeren gesteld: sommigen kwamen tot geloof, anderen niet. Het geloof is niet van iedereen. Maar van wie het geloof ook is, ieder gelooft door genade. Gelovigen moeten zich niet op de borst slaan, het geloof is een geschenk van God. De Heer heeft ons toch niet uitgekozen omdat wij goed waren? Hij koos geen goede mensen uit, maar mensen die Hij goed wilde maken. Wij verkeerden allen in de schaduw van de dood. Wij werden allen vastgeketend aan de zondelast die zijn oorsprong vindt in Adam. Als de wortel gebrek lijdt, wat voor vrucht kan er dan nog rijpen aan de boom van het menselijke geslacht? Toch is Hij gekomen zonder gebrek, om gebreken te genezen. En Hij die zonden komt uitwissen, is zonder zonden gekomen.

[2] Let niet op Joden die nu kaf zijn, dat wil zeggen die behoren tot de dorsvloer die indertijd is gedorst. Als wij, broeders en zusters, namelijk eens even nagaan, dan komen de profeten uit de Joden, de aartsvaders uit de Joden, de apostelen uit de Joden, de maagd Maria, die Christus ter wereld bracht, uit de Joden. Later kwam Paulus als gelovige uit de Joden. Evenzo kwamen als gelovigen die duizenden die op één dag werden gedoopt, uit de Joden.<sup>10</sup> Ontelbaar veel christelijke gemeenschappen kwamen uit de Joden. Maar dát koren ligt al veilig in de graanschuur opgeslagen. De duivel zal

vrij spel hebben met het kaf. Er zijn gelovige Joden en ongelovige Joden. Waar zijn zij voor de eerste maal veroordeeld? Voor de eerste maal bij de vader van allen, Jakob zelf, die ook Israël wordt genoemd. 'Jakob' betekent 'beentjelicter'.<sup>11</sup> Israël betekent 'hij die God ziet'.<sup>12</sup> Toen Jakob uit Mesopotamië terugkeerde met zijn kinderen, moest hij worstelen met een engel die de persoon van Christus vertegenwoordigde.<sup>13</sup> En toen de engel worstelde, verreweg de meerdere in kracht, zwichtte hij zagezegd voor Jakob en die won.<sup>14</sup> Zo zwichtte Christus de Heer ook voor de Joden. Zij overwonnen Hem toen zij Hem doodden. Ondanks zijn grote kracht is Hij overwonnen. Door te verliezen heeft Hij grote winst geboekt voor ons! Wat wil dat zeggen: door te verliezen heeft Hij grote winst geboekt voor ons? Het betekent dat Hij als gevolg van zijn lijden bloed heeft vergoten waarmee Hij ons heeft vrijgekocht. Het staat dan ook als volgt geschreven: Jakob overwon Hem. En toch wist Jakob zelf bij zijn worsteling dat hier iets geheimzinnigs gaande was. Een mens worstelde met een engel en won. En toen de engel tegen Jakob zei: 'Laat me gaan',<sup>15</sup> zei Jakob, die had overwonnen: 'Ik laat u niet gaan, wanneer u mij niet zegent'.<sup>16</sup> Wat een groots geheim! Iemand die is overwonnen, zegent; iemand die heeft geleden, bevrijdt. Toen volgde de gehele zegen zelf. De engel vroeg: 'Hoe is uw naam?' Jakob gaf ten antwoord: 'Jakob.' Toen zei hij: 'Voortaan zult u geen Jakob meer heten, maar Israël'.<sup>17</sup> De toekenning van zo'n gewichtige naam is een grote zegen. Israël wordt, zoals ik zei, vertaald met 'hij die God ziet'. Een naam voor één man, een beloning voor alle mensen. Voor allen! En dan bedoel ik voor gelovigen en gezegenden, of het nu Joden zijn of Grieken. De apostel Paulus noemt immers alle heidenen Grieken omdat bij hen het Grieks de voertaal is. Hij zegt: 'Heerlijkheid, eer' - woorden van de apostel - 'Heerlijkheid, eer en vrede voor een ieder die het goede doet, de Jood in de eerste plaats, maar ook de Griek. Straf en toom, kwelling en benauwdheid wachten elke mens die het kwade bedrijft, de Jood in de eerste plaats, maar ook de Griek'.<sup>18</sup> Het goede is voor goede Joden, het slechte voor slechte Joden. Het goede is voor goede heidenen, het slechte voor slechte heidenen.

[3] Laten de Joden zich niet verheffen en zeggen: 'Toch is Jakob echt onze vader. Hij overwon de engel en is gezegend door de engel.' Wij zeggen dan: 'Volk van Israël, let daar eens op uzelf. U bent Israël niet. U wordt zo genoemd, maar u bent het niet. De naam doolt in u rond, de aanklacht blijft bij u.' Dan zegt de Jood tegen mij: 'Kijk, Jakob is mijn vader en Israël is mijn vader. Kijk maar, er is een naam, maar waar is de aanklacht?' Lees daar dan, daar heb ik een tekst gevonden die u betrof. Daar staat namelijk geschreven: 'En hij stootte Jakob zelf tegen de volle breedte van de heup en deze raakte ontwricht en Jakob liep mank'.<sup>19</sup> Jakob, één mens, werd zowel gezegend als verminkt. In wie van u gaat de gezegende man schuil, in wie van u de verminkte? Als u in Christus gelooft, begrijp dan dat u gezegend bent. Als u Hem afwijst, begrijp dan dat u verminkt bent. U komt immers uit hen, over wie de profeet in een psalm zegt: 'En zij liepen mank ver van het rechte pad.' Vanwaar kwamen de heilige vrouwen aan wie Christus zich bij zijn verrijzenis het eerst liet zien?<sup>21</sup> Uit de Joden, of niet soms? Vanwaar kwamen de apostelen die ondanks het feit dat zij geen geloof hechtten aan de verhalen van de vrouwen, Hemzelf later toch hoorden? Zij herkenden hun meester toen Hij hun terechtwees, en zij klampten zich aan Hem vast. Kwamen zij uit de Joden of niet soms? Zie, Israël is gezegend. Maar in vele mensen is hij verminkt, in weinigen gezegend. Met de volle breedte van de heup wordt gewezen op het grote aantal van zijn volk. Er staat niet alleen maar: 'Hij stootte tegen zijn heup', maar er staat: 'Hij stootte tegen de volle breedte van de heup'.<sup>22</sup> Waar sprake is van de volle breedte van een heup wordt ongetwijfeld het grote aantal mensen van zijn volk

bedoeld. En wat is daar raar aan? Ik geef toe dat er weinig graan is en ik verwonder mij over de grote hoop kaf. Maar ik zie wat er in de graanschuur thuishoort en wat in het vuur. En laten zij die nog steeds in leven zijn, nu luisteren. Laten zij de verminking herstellen en tot zegen komen.

### **SERMO 229J.1**

#### **HET ENE ZIEN, HET ANDERE GELOVEN**

[1] Christus de Heer heeft zich verwaardigd met vele en verschillende bewijzen overtuigend aan te tonen dat zijn verrijzenis waarachtig en echt was. Daarmee wilde Hij het geloof opbouwen, het ongeloof uit het hart verjagen en elke twijfel over zijn verrijzenis wegnemen. Het was niet genoeg dat Hij zich aan de ogen liet zien, als Hij zich niet ook door de handen liet betasten. Wat de vele ongelovige en ketterse manicheeërs zich over Christus inbeelden en geloven, namelijk dat Hij geen echt lichaam had, maar een geest was die er uitzag als een lichaam, dient niet om het geloof op te bouwen maar om de mensen een rad voor ogen te draaien. Hij zou niet werkelijk mens zijn, maar voor een mens worden gehouden. Hij zou geen lichaam hebben, maar het zou lijken alsof Hij er een had. Kortom, dat wat de manicheeërs dus geloven - en ze hebben er een leerstelling van gemaakt waarmee ze hun dwaling kracht bijgezet hebben - dát was de eerste gedachte die in de harten van de apostelen opkwam. Ja, die manicheeërs geloven inderdaad dat Jezus nooit mens is geweest. Ze zijn er bang voor om het Woord vlees toe te kennen, maar ze schrikken er niet voor terug de waarheid te beschuldigen van bedrog. Het Woord heeft een echt lichaam, waarmee het als de Waarheid bedrog aan het licht moet brengen en in de harten van de mensen de waarheid van het geloof moet opbouwen. De manicheeërs geloofden dus dat de Heer Jezus Christus nooit mens is geweest.

De leerlingen daarentegen kenden de mens met wie ze zo lang waren omgegaan. Ze hadden Hem zien lopen, zitten, slapen, eten en drinken. Ze kenden Hem door en door. Zo wisten ze bijvoorbeeld dat Hij ooit vermoeid bij een put was gaan zitten.<sup>2</sup> Door langdurig met Hem om te gaan, kenden zij Hem als een echt mens. Maar later, nadat Hij was gestorven, hoe kenden ze Hem toen, toen ze moesten geloven dat wat kon sterven, kon worden opgewekt? Voor hun ogen verscheen Hij dus precies zó als ze Hem kenden. En toch meenden zij een geest te zien, omdat ze niet geloofden dat een echt lichaam op de derde dag uit het graf kon verrijzen.<sup>3</sup> Die dwaling van de apostelen is de sekte van de manicheeërs.

[2] Wanneer hun dit voor de voeten wordt geworpen, antwoorden de manicheeërs gewoonlijk als volgt: 'Wat steekt er voor kwaad in wanneer wij geloven dat Christus onze God een geest was? Wij geloven in Hem als geest, maar in Hem als mens van vlees en bloed geloven wij niet. De geest is beter dan het vlees en wij geloven in wat het beste is. In wat lager is, willen wij niet geloven. Wat doen we daar voor kwaad mee?'

Als er geen kwaad in steekt in dat antwoord, dan moet Jezus zijn leerlingen maar in die dwaling laten. Wat stak er voor kwaad in hetgeen zij geloofden? Ook de leerlingen geloofden dat Christus een geest was, want ze meenden dat niet Hij het was, maar een geest.<sup>4</sup> De Heer moet hen maar in die opvatting laten, en in hen bevestigen dat ze dit terecht geloofden. Als Hij hen met een valse mening aantreft, laat Hem dan maar niet de waarheid onderrichten.

Luister wat er voor kwaad in steekt om zo te geloven, luister naar de Heer. Denkt u nu

werkelijk dat u met uw mening alleen maar een griepje hebt? Luister naar het oordeel van een dokter. Wat de leerlingen dachten dat zij een geest zagen namelijk, dat is ook uw mening, manicheeër. Toen kwam de dokter naar zijn leerlingen toe en Hij ontdekte dat ze geloofden wat u nu gelooft. Als Hij hen zonder behandeling liet, dan kunt u met een gerust hart in uw dwaling volharden. Maar als Hij zich heeft verwaardigd hen te genezen, waarom vindt u het dan fijn om ziek te zijn?

Luister naar de woorden van de Heer: 'Waarom bent u ontsteld en waarom komt er twijfel op in uw hart?'<sup>5</sup> Wat zijn dat anders dan bedrieglijke, ongezonde en verderfelijke gedachten? Christus is toch de vrucht van zijn lijden kwijt als de verrijzenis niet op waarheid berust. Wat bent u ontsteld en waarom kwam er twijfel op in uw hart?<sup>6</sup> Het lijken wel de woorden van een goede boer, die zegt: 'Wat ik toen heb geplant, zal ik vinden. Geen doornstruiken, want die heb ik niet geplant.' Het geloof daalt in het hart neer want het komt van boven. De twijfel is niet van boven neergedaald, maar als onkruid in uw hart opgekomen. Maar het geloof verlaat het hart niet. Het roeit wel het onkruid uit, zuivert de akker en zaait het goede. Want dat Hij zegt: 'Wat bent u ontsteld',<sup>7</sup> komt omdat u inderdaad in de war bent, onzeker van uw zaak. Waarom komt er twijfel op in uw hart? Kijk naar mijn handen en mijn voeten.<sup>8</sup> En als kijken alleen niet genoeg is, zegt Hij: 'Betast Mij' <sup>9</sup> U gelooft uw ogen niet? Geloof dan uw handen. Hij zegt: 'Betast Mij en kijk: een geest heeft geen vlees en beenderen, zoals u ziet dat Ik heb.'<sup>10</sup>

[3] En toen de apostelen het van vreugde en verbazing niet konden geloven...<sup>11</sup> Ze waren verheugd en toch aarzelden ze. Ze zagen Hem, ze raakten Hem aan en konden het bijna niet geloven. Groot is de genadegunst die over óns komt. Wij hebben Hem niet gezien en Hem niet aangeraakt, en toch geloven wij. En toen ze het van vreugde en verbazing niet konden geloven, zei Hij tot hen: 'Heeft u hier iets te eten?'<sup>12</sup> Dan gelooft u tenminste wel dat ik leef, als Ik samen met u eet.' Zij reikten Hem aan wat ze hadden, een stuk van een geroosterde vis.<sup>13</sup> Geroosterde vis, dat is martelaarschap: geloof door vuur beproefd.

Waarom een moot vis en geen hele? 'Want al geef ik,' zegt Paulus, 'mijn lichaam prijs aan de vuurdood: als ik de liefde niet heb, baat het mij niet.'<sup>14</sup> Welnu, beschouw het hele lichaam als een martelarenlichaam. Sommigen lijden uit liefde, anderen lijden als gevolg van grootspraak. Neem de moot grootspraak ervan af, wat dan overblijft is het stuk liefde. De liefde is het eten van Christus. Geef Christus het stuk dat Hem toekomt. Christus houdt van martelaren die uit liefde hebben geleden. Hij at en Hij was het dus zelf, dezelfde die men tevoren had meegemaakt en aan het kruis had zien hangen. Hij was het zelf die werd gezien en werd aangeraakt, aan Hém werd eten aangereikt. Hij was het zelf die het voor de ogen van de leerlingen nam en opat.<sup>15</sup> En dat alles was nog niet genoeg. Neem mij niet kwalijk, apostelen, u was daarna nog steeds ontoegankelijk van geest! Maar die terechtwijzing aan hen is de opbouw van ons geloof. Want zie wat de Heer beoogde, en zie hoe Hij elke dubbelzinnigheid wegnam. Hij werd gezien, Hij werd aangeraakt en Hij at. Jazeker, Hij was het zelf.

[4] Maar toch, om te voorkomen dat Hij de indruk zou wekken in een of ander opzicht de menselijke geest te hebben misleid, legde Hij zijn handen op de Schriften.<sup>16</sup> Laat de heidenen maar zeggen wat ze willen: 'Hij was een magiër, Hij kon zichzelf zichtbaar maken.' Een magiër kon zichzelf toch zeker niet uit de Schriften voorspellen voordat hij was geboren? Zie op, want wat u ziet, is tevoren voorzien en wat u ontwaart, is tevoren voorzegd. Luister dochter, en zie op.<sup>17</sup> Heilige kerk, luister en zie op. Luister naar de voorzegging en zie op naar de vervulling. Het was het hoofd

dat het overtuigend aantoonde. Het was Christus de Heer. Het was het hoofd van de kerk dat overtuigend bewees levend te zijn, waarachtig, zeker en volledig. En dat leidde tot het geloof van hen die geloofden.

Want wat zei Hij over de Schriften? 'Weet u niet dat alles wat over Mij in de wet, in de profeten en psalmen geschreven staat, vervuld moet worden? Toen maakte Hij hun geest toegankelijk voor het begrijpen van de Schriften. Hij zei hun: Zó staat er geschreven, zo moest de Christus lijden en op de derde dag verrijzen uit de doden.'<sup>18</sup> Ziet u, wat geschreven staat, is gebeurd. Ziet u, wat voorzegd is, is vervuld.

Ziet u, wat voorgelezen is, is zichtbaar gebeurd. Luister naar de woorden en zie de feiten: omdat de waarheid vervuld is, is het geloof vast. Moge het ketterse ongeloof eindelijk eens verdwijnen. Kijk, zó staat er geschreven, zo moest...<sup>19</sup> Wat moest zo? De Christus moest lijden.<sup>20</sup> Dat is voorzegd. Hij moest op de derde dag verrijzen uit de doden. Dat is voorzegd.<sup>21</sup> De Joden hadden dit gelezen. Zij lazen het wel, maar zagen het niet. En zij stootten zich aan de steen die voor hun voeten lag, 2 opdat het zou geschieden dat anderen zouden geloven. Als zij ervan geweten hadden, zouden zij de Heer der heerlijkheid nooit gekruisigd hebben.<sup>23</sup> Als zij de Heer der heerlijkheid nooit gekruisigd hadden, zouden de heidenen niet in zijn geboorte en lijden hebben geloofd. De genade van de Heer maakte dat onderscheid dus met reden. Zo zouden de leerlingen zich onderscheiden van de Joden, van wie het hart was gesloten om te voorkomen dat zij de Schriften zouden verstaan.

Beste apostelen, beste Petrus, Matteüs, Tomas en ook de anderen, wat onderscheidt u van hen?<sup>24</sup> Misschien zegt u: 'Mijn geloof.' Ik denk dat u het niet zou hebben als de Heer het u niet gaf. Uw geloof onderscheidt u? Wat heeft u dat u niet gekregen heeft? En als u alles gekregen heeft, waarom dan die drukte alsof alles van uzelf kwam?<sup>25</sup> Ziet u, dat is de genade. Ziet u, Hij is verrezen. Ziet u, Hij laat zich zien aan de ogen van de apostelen, maar Hij wil zich niet laten zien aan de ogen van de Joden. Ziet u, Hij laat zich aan de ogen zien en Hij laat zich door de handen betasten. En dat is nog niet genoeg. Lees maar, Hij roept de Schriften in herinnering. En dat is nog niet genoeg. Hij maakt uw geest toegankelijk om te begrijpen wat u leest.

[5] Hij heeft overtuigend bewezen dat Hij het hoofd is. Wat betekent dat voor ons? Wat betekent dat voor het lichaam? Christus is het hoofd, de kerk is het lichaam.<sup>26</sup> De apostelen hebben wel het hoofd gezien, maar de toekomstige kerk zagen ze niet. Let op, ze zagen het hoofd, ze raakten het aan, ze omhelsden het en gingen met het hoofd om. Maar de toekomstige kerk zagen zij niet. Waar blijven wij dan? Op de een of andere manier moest Hij zowel de bruidegom als de bruid uitdrukkelijk vermelden in de gebruikelijke huwelijksakte. Omdat Hij wel de bruidegom liet zien, maar zweeg over de bruid, is het in feite een halve bruiloft. Mogen de hemelse beloften worden vervuld. De bruidegom is verschenen, moge ook de bruid verschijnen. Hij is al aanwezig, zij is toekomst: Hij in de verrijzenis, zij in de prediking. De apostelen moesten de bruidegom zien en moesten in de bruid geloven. Hoe is Hij gezien? Kijk maar, een geest heeft geen vlees en beenderen zoals u ziet dat Ik heb.<sup>27</sup>

Vervolgens maakte Hij hun geest toegankelijk. De Christus moest lijden en op de derde dag verrijzen.<sup>28</sup> Wij zien de Heer nu, wij kennen de Heer nu, wij raken Hem aan, wij horen Hem en geloven. Waar blijft de kerk dan? In zijn naam moet bekering tot vergiffenis van de zonden gepredikt worden.<sup>29</sup> Waar moet gepredikt worden en tot hoever? Laat niet een vreemde bruid uit een of andere uithoek naar voren komen en ten onrechte de plaats van de uwe innemen. Waar en tot hoever? Onder alle volken, te beginnen met Jeruzalem.<sup>30</sup> Ziet u, wat u hoorde, daarmee wordt de kerk bedoeld. Maar toen de leerlingen die dingen hoorden, zagen ze niet een kerk verspreid onder

alle volken. Ze zagen het één en geloofden in het andere. Zij zagen het hoofd en geloofden in het lichaam. Wij zien het lichaam en moeten geloven in het hoofd.

## **SERMO 229-0.1**

### **DOOR DE GENADE VAN GOD BESPROEID**

[1] U heeft de belijdenis van de apostel Petrus gehoord toen de Heer hem vragen stelde.<sup>2</sup> Al eerder heeft u van dezelfde apostel de verloochening gehoord toen een dienstmeisje hem in het nauw bracht.<sup>3</sup> Want er was tegen Petrus - die toch heel zeker was van zichzelf- gezegd: 'U zult Mij verloochenen.'<sup>4</sup> En terwijl hij toch liefhad, werd hem gevraagd: 'Hebt u Mij lief?'<sup>5</sup> Het kon niet uitblijven dat de apostel Petrus zou struikelen. Daarvoor vertrouwde hij te zeer op de kracht van zijn geest. In de psalm was inderdaad al eens gezegd: 'Die vertrouwen op eigen vermogen.'<sup>6</sup> Petrus werd dus eigenlijk degene over wie in de psalmen wordt gezongen: 'Eens dacht ik zelfverzekerd: Ik zal niet struikelen, nimmer!'<sup>7</sup> Zelfverzekerd had hij tegen Christus gezegd: 'Ik ben bereid met u de dood in te aan.'<sup>8</sup> Zelfverzekerd had hij gezegd: 'Ik zal niet struikelen, nimmer!'

Toch wist de Heer, als heemeester, beter wat er zich in de zieke afspeelde dan de zieke zelf. Wat artsen doen bij ziekten van het lichaam, dat kan de Heer zelfs bij ziekten van de ziel. Want waarom denkt u - dat is mijn vraag aan u - dat een zieke van de dokter verwacht te horen wat zich in hem afspeelt? Natuurlijk, hij kan zelfde pijnen waaraan hij lijdt wel gewaarworden, maar of ze gevaarlijk zijn en waardoor ze veroorzaakt worden, en of hij er al dan niet aan kan ontkomen...? De dokter bevoelt de ader en de dokter maakt de uitslag van wat er in de zieke aan de hand is, aan de zieke bekend. Toen de Heer dus tegen de zalige Petrus zei: 'U zult Mij driemaal verloochenen',<sup>10</sup> legde Hij de vinger op de ader van Petrus' hart. Kijk, toen is gebeurd wat de dokter had voorspeld. En dat waar de zieke zo zeker van was, bleek niet te kloppen. Want in de psalm van zoëven laat de Heilige Geest volgen: 'Eens dacht ik zelfverzekerd: Ik zal niet struikelen, nimmer!'<sup>11</sup> Alsof die mens heel zeker was van de kracht van zijn geest. Meteen voegde hij eraan toe: 'U verleende, Heer, goedgunstig kracht aan mijn schoonheid. Uw aangezicht hebt U afgewend en ik werd ontsteld.'<sup>12</sup> Wat zei hij daarmee? Wat ik had, had ik van U, terwijl ik geloofde dat het van mij was. U hebt uw aangezicht afgewend, U nam van mij weg wat U had gegeven, en ik werd ontsteld. Ik kwam er achter wie ik was, omdat U zich had teruggetrokken.

De Heer heeft Petrus dus voor een bepaalde tijd verlaten om hem, tot diens heil nederig te maken. Maar toen de Heer hem aankeek, begon Petrus te wenen. Zo kunt u het lezen in het evangelie.<sup>13</sup> Eerst verloochende hij Hem driemaal en daarmee werd vervuld wat de Heer had voorspeld, en wat staat er dan? 'De Heer keek Petrus aan en het schoot Petrus te binnen.'<sup>14</sup> Als de Heer hem niet had aangekeken, zou Petrus alles vergeten zijn. 'De Heer keek Petrus aan en het schoot Petrus te binnen, dat de Heer hem gezegd had: Eer de haan kraait, zult u Mij driemaal verloochenen. En Petrus ging naar buiten en begon bitter te wenen.'<sup>15</sup> Hij had dus de doop van tranen nodig om de zonde van verloochening af te wassen. Maar waar moest hij die tranen vandaan halen, als de Heer hem ook die niet gaf? Daarom waarschuwde de apostel Paulus het volk omdat er enkele koppige mensen tussen zaten en hij zei hoe het volk met hen moest omgaan: 'De koppigen moet u terechtwijzen met zachtheid. Misschien brengt God hen tot inkeer.'<sup>16</sup> Dus ook inkeer is een geschenk van God. Het hart van een hoogmoedige is keiharde grond. Het wordt niet zacht, tot inkeer bereid, als het niet door de genade van God wordt besproeid.

[2] Nu, meteen na de verrijzenis van de Heer, worden dus aan Petrus vragen gesteld: een belijdenis wordt hem ontlokt, zijn lijden wordt voorzegd. Hij wordt gevonden in liefde, gesterkt in kracht. Nu, na de verrijzenis, zegt de Heer tegen hem: 'Petrus, hebt u Mij meer lief dan dezen?'<sup>17</sup> U, die Mij hebt verloochend, hebt u Mij lief? Er is al genoeg voor u gedaan: u ziet Hem leven, die u hebt zien sterven toen u bang was te sterven. Kijk, Ik leef. Kijk maar, Ik ben het. Waarom bent u dan bang te sterven? Toen u Mij verloochende, hebt u Mij in ieder geval niet verloren. Hebt u Mij dus lief?... omdat Ik het ben?'

Daarop zei Petrus: 'Ja Heer, U weet, dat ik U bemin.'<sup>18</sup> Waarom vraagt U mij wat U allang weet? U wist het, toen U mij voorzegde dat ik U zou verloochenen.<sup>19</sup> U wist wat ik zelf niet wist van mijn eigen innerlijk. En U zou dan niet weten wat ik wel weet? Ja, ik zie in mijn hart dat ik U bemin, maar U ziet het ook. Want het bestaat niet dat U die hebt gezien dat angst zich van mij zou meester maken, mijn liefde van nu niet ziet.' En de Heer wist het wel, maar toch stelde Hij Petrus opnieuw de vraag. En toen de Heer hem voor de tweede maal hetzelfde vroeg, gaf Petrus hetzelfde antwoord.<sup>20</sup> De Heer vroeg het hem zelfs nog een derde keer, om hem met een drievoudige belijdenis de drievoudige verloochening uit te laten wissen.<sup>21</sup> Laten wij de apostel gelukwensen: 'Hij was dood en is weer levend geworden, hij was verloren en is teruggevonden.'<sup>22</sup>

[3] Petrus wordt toegerust voor gewichtigere en grotere taken. Er wordt tegen hem gezegd: 'Weid mijn schapen.'<sup>23</sup> Daarbij zou hij weliswaar lichamelijk gevaar lopen, maar dat was om geestelijk verheerlijkt te worden. Want hoeveel zou hij niet in de naam van Christus lijden door zijn schapen te weiden? 'Weid mijn schapen, weid mijn lammeren.'<sup>24</sup> Want wat zult u voor Mij doen als u Mij bemint?'

Petrus werd door de vorst der herders tot herder aangesteld, niet om zijn eigen schapen te weiden maar die van Christus. Want er zijn mensen - ze gingen er prat op leerlingen van de apostelen te zijn die door de apostelen zelf worden teruggeroepen naar de zuivere gezindheid. Zij waren immers schapen van Christus en zij wilden schapen van mensen zijn. En sommigen zeiden: 'Ik ben van Paulus', 'ik van Apollos', en 'ik van Kefas'.<sup>25</sup> Er waren daar ook schapen die de Heer erkenden: 'Ik ben van Christus'.<sup>26</sup> Maar omdat Paulus wist dat Christus zijn eigen schapen had toevertrouwd aan de apostelen en niet de schapen van Paulus, wees hij een dergelijke positie af. Om met de Heer te zijn, belijdt hij dat hij niet de Heer is. 'Is Paulus soms voor u gekruisigd? Of zijt gij gedoopt in de naam van Paulus?'<sup>27</sup> U bent de schapen van de Heer, maar u weet het niet. Lees het merk maar af, waarmee u getekend bent. 'Weid mijn schapen.'<sup>28</sup> Waarom? 'Omdat u Mij bemint, omdat u Mij liefheeft, vertrouw Ik u mijn schapen toe. Weid ze, en vergeet niet dat ze van Mij zijn.'

De leiders van de ketters daarentegen willen van de schapen die van Christus zijn, hun eigen schapen maken. Maar - of ze nu willen of niet - toch worden ze gedwongen het merk van Christus erop aan te brengen, ze tot Christus' eigen bezit te maken en de naam van de Heer erop te zetten.<sup>29</sup> Maar wat zegt de Heilige Schrift in het Hooglied tegen zulke lieden? De bruidegom spreekt tot de bruid, dat wil zeggen Christus tot de kerk, en zegt: 'Als u uzelf niet kent, schoonste der vrouwen.'<sup>30</sup> Wat bedoelt Hij met dat 'schoonste der vrouwen'? Daarmee wijst Hij op de kerk over heel de aarde verspreid te midden van ketterijen. Let eens op wat een dreigende taal zij spreekt. 'Als u uzelf niet kent, als u niet weet van wie u bent, wat u gelooft, tot wie u behoort, hoe wijd en zijd verspreid u bent, door wiens bloed u bent verlost, als u uzelf niet kent, schoonste der vrouwen, als u uzelf echt niet kent, dan werp ik u buiten: Gaat u weg.'<sup>31</sup>

Wat houdt dat in: 'Gaaf u weg'? Wat Johannes in zijn brief zegt: 'Zij zijn uit ons midden voortgekomen maar zij behoorden niet werkelijk tot ons.'<sup>32</sup> Gaaf u weg, in de voetsporen van de kudden.<sup>33</sup> Niet in het voetspoor van de herder, maar in de voetsporen van de kudden, door de voetsporen van mensen te volgen en niet die van Christus. En ga uw geiten hoeden.<sup>34</sup> Nee, niet, zoals Petrus, mijn schapen. En waar moet u uw geiten gaan hoeden? Bij de tenten van de herders.<sup>35</sup> Verdeeld over de tenten van de herders, niet bij de tent van de ene herder. Ik heb nog andere schapen, die niet uit deze schaapsstal zijn. Ook die moet ik leiden en zij zullen naar mijn stem luisteren en het zal worden: één kudde, één herder.'<sup>36</sup>

[4] Welnu, ik kan u meedelen, mijn geliefden, dat ik gisteren niet tevergeefs streng ben geweest. Door het scherpe betoog van mijn onderricht heb ik winst geboekt. Eén van die vier heeft vandaag namelijk de ketterse leer van de arianen en de eunomianen en tegelijk daarmee Arius en Eunomius<sup>37</sup> zelf afgezworen en is katholiek geworden. En zo komt het dat ik van een man over wie ik gisteren nog zei voor hem op te passen, nu kan zeggen dat u hem welwillend moet opnemen. Ik vertrouw hem dus aan u toe. Zie hem aan met vreugde zonder hem te verdenken. Bovendien beveel ik u aan om te bidden voor de andere drie.

## **SERMO 229P.1**

### **HET GEWETEN MET TRANEN GEDOOPT**

[1] Wat zich na de verrijzenis van de Heer heeft afgespeeld, staat te lezen bij de evangelist Johannes. Hiertoe behoort ook het verhaal - het is vandaag gelezen - over de manier waarop de Heer de apostel Petrus vroeg of hij Hem meer liefhad dan de anderen.<sup>2</sup> Bij Petrus moet u eigenlijk denken aan de rots.<sup>3</sup> Hij was het namelijk die de Heer antwoord gaf, toen deze hem vroeg wie volgens de leerlingen de Heer was: 'U bent de Christus, de Zoon van de levende God.'<sup>4</sup> Op het horen hiervan zei Christus tegen hem: 'Zalig bent u Simon, zoon van Jona, want niet vlees en bloed hebben u dit geopenbaard maar mijn Vader die in de hemel is. Op mijn beurt zeg Ik u 5 - alsof Hij wilde zeggen: U hebt tegen Mij gesproken, nu spreek Ik tegen u - 'u bent Petrus en op deze steenrots zal Ik mijn kerk bouwen en de poorten van de hel zullen haar niet overweldigen. Ik zal u de sleutels geven van het Rijk der hemelen en wat u zult binden op aarde, zal ook in de hemel gebonden zijn en wat u zult ontbinden op aarde, zal ook in de hemel ontbonden zijn.'<sup>6</sup> Wij zien dat in Petrus de rots nadrukkelijk onder de aandacht is gebracht. Maar de apostel Paulus zegt over het oude volk: 'Zij dronken uit een geestelijke rots die met hen meeging, en die rots was Christus.'<sup>7</sup> Dus de naam van de apostel Petrus komt van het woord petra, rots, zoals christen van Christus is afgeleid.

U vraagt wat de bedoeling van mijn inleiding is? Ik doe dit om bij u aan te bevelen in Petrus de kerk te herkennen. Christus bouwde de kerk natuurlijk niet op de méns Petrus, maar op zijn belijdenis. Hoe luidt die belijdenis van Petrus dan? 'U bent de Christus, de Zoon van de levende God.'<sup>8</sup> Zie de rots, zie het fundament, zie waar de kerk is gebouwd die de poorten van de hel niet overweldigen.<sup>9</sup> Wat moeten we anders onder de poorten van de hel verstaan dan de hoogmoed van de kettters?

[2] Die Petrus, in de belangrijke rol die ik bij u heb aanbevolen, wordt door de Heer ondervraagd na de verrijzenis - zo hebben we gelezen. Er wordt hem gevraagd: 'Simon, zoon van Johannes', - Simon werd namelijk op grond van zijn afkomst 'van

Johannes' genoemd - 'Simon, zoon van Johannes, hebt u Mij meer lief dan dezen?'<sup>10</sup> Wie is de vragensteller? Degene die alles al wist! Doet Hij alsof Hij van niets weet? Hij was het toch die het verstand heeft gegeven!<sup>1</sup> De Heer wilde niet dat Hij zelf werd onderricht, maar Hij wilde dat Petrus zou belijden.

De eerste maal stelt Hij de vraag, en Petrus antwoordt Hem: 'Ja Heer, U weet dat ik U bemin.'<sup>12</sup> Christus zegt dan: 'Weid mijn lammeren.'<sup>13</sup> Een tweede maal vraagt Christus, alsof eenmaal niet voldoende was: 'Simon, zoon van Johannes, hebt u Mij lief?'<sup>14</sup> En voor de tweede maal antwoordt Petrus: 'Ik bemin U, Heer, ik heb U lief',<sup>15</sup> En opnieuw zegt Christus het volgende: 'Hoed mijn schapen.'<sup>16</sup> En voor de derde maal vraagt Hij. Voor wie is eenmaal vragen niet voldoende? Voor wie het antwoord niet weet, volstaat eenmaal al. Hoeveel meer voor wie het antwoord al op voorhand weet! Voor de derde maal vroeg Hij: 'Hebt u Mij lief?'<sup>17</sup> Nu werd Petrus bedroefd, alsof hij aanhoudend werd ondervraagd omdat er aan hem werd betwijfeld.<sup>18</sup> En hij zei: 'Heer, U weet alles: U weet dat ik U liefheb. 19 Als iets U onduidelijk is, zou het goed zijn dat mij te vragen. Als U alles weet, kent u het antwoord op elke vraag.' Toen zei Christus: 'Weid mijn schapen.'<sup>20</sup> Driemaal beleden is zijn liefde, die hij in zijn angst driemaal had geloochend.<sup>21</sup> Daarom stelde de Heer hem de vraag driemaal. De drievoudige belijdenis moest de drievoudige verloochening uitwissen.

[3] Dit is Petrus, de man die loochent en liefheeft. Hij loochent door zijn menselijke zwakheid, hij bemint door de goddelijke genade. Toen Petrus namelijk loochende, kwam zijn eigen zwakheid aan het licht. Hij had zichzelf immers overschat en hij had in zijn trotse hoogmoed breed opgegeven van zijn - in zekere zin - eigen krachten, toen hij zei: 'Heer, ik ben bereid met U de dood in te gaan.'<sup>22</sup> Hij overschatte zijn eigen krachten. En juist op dat moment kreeg hij te horen wie hij was. Het ging namelijk om een zieke man die zichzelf overschatte, en om een geneesheer die zijn pols voelde. Deze stelde vast dat Petrus een ziekte onder de leden had. En als een echte en betrouwbare geneesheer verklaarde Hij wat er zou gaan gebeuren. Hiermee wilde Hij eigenlijk zeggen: 'U denkt nog altijd dat u gezond bent. U weet nog niet dat u koorts hebt, maar dat wordt u nu bekend. U zult van uw stuk raken, als de aanval komt.' Goed, Petrus werd een vraag gesteld door een dienstmeisje en in hem werd niet vervuld waar de zieke zelf zo vast van overtuigd was, maar wel wat de geneesheer reeds verklaard had: zo'n dienaar zou de Heer driemaal verloochenen vóór het kraaien van de haan.<sup>23</sup>

Hoe gaat de tekst van het evangelie verder na deze drievoudige verloochening? De Heer keek hem aan en Petrus begon bitter te wenen.<sup>24</sup> Hij zou nooit geweend hebben als de Heer hem niet had aangekeken. Kortom, u moet, om de formulering 'Hij keek hem aan' te begrijpen, het evangelie onderzoeken. U kunt dan vaststellen dat de Heer zich op het moment van Petrus' verloochening op een plaats bevond waar Hij hem met de ogen van zijn lichaam niet kon zien. Hij werd namelijk gehoord door de oudsten van de Joden binnenin het paleis. En Petrus verloochende Hem op de binnenplaats.<sup>25</sup> Maar waar kijkt degene die overal is, hem niet aan?

[4] Om deze reden werd Petrus de vraag gesteld over zijn liefde en werden hem de schapen van Christus toevertrouwd. Tegen hem werd gezegd: 'Weid mijn lammeren. Hoed mijn schapen.'<sup>26</sup> Het Lam vertrouwde hem zijn lammeren toe. Hij die de lammeren tot de zijne maakte, vertrouwde zijn lammeren aan een ander toe. Hoe maakte het Lam de lammeren tot de zijne? Zie, het Lam Gods.<sup>27</sup> Over Hem is gezegd: 'Zie, het Lam Gods.' <sup>8</sup> En hoe maakte Hij de lammeren tot de zijne? Zie, het Lam Gods dat de zonden van de wereld wegneemt.<sup>29</sup> Zo maakte Hij ook deze mensen

tot de zijne die we nu in het wit gekleed zien.<sup>30</sup> Laten we hopen dat de wolven hen niet verslinden! U Heer, U die hen hebt toevertrouwd aan Petrus, wees waakzaam! U, die ook Petrus bewaakt, wees waakzaam! Hijzelf is ook een lam waarover geschreven staat: 'Zoals een lam dat ter slachting wordt geleid.'<sup>31</sup> Christus is altijd een lam omdat Hij altijd zonder zonde is.

En u moet zich niet verbazen over de woorden 'zonder zonde'. In het begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God.<sup>32</sup> Hoe zou daar zonde terecht kunnen komen? Denk eens aan zijn menselijke geboorte. Hij wilde zonder zonde geboren worden: een maagd ontving Hem zonder vleselijke begeerte. De ontvangst van de Zoon: het geloof van de moeder. Geboren uit de Heilige Geest en de maagd Maria. Daarbij nam Hij niet de erfzonde van Adam over. Hij nam niets over en voegde niets toe. Onschuldig is Hij geboren, onschuldig heeft Hij geleefd en onschuldig is Hij gestorven. Zie, het Lam Gods. Zie, het Lam dat wegneemt de zonden van de wereld.<sup>33</sup>

Toen Hij zijn schapen aan Petrus toevertrouwde, vertrouwde Hij hem ons toe. Toen Hij ons aan Petrus toevertrouwde, vertrouwde Hij zijn ledematen aan de kerk toe. Vertrouw daarom, Heer, uw kerk aan uw kerk toe, en laat uw kerk zich aan U toevertrouwen. Wij zeggen immers: 'Niet om ons, Heer, niet om ons, laat het zijn tot eer van uw naam.'<sup>34</sup> Wat anders zijn wij immers zonder U dan Petrus toen hij U driemaal verloochende? Om Petrus aan zichzelf te laten zien, ik bedoel, om Petrus aan Petrus te laten zien, wendde de Heer even zijn gezicht van hem af, en Petrus verloochende Hem. De Heer keerde zich naar hem om toen Hij Petrus aankeek, en Petrus begon te huilen.<sup>35</sup> Met tranen spoelde hij zijn schuld weg. Hij liet water uit zijn ogen stromen en doopte zijn geweten.

Laten we Petrus eens goed onderzoeken met behulp van de psalm waar geschreven staat: 'Eens dacht ik zelfverzekerd: Ik zal niet struikelen, nimmer!'<sup>36</sup> Vanwaar deze woorden? Dat moet toch wel op Petrus slaan wanneer hij zegt: 'Ik ben met U tot de dood, en als ik voor U moet sterven, geef ik U niet op.'<sup>37</sup> Hij spreekt zelfverzekerd. Wat zegt hij? 'Ik zal niet struikelen, nimmer.'<sup>3</sup> Maar zie wat hij toevoegde nadat hij was bevraagd, driemaal loochende en hilde. Zijn woorden zijn immers de woorden van iemand die al berouw toont: Eens dacht ik zelfverzekerd: Ik zal niet struikelen, nimmer. U gaf, Heer, goedgunstig kracht aan mijn gevoel van fierheid. Doch U heeft uw aangezicht afgewend en ik raakte van mijn stuk.<sup>39</sup> U heeft uw aangezicht afgewend en aan mij heeft U mijn gezicht laten zien: Ik weet niet wat u bedoelt: ik ken die mens niet.<sup>40</sup>

Kijk, dat is nu Petrus ten voeten uit. Zie wat hij is: U heeft uw aangezicht afgewend en ik raakte van mijn stuk.<sup>41</sup> De Heer gaf dus Petrus zijn gezicht terug door hem aan te kijken en herstelde zijn vertrouwen.

## **SERMO 235.1**

### **IN AFWEZIGHEID VAN DE HEER**

[1] Gisteren, tijdens de Paaswake, is het verhaal over de verrijzenis van de Verlosser voorgelezen en wel uit het evangelie volgens Matteüs. Vandaag, zoals u de lector hebt horen aankondigen, werd ons de verrijzenis van de Heer voorgedragen, beschreven door de evangelist Lucas. U kunt er niet vaak genoeg op worden geattendeerd en het moet in uw geheugen gegrift staan: U hoeft niet in de war te raken wanneer de ene evangelist iets wel zegt en de andere niet. De ene evangelist laat namelijk soms onvermeld wat de andere wel zegt en andersom. Sommige dingen staan maar in één

evangelie en blijven in de andere drie onvermeld en sommige staan in twee evangeliën opgetekend en in de andere niet. Drie evangelisten vermelden bepaalde dingen, de vierde zwijgt erover. Het gezag van het heilig evangelie is echter zo groot - in alle vier sprak immers de ene Geest - dat ook wat één evangelist heeft gezegd, waar is.

Zojuist heeft u dit dus gehoord: de Heer Jezus kwam na zijn verrijzenis uit de doden twee van zijn leerlingen tegen, die onderweg met elkaar spraken over wat was voorgevallen.<sup>2</sup> Hij zei tegen hen: 'Wat is dat voor een gesprek dat u met elkaar voert.'<sup>3</sup> En zo verder. Alleen de evangelist Lucas zegt dit, Marcus vermeldt slechts terloops dat Jezus aan de twee onderweg is verschenen. Maar Marcus gaat voorbij aan wat ze tegen de Heer zeiden, of aan wat de Heer tegen hen zei.<sup>4</sup>

[2] Wat kunnen we nu leren van deze lezing? Iets belangrijks, als we de inhoud tenminste begrijpen. Jezus verscheen: zij zagen Hem met eigen ogen, maar herkenden Hem niet. De leermeester liep met hen mee over de weg, terwijl Hij zelf de Weg was.<sup>5</sup> Zij wandelden echter nog niet op de Weg, Hij vond hen namelijk ver van de Weg afgedwaald. Toen Hij vóór zijn lijden bij hen was, had Hij alles voorzegd: dat Hij zou lijden, dat Hij zou sterven en op de derde dag zou verrijzen. Alles had Hij voorzegd. Welnu, Hij stierf, en zie: alles vergaten ze. Ze raakten zo in de war toen ze Hem aan het kruishout zagen hangen, dat ze zijn onderricht vergaten, zijn verrijzenis niet verwachtten en ook niet aan zijn beloften dachten. 'Wij leefden in de hoop,' zeiden zij, 'dat Hij degene zou zijn die Israël ging verlossen.'<sup>6</sup> Leerlingen toch, u 'leefde in de hoop'? Hoopt u nu dan niet meer? Kijk toch: Christus leeft, en in u is de hoop gestorven? Zeker leeft Christus. De levende Christus trof het hart van zijn leerlingen dood aan. Voor hun ogen verscheen Hij wel én niet. Hij werd gezien én bleef verborgen. Want - als Hij niet werd gezien - hoe konden ze Hem dan vragen horen stellen en Hem antwoord geven op zijn vragen? Op weg liep Hij met hen mee alsof Hij hun reisgenoot was, terwijl Hij zelf de gids was. Ze zagen Hem wel degelijk, maar herkenden Hem niet. Want 'hun ogen werden verhinderd Hem te herkennen', zoals we hoorden, niet verhinderd om Hem te zien, wel verhinderd 'om Hem te herkennen'.

[3] Welnu, broeders en zusters, waarin wilde de Heer worden herkend? In het breken van het brood. Wij kunnen gerust zijn: wij breken het brood en herkennen de Heer. Daarin alleen wilde Hij worden herkend, omwille van ons, die Hem in het vlees niet zouden zien, maar toch zijn vlees zouden eten.

U dus gelovige, wie u ook bent, u die zich niet ten onrechte christen noemt, u die de kerk niet zonder reden binnengaat en het Woord van God met ontzag en hoop aanhoort, u vindt troost in het breken van het brood. De afwezigheid van de Heer is geen afwezigheid. U moet geloof hebben, dan is Hij met u, al ziet u Hem niet. Toen de Heer met hen sprak, hadden zij geen geloof- omdat ze niet konden geloven dat Hij was verrezen - en zij hadden geen hoop dat Hij kon verrijzen. Zij hadden hun geloof verloren, zij hadden hun hoop verloren. Ze wandelden als doden met de Levende, met het Leven zelf wandelden ze als doden. Het Leven liep met hen mee, maar in hun hart was er nog geen leven.

Om de Heer te herkennen moet u dus hetzelfde doen als zij, wanneer u het leven wilt bezitten. Zij gaven Hem onderdak. In hun ogen leek de Heer iemand die naar verre streken reist, maar zij hielden Hem staande. Nadat ze op de plaats van bestemming waren aangekomen, zeiden ze: 'Blijf hier bij ons, want het wordt al avond en de dag loopt ten einde.'<sup>8</sup> Als u de Verlosser wilt herkennen, neem Hem dan op als gast. Wat ongeloof had weggenomen, gaf gastvrijheid weer terug.

De Heer heeft laten zien wie Hij was, in het breken van het brood. Leer, waar u de Heer kunt zoeken, waar u Hem kunt aantreffen en waaraan u Hem kunt herkennen. Aan tafel. Want gelovigen beschikken over een bepaalde voorkennis,<sup>9</sup> waardoor ze deze lezing beter begrijpen, beter dan zij die geen voorkennis hebben.

[4] De Heer werd door hen herkend. Toen Hij eenmaal was herkend, verscheen Hij nergens meer. In het lichaam was Hij afwezig voor hen, in het geloof hielden zij Hem vast. Want in het lichaam verwijderde de Heer zich van de hele kerk en steeg Hij op ten hemel, om het geloof op te bouwen. Als u immers alleen maar zeker weet wat u ziet, waar blijft het geloof dan? Maar als u zelfs wat u niet ziet, gelooft, dan zult u verheugd zijn wanneer u het uiteindelijk wel te zien krijgt.

Laat in u het geloof opbouwen, omdat het zien er eens voor terug wordt gegeven. Komen zal wat we niet zien, het zal komen, broeders en zusters, het zal komen. Zie hoe het u aantreft. Want komen zal waarvan mensen zich afvragen: 'Waar is het, wanneer en hoe? Wanneer zal het uiteindelijk gebeuren, wanneer zal het komen?' U kunt er zeker van zijn: komen zal het. Dat niet alleen, maar het zal zelfs komen als u dat niet wilt. Ongelukkig zijn zij die niet geloven. Grote vreugde is weggelegd voor hen die wel geloven. De gelovigen zullen blij zijn, de ongelovigen zullen beschaamd worden. Gelovigen zullen zeggen: 'Wij danken U, Heer, het is waar wat we hoorden, waar wat we geloofden, waar wat we hoopten en waar wat we zien.'

Maar ongelovigen zullen roepen: 'Hoe komt het dat wij niet wilden geloven? Hoe komt het dat wij het lazen en als leugens afdeden?' Zo zal het gebeuren: ontsteltenis wordt vergolden met straf, blijdschap met beloning. Zegt Matteüs niet: 'En die zullen heengaan naar het eeuwige vuur, maar de rechtvaardigen naar het eeuwige leven.'<sup>10</sup>

## **SERMO 237.1**

### **LEERLINGEN OP EEN DWAALSPoor**

[1] Het vervolg van het verhaal over de verrijzenis van de Heer uit het evangelie volgens Lucas is vandaag geëindigd bij de verschijning van de Heer te midden van zijn leerlingen, terwijl ze in discussie waren over zijn verrijzenis en er niet in geloofden. Dat hebben we zojuist gehoord. Dit was werkelijk zo onverwacht en ongeloofwaardig voor hen, dat ze zagen zonder te zien. Want ze zagen het lichaam levend, dat ze dood hadden bejammerd. In hun midden zagen zij Hem staan, over wie zij getreurd hadden toen Hij aan het kruis hing. Ze zagen dat en omdat zij van hun eigen ogen niet konden geloven dat ze iets werkelijks zagen, meenden ze dat ze zich vergisten. U hoorde het: 'Zij meenden een geest te zien.'<sup>2</sup> De ergste ketters hebben later een opvatting over Christus,<sup>3</sup> die de apostelen in hun onzekerheid al eerder toegedaan waren.

Vandaag de dag zijn er namelijk mensen die niet geloven dat Christus van vlees en bloed is geweest, omdat zij én de geboorte uit een maagd verwerpen én niet willen geloven dat Hij geboren is uit een vrouw. 'Het Woord is vlees geworden'<sup>4</sup> krijgt duidelijk geen plaats in hun geloof, of beter gezegd in hun ongeloof. Het hele heilsplan bestaat hierin: Hij die als God de mens heeft gemaakt, is zelf mens geworden om op zoek te gaan om de mens te vinden. Christus heeft ter vergeving van onze zonden echt en geen onecht bloed vergoten, en met zijn eigen bloed de schuldbrief van onze zonden verscheurd.<sup>5</sup> Dit alles proberen die verfoeilijke ketters te loochen. Net als de manicheeërs geloven ze dit alles niet. Wel geloven ze dat, wat in de gedaante van de Heer voor de ogen van de mensen verscheen een geest was, geen

mens van vlees en bloed.

[2] Maar kijk nu eens wat het evangelie zegt: de Heer stond te midden van zijn eigen leerlingen die nog niet konden geloven dat Hij. was verrezen. Ze zagen Hem en meenden een geest te zien. Als er geen enkel kwaad in steekt te geloven dat Christus een geest is geweest en niet een mens van vlees en bloed, als daar echt geen kwaad in steekt, dan moeten de leerlingen maar in die veronderstelling blijven. Let op, dan begrijpt u wat ik wil zeggen. Ik hoop dat God mij helpt bij het spreken, om zo te spreken dat u er baat bij heeft.

Let wel, uitgerekend dit punt wil ik herhalen. Soms zeggen die verwerpelijke lieden die het vlees afwijzen en toch naar het vlees leven, soms zeggen die het volgende en leiden ons aldus om de tuin: 'Wie heeft er nu een beter geloof in Christus? Zij die beweren dat Hij van vlees en bloed is geweest? Of wij die zeggen: Hij was God, Hij was geest, en voor de ogen van de mensen verscheen geen lichaam maar God? Wat is beter: vlees of geest?'

Wat kunnen wij anders antwoorden dan dat de geest beter is dan het vlees?

'Als u dan toegeeft,' zegt de ketter, 'dat de geest beter is dan het vlees, dan is bijgevolg mijn mening over Christus beter, als ik stel dat Hij een geest was en niet van vlees en bloed.'

Wat een noodlottige dwaling! Waarom beweer ik dat Christus van vlees en bloed is geweest? U, ketter, hebt het alleen over geest, ik over geest en vlees samen. Uw bewering is niet beter, integendeel, minder volledig. Luister dus naar mijn uitspraak in haar geheel, dat wil zeggen, luister naar wat het katholieke geloof zegt,' naar wat de volstrekt onwrikbare en zuivere waarheid te zeggen heeft.

Ketter, u zegt dat Christus slechts geest was - dat is gelijk aan onze geest, dat wil zeggen onze ziel - en u beweert daarmee dat Christus niet méér was dan dat. Luister naar uw eigen woorden, ik herhaal uw bewering: zijn geest was van die natuur en substantie waarvan ook onze geest is. U moet zich ervan bewust zijn hoe onvolledig uw bewering is.

Ik zeg: daar was het Woord, daar was een mens van vlees en bloed.

U beweert: alleen maar een menselijke geest.

Ik zeg: Woord, geest en lichaam. God en mens, zo vat ik ze samen, God en mens, als ik twee termen wil gebruiken, als ik twee werkelijkheden wil noemen. En ware God en ware mens. Niets onechts in zijn mens-zijn, niets onechts in zijn God-zijn: God en mens. Maar als u het mij vraagt, dan is ook zijn mens-zijn tweeledig: een menselijke ziel en een menselijk lichaam. U bent mens, omdat u zowel een ziel als een lichaam hebt, Hij is Christus omdat Hij zowel God als mens is. Dit is wat ik zeg.

[3] Maar u meent dat u het beter onder woorden brengt, omdat u zegt: 'Geest was Hij, als geest verscheen Hij, als geest werd Hij gezien, en als geest was Hij onder de mensen.' Dat zegt n, ik herhaal: dat was ook de mening van de leerlingen. Als er aan uw woorden niets verkeerd is, als het goed is wat u beweert, dan was wat de leerlingen dachten ook goed. Als de Heer hun deze overtuiging liet, dan moeten we u ook met rust laten. Uw geloof komt overeen met wat de apostelen geloofden.

Is het juist, wat u gelooft? Was het juist, wat zij geloofden? Integendeel, het was onjuist. De Heer zei tegen hen: 'Waarom bent u ontsteld?'<sup>8</sup> In hun ontsteltenis geloofden zij wat u gelooft. Wat hield dit in? Ze geloofden een geest te zien.<sup>9</sup> De Heer zei hierop: 'Waarom bent u ontsteld en waarom komen er twijfels op in uw hart?'<sup>10</sup> Die twijfels zijn aards. Want als zij van de hemel waren, zouden ze niet in uw hart opkomen, maar naar uw hart afdalen. Waarom anders wordt ons gezegd: 'Verhef uw

hart?'<sup>11</sup> Dat is toch opdat de twijfels van de aarde ons hart niet op hun weg vinden, omdat wij het hebben verheven?

Dus, zo zegt de Heer: 'Waarom bent u ontsteld en waarom komen er twijfels op in uw hart? Kijk naar mijn handen en voeten, betast Mij en kijk.'<sup>12</sup> Het is niet voldoende om uw ogen op Hem te richten, u moet uw handen op Hem leggen. Als het richten van uw blik op Hem en het aanraken van Hem ontoereikend zijn, betast Hem dan. Hij zei niet alleen 'raak aan' maar 'betast' en 'bevoel'. Uw handen moeten u het bewijs leveren als uw ogen u bedriegen. Betast en kijk, gebruik uw handen als ogen. Waarom wordt er gezegd 'betast' en 'kijk', waarom? Omdat een geest geen vlees en beenderen heeft, zoals u ziet dat Ik heb.<sup>13</sup>

U bevond zich samen met de leerlingen op een dwaalspoor, keer samen met de leerlingen op het juiste pad terug. Dwalen is menselijk, dat geef ik toe. U meende dat Christus een geest was. Ook Petrus en de anderen waren deze mening toegedaan, ze meenden een geest te zien,<sup>14</sup> maar ze bleven niet steken in die dwaling. Om u ervan te overtuigen dat deze dwaling in hun hart is geweest, liet de geneesheer hen zo niet gaan. Hij ging naar hen toe en diende een geneesmiddel toe. Hij zag de verwondingen in hun hart en om die te genezen, droeg hij de littekens in zijn lichaam.

[4] Zo moet ons geloof dus zijn. Ik weet dat u, broeders en zusters, zo gelooft. Maar om het onkruid geen kans te geven om op te schieten op het veld van de Heer,<sup>15</sup> richt ik mij ook tot hen die ik niet zie. Wat Christus betreft moet niemand iets geloven buiten wat Christus zelf wilde. Wat hebben we er geweldig voordeel van om te geloven wat Hij wilde: Hij die ons heeft verlost, die ons heil heeft gezocht, die ten behoeve van ons zijn bloed heeft vergoten, die voor ons heeft doorstaan wat Hij in feite niet had hoeven doorstaan en die ons heeft gegeven wat Hij ons niet verschuldigd was. Dat moeten we geloven.

Christus, wat is dat? Zoon van God, Woord van God. Wat is het Woord van God? Wat het woord van de mens niet kan uitdrukken, dat is het Woord van God. Vraagt u mij wat het Woord van God is? Als ik u zou willen zeggen wat het woord van de mens is, kan ik dat niet uitleggen, ik raak uitgeput, ga stamelen en ik geef het op. De kracht van het menselijke woord kan ik al niet verklaren, die van het Woord van God helemaal niet.

Ik leg het u uit: het woord is al in mijn hart, voordat ik u zeg wat ik zeggen wil. Het is mij nog niet over de lippen gekomen, toch is het al bij me. Het wordt door mij uitgesproken en het komt tot u zonder mij te verlaten. U bent erop gespitst om het woord van mij te horen. Ik voed uw geest wanneer ik spreek. Stel: ik vul uw buiken met voedsel, dan moet u dat onderling verdelen en niet alles komt in zijn geheel aan ieder afzonderlijk toe. Hoe groter u in aantal bent, in des te meer stukken moet u het voedsel verdelen, dat ik ter beschikking stel. Hoe groter het aantal van hen die willen ontvangen, des te minder krijgt ieder. Maar zojuist gaf ik u voedsel voor de geest en ik zeg: 'Ontvang, neem en eet hiervan.' U heeft ontvangen, u heeft gegeten maar u hoeft het niet te verdelen. Wat ik zeg, is in zijn geheel bestemd voor allen en in zijn geheel bestemd voor ieder afzonderlijk.

Zie hoe het vrijwel onmogelijk is uit te leggen hoeveel kracht het menselijke woord bezit en u vraagt mij: 'Wat is het Woord van God?' Het Woord van God voedt zovele duizenden engelen, want het voedt hun geest, hun geest wordt vervuld. Het Woord vervult de engelen, het vervult de wereld en het vervult de schoot van de maagd. Het is niet zo dat het Woord daarginds veel ruimte inneemt en hier weinig. Wat is het Woord van God? Laat Hij het zelf zeggen, de Eniggeborene, de enige Zoon, laat Hij zelf zeggen wat het Woord van God is. Over zichzelf spreekt Hij kort, maar wat Hij

zegt, is van groot belang: 'De Vader en Ik zijn één.'<sup>16</sup> Begin er toch niet aan om de woorden te tellen die u nodig heeft om het ene Woord te beschrijven. U kunt er zeker van zijn dat alle mensenwoorden die er mogelijk bestaan over dat ene Woord, niet voldoende zijn om het ene Woord te verklaren. Dus het Woord dat niet verklaard kan worden, is vlees geworden en heeft onder ons gewoond.<sup>17</sup> Het heeft de gehele mens aangenomen, om zo te zeggen volkomen, ziel en lichaam.

Als u met uw tegenwerping dat ook dieren een ziel hebben en van vlees en bloed zijn het iets nauwkeuriger wilt horen: Wanneer ik spreek van een menselijke ziel en het menselijk vlees, dan bedoel ik dat Hij de hele menselijke ziel heeft aangenomen. Want sommigen pleegden op dit punt ketterij door te zeggen dat de ziel van Christus geen verstand had, geen begrip, geen rede, maar dat het Woord van God Hem diende tot verstand, begrip en rede.<sup>18</sup> Zo moet u niet geloven. Hij die de gehele mens heeft geschapen, heeft de gehele mens verlost. Het Woord heeft de gehele mens aangenomen, heeft de gehele mens bevrijd. In het Woord is de geest en het verstand van de mens, is de ziel die het vlees tot leven brengt; in het Woord is helemaal echt vlees, alleen de zonde is daar niet.

### **SERMO 239.1**

#### **IN GASTVRIJHEID ONTVANGEN**

[1] Vandaag hebben we nu al voor de derde keer in deze week geluisterd naar het evangelieverhaal over de verrijzenis van onze Heer. U herinnert zich nog hoe ik hierover tot u heb gesproken. Het is nu eenmaal de gewoonte om het verhaal over de verrijzenis van de Heer volgens alle evangelisten voor te dragen. Zojuist hebben wij het evangelieverhaal volgens Marcus horen voorlezen. Marcus wordt terecht onder de evangelisten gerekend, hoewel hij niet tot de twaalf apostelen behoorde, evenmin als Lucas. Ook al zijn er vier evangelisten Matteüs, Johannes, Marcus en Lucas, slechts twee van hen, Matteüs en Johannes, zijn apostel. En hun voorbeeld was zo inspirerend, dat het wel navolging moest vinden. Marcus en Lucas waren niet helemaal hun gelijken, maar wel bijna. Daarom wilde de Heilige Geest ook uit diegenen die niet tot de twaalf apostelen behoorden, twee mensen kiezen om het evangelie te schrijven. Zo zou men niet denken dat alleen de apostelen de genade hadden ontvangen om het evangelie te verkondigen en dat met hen de genadebron was opgedroogd. Want als de Heer over zijn Geest en zijn Woord spreekt, zegt Hij dat wanneer iemand die ontvangt en in ere houdt, in die mens een waterbron zal ontspringen tot eeuwig leven.<sup>2</sup> Uiteraard kenmerkt een bron zich door te, stromen en niet door stil te staan. Door de apostelen komt de genade tot andere mensen, ook zij zijn gezonden om het evangelie te verkondigen. De Vader riep de mensen van het eerste uur en ook die van later.<sup>3</sup> Ook nog tot in de jongste tijd riep Hij het lichaam van zijn Eniggeborene, de kerk, over de hele wereld verspreid.<sup>4</sup>

[2] Wat hebben we Marcus nu horen zeggen? Dat de Heer onderweg aan twee mensen is verschenen, dat zegt Lucas ook. Zijn evangelie hebben we gisteren gehoord. 'Hij verscheen,' zegt Marcus, 'in een andere gedaante aan de twee onderweg.'<sup>5</sup> Lucas heeft precies hetzelfde in andere woorden uitgedrukt, inhoudelijk wijkt hij niet af. Want wat zegt Lucas? 'Hun ogen werden verhinderd Hem te herkennen.'<sup>6</sup> En wat zegt Marcus? 'Hij verscheen hun in een andere gedaante.'<sup>7</sup> Wat de één zegt: 'Hun ogen werden verhinderd Hem te herkennen',<sup>8</sup> noemt de ander 'in een andere gedaante'.<sup>9</sup> Want ze zagen de andere gedaante met gesloten ogen, dat wil

zeggen met niet-open ogen.

Wat betekent dat, broeders en zusters? Lucas zegt dat hun ogen werden geopend toen Christus het gezegende brood brak, en ik neem aan dat dit u uit de lezing van gisteren nog zeer vers in het geheugen ligt. Als op dat moment hun ogen pas werden geopend, moeten we dan denken dat zij Hem onderweg met gesloten ogen vergezelden? Dat ze konden weten waar ze hun voeten moesten neerzetten als ze hun ogen gesloten hielden? Hun ogen werden dus geopend om Hem te herkennen,<sup>10</sup> niet om Hem te zien. Dus vóór het breken van het brood zit onze Heer Jezus Christus met mensen te praten zonder te worden herkend, maar in het breken van het brood herkennen ze Hem wel, omdat Hij juist daar wordt waargenomen, waar het eeuwige leven wordt waargenomen." Die u een huis bereidt in de hemel, wordt zelf gastvrij opgenomen. Volgens de evangelist Johannes zegt Hij namelijk: 'Vele verblijven zijn er bij mijn Vader. Anders zou. Ik u toch niet zeggen: Ik ga heen om een plaats voor u te bereiden. Maar als Ik ben heengegaan en een plaats voor u heb bereid, kom Ik terug om u op te nemen bij Mij.'<sup>12</sup> Een gast op aarde, een vreemdeling in de wereld zijn, dat wilde de Heer des hemels, door wie de wereld is geschapen. Hij verwaardigde zich gast te zijn, niet omdat Hij iets nodig had toen Hij als gast op de wereld kwam, maar opdat u de zegen ten deel zou vallen Hem te mogen onthalen.

[3] De Heer liet in een tijd van hongersnood de heilige Elia door een raaf te eten geven. Terwijl hij door mensen werd vervolgd, waren vogels hem van dienst.<sup>13</sup> 'sMorgens bracht een raaf de dienaar Gods brood en tegen de avond vlees. Elia had dus nergens gebrek aan, omdat God hem door vogels te eten liet geven. Hoewel Elia nergens gebrek aan had, zond God hem toch naar een weduwe in Sarefat met de woorden: 'Ga naar die weduwe; zij zal u te eten geven.'<sup>14</sup> Viel God Elia nu af door hem naar die weduwe te sturen? Als God zijn dienaar echter zonder gebruik te maken van menselijke diensten altijd weer brood verschafte, hoe kon de weduwe dan een beloning ontvangen?<sup>15</sup> Elia wordt dus, zonder dat hij zelf ergens gebrek aan had, naar iemand toegestuurd die gebrek leed. Hij zegt tegen haar: 'Breng mij een stuk brood om te eten.'<sup>16</sup> Zij had maar een beetje en dat had ze zelf willen opeten en daarna zou ze moeten sterven. Ze vertelde de profeet hoe weinig ze maar had. Toch zei de profeet tegen haar: 'Breng mij eerst wat.'<sup>17</sup> Zij aarzelde niet en bracht het hem. Zij gaf hem te eten en verdiende zeven. De heilige Elia zegende haar pot met meel en haar kruik met olie.<sup>18</sup> De pot met meel had ze in huis staan om op te gebruiken en aan een haak hing de kruik om het laatste restje olie op te maken. De zegen kwam erbij en het werden onuitputtelijke schatkamers: de oliekruike werd een bron van olie, het beetje meel overtrof de rijkste oogst.

[4] Als Elia nergens gebrek aan had, had Christus dat dan wel? Daarom, broeders en zusters, - zo waarschuwt de Heilige Schrift ons - maakt God zijn dienaren, terwijl Hij die best zelf kan voeden, meestal behoeftig om het mogelijk te maken goede werken te doen.<sup>19</sup> Niemand mag er prat op gaan een arme iets te geven: de arme was Christus. Niemand mag er prat op gaan iemand gastvrij te ontvangen: de gast was Christus. Beter is de gast dan de gastheer. Rijker is de ontvanger dan de gever. Christus ontving, maar alles was al van Hem: wie gaf, had van Christus al ontvangen wat hij gaf. Niemand van u mag er dus prat op gaan, geliefde broeders en zusters, te geven aan een arme. U mag niet bij uzelf zeggen: 'Ik geef, die ander ontvangt; ik neem op, die ander heeft geen onderdak.' Misschien ontbreekt het u aan iets belangrijkers. Misschien is degene die door u wordt ontvangen, wel een rechtvaardige: die ander heeft brood nodig, u de waarheid; die ander heeft een dak nodig, u de hemel; die ander geld, u

rechtvaardigheid.

[5] Woekeraar moet u zijn. Geef geld uit dat u weer terug kunt krijgen. Wees niet bang dat God u als een woekeraar veroordeelt. Wis en waarachtig, u moet een woekeraar zijn. Maar God zegt tegen u: 'Zeg maar wat u wilt. Wilt u echt woekeren?' Wat is dat, woekeren? Woekeren is minder geven, meer krijgen. 'Geef maar aan mij,' zegt God tegen u, 'Ik krijg minder en geef meer.' Wat dan wel? Honderdmaal zoveel plus het eeuwige leven. Als u aan iemand wilt lenen om uw vermogen te laten groeien, dan is zo iemand blij als hij het ontvangt. Wanneer hij het terug moet betalen, springen hem de tranen in de ogen. Eerst smeekt hij om het te krijgen. Om aan terugbetaling te ontkomen, stelt hij u in een kwaad daglicht. Geef desondanks, draai iemand die u om een lening vraagt niet de rug toe,<sup>20</sup> maar vorder slechts zoveel terug, als u hebt uitgeleend. Breng uw schuldenaar niet tot tranen, want daarmee maakt u uw weldaad ongedaan. En, als u precies het bedrag dat hem is gegeven, dat hij in handen kreeg, van hem terugvordert en hij heeft het nog niet bij de hand, wat doet u dan? Eerst hebt u het hem laten vragen, reken er nu maar niet op dat hij het zomaar heeft. Als hij het heeft, zal hij het u teruggeven. Eerst hebt u hem uit de brand geholpen, breng hem nu niet opnieuw in moeilijkheden. Natuurlijk, u hebt hem een lening gegeven en die eist u terug, maar hij heeft niets om het terug te betalen. Zodra hij het heeft, zal hij het u teruggeven.

Begin nu niet meteen te roepen: 'Ik ben toch niet uit op winst? Ik vraag slechts wat ik heb uitgeleend. Ik moet terugkrijgen wat ik heb gegeven.' Formeel hebt u gelijk. Maar hij heeft het gewoon nog niet.

U bent dan misschien geen woekeraar, maar in feite wilt u dat uw schuldenaar bij een andere woekeraar zijn heil gaat zoeken om u terug te kunnen betalen. Als u geen rente wilt vorderen, opdat hij geen last van u heeft als woekeraar, waarom wilt u dan dat hij om u toch een andere woekeraar moet dulden? U oefent druk uit, u grijpt hem bij de keel,<sup>21</sup> ook al vordert u slechts zoveel terug als u hebt uitgeleend. Maar toch, door hem in de wurggreep te houden en in een benarde positie te brengen, hebt u hem geen weldaad bewezen, maar hem in nog grotere benauwdheid gebracht. Wellicht zegt u: 'Hij heeft middelen waarvan hij kan terugbetalen. Hij bezit een huis, dat verkoopt hij dan maar. Hij bezit grond, laat hij die verkopen.' Toen hij iets van u vroeg, deed hij dat uitsluitend om niet tot verkoop over te hoeven gaan. Om u mag hij dat zeker niet, u kwam hem juist te hulp om dat te voorkomen. Zo moeten mensen met elkaar omgaan, dat is het bevel van God, dat is de wil van God.

[6] Bent u gierig? God zegt tegen u: 'Wees gerust een vrek. U moet zo gierig zijn als u kunt. Maar neem wel een voorbeeld aan Mij. Dat is goed voor uw gierigheid.' God zegt tegen u: 'Neem een voorbeeld aan Mij. Ik heb mijn Zoon, hoewel die rijk was, arm gemaakt voor u.' Voor ons is Christus immers arm geworden, hoewel Hij rijk was.<sup>22</sup> Bent u uit op goud? Hij heeft het gemaakt. Bent u uit op zilver? Hij heeft het gemaakt. Bent u uit op personeel? Hij heeft het gemaakt. Bent u uit op vee? Hij heeft het gemaakt. Bent u uit op bezit? Ook dat heeft Hij gemaakt. Waarom bent u alleen maar uit op wat Hij heeft gemaákt? Ontvang Hem zelf, de Maker. Vergeet daarbij niet hoe Hij u heeft liefgehad. Alles is door Hem gemaakt en zonder Hem is niets geworden.<sup>23</sup> Alles is er door Hem en Hij is te midden van al wat gemaakt is. Hij, die alles heeft gemaakt, is geworden zoals al het andere geworden is. Die de mens heeft geschapen, is mens geworden. Hij is dus geworden wat Hij heeft geschapen, opdat de mens, die door Hem is geschapen, niet ten onder zou gaan. Die alles heeft geschapen, is geworden te midden van al het andere.

Neem bijvoorbeeld rijkdom. Wie is er nu rijker dan Hij, door wie alles is geschapen? En toch heeft Hij, zo rijk als Hij was, het sterfelijke vlees ontvangen in de schoot van een maagd. Als kind is Hij geboren, in doeken gewikkeld en in een kribbe gelegd. Geduldig wachtte Hij het verloop der jaren af. Geduldig verdroeg Hij de levensfasen, die Hij zelf had geschapen: Hij werd gezoogd, Hij schreide, Hij was kortom een echt kind. Maar terwijl Hij daar lag, heerste Hij. Hij lag in een kribbe<sup>24</sup> en had de wereld in handen. Door zijn moeder werd Hij gevoed en door mensen aanbeden.<sup>25</sup> Door zijn moeder werd Hij gevoed en door engelen verkondigd.<sup>26</sup> Door zijn moeder ontving Hij geborgenheid, een stralende ster maakte Hem bekend.<sup>27</sup> Dat is zijn rijkdom, dat is zijn armoede. Rijkdom om u te scheppen, armoede om u te verlossen. Dat Hij dus als een arme onderdak gekregen heeft, was een gunst voor degene die Hem opnam, met de ellende van een behoeftige had het niets van doen.

[7] Misschien zegt u nu wel bij uzelf 'Zalig zij die het geluk hebben gehad Christus te mogen ontvangen. O, was ik er toen maar bij geweest! Was ik maar een van die twee geweest, die Hij onderweg tegenkwam!' Zorg dat u onderweg bent, dan zult u Christus uw gast niet mislopen. Denkt u nu echt dat het u niet meer vergund is Christus te ontvangen? Waarom zegt u 'niet meer vergund'? Al bij zijn verrijzenis is Hij verschenen aan zijn leerlingen, steeg Hij op ten hemel en zit daar aan de rechterhand van de Vader. Hij zal pas komen aan het einde der tijden om over de levenden en de doden te oordelen. Maar Hij zal komen in roem, niet in zwakheid. Hij zal zijn Rijk schenken,<sup>28</sup> geen onderdak zoeken. Is u ontschoten wat Hij zal zeggen wanneer Hij het Rijk zal schenken? 'Wat u voor één van mijn geringsten hebt gedaan, dat hebt u voor Mij gedaan.'<sup>29</sup> Deze rijke is arm tot aan het einde der tijden. Hij is wel degelijk behoeftig, niet als hoofd, maar in zijn ledematen.<sup>30</sup> Waar was Hij arm, in wie leed Hij smart toen Hij zei: 'Saul, Saul, waarom vervolgt u Mij?'<sup>31</sup>

We moeten Christus dus volgen. Hij is met ons in zijn ledematen en met ons in onszelf. Niet voor niets heeft Hij gezegd: 'Ik ben met u tot aan de voleinding der wereld.'<sup>32</sup> Door Christus te volgen herkennen wij Hem in goede werken, niet met ons lichaam maar met ons hart. Niet met de ogen van het vlees, maar met de ogen van het geloof. 'Omdat u zag, geloofde u,'<sup>33</sup> zegt Christus tegen een van zijn leerlingen, die niet wilde geloven en die zei: 'Ik geloof niet als ik niet heb aangeraakt.'<sup>34</sup> De Heer zei: 'Kom hier, raak Mij aan en wees niet ongelovig.' De leerling raakte Hem aan en riep: 'Mijn Heer en mijn God.' Daarop zei de Heer: 'Omdat u Mij gezien hebt, gelooft u.'<sup>35</sup> Dat is dus uw hele geloof: dat u gelooft wat u ziet! Ik prijs hen gelukkig die niet zien en toch geloven. Omdat ze zich zullen verheugen wanneer ze zien.

## **SERMO 242A.1**

### **MENS OM U**

[1] De heilige evangeliën getuigen dat onze Heer Jezus Christus op de derde dag is verrezen uit de doden en in de heilige geloofsbelijdenis belijdt nu de hele wereld dit al. De profeten, die de gebeurtenissen rond de verrijzenis niet hebben gezien, hebben wel gezegd wat er gebeuren ging. Want ze zagen niet, maar voorzagen in de geest. Ik ben van mening dat al die mensen zich moeten schamen, die onze toekomstige verrijzenis loochenen, terwijl ze dat met de verrijzenis van Christus niet aandurven. Zij zeggen immers: 'Hij is verrezen, maar als enige aan wie het gegeven werd te verrijzen, en dat nog wel met het vlees dat Hij heeft willen aannemen. Maar uit het feit dat zijn vlees is verrezen volgt toch niet vanzelf dat ook ons vlees verrijst? Hoeveer

staan zijn macht en kracht niet van ons vandaan?'

Het antwoord aan hen moet zijn: 'De goddelijkheid van Christus staat ver van u af, maar de zwakheid van Christus is vlak bij u gekomen.' God bij zichzelf, mens om u. Vanuit zijn God-zijn heeft Hij u gemaakt, vanuit uw mens-zijn heeft Hij voor u geleden. Als Hij u dus heeft gemaakt vanuit zijn God-zijn, dan is Hij verrezen in uw mens-zijn. Het Woord had immers geen vlees: in het begin was het Woord en het Woord was bij God, en het Woord was God. Dit was in het begin bij God. Alles is door Hem gemaakt.<sup>2</sup> Ook de mens is door het Woord gemaakt. Maar Hij door wie de mens gemaakt is, is later mens geworden. En om de mens niet verloren te laten gaan is Christus gestorven.

Maar Christus is verrezen. Wat is in Hem verrezen? Het Woord is vlees geworden en heeft onder ons gewoond.<sup>3</sup> Het Woord heeft aangenomen wat het niet was, maar nooit heeft het verloren wat het wel was. Het is dus Woord gebleven. Wat is dan verrezen? Het Woord is verrezen. Waarom is het gevallen?<sup>4</sup> Om op te staan. Waarom is het Woord gestorven? Om te herleven. Maar wij zeggen: 'Hij is gestorven in het vlees dat Hij had aangenomen, niet in de goddelijkheid, waarin Hij bleef bestaan.' Doordat Christus dus in het lichaam is verrezen, heeft Hij zichzelf geen recht gedaan, u wel een voorbeeld gegeven. Want om te kunnen verrijzen, was er vernedering nodig, was er onrecht nodig. Keer terug naar het Woord, keer toch terug naar dat: in het begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God.<sup>5</sup> En zie wat verrijzen voor Hem inhoudt: Hij die zijn eigen vlees heeft opgewekt, zal ook dat van u opwekken. Hij wilde immers de verrijzenis van zijn eigen vlees om u vast te doen geloven dat het uwe ook zou verrijzen.

[2] Mensen die hier bezwaar tegen maken, zeggen: 'Het vlees van Christus verrees, omdat het maar drie dagen in het graf lag, en dus niet onderhevig kon zijn aan bederf. Het ging niet tot ontbinding over, rotte niet en verging niet tot stof. Maar bij ons, wanneer ze bij toeval onze graven openmaken, worden er nog nauwelijks botten aangetroffen, wel stof. Al wat vlees was, verrot helemaal, vergaat geheel tot stof. Kan dat dan nog verrijzen? Het kon niet eens zijn eigen gaafheid bewaren.' Wees erop bedacht, mensen, als u dit ter discussie stelt, wees erop bedacht - zeg ik - dat er botten in het graf liggen. Al is er niets anders, er zijn op zijn minst botten. In het graf bevinden zich dus wel stoffelijke resten, juist op de plaats waar de schoot van de aarde ons ontving.

Keer terug naar uw oorsprong en ga eens na wat u was toen u werd gezaaid. Het eerste begin van ons is in de moederschoot gestort. Denk u dat eens in. Vergelijk de mens begraven in de aarde, met de mens gezaaid in de schoot. Wij weten toch allen dat we sterfelijk zijn? Precies zoals wij ons dus de schoot van de aarde voorstellen, waarin ons lichaam ligt gezaaid om te verrijzen, zo moeten we ons ook in de baarmoeder het gezaaide voorstellen, waaruit het samenhangend geheel van ledematen ontstond. Waar hielden de vijf zintuigen zich verborgen? Waar waren in dat vocht de ogen, de tong, de oren en de hinden? Waar is de verdeling van de functies van deze ledematen vandaan gekomen? Wie heeft die geschapen? Wie heeft die gevormd? God toch zeker? Dus God zelf is in staat om het vorm gegeven kind uit de schoot te voorschijn te laten komen. Hij wil daarmee dat u op grond van de feiten uw conclusies trekt en dat u gelooft dat Hij u levend uit het graf te voorschijn kan halen.

Dat mensen daarin worden gezaaid, ik herhaal: dat mensen daar, in de baarmoeder, vorm krijgen, dat zijn de wonderen van alledag. Maar omdat het zich al te vaak herhaalt, is de verwondering erover verdwenen en door die gewenning heeft het aan betekenis ingeboet. Eens zal het gebeuren, de verrijzenis zal komen, dat blijkt

dagelijks uit talrijke getuigenissen. De natuur roept, de Schrift schreeuwt ons toe: 'Geloof wat gaat gebeuren!' Wij moeten geloven, broeders en zusters, dat dit lichaam van ons verrijst: bij de goede mensen tot heerlijkheid, bij de slechte tot bestraffing.

[3] Hoe komt het toch, vraag ik u dringend, dat u niet wilt geloven in de toekomstige verrijzenis van uw lichaam, waar hebt u moeite mee? Wat staat u tegen in het lichaam? 'Wie heeft er ooit zijn eigen vlees gehaat',<sup>6</sup> zegt de apostel Paulus. Wat staat u tegen in het lichaam? Als de hele bouw van het lichaam beschreven wordt, verbleekt u dan niet bij het horen daarvan, en gaat het beschrijven ervan dan niet uw krachten te boven? Wat staat u tegen in het lichaam? Ik zal het zeggen: bederf, sterfelijkheid. Maar er zal zijn wat u behaagt, wat u tegenstaat, zal er niet zijn.

Luister naar de apostel Paulus: 'Een natuurlijk lichaam wordt gezaaid, een geestelijk lichaam verrijst. Wat gezaaid wordt in geringheid, verrijst in heerlijkheid. Wat gezaaid wordt in zwakte, verrijst in kracht.' Luister verder naar hem: 'Dit vergankelijke moet met onvergankelijkheid worden bekleed, dit sterfelijke met onsterfelijkheid.'<sup>8</sup> Wat u bevalt, herleeft; wat u tegenstaat, gaat ten onder. Wees uw Verlosser dus niet ondankbaar door niet te geloven wat Hij heeft toegezegd, maar doe wat Hij voorschrijft om te ontvangen wat Hij heeft beloofd. Uw Verlosser kan u volkomen maken omdat Hij God is. Als het u tegenstaat dat uw lichaam wordt opgewekt, dan moet het lichaam u ook nu mishagen. Waarom koestert u wat u mishaat? Waarom beschermt u waar u een hekel aan hebt? Waarom voedt u wat u tegenstaat? Waarom wilt u dat het gaaf blijft? Bevalt het u soms toch?

Betuig dan uw dank, en geloof in de verrijzenis. Omdat Christus verrezen is, zullen de lichamen verrijzen. Maar het is niet zo dat ze enig gebrek zullen hebben. Want Christus heeft niet na zijn verrijzenis gegeten omdat Hij het nodig had, maar om zijn macht te laten zien.<sup>9</sup> Daar zal geen honger heersen. Wij hoeven daar niet staan te beven en zeggen: 'Geef ons heden ons dagelijks brood.'<sup>10</sup> Wij zullen voor altijd het eeuwige brood bezitten. Het is toch altijd aanwezig? Omwille van dat brood hoeven we niet te hunkeren naar regen, of ontsteld te raken van een hemel zonder wolken. Omdat Hij die de hemel heeft gemaakt, ons brood zal zijn. Daar zal geen vrees zijn, geen inspanning of pijn, bederf of behoefte, geen zwakheid, vermoeidheid of traagheid. Dat zal allemaal ontbreken, maar het lichaam zal er wel zijn. Want al die kwalijke zaken die wij lichamelijk ervaren, zijn een gevolg van de zonde en behoren niet bij onze oorsprong. Van het begin af aan hebben we, door een mens die heeft gezondigd, van onze in zonde gevallen stamvader Adam een belaste erfenis meegekregen. Maar er viel ons ook een andere erfenis toe, namelijk van Hem die ons erfdeel op zich nam en ons zijn eigen erfdeel toezegde. Wij hadden door onze schuld de dood, Hij nam zonder schuld de dood op zich. De mens die geen schuldenaar was, is gedood en heeft van schuldenaren de rekening tenietgedaan. Laat daarom uw geest vervuld zijn van geloof in de verrijzenis. Niet alleen wordt verkondigd wat in Christus al is gebeurd, maar ook wordt de christenen beloofd wat van Hem uit nog gebeuren gaat.

### **SERMO 243.1**

#### **VERRIJZEN WIJ ALS STANDBEELDEN ZONDER INGEWANDEN?**

[1] Vandaag is er een begin gemaakt met de lezing van het verhaal over de verrijzenis van onze Heer Jezus Christus volgens de evangelist Johannes. U weet natuurlijk dat het verhaal over de verrijzenis van de Heer in deze dagen volgens alle vier de

evangelisten wordt voorgedragen. Ik heb u dat immers uitgelegd. Welnu, in wat wij tot nu toe hebben gehoord, zit in feite maar één punt dat steeds de aandacht trekt. Waarom zei de Heer Jezus tegen Maria Magdalena die op zoek was naar zijn lichaam en Hem als levende herkende: 'Raak Mij niet aan, want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader?'<sup>2</sup>

Ik heb u ook gezegd - dat moet u zich herinneren - dat niet alle evangelisten alles zeggen. Sommige evangelisten vermelden wat andere overslaan. Maar niet op die manier, dat u moet geloven, dat ze strijdig zijn met elkaar. Laat er dus geen sprake zijn van gevit, maar toon eerbied zoals iemand die begrijpt. Bij de evangelist Matteüs staat namelijk dat Jezus, toen Hij was verreezen, verscheen aan twee vrouwen, van wie Maria Magdalena er één was. Hij zei tot hen: 'Gegroet.' De vrouwen kwamen naar Hem toe, hielden zijn voeten vast en aanbaden Hem.<sup>3</sup> In elk geval was Hij nog niet naar zijn Vader opgestegen. Hoe kan er bij Johannes dan tegen Maria Magdalena worden gezegd: 'Raak Mij niet aan, want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader?' In die woorden lijkt door te klinken dat Maria Hem om zo te zeggen pas aan kon raken, wanneer Hij was opgestegen naar de hemel. Wie van de stervelingen kan Christus aanraken wanneer Hij in de hemel zetelt, als dat op aarde al onmogelijk is?

[2] Wel, die aanraking betekent geloof. Wie in Christus gelooft, raakt Christus aan. Want ook de vrouw die aan bloedvloeiing leed, zei bij zichzelf: 'Als ik de zoom van zijn kleed aanraak, zal ik gezond zijn.' Met geloof raakte ze die aan en meteen was ze gezond, zoals ze had verwacht. Opdat wij te weten komen wat aanraken werkelijk inhoudt, zei de Heer onmiddellijk daarop tegen zijn leerlingen: 'Wie heeft Mij aangeraakt?'<sup>5</sup> De leerlingen zeiden: 'De menigte dringt tegen U aan en U vraagt: Wie heeft Mij aangeraakt?' Waarop Hij zei: 'Iemand heeft Mij aangeraakt.'<sup>6</sup> Alsof Hij daarmee wilde zeggen: 'De menigte dringt op, het geloof raakt aan.'

Die Maria, tegen wie de Heer zei: 'Raak Mij niet aan, want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader', lijkt dus de kerk te vertegenwoordigen, die in Christus geloofde toen Hij was opgestegen naar de Vader.

Nu vraag ik u: 'Wanneer bent u tot geloof gekomen?' Dat vraag ik ook aan de kerk, over de hele wereld verspreid, die door die ene vrouw werd voorgesteld.' Als uit één mond antwoordt de kerk mij: 'Toen Jezus was opgestegen naar de hemel, op dat moment begon ik te geloven.' Wat wil 'op dat moment begon ik te geloven' anders zeggen dan 'toen raakte ik aan'? Vele kortzichtige mensen<sup>8</sup> meenden dat Christus slechts mens was. Dat er goddelijkheid in Hem schuilging, begrepen zij niet. Zij hadden Hem niet echt aangeraakt, omdat ze niet echt geloofden. Wilt u Hem echt aanraken? Begrijp Christus dan als even eeuwig met de Vader.<sup>9</sup> Dan hebt u Hem aangeraakt. Maar als u Hem slechts als mens beschouwt en niet méér dan dat, is Hij voor u nog niet opgestegen naar de Vader.

[3] De Heer Jezus confronteerde de menselijke zintuigen met het uiterlijk van zijn lichaam om de verrijzenis van het vlees te bevestigen. Door zich na zijn verrijzenis als levende te vertonen in zijn lichaam, heeft Hij ons niets anders willen leren dan dat wij moeten geloven in de verrijzenis van de doden.

Omdat alle ledematen volledig moeten worden hernieuwd, komt doorgaans de moeilijke kwestie over het gebruik ervan aan de orde, op verzoek van mensen die daar meer van willen weten. Ook mensen die erover willen redetwisten, leggen me deze kwestie steeds weer voor. Zij beweren dat ons lichaam alle organen en ledematen bezit die het nodig heeft, en dat duidelijk is welke lichaamsdelen voor welke functies nodig zijn. Wie zou immers niet weten, wie niet zien, dat wij ogen hebben om te

kijken, oren om te horen, een tong om te spreken, een neus om te ruiken, tanden om te bijten, handen om te werken en voeten om te lopen? Ja, dat wij zelfs lichaamsdelen hebben die men schaamdelen noemt, om ons voort te planten? Verder wilde God ook dat onze ingewanden bedekt bleven, opdat het zien ervan de mensen niet zou doen huiveren. Waartoe het binnenste dient en ook de zogenaamde ingewanden, daar zijn veel mensen goed van op de hoogte, dokters nog beter. Men komt aandragen met de volgende argumenten: 'Als wij al oren moeten hebben om te horen, ogen om te zien en een tong om te spreken, waarom moeten wij dan eigenlijk tanden hebben, als wij toch niet eten? Een keel, longen, een maag, en ingewanden, waar het voedsel doorheen gaat en wordt verteerd, zodat wij in goede gezondheid kunnen leven?' 'Waarom,' vragen ze tenslotte, 'zullen we die schaamdelen daar nodig hebben? Daar is toch geen sprake van voortplanting of van spijsvertering?'

[4] Wat moeten wij hen antwoorden? We zullen toch zeker niet zeggen dat wij als standbeelden zonder ingewanden zullen verrijzen? Wat de tanden betreft, is het antwoord eenvoudig. Tandens zijn ons niet alleen van nut bij het bijten, maar ook bij het spreken. Zoals een plectrum de snaren tokkelt, zo tokkelen de tanden onze tong om klanken te vormen. Maar onze overige lichaamsdelen zullen er voor het oog zijn, niet voor werkelijk gebruik. Om de aantrekkelijkheid en schoonheid, zeker niet uit noodzakelijke behoefte. Ze zijn toch niet lelijk omdat ze geen functie meer hebben? Maar omdat wij er nu geen verstand van hebben en de oorzaken ervan niet doorgronden, bezorgt ons binnenste ons - als het te zien is - eerder huivering dan waardering.

Wie weet precies hoe zijn lichaamsdelen onderling samenhangen en in welke verhouding deze samenhang vorm krijgt? In dit verband spreekt men ook wel van harmonie, een term uit de muziek. Daar zien wij op de citer inderdaad snaren die gespannen zijn. Als alle snaren een gelijke toon voortbrengen, zou er geen melodie zijn. Het verschil in snaarlengte en spanning zorgt voor verschillende klanken en die verschillende klanken doen - mits harmonisch gecomponeerd - bij de toeschouwer geen schoonheidservaring ontstaan, maar bij de toehoorder wel een streling van het oor. Wie de ordening in de menselijke lichaamsdelen hebben doorgrond, zijn zo verwonderd en zo opgetogen, dat zij die ordening verkiezen boven elke zichtbare schoonheid, als ze haar tenminste echt begrijpen. Op dit moment kennen we haar niet, maar dan wel. Niet omdat de lichaamsdelen zullen worden blootgelegd, maar omdat ze zelfs als ze bedekt zijn, niet verborgen kunnen blijven.

[5] Natuurlijk zal iemand reageren en mij vragen: 'Hoe kan dat wat bedekt is dan niet verborgen blijven? Zullen onze harten niet verborgen blijven en onze ingewanden wel?' Onze gedachten, geliefde broeders en zusters, onze zieleroerselen, die nu niemand anders dan God ziet, zullen wij allen in die gemeenschap van heiligen van elkaar zien.

Niemand wil daar zijn gedachten verbloemen, omdat niemand daar slechte gedachten koestert. Daarom zegt de apostel Paulus: 'Oordeel niet te vroeg.'<sup>10</sup> Dat wil zeggen dat u niet lichtvaardig moet oordelen, omdat u niet kunt zien met welke instelling iemand te werk gaat. Sta niet direct met uw negatieve oordeel klaar als er iets gebeurt, het komt misschien wel uit een goed hart. U moet zich niet meer aanmatigen dan waarop een mens aanspraak kan maken. In het hart zien is iets dat God toekomt, het gaat de mens niet aan te oordelen, behalve over dat wat onmiskenbaar is. Paulus zegt daarom: 'Oordeel niet te vroeg.'

Wat betekent 'te vroeg'? Hij vervolgt: 'Totdat de Heer komt en wat in het duister

verborgen is, aan het licht zal brengen.<sup>11</sup> Op welk duister Paulus zinspeelt, laat hij duidelijk in het vervolg zien. Hij zegt: 'De Heer zal wat in het duister verborgen is, aan het licht brengen.' Wat bedoelt Paulus daarmee? Luister wat volgt: 'En Hij zal openbaar maken wat er in de harten omgaat.'<sup>12</sup> Dat is de betekenis van 'wat in het duister verborgen is, aan het licht brengen', namelijk de gedachten van het hart openbaar maken. Nu zijn onze eigen gedachten helder voor ieder van ons afzonderlijk, omdat wij ze kennen. Maar voor onze naasten zijn ze duister, omdat die ze niet kunnen zien. Daar zult u niet alleen zelf, maar zal ook de ander uw gedachten kennen. Waar bent u dan bang voor? Nu hebt u het verlangen uw gedachten te verbergen, nu de vrees dat ze bekend worden, want misschien denkt u wel eens iets slechts, iets schandelijks, of iets ijds. Wanneer u eenmaal daar bent, zult u niets dan goeds denken, niets onfatsoenlijks, niets onwaars, niets onzuivers en niets oneerlijks. Zo goed als u nu uw gezicht wilt laten zien, zo wilt u dat later met uw hart. Want juist het kennen, geliefden, zal daar toch een kennen van elkaar zijn?

Denkt u mij daar te zullen kennen, omdat u mij nu kent en mijn vader niet te zullen kennen, omdat u hem niet kent? Of willekeurig welke bisschop, die vele jaren geleden in deze kerk stond? Allemaal zult u ze kennen.<sup>13</sup> Degenen die daar zullen zijn, zullen elkaar niet kennen door elkaars gezicht te zien. Nee, daar zullen zij elkaar kennen door een groter weten. Zo zullen allen zien zoals profeten hier op aarde gewoonlijk zien. Dat wil zeggen: veel scherper.<sup>14</sup> Wanneer ze van God vervuld zijn, zullen ze op goddelijke wijze zien. Wat kwetst, zal er niet zijn, er is geen enkele reden iets te verbergen voor de aanklager.

[6] Daar zullen de lichaamsdelen dus helemaal intact aanwezig zijn. Ook de lichaamsdelen waarover we ons hier schamen, want daar geven ze geen aanleiding tot schaamte. Waar geen schandelijke wellust bestaat, hoeft men niet angstvallig over kuisheid te waken. Bovendien, hier is de behoefte op een of andere manier de moeder van al onze inspanningen, daar bestaat die niet. Toch treffen wij ook hier enkele lichaamsdelen aan die God niet voor werkelijk gebruik maar slechts voor de sier heeft aangebracht.

Zo even besprak ik de lichaamsdelen oppervlakkig, nu ga ik er wat dieper met u op in. Ogen hebben wij om te zien, oren om te horen, een neus om te ruiken, een mond en een tong om te spreken, tanden om te bijten, een keel om te slikken, een maag om het eten op te vangen en te verteren, ingewanden om het voedsel door te sluizen, de zogenaamde schaamsdelen voor ontlasting of voortplanting, handen om te werken en voeten om te lopen.

Wat is het nut van een baard behalve uiterlijk schoon? Waarom schiep God de baard bij de man? Het uiterlijke schoon ervan zie ik, in het nut hoef ik het niet te zoeken. Het is duidelijk waarom vrouwen borsten hebben: vooral om een kleintje te zogen. Maar waarom hebben mannen dan tepels? Zoekt u het in het praktisch nut: dat is er niet. Zoekt u het in het uiterlijk: tepels staan ook mannen goed. Haal de tepels van de mannenborst maar eens weg. U moet eens zien hoezeer u zijn uiterlijk dan aantast en hoe lelijk u hem maakt.

[7] Zo moet u het dus geloven, zo moet u het begrijpen, dierbare gelovigen: veel lichaamsdelen zullen daar geen nut hebben, maar het zal geen enkel lichaamsdeel aan schoonheid ontbreken. Niets onwelveogliks zal daar zijn, wel volmaakte harmonie, geen enkele verstoring ervan, niets onnatuurlijks, en niets dat de toeschouwer aanstoot geeft. In alles zal God worden geprezen. Als er nu, ondanks de zwakheid van het vlees en de tere werking van de lichaamsdelen, een dergelijke lichamelijke schoonheid aan

het licht komt, die wellustigen aantrekt en geleerden en nieuwsgierigen tot onderzoek aanzet; en als er in het lichaam sprake is van een getalsmatige verhouding, dan is de vormgever hiervan geen andere dan die van de hemel. Want de Schepper van het laagste en het hoogste is één en dezelfde. Hoeveel te meer daar waar geen wellust zal zijn, geen bederf, geen weerzinwekkende mismaaktheid en geen ellendig gebrek, maar wel onbegrensde eeuwigheid, zuivere waarheid en het hoogste geluk?

[8] Ik hoor u al vragen: 'Wat kan ik daar doen? Als de lichaamsdelen er geen nut hebben, wat kan ik dan doen?' Vindt u staan, zien, liefhebben of prijzen dan niets doen? Kijk, de heilige dagen die na de verrijzenis van de Heer worden gevierd, duiden op het toekomstige leven na onze verrijzenis. Precies zoals de veertig dagen voor Pasen verwijzen naar het leven vol inspanning in dit kommervol bestaan als sterveling, zo verwijzen deze blijde dagen naar ons toekomstige leven, wanneer wij zullen heersen samen met de Heer. Het leven waarnaar de veertig dagen voor Pasen verwijzen, leiden wij nu. Het leven waarnaar de vijftig dagen na de verrijzenis van de Heer verwijzen, leiden wij niet nu, wij hopen erop en in die hoop hebben wij het lief. Juist in de liefde wordt God geprezen, die zulke beloften heeft gedaan.

Die lofprijzingen heten *alleluja*. Wat betekent alleluja? Het is een Hebreeuws woord. Alleluja betekent: loof God. Allelu betekent loof en ja betekent God. Met alleluja verklanken wij dus in feite 'loof God' en daarmee vuren we elkaar aan om God te prijzen. Het is beter om eendrachtig van hart God te loven, alleluja te zingen dan met snarenspeel op de citer.

Als wij zingen, houden we er uit vermoeidheid mee op om ons lichaam op verhaal te laten komen. Waarom moeten we anders op verhaal komen dan omdat onze krachten tekortschieten? Verder zijn de zwakte van het vlees en de druk van dit leven zo groot, dat men al wat indrukwekkend is moe wordt. Hoe hebben wij niet verlangd naar deze dagen die jaarlijks terugkeren, hoewel ze nu ten einde lopen? Met hoeveel verlangen overbruggen wij elk jaar niet de tijdsspanne die ons van die dagen scheidt? Als men tegen ons zou zeggen: 'U moet zonder ophouden alleluja zingen', dan zouden wij ons verontschuldigen. Waarom verontschuldigen? Omdat wij het van vermoeidheid niet zouden kunnen, omdat wij ons streven naar het goede moe zouden worden en er zo genoeg van zouden krijgen.

Daar is geen zwakte, daar is geen uitputting. Sta op en loof. Gij die in het huis van de Heer staat, in het voorhof van het huis van onze God,<sup>15</sup> wat zoekt u daar? Wat gaat u daar doen? Zalig, die wonen in uw huis, Heer, zij zullen U loven in de eeuwen der eeuwen.<sup>16</sup>

## **SERMO 245.1**

### **NIET TE GELOVEN!**

[1] Ook vandaag is het verhaal over de verrijzenis van de Heer voorgedragen uit het heilig evangelie. Dit keer is gelezen uit het evangelie volgens Johannes. We hoorden dingen die we in andere evangelieboeken niet tegenkwamen. Wat alle boeken met elkaar gemeen hebben, is de verkondiging van de waarheid. Alle evangelisten hebben immers uit één bron gedronken. In de verkondiging van het evangelie echter - hierop heb ik u, mijn geliefden, dikwijls gewezen - worden sommige gebeurtenissen door alle evangelisten, sommige door drie, andere door twee genoemd en weer andere gegevens steeds door één evangelist.

Wat we zojuist hoorden in het evangelie volgens Johannes - dat Maria de Heer zag en

dat de Heer tot haar zei: 'Raak Mij niet aan, want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader'<sup>2</sup> - brengt alleen de evangelist Johannes ter sprake. Daarover moet ik met u spreken, geëerde gelovigen.<sup>3</sup> Zelfs toen Petrus en Johannes de zwachtels in het graf hadden gezien, geloofden ze niet dat de Heer verrezen was, maar dat Hij was weggehaald. Toen Johannes zelf- want met degene die de Heer beminde, bedoelt Johannes zichzelf- het bericht van de vrouwen had gehoord: 'Ze hebben mijn Heer uit het graf gehaald',<sup>5</sup> snelde hij met Petrus naar het graf. Hij zag alleen de zwachtels en geloofde.<sup>6</sup> Wat geloofde hij? Niet dat Jezus was verrezen, wel dat Hij uit het graf was verdwenen. Hiervan getuigen de volgende woorden. Zo staat immers geschreven, wat we zojuist hebben gehoord: 'Hij ging naar binnen, hij zag en geloofde, want hij had nog niet begrepen wat er geschreven stond, dat Jezus namelijk uit de doden moest opstaan.' Hieruit blijkt wat Johannes geloofde: wat niet met het geloof van doen had, dat geloofde hij. Hij geloofde wel, maar niet het juiste. Later verscheen de Heer aan hem, verjoeg het verkeerde en gaf daar de waarheid haar plaats.

[2] Blijft, wat de zorgvuldige lezer en oplettende luisteraar doorgaans opvalt, dat er staat: 'Raak Mij niet aan, want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader.'<sup>8</sup> Laten we eens zien met hulp van de Heer zelf, wat er hier wordt bedoeld. Want de betekenis van 'Raak Mij niet aan, want ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader',<sup>9</sup> roept de volgende vraag op: wanneer is Hij opgestegen naar de Vader? Op de veertigste dag na zijn verrijzenis, zoals de Handelingen van de Apostelen aangeven.<sup>10</sup> Die dag zullen wij in zijn naam viere: toen is Hij opgestegen naar de Vader, toen hebben de leerlingen Hem die zij met de handen hadden aangeraakt, met de ogen nagestaard. Toen klonk de stem van de engel: 'Mannen van Galilea, wat staat u daar naar de hemel te kijken? Deze Jezus die van u is weggenomen, zal op dezelfde wijze terugkeren als u Hem naar de hemel hebt zien gaan.'<sup>11</sup>

Wat moeten we dan antwoorden, broeders en zusters, als Hij dus op dat moment naar de Vader is opgestegen? Kon Maria Hem niet aanraken toen Hij op aarde was en wel toen Hij in de hemel zetelde? Als zij dat hier al niet kon, dan kon ze het daar toch zeker nog minder?

Wat is dan de betekenis van 'Raak Mij niet aan, want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader'?<sup>12</sup> De woorden klinken immers alsof Hij wilde zeggen: 'Raak Mij pas aan, wanneer Ik ben opgestegen. Voordat Ik opstijg, moet u Mij niet aanraken.' O Heer, U bent hier en ik raak U niet aan. Kan ik U dan wel aanraken wanneer U bent opgestegen?

Daar komt bij: als Hij de aanraking van mensen schuwde voordat Hij opsteeg naar de Vader, waarom liet Hij zich dan niet alleen zien aan zijn leerlingen, maar ook door hen aanraken? Hij zei immers: 'Waarom komt er twijfel op in uw hart? Kijk naar mijn handen en voeten. Betast Mij en kijk: een geest heeft geen vlees en beenderen, zoals u ziet dat Ik heb.'<sup>1</sup> Zelfs die ongelovige leerling Tomas raakte Jezus' doorstoken zijde aan en riep uit: 'Mijn Heer en mijn God!'" Toen Tomas Hem aanraakte, was Jezus nog niet opgestegen naar de Vader.

Kan iemand soms in waanwijsheid zeggen: 'Alleen mannen konden Hem aanraken voor Hij naar de Vader opsteeg en de vrouwen pas toen Hij opsteeg.' Die gedachte is onnozel en de betekenis van de zin wordt ermee verdraaid. Wat Maria hoorde, moet de kerk zeker te horen krijgen. Laat iedereen dit horen, laat iedereen dit begrijpen en laat iedereen dit doen. 'Raak Mij niet aan, want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader'<sup>15</sup> betekent: omdat u Mij ziet, denkt u dat Ik alleen maar mens ben. U weet nog niet dat Ik aan de Vader gelijk ben. Raak Mij als mens niet aan: geloof niet enkel in Mij als mens, maar versta Mij als het Woord gelijk aan de Vader. Wat betekent dus

'Raak Mij niet aan'? Geloof niet! Wat niet geloven? Dat Ik alleen ben wat u ziet. Ik zal opstijgen naar de Vader en dan kunt u Mij aanraken. Voor u stijgt Ik op wanneer u heeft begrepen dat Ik de gelijke ben van de Vader. Zolang u immers denkt dat Ik de mindere ben, stijgt Ik voor u nog niet op.

[3] Aan de hand van het bekende verhaal van de vrouw die de zoom van Christus' kleed aanraakte en genezen werd, kunnen we, denk ik, gemakkelijk begrijpen dat aanraken gelijk is aan geloven. U herinnert zich het evangelie. De Heer Jezus Christus ging op weg om de dochter van de overste van de synagoge te bezoeken.<sup>16</sup> Over haar werd eerst gemeld dat ze ziek, later dat ze dood was.<sup>17</sup> Toen Hij voortging, kwam er van achteren een vrouw naar Hem toe, die al twaalf jaar lang aan bloedvloeïing leed en al haar geld had besteed aan dokters die haar wel behandelden maar geen genezing brachten. Zij zei bij zichzelf: 'Als ik de zoom van zijn mantel kan aanraken, zal ik genezen zijn.'<sup>18</sup> Alleen dat te zeggen, was al aanraken.

Luister nu naar de betekenis. Toen zij was genezen, zoals haar geloof verwacht had, zei de Heer Jezus Christus: 'Iemand heeft Mij aangeraakt.'<sup>19</sup> De leerlingen zeiden: 'De menigte dringt zich aan U op en U zegt: 'Iemand heeft Mij aangeraakt?''<sup>20</sup> Hij antwoordde: 'Iemand heeft Mij aangeraakt, want Ik heb een kracht van Mij voelen uitgaan.'<sup>21</sup> De genade is van Hem uitgegaan om haar te genezen, niet om Hem te verzwakken. De leerlingen zeggen dus: 'De menigte dringt zich aan U op en van al die mannen en vrouwen voelde u er één?' Zijn antwoord luidt: 'Iemand heeft Mij aangeraakt.'<sup>22</sup> De mensen dringen zich op, de vrouw raakt aan. Wat wil dat zeggen: de mensen dringen zich op, zij raakt aan? De Joden vallen Hem lastig, de kerk gelooft.

[4] In deze betekenis dus, waarin we zien dat het aanraken door de vrouw gelijk is aan geloven, werd tegen Maria gezegd: 'Raak Mij niet aan.'<sup>23</sup> Ik zal opstijgen en dan moet u Mij aanraken. U moet Mij pas aanraken, wanneer u beseft: 'In het begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God.'<sup>24</sup> Het Woord is wel vlees geworden, maar toch blijft het onbezoedeld, onbevlekt, onveranderlijk en gaaf. Maar omdat u enkel een mens ziet, ziet u het Woord niet. Ik wil niet dat u gelooft in het vlees en het Woord verzaakt. De hele Christus moet aan u verschijnen, omdat Hij in het Woord gelijk is aan de Vader.<sup>25</sup> Hij zegt: 'Raak Mij nu niet aan, want u ziet nog niet wie Ik ben.'

De kerk dus, door Maria Magdalena vertegenwoordigd, moet horen wat Maria hoorde. Als wij geloven, kunnen wij allemaal aanraken. Hij is al opgestegen naar de Vader en zit aan de rechterhand van de Vader. Vandaag belijdt de hele kerk: 'Hij is opgestegen ten hemel, zit aan de rechterhand van de Vader.'<sup>26</sup> Dat krijgen de dopelingen te horen, dat geloven ze voordat ze worden gedoopt. Dus wanneer ze geloven, raakt Maria<sup>27</sup> Christus aan. De betekenis is duister maar zinvol, gesloten voor ongelovigen, geopend voor het geloof wanneer het aanklopt.

De Heer Jezus Christus is dus zowel daar als bij ons, bij de Vader en tegelijk in ons. Hij wijkt niet van de Vader en ons verlaat Hij niet. Als leraar leert Hij ons bidden en Hij verhoort ons als de Zoon samen met de Vader.

## SERMO 246.1

### TASTBAAR GELOOF

[1] De Heer Jezus is na zijn verrijzenis op vele manieren aan zijn vertrouwelingen verschenen. Alle evangelisten hadden voldoende stof om erover te schrijven, zoals de Geest hun de onderwerpen die ze moesten beschrijven, in herinnering bracht. De ene evangelist zegt dit, de andere dat. En kan de één aan iets waars voorbijgaan, iets onwaars zeggen kan hij niet. Houd er rekening mee dat al die dingen door de ene Geest zijn gezegd. In feite is er één aan het woord, omdat één en dezelfde Geest zich in hen allen bevond.

Wat hebben wij vandaag gehoord? Vandaag hebben wij gehoord dat de leerlingen niet geloofden in Jezus' verrijzenis, en dat zij Hem voordien dus ook niet geloofden, zelfs niet toen Hij die aankondigde. De feiten zijn duidelijk en zijn daarom opgeschreven, opdat wij God bijzonder dankbaar zijn. Want wij geloven in Hem, die wij niet hebben gezien. Tot wat wij geloven konden de leerlingen maar nauwelijks worden overtuigd door hun ogen en hun handen.

[2] U heeft gehoord dat zijn leerling het graf binnenging, daar de zwachtels zag liggen en geloofde, want hij had de Schriften nog niet begrepen, waarin staat dat Jezus uit de doden moest opstaan.<sup>2</sup> Zo heeft u het horen voorlezen: 'Hij zag en geloofde, want hij had de Schriften nog niet begrepen.'<sup>3</sup> De evangelist had toch moeten zeggen: 'Hij zag en geloofde niet, want hij had de Schriften nog niet begrepen.' Wat heeft 'Hij zag de zwachtels en geloofde' dus te betekenen? Wat geloofde hij? Wat de vrouw had gezegd: 'Ze hebben mijn Heer uit het graf weggenomen.'<sup>4</sup> Als u goed heeft geluisterd, ja juist omdat u dat heeft gedaan, weet u dat die vrouw als volgt sprak: 'Ze hebben mijn Heer uit het graf weggenomen en ik weet niet waar ze Hem hebben neergelegd.'<sup>5</sup> Op het horen hiervan snelden de leerlingen naar het graf. De genoemde leerling ging er binnen, zag de zwachtels en geloofde de woorden van de vrouw, dat Christus was weggehaald uit het graf. Waarom geloofde hij dat Christus was weggehaald, ja gestolen uit het graf? Waarom? Omdat hij de Schriften nog niet had begrepen, waarin staat dat Jezus uit de doden moest opstaan.<sup>6</sup> De leerling was het graf binnengegaan en trof Hem niet aan. Toen had hij moeten geloven dat Jezus was verrezen en niet gestolen.

[3] Wat wil dat zeggen? Naar gewoonte spreken wij ieder jaar met u daarover. De lezing wordt ieder jaar voorgelezen en daarom moet ook jaarlijks worden gepreekt over de vraag waarom Christus de Heer te gen de vrouw zei, toen zij Hem herkende: 'Wie zoek je?' - want dat was het eerste wat Hij zei- 'Waarom huil je?'<sup>7</sup> Zij meende echter dat Hij de tuinman was. En welbeschouwd- als wij onszelfzien als zijn plantjes- is Christus ook werkelijk een tuinman. Is Hij niet de tuinman die een mosterdzaadje zaaide, een minieme, maar uiterst levensvatbare kiem?<sup>8</sup> Het groeide en schoot op en bracht zo'n grote boom voort, dat zelfs de vogels uit de lucht kwamen rusten op zijn takken.<sup>9</sup> Jezus zegt zelf: 'Als u toch eens een geloof zou hebben als een mosterdzaadje.'<sup>10</sup> Een mosterdzaadje lijkt nietig, niets is onbeduidender om te zien. Maar niets is ook zo sterk. Wat stelt het dus anders voor dan de geweldige gloed en de innerlijke kracht van het geloof, die in de kerk aanwezig zijn?

Zij meende dus dat Hij de tuinman was, en zei: 'Heer,' - dat zei ze uit vleierij, omdat zij om een gunst vroeg - 'als u Hem heeft weggehaald, laat mij dan zien, waar u Hem heeft neergelegd, zodat ik Hem kan meenemen.'<sup>11</sup> Alsof zij wilde zeggen: 'Voor mij

is Hij belangrijk, voor u niet.' Beste vrouw, u denkt wel dat de dode Christus voor u belangrijk is, maar u moet de levende herkennen. U bent op zoek naar een dode. De Heer zag dat Hij als dode werd gezocht.<sup>12</sup> Wij zouden aan een dode echter niets hebben, als Hij niet uit de doden was opgestaan. Hij werd als dode gezocht, maar liet zien dat Hij leefde.

Hij leefde en hoe! Hij noemde haar zelfs bij haar naam: 'Maria.' Die antwoordde meteen bij het horen daarvan: 'Rabboeni.'<sup>13</sup> De tuinman kon immers zeggen: 'Wie zoek je? Waarom huil je?' maar 'Maria' kon niemand anders zeggen dan Christus zelf. Hij die haar naar het Rijk der hemelen riep, noemde zelf haar naam. Hij noemde uitgerekend de naam die Hij zelf in zijn boek<sup>14</sup> had geschreven: 'Maria'. En zij zei: 'Rabboeni', dat wil zeggen: 'Meester'.<sup>15</sup> Zij had al bemerkt dat Hij haar verlichtte om te worden herkend. De man die zij tevoren voor de tuinman had aangezien, bleek Christus te zijn. En de Heer zei tegen haar: 'Raak Mij niet aan, want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader.'<sup>16</sup>

[4] Wat wil dat nu zeggen: 'Raak Mij niet aan, want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader'?<sup>17</sup> Als zij Hem niet kon aanraken toen Hij op aarde was, kon zij Hem dan wel aanraken wanneer Hij in de hemel zetelde? Alsof Hij bedoelde: 'Raak Mij nu niet aan, maar raak Mij pas aan als Ik ben opgestegen naar de Vader.'

Roept u zich, mijn geliefden, de lezing van gisteren nog eens in herinnering, waarin de Heer aan zijn leerlingen verscheen. Zij meenden toen dat ze een geest zagen.<sup>18</sup> Maar omdat Hij hen van deze misvatting wilde bevrijden, liet Hij zich door hen aanraken. Wat zei Hij daarbij?

Gisteren is het voorgelezen en ik heb erover gepreekt. Jezus zei: 'Wat bent u ontsteld en waarom komt er twijfel op in uw hart? Kijk naar mijn handen en voeten. Betast en bekijk ze maar.'<sup>19</sup> Hij was toch nog niet opgestegen naar de Vader toen Hij zei: 'Betast en bekijk ze maar' en zich door zijn leerlingen liet aanraken, beter gezegd liet betasten? Hij hoopte dat ze daardoor overtuigd zouden worden dat het echt vlees van een echt lichaam was, dat de tastbaarheid van de waarheid tot de mensen door zou dringen door aanraking. Hij liet zich dus wel betasten door de handen van zijn leerlingen, maar tegen de vrouw zei Hij: 'Raak Mij niet aan, want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader.'<sup>20</sup> Wat houdt dat nu in? Konden de mannen Hem alleen op aarde aanraken, terwijl de vrouwen Hem pas in de hemel mochten aanraken, 'want Ik ben nog niet opgestegen naar mijn Vader'?<sup>21</sup>

Wat wil aanraken dus anders zeggen dan geloven? Door geloof raken wij Christus immers aan. En beter is het om Hem niet met onze handen en wel met geloof aan te raken, dan om Hem met onze handen te betasten en niet met ons geloof Christus aanraken kon iedereen. De Joden hebben Hem aangeraakt toen ze Hem grepen, ze hebben Hem aangeraakt toen ze Hem vastbonden<sup>22</sup> en ze hebben Hem aangeraakt toen ze Hem aan het kruis hingen.<sup>23</sup> Ze hebben Hem aangeraakt, maar omdat ze het met een verkeerde instelling deden, glipte hun wat ze aanraakten door de vingers.

U moet aanraken met geloof, katholieke kerk, met geloof moet u aanraken. Als u in Christus slechts de mens ziet, heeft u Hem op aarde aangeraakt. Als u Christus de Heer beschouwt als gelijk aan de Vader, dan heeft u Hem aangeraakt wanneer Hij naar de Vader is opgestegen. Hij is dus voor ons opgestegen als wij Hem hebben begrepen. Toentertijd is Hij éénmaal opgestegen, nu stijgt Hij dagelijks op.

Voor hoeveel mensen is Hij niet opgestegen, voor hoeveel mensen blijft Hij op aarde liggen. Hoevelen zeggen: 'Mens was Hij niet.'<sup>24</sup> Hoevelen zeggen: 'Hij was een groot mens.' Hoeveel mensen zeggen: 'Hij was een profeet.' En hoeveel christenen zijn er niet opgestaan om met Photinus<sup>25</sup> te zeggen: 'Hij was een mens, niet meer dan dat,

maar Hij overtrof alle andere rechtschapen en heilige mensen door zijn eminente rechtvaardigheid en wijsheid, maar God was Hij niet.' 0 Photinus, u raakte Hem op aarde aan, u haastte zich Hem aan te raken, u bent voorbarig geweest met uw oordeel, u bent niet tot de Waarheid doorgedrongen, dat Hij namelijk gelijk is aan de Vader, en daarom bent u ook niet tot het vaderland doorgedrongen: u bent de verkeerde weg ingeslagen.

[5] Laten wij nu luisteren naar Jezus' eigen woorden: 'Ik stijg op naar mijn Vader en uw Vader en naar mijn God en uw God.'<sup>26</sup> Waarom niet: naar onze Vader en onze God, maar met een duidelijk onderscheid: mijn Vader en uw Vader en mijn God en uw God? Mijn Vader, omdat Hij zijn Eniggeborene is. Uw Vader uit genade, niet van nature. Mijn Vader, aangezien dat altijd al zo was. Uw Vader, omdat de Vader u heeft uitverkoren.<sup>27</sup>

Mijn God en uw God.<sup>28</sup> Waarom is de Vader van Christus ook zijn God? Hij is in die zin zijn Vader, dat Hij Hem heeft voortgebracht. Waarom zijn God? Omdat Hij Hem ook heeft geschapen. Hij heeft Hem voortgebracht als het eniggeboren Woord en Hij heeft Hem geschapen naar het vlees uit het geslacht van David.<sup>29</sup> Hij is dus tegelijk de Vader en de God van Christus: Vader van Christus gelet op diens goddelijkheid, God van Christus gelet op diens zwakheid. Luister waarom Hij de God is van Christus. Wij gaan het antwoord op deze vraag zoeken in de psalm. Hij heeft het zelf door de profeet David gezegd: 'Van de moederschoot af bent U mijn God.'<sup>30</sup> Vóór de moederschoot is Hij mijn Vader, van de moederschoot af mijn God.

Waarom eigenlijk dat onderscheid tussen mijn Vader en uw Vader? Dat onderscheid is er omdat God op een andere manier onze Vader is dan de Vader van de eniggeboren Zoon. Van Hem is Hij de Vader van nature, van ons de Vader door genade. In feite had Hij dus moeten zeggen 'naar mijn Vader en uw Vader en onze God', omdat God - als Hij de God van de schepping is - ook de God van Christus is. Want naar de menselijke natuur is Christus ook een schepsel. God is op een andere manier Vader van Christus dan van ons.

Waarom bestaat daarnaast dan het onderscheid mijn God en uw God, als de Vader tegelijk de Schepper van Christus is en de God van Christus? Terwijl Christus als mens toch een schepsel is, zoals ook wij schepselen zijn en Christus als mens in ieder geval slaaf is geweest, zoals Paulus zegt: 'Door het bestaan van een slaaf aan te nemen. 31

Waarom dan dat onderscheid tussen mijn God en uw God?<sup>32</sup> Natuurlijk is er een onderscheid. Want onze God heeft ons allen gevormd,<sup>33</sup> terwijl de afstamming van de zonde blijft.<sup>34</sup> Maar Christus is als mens anders gemaakt. Hij is uit een maagd geboren. Niet uit begeerte maar door geloof heeft een vrouw Hem ontvangen. Hij nam de aflegger<sup>35</sup> van de zonde van Adam niet over. Wij zijn allen met zonde geboren. Hij die ons van de zonden heeft gereinigd, is zonder zonde geboren. Dus ook in dit opzicht bestaat het onderscheid: mijn God en uw God.<sup>36</sup> Uit zaad bent u immers geschapen, uit een man en een vrouw. Uit de begeerte van het vlees bent u ter wereld gekomen met de aflegger van de zonde. 'Wie is immers rein in Gods ogen?'<sup>37</sup> Zelfs een kind niet wiens leven op aarde maar één dag duurt. Daarom spoedt men zich met de kinderen naar de kerk om ze te laten verlossen van een schuld die ze niet door te leven op zich hebben geladen, maar die ze door hun geboorte hebben overgenomen. Zo is het niet met Christus. Mijn God en uw God.<sup>38</sup> Mijn God vanwege zijn gelijkenis met het zondige vlees, uw God omwille van dat zondige vlees.

[6] Tot zover de evangeliëlezing over de verrijzenis van de Heer zoals beschreven

door de evangelist Johannes. Op dit moment is daar genoeg over gepreekt, vooral omdat er nog andere lezingen zullen worden voorgelezen uit hetzelfde evangelie van Johannes, ook over de verrijzenis van de Heer. Want niemand heeft uitvoeriger over de verrijzenis verhaald dan de heilige Johannes. Zoveel, dat het niet op één dag kan worden voorgelezen. Maar er zijn nog een tweede en derde dag nodig om het hele verhaal uit te lezen dat de heilige Johannes over de verrijzenis van de Heer heeft geschreven.

## **SERMO 247.1**

### **DOOR DICHTE DEUREN**

[1] Gisteren is, naar ik meen, het verhaal over de verrijzenis van onze Heer Jezus Christus volgens de waarheidsgetrouwe weergave van de vier evangelisten afgerond. De eerste dag is er gelezen uit Matteüs, de tweede uit Lucas, de derde uit Marcus, de vierde - gisteren dus - uit Johannes. Gisteren hoorden we een gedeelte uit Johannes, vandaag ook, en nog blijven er andere gedeelten uit zijn evangelie over. Dat komt omdat Johannes, evenals Lucas, over de verrijzenis zelf en de gebeurtenissen daarna zo uitvoerig heeft geschreven, dat het niet in één lezing voor te dragen is.

Nu, wat hebben we vandaag gehoord? De Heer verscheen te midden van de leerlingen precies op de dag waarop Hij was verrezen, de dag des Heren. Het was al laat geworden en de leerlingen waren op een plek bijeen met de deuren op slot, uit vrees voor de Joden.<sup>2</sup> Juist op deze dag, zoals de evangelist Johannes getuigt, verscheen Hij tweemaal aan zijn leerlingen, 's morgens en 's avonds. Vanwege het feit dat Hij 'smorgens eerst verscheen, is die lezing ook al voorgedragen. Zojuist hebben we horen voorlezen dat Hij laat op dezelfde dag opnieuw verscheen.<sup>3</sup> Er was voor mij maar één reden om dit te vermelden: opdat u er even bij bleef stilstaan. Omdat enkelen onder u het minder goed begrepen of omdat ze niet goed genoeg opletten, moest ik uw geheugen wel opfrissen. Opdat u niet alleen weet wát u heeft gehoord, maar ook uit welk schriftgedeelte u heeft horen voorlezen.

[2] Laten we eens zien wat ons door de lezing van vandaag ter bespreking wordt voorgelegd. De lezing zelf spoort ons immers aan, spreekt in zekere zin tot ons, om een woord te wijden aan de vraag hoe de Heer, die in zo'n concreet lichaam verrees dat Hij door zijn leerlingen niet alleen kon worden gezien maar ook aangeraakt, aan hen kon verschijnen ondanks de gesloten deuren. Sommigen worden hierdoor namelijk zo aan het twijfelen gebracht, dat ze bijna in gevaar zijn doordat ze de vooroordelen van hun eigen redeneringen inbrengen tegen de goddelijke wonderen. Zij redeneren als volgt. Als er sprake was van een lichaam, van vlees en botten, als dat wat aan het kruis heeft gehangen uit het graf is verrezen, hoe kon dat dan door gesloten deuren binnenkomen? Als dat niet kon, dan is het - zeggen ze - ook niet gebeurd. Als het wel kon, hoe dan?

Als u begrijpt hoe het wonder is gebeurd, dan is het geen wonder; en als u meent dat het geen wonder is, dan bent u dicht bij de ontkenning van zijn verrijzenis uit het graf. Denk eens terug aan de wonderen van uw Heer vanaf het begin van zijn leven en probeer ze mij eens één voor één te verklaren. Zonder dat een man haar benaderde, werd een maagd zwanger.<sup>4</sup> Leg me eens uit hoe een maagd zonder man zwanger kon worden. Waar de redenering tekortschiet, daar wordt het geloof opgebouwd. Zie je wel, daar heb je al één wonder: de ontvangenis van de Heer.

Luister ook naar het tweede wonder: de bevalling. Een maagd heeft gebaard en is toch

maagd gebleven. Toen al, vóór zijn verrijzenis, is de Heer als het ware door gesloten deuren heen ter wereld gekomen. U stelt mij de vraag: 'Als Hij door gesloten deuren binnenkomt, hoe zit het dan met zijn lichaamsomvang?' Ik antwoord daarop: 'Als Hij over het water wandelt, hoe valt dat dan te rijmen met zijn lichaamsgewicht?'<sup>5</sup> Hij is toch de Heer, daarom deed Hij dat. Hij hield toch zeker niet op de Heer te zijn toen Hij verrees? Hoe het dan zit met het feit dat Hij ook Petrus over het water liet wandelen?<sup>6</sup> Het antwoord is: Christus deed dat omdat Hij het kon, Petrus omdat Christus hem te hulp kwam. Wat in Christus de goddelijkheid vermocht, volbracht het geloof in Petrus. Als u de grond van de wonderen met uw menselijke verstand begint aan te vechten, ben ik bang dat u het geloof verliest.

Weet u niet dat voor God niets onmogelijk is?<sup>7</sup> Als iemand dus tegen u zegt: 'Wanneer Hij door gesloten deuren binnenkomt, is er geen lichaam', moet u antwoorden: 'Dat is niet waar, integendeel, als Hij aangeraakt wordt, is er ook een lichaam.' Als Hij eet, heeft Hij een lichaam. Hij doet dit door een wonder, niet volgens de wetten van de natuur.

Is juist de alledaagse gang van zaken in de natuur al niet verwonderlijk? Alle dingen zijn vol wonderen. Door onze gewenning hebben ze echter aan kracht ingeboet. Leg mij eens uit, ik stel u een vraag over de doorgewoonste dingen. Leg eens uit waarom het zaadje van zo'n grote boom als de vijgenboom zo klein is, dat je het nauwelijks kunt zien, en waarom een ordinaire pompoen zoveel zaad schiet. Toch houdt zich - als u het tenminste niet met uw ogen bekijkt maar met uw geest - in dat minuscule, nauwelijks zichtbare zaadkorreltje, zo nietig en zo beperkt als het is, ook de wortel schuil. De groeikracht zit erin, de bladeren van straks zitten erin opgevouwen en de vrucht die aan de boom zal prijken, is op voorhand al in dat zaadje gestopt!

Het is onnodig meer voorbeelden te geven. Van alledaagse dingen geeft niemand een verklaring en u eist van mij een verklaring van wonderen? Lees dus het evangelie en geloof de gebeurtenissen die wonderlijk zijn. Veel meer heeft God gedaan en u verwondert zich niet eens over het werk dat al het andere veruit overtreft. Er was niets, nu is de wereld er!

[3] 'Maar de massa van zijn lichaam kon toch niet door gesloten deuren heen,' luidt uw reactie. 'Hoe groot was die massa?' vraag ik u dan. Op zijn minst zo groot als van elke mens. Toch niet zo groot als van een kameel? Nee, niet zo groot. Lees het evangelie, luister naar Hemzelf. Toen Hij duidelijk wilde maken hoe moeilijk het voor een rijke was om het Rijk der hemelen binnen te gaan, zei Hij: 'Voor een kameel is het gemakkelijker door het oog van een naald te gaan, dan voor een rijke in het Rijk der hemelen te komen.'<sup>8</sup> Toen de leerlingen dit hoorden en inzagen dat het volstrekt onmogelijk was dat een kameel door het oog van een naald ging, werden ze moedeloos en zeiden bij zichzelf: 'Als dat zo is, wie zal zichzelf dan kunnen redden?'<sup>9</sup> Als een kameel gemakkelijker door het oog van een naald gaat dan een rijke binnengaat in het Rijk der hemelen, kan dus geen enkele rijke worden gered, omdat een kameel zeker nooit door het oog van een naald kan. De Heer antwoordde: 'Wat niet in de macht der mensen ligt, is gemakkelijk voor God.'<sup>10</sup> God kan wel degelijk een kameel door het oog van een naald laten gaan en een rijke binnenleiden in het Rijk der hemelen.

Waarom zit u dan zo schamper te praten over dichte deuren? Zelfs dichte deuren hebben wel een kier. Vergelijk de kier van een deur eens met het oog van een naald en vergelijk de massa van het menselijke lichaam met de omvang van een kameel en houd ermee op de goddelijke kracht in de wonderen in diskrediet te brengen.

## SERMO 250.1

### ALS VISJES GEVANGEN

[1] De Heer Jezus koos wat voor de wereld zwak is, uit om het sterke te beschamen.<sup>2</sup> Bij het bijeenbrengen van zijn kerk uit de gehele wereld, begon Hij niet bij keizers of senatoren, maar bij vissers. Zou bij het kiezen immers voorrang zijn gegeven aan mensen met een bepaalde positie, dan zouden die dat rustig aan zichzelf durven toeschrijven en niet aan de genade Gods. Dat geheime plan van God, dat plan van onze Verlosser, wordt door de apostel Paulus uit de doeken gedaan met de woorden: 'Denk maar aan uw eigen roeping' - dit zijn de woorden van de apostel - 'denk maar aan uw eigen roeping, broeders en zusters, dat er naar menselijke maatstaf niet velen geleerd waren, niet velen machtig, niet velen van hoge afkomst, maar God heeft wat voor de wereld zwak is, uitverkoren om het sterke te beschamen. De keuze van God viel op het geringe en onbeduidende deel, op wat niets is, om teniet te doen wat iets is, opdat geen mens tegenover God zou roemen op zichzelf.'<sup>3</sup>

Ook de profeet Jesaja zegt dit: 'Elk dal moet worden opgehoogd, elke berg en heuvel afgegraven, oneffen plekken moeten vlak gemaakt worden.'<sup>4</sup> Kortom, op dezelfde wijze hebben vandaag mensen van hoge en lage rang, geleerd en onontwikkeld, arm en rijk, zonder onderscheid toegang tot de genade van de Heer.<sup>5</sup> Om die genade te ontvangen heeft de hoogmoed geen voorrang boven de nederigheid van iemand die niets weet, niets bezit of niets betekent.<sup>6</sup>

En wat zei de Heer ook al weer tegen hen? 'Kom, volg Mij en Ik zal u vissers van mensen maken.' Als die vissers ons niet waren voorgedaan, wie had ons dan gevangen? Nu is iemand die naar behoren weet uit te leggen waarover een visser heeft geschreven, een groot spreker.

[2] Toen de Heer Jezus Christus vissenvissers had uitgekozen en ze tot mensenvissers had gemaakt, wilde Hij ons juist in hun visvangsten een aanwijzing geven over de roeping van de volkeren. Richt uw aandacht op twee onderscheiden visvangsten, geheel verschillend van elkaar door de aard van de situatie. De ene toen de Heer hen uit vissers koos en tot zijn leerlingen maakte. De andere ná de verrijzenis van onze Heer Jezus Christus, zoals we vandaag in de lezing van het heilig evangelie hebben horen voorlezen. De eerste voor de verrijzenis, de andere erna.

We moeten heel goed letten op het verschil tussen de beide visvangsten. Het bootje maakt ons dat verschil duidelijk. De verkondiging van het evangelie was net begonnen, Jezus trof vissers aan. Hij ging naar hen toe en zei: 'Werp uw netten uit.' Zij antwoordden: 'De hele nacht hebben we niets gevangen, onze inspanningen waren vergeefs.' En wat zeggen ze? 'In uw naam zullen wij de netten uitgooien.'<sup>8</sup> Dat deden ze dan ook en ze vingen zoveel dat ze de twee bootjes tot de rand toe vulden. Door die hoeveelheid vis waren de bootjes zo zwaar beladen dat ze bijna zonken.<sup>9</sup> Door de massa vis scheurden vervolgens de netten. Toen zei Hij tot hen: 'Volg Mij en Ik zal u vissers van mensen maken.'<sup>10</sup> Terstond lieten zij hun netten en bootjes in de steek en volgden Christus.<sup>11</sup> Nu laat Christus de Heer ons de andere visvangst zien, die van na de verrijzenis, verschillend aan de vorige.

Vóór de verrijzenis zei Hij: 'Werp de netten uit.'<sup>12</sup> Hij zei daarbij niet 'aan de linker- of rechterkant' alleen maar 'Werp de netten uit.'<sup>13</sup> Zou Hij zeggen 'aan de linkerkant' dan bedoelde Hij alleen de slechte mensen, 'aan de rechterkant' alleen de goede. Omdat Hij 'aan de rechterkant' en 'aan de linkerkant' wegliet, werden zowel goede als slechte mensen bedoeld. Over hen vertelt het evangelie ergens anders het verhaal van

een huisvader die zijn dienaren erop uitzond - het bruiloftsmaal was al bereid - en zij brachten allen mee die zij konden vinden, zowel goeden als slechten, en de bruiloftsmaal liep vol met gasten.

Zo is de kerk vandaag de dag: vol goede en slechte mensen. Een menigte vult de kerk, maar soms vormt die menigte een zware last en dreigt de kerk schipbreuk te lijden. De menigte slecht-levendenden brengt de goed-levendenden in verwarring. Zo erg dat de goed-levende zichzelf voor dwaas houdt wanneer hij anderen erop los ziet leven. Vooral omdat men, gemeten naar de goederen van deze wereld, veel mensen met een oneerlijke levenswandel toch gelukkig ziet en andersom mensen met een eerlijke levenswandel ongelukkig. We moeten wel heel goed oppassen voor schipbreuk en ondergang. We moeten wel heel goed oppassen, mijn geliefden, dat iemand die goed leeft, niet zegt: 'Wat heb ik eraan goed te leven? Kijk maar, hij leeft er op los en geniet meer aanzien dan ik. Waarom zou ik goed leven?' Ie mand die dat zegt loopt groot gevaar, ik ben bang dat hij verdrinkt.

Ik zal de goed-levende aanspreken om hem voor dieper wegzinken te behoeden: u leeft goed, verspil geen nodeloze energie en kijk niet om. De belofte van uw Heer is waar. 'Wie tot het einde volhardt, zal gered worden.'<sup>15</sup>

'U ziet toch,' zult u zeggen, 'dat een ander slecht leeft en desondanks gelukkig is.' Mis! De ander is ongelukkig en hoe gelukkiger hij meent te zijn, hoe ongelukkiger hij is. De dwaasheid zit hem hierin, dat hij zijn eigen ellende niet inziet. Als u een koortslijder zou zien lachen, zou u hem om zijn wartaal beklagen. Het geluk dat u beloofd werd, is er nog niet. De mens van wie u het geluk hoger inschat, voedt zich met zichtbare, vergankelijke zaken en vindt hierin reden tot blijdschap. Hij had deze niet bij zich en zal ze ook niet meenemen. Naakt is hij ter wereld gekomen, naakt zal hij er vandaan gaan.<sup>16</sup> Van bedrieglijke blijdschap zal hij vervallen tot werkelijk verdriet. Wat u werd beloofd, is er nog niet. Houd stand, dan zult u het bereiken. Houd vol, opdat u door af te haken uzelf niet tekortdoet. Want God kan u niet op een dwaalspoor brengen. Zo, dit heb ik even gezegd om de boten voor hun ondergang te behoeden.

Er deed zich bij die eerste visvangst iets nog afschuwelijkers voor: de netten scheurden. De netten scheurden, er ontstonden ketterijen. Wat zijn schisma's immers anders dan scheuringen? Het scheuren van de netten bij de eerste visvangst moet u geduldig verdragen, ze, dat niemand van u onder afkeer gebukt gaat, hoewel er geschreven staat: 'Afkeer greep mij aan over de zondaars omdat zij uw wet in de steek lieten.'<sup>17</sup> De boot roept dat zij door de massa wordt belast, alsof de boot zelfde uitspraak doet: 'Afkeer greep mij aan over de zondaars omdat zij uw wet in de steek lieten.'<sup>18</sup> Ook al staat u onder druk, zie er steeds op toe dat u niet gaat zinken. In deze tijd moeten we slechte mensen verdragen en ze niet afzonderen. 'Wij zullen zingen voor de Heer van barmhartigheid en oordeel.'<sup>19</sup> Eerst komt de barmhartigheid aan het woord en later wordt het oordeel geveld, de scheiding zal plaatsvinden bij het oordeel. Laat een goed mens nu naar mij luisteren om een beter mens te worden. Ook de slechten moeten luisteren om goed te worden, aangezien het nu de tijd van berouw is en nog niet van het oordeel.

Laten we nu afstappen van deze eerste visvangst die vreugde gemengd met tranen in zich draagt: vreugde omdat goede mensen verzameld worden, tranen omdat slechte mensen met moeite verdragen worden.

[3] Laten we onze aandacht richten op de laatste visvangst. Hierin moeten we op verhaal komen, hierin troost vinden. Deze visvangst vond plaats na de verrijzenis van de Heer, omdat daarmee aangegeven werd hoe de kerk er na de verrijzenis uit zou

zien. Let op, er wordt tegen de leerlingen gesproken, die aan het vissen zijn. De Heer zelf, die de eerste keer al sprak, is later ook aan het woord. In het eerste geval zei Hij alleen maar dat ze de netten moesten uitwerpen.<sup>20</sup> Nu, aan welke kant ze de netten moesten uitwerpen: aan de rechterkant van de boot.<sup>21</sup> Zodoende zullen in dit geval de mensen die aan de rechterkant staan, gevangen worden. Zij zullen gevangen worden tegen wie gezegd is: 'Kom gezegenden van mijn Vader en ontvang het

Rijk.'<sup>22</sup>

De leerlingen gooien de netten uit en hebben beet. Bij die eerste vis- vangst wordt het aantal niet genoemd, er is alleen sprake van een grote hoeveelheid, het aantal is onbepaald. Velen zijn nu immers overtuigd:<sup>23</sup> ze komen, treden binnen en vullen de kerken. Dezelfde mensen die de kerk vullen, vullen ook de theaters, het zijn er veel te veel.<sup>24</sup> Ze behoren niet tot het getal dat in het eeuwig leven zal gelden, tenzij ze hun leven alsnog beteren.

Maar ze beteren zich toch niet allemaal? Want hoe zou dat kunnen? Zelfs de goede mensen zijn niet allemaal standvastig. Daarom is tegen hen gezegd: 'Wie ten einde toe volhardt, zal gered worden.'<sup>25</sup> Tot hen die nu nog steeds slecht leven, wordt gezegd: 'Ik wil de dood van de zondaar niet, maar Ik wil dat hij zich bekeert en in leven blijft.'<sup>26</sup> Bij de eerste visvangst wordt het aantal dus niet genoemd, omdat velen overtuigd zijn. Iedere keer toch zegt de psalmist: 'Ik heb het verkondigd en gesproken, zij hebben zich boven tal vermenigvuldigd.'<sup>27</sup> Nú, bij de tweede visvangst, vist men aan de rechterkant en wordt het getal niet overschreden: het zijn honderddrieënvijftig vissen, maar wel grote. Want er staat geschreven: 'En hoewel het zulke grote waren, scheurde het net niet.'<sup>28</sup>

Dan immers zal het verzamelen van de heiligen plaatsvinden, ketterse afsplitsingen en scheuringen zullen ontbreken, harmonie zal er zijn en volmaakte eenheid. Er zal niemand te weinig, niemand te veel zijn, het vereiste aantal. Maar als het er honderddrieënvijftig zijn, dan is dat wel bijzonder weinig. We moeten er niet aan denken dat er maar zo weinig onder het kerkvolk hier te vinden zouden zijn,<sup>29</sup> laat staan in de hele kerk van God. De Apokalyps van de zalige evangelist Johannes openbaart dat hij een grote menigte heeft gezien van mensen die heilig zijn en in die eeuwigheid gelukkig; een menigte zo groot, dat niemand die kon tellen.<sup>30</sup> Zo vindt u het daarin beschreven. Toch behoren allen tot het getal van de honderddrieënvijftig.

Ik wil dat getal terugbrengen tot een kleiner getal, een priemgetal. Het zijner 153, laten we dat aantal terugbrengen tot 17. Die 153 zijn er 17, namelijk 10 en 7.

Waarom to en waarom 7? 10 staat voor de wet, 7 voor de Geest. Het getal 7 vanwege de volmaaktheid, het aantal dat uitdrukkelijk vermeld wordt bij de gaven van de Heilige Geest. 'Rusten zal,' zegt de zalige profeet Jesaja, 'rusten zal op hem de Heilige Geest.'<sup>31</sup> En na het noemen van de Heilige Geest somt hij de zevenvoudige kracht op: 'de geest van wijsheid en verstand, de geest van raad en sterkte.' Dan heb je er al 4.

'De geest van wetenschap en godsvrucht, de geest van vreze des Heren.' Hij begint bij de wijsheid en eindigt bij de vreze. Hij spreekt alsof hij van het hoogste naar het laagste afdaalt, van wijsheid naar vreze. Opklimmend van beneden naar boven, van vreze tot wijsheid, wordt er gezegd: 'Het begin van de wijsheid is de vrees des Heren.'<sup>32</sup> Dat is het geschenk van de genade.

Met deze zevenvoudige kracht werkt de Heilige Geest in de geliefden van God, opdat de wet iets in hen kan uitrichten. Want wat richt de wet uit, als men de Geest wegneemt? Dan maakt de wet iemand tot plichtverzaker en daarom staat er geschreven: 'De letter doodt.'<sup>33</sup> De wet beveelt, maar bewerkt niet. Zij doodde u niet voordat u het bevel vernam, en al hield de voorzienigheid u voor een zondaar, zij zag u daarom nog niet aan voor een plichtverzaker. U krijgt een opdracht en voert die niet

uit. U krijgt een verbod en doet het toch, ziet u: de letter doodt.

De wet heeft tien geboden. Het eerste gebod van de wet zegt dat we de ene God moeten vereren en geen enkele andere, en dat we geen godenbeeld mogen maken.<sup>34</sup> Het tweede luidt: U zult de naam van de Heer uw God niet ijdel gebruiken.<sup>35</sup> Het derde is: Heilig de dag van de sabbat <sup>36</sup> Dat moet u geestelijk doen, niet volgens het vlees zoals de Joden.<sup>37</sup> Deze drie geboden betreffen de liefde tot God. Maar de Heer Jezus zegt: 'Heel de wet en de profeten hangen aan deze twee geboden.'<sup>38</sup> Daarmee doelde Hij op de liefde tot God en de liefde tot de

naaste.

Nu u gehoord heeft wat met de liefde tot God te maken heeft - eenheid, waarheid en rust - moet u uw aandacht wijden aan wat te maken heeft met de liefde tot de naaste. 'Eer uw vader en moeder', daar hebt u het vierde gebod.<sup>39</sup> 'U zult geen echtbreuk plegen',<sup>40</sup> het vijfde. 'U zult niet doden',<sup>41</sup> het zesde. 'U zult niet stelen',<sup>42</sup> het zevende. 'U zult geen vals getuigenis afleggen',<sup>43</sup> het achtste gebod. 'U zult niet begeren wat uw naaste toebehoort',<sup>44</sup> het negende. 'U zult de vrouw van uw naaste niet begeren',<sup>45</sup> het tiende. Hij die zegt: 'U zult niet begeren', klopt aan bij het innerlijk, schudt het binnenste wakker, waar de begeerte haar werk doet. Daarmee komt de wet op tien uit.

Wat heeft het nu voor zin om het wel te weten, maar er niet naar te handelen? Dan ben je een plichtverzaker. Het uitvoeren van de wet kan niet zonder hulp. Waar moet die vandaan komen? Van de Geest. De letter doodt, maar de Geest maakt levend.<sup>46</sup>

Tel maar op: 10 plus 7 is 17. Onder dit getal valt de hele schare van zaligen. Hoe we aan 153 komen, heb ik u al vaker gezegd, en velen zijn me voor. Toch moet hier ieder jaar over worden geprekt. Velen zijn het vergeten, sommigen hebben het niet eens gehoord. De mensen die het niet vergeten zijn en het al eerder hebben gehoord, moeten maar geduldig verdragen dat ik het geheugen van anderen opfris, ter lering. Wanneer twee personen een weg bewandelen, de één snel, de ander traag, dan ligt het in de macht van de snelste dat zijn reisgenoot niet alleen achterblijft. Men verliest er niets bij te horen wat men al wist; en het feit dat men niets verliest, moet zelfs reden tot vreugde geven, omdat iemand die van niets wist, wordt onderwezen.

Tel de getallen van 1 tot 17 op zo'n manier op, dat u telkens bij de som het volgende getal bijtelt. Dan komt u op 153. Wilt u dat ik het voordoe? Reken het zelf maar uit.<sup>47</sup>

## **SERMO 251.1**

### **VAN DE ZEE, DE KERK EN HET RIJK**

[1] De visvangst van onze Bevrijder staat voor onze eigen bevrijding. Welnu, in het heilig evangelie komen wij tweemaal een visvangst van de Heer tegen. Daarmee bedoel ik dat de netten tweemaal op zijn woord werden uitgeworpen. De eerste keer toen Hij zijn leerlingen uitkoos, en de tweede keer toen Hij was verrezen uit de doden.<sup>2</sup> De eerste visvangst duidde op de kerk zoals ze nu is, de laatste - na de verrijzenis van de Heer - verwees naar de kerk zoals die aan het einde van de tijd zal zijn. Overigens gaf Hij bij de eerste visvangst de opdracht de netten uit te werpen, maar Hij zei er niet bij aan welke kant, Hij beval alleen ze uit te werpen. De leerlingen deden dat. Er werd niet bij gezegd 'aan de rechterkant' en evenmin 'aan de linkerkant'. De vissen betekenden immers de mensen. Als er dus bij werd gezegd 'aan de rechterkant', zou het alleen om goede mensen gaan; als er bij werd gezegd 'aan de linkerkant', alleen om slechte. Maar omdat in de kerk goede en slechte mensen door elkaar zouden lopen, werden de netten aan beide kanten uitgeworpen, zodat de vissen die werden

gevangen, het door-elkaarlopen van goede en slechte mensen beduiden.

Verder staat er ook dat de twee boten - omdat er zoveel vis was gevangen - zo vol waren, dat ze zonken. Nog preciezer: dat ze door die last bijna zonken.<sup>3</sup> Want die twee boten zonken niet helemaal, maar hun situatie was wel kritiek. Waarom kritiek? Vanwege die geweldige massa vissen! Vanwege de grote menigte die de kerk bijeen zou brengen, dreigde er gevaar voor de christelijke levenshouding. Dat werd ermee aangegeven.

Er wordt nog iets aan het verhaal over die visvangst toegevoegd. Er wordt namelijk verteld dat de netten door de grote massa vissen scheurden.<sup>4</sup> Wat hadden de gescheurde netten anders te betekenen dan de latere scheuringen? De volgende drie dingen zijn dus in het verhaal over de visvangst aangeduid: het door-elkaar-lopen van goede en slechte mensen, de druk van de menigte en de afscheiding door ketters. Het door-elkaar-lopen van goede en slechte mensen, omdat de netten niet alleen aan de rechter- maar ook aan de linkerkant werden uitgeworpen. De druk van de massa, omdat zoveel werd gevangen, dat de boten bijna zonken. De afscheiding door ketters, omdat er van zo'n grote hoeveelheid sprake was, dat de netten scheurden.

[2] Kijk nu nog eens naar het verhaal over de visvangst dat vandaag is voorgedragen. Want die visvangst speelt zich af na de verrijzenis van de Heer en moet aangeven hoe de kerk er uit zal zien na onze verrijzenis. 'Werp het net aan de rechterkant uit,'<sup>5</sup> zei de Heer. Hiermee werd dus een bepaald aantal mensen dat aan zijn rechterhand zou staan, een bijzondere positie toegekend. U herinnert het zich vast: de Heer heeft gezegd dat Hij vergezeld van zijn engelen zou komen en dat alle volkeren vóór Hem bijeengebracht zouden worden. Hij zou ze scheiden zoals de herder een scheiding maakt tussen schapen en bokken. De schapen zal Hij plaatsen aan zijn rechterhand, de bokken aan zijn linker.<sup>6</sup> Tegen de schapen zal Hij zeggen: 'Kom, ontvang het Rijk', tegen de bokken: 'Ga weg in het eeuwige vuur.'<sup>8</sup>

'Werp het net aan de rechterkant uit,'<sup>9</sup> alsof Hij wilde zeggen: 'Nu ben Ik verzezen en wil Ik laten zien hoe de kerk zal zijn wanneer de doden verrijzen. Werp het net aan de rechterkant uit.'<sup>10</sup> De netten werden aan de rechterkant uitgeworpen. En zij waren niet bij machte ze op te halen vanwege de hoeveelheid vissen. Destijds, bij de eerste visvangst, werd gezegd: 'Een grote massa.' Nu, bij de tweede vangst, gaat het om een vastomschreven aantal: de hoeveelheid en de grootte worden vermeld. In het eerste geval is er geen aantal genoemd. Want nü, voordat de verrijzenis komt en de goede mensen van de slechte worden gescheiden, gaat in vervulling wat de profeet zegt: 'Ik heb aangekondigd en gesproken.'<sup>11</sup>

Wat betekent: 'Ik heb aangekondigd en gesproken?' Dat betekent: Ik heb mijn netten uitgeworpen. En wat betekent: 'Ze hebben zich vermenigvuldigd boven tal?'<sup>2</sup> Dat er een vaststaand getal is en dat er overtolligen zijn. Het getal slaat op de heiligen die samen met Christus zullen heersen. De overtolligen kunnen nú wel de kerk binnengaan, maar het Rijk der hemelen binnengaan kunnen ze niet.

Daarom spoor ik u aan: ontworstel u aan het kwaad van deze tijd. Daarom spoor ik u aan: als u wilt leven, doe toch niet de slechte christenen na. Vraag niet: 'Hij is toch gelovig, waarom bedrinkt hij zich dan? Hij is toch gelovig, waarom houdt hij er dan minnaressen op na? Hij is toch gelovig, waarom pleegt hij dan elke dag bedrog? Hij is toch gelovig, waarom raadpleegt hij dan sterrenwichelaars?' Degenen onder u die nu graankorrel willen zijn, zullen later op de korenhoop worden gevonden. Maar wie nu kaf wil zijn, zullen wij wel aantreffen op een grote hoop, maar dan één die in felle vlammen op zal gaan.

[3] Wat betekent dan: 'Ze sleepten de netten op de oever?'<sup>13</sup> U heeft het zojuist gehoord, toen het evangelie werd voorgelezen: 'Petrus sleepte de netten op de oever.' Wanneer u het woord 'oever' hoort, vat dat dan op als het einde van het meer. Wanneer u 'einde van het meer' hoort, vat dat dan op als het einde van de wereld. Bij de eerste visvangst werden de netten niet op de oever getrokken, maar werden na de vangst de vissen in de boten gestort.<sup>14</sup> Nu sleept men de netten echter wel op de oever. Stel uw hoop op het einde van de wereld. Het zal komen. Ten goede voor de mensen aan de rechterkant, ten kwade voor die aan de linkerkant.

Om hoeveel vissen ging het ook al weer? 'Ze sleepten de netten met honderddrieënvijftig vissen op de oever.'<sup>15</sup> En dan voegt de evangelist nog iets zeer belangrijks toe: 'Hoewel het zoveel vis was', dat wil zeggen dat het zulke grote vissen waren, 'scheurde het net niet.'<sup>16</sup> Er zullen groten zijn, maar geen scheuringen. Omdat er groten zullen zijn, komen er juist des te minder scheuringen voor. Wie zijn die groten? Lees er de woorden van de Heer zelf maar op na in het evangelie, dan zult u de groten vinden. Hij zegt immers ergens: 'Ik ben niet gekomen om de wet of de profeten op te heffen, maar om de vervulling te brengen. Want voorwaar ik zeg u, wie ook maar één van die voorschriften, zelfs het geringste, opheft en zo de mensen leert, zal de geringste geacht worden in het Rijk der hemelen.'<sup>17</sup> Met 'opheft' en 'leert' bedoelt Hij het volgende: iemand heft een gebod op door slecht te leven en iemand leert door het goede te onderrichten.

Maar in welk Rijk der hemelen dan? In de kerk zoals ze nu is, omdat ook zij het Rijk der hemelen wordt genoemd. Want als men de kerk van nu, die zowel goede als slechte mensen in zich opneemt, niet ook het Rijk der hemelen noemde, zou de Heer zelf niet in de parabel zeggen: 'Het Rijk der hemelen lijkt op een sleepnet dat in zee geworpen, vissen van allerlei soorten bijeenbrengt.'<sup>18</sup> Let op wat er dan volgt, ik herhaal: Het Rijk der hemelen lijkt op een sleepnet, in zee geworpen... - met het sleepnet worden de netten bedoeld, waarin men vissen van allerlei soorten bijeenbrengt - maar dan? Ze slepen de netten op de oever. De Heer spreekt erover in de parabel. En als zij ze op de oever hebben gesleept, zetten zij zich neer en zoeken de goede vissen uit en doen ze in manden, de slechte werpen ze weg.<sup>19</sup>

Hij gaf uitleg van wat Hij hun had voorgehouden. Want wat zei Hij? 'Zo zal het gaan op het einde van de wereld.'<sup>20</sup> Dat is de oever, begrijpt u? 'De engelen,' zo sprak Hij, 'komen om de slechten tussen de rechtvaardigen uit te zoeken en ze in de vuuroven te werpen. Daar zal geweest zijn en tandengeknars.'<sup>21</sup> Toch wordt de kerk het Rijk der hemelen genoemd. En omdat er nu eenmaal in de zee zowel goede als slechte vissen zwemmen, noemt men in dat Rijk der hemelen, in de kerk van deze tijd, iemand de geringste, die de mensen wel het goede leert maar zelf verkeerd handelt. Zo iemand hoort er natuurlijk wel bij. Hij is daar wel degelijk. Hij is daar, in het Rijk der hemelen, in de kerk zoals ze in deze tijd is. Hij leert de mensen het goede, maar zelf handelt hij verkeerd. Men heeft zo iemand nodig. Hij is een huurling. Jezus zegt: 'Voorwaar ik zeg u, zij hebben hun loon al ontvangen.'<sup>22</sup> In zekere zin hebben de mensen baat bij zijn leer. Want als degenen die de mensen het goede leren maar tegelijk slecht leven, totaal nutteloos waren, zou de Heer zeker niet zelf tot zijn volk zeggen: 'Schriftgeleerden en farizeeën hebben plaatsgenomen op de leerstoel van Mozes. Doe wat zij u zeggen, maar handel niet naar hun werken.'<sup>23</sup> Waarom niet? Zelf handelen zij immers niet naar hun woorden.<sup>24</sup>

[4] Let op, mijn geliefden, nu komt het, nu wil ik uitleggen wie die grote vissen zijn. De Heer heeft gezegd: 'Wie één van die voorschriften, zelfs het geringste, opheft, zal de geringste worden geacht in het Rijk der hemelen.'<sup>25</sup> Hij zal daar wel zijn, maar als

de geringste. Maar wie de voorschriften onderhoudt en de mensen zo leert, zal groot geacht worden in het Rijk der hemelen.<sup>26</sup> Kijk, dat zijn nu die grote vissen aan de rechterkant gevangen. 'Wie ze onderhoudt, en de mensen zo leert',<sup>27</sup> betekent het goede doen en het goede leren. Niet door een slechte leefwijze uw eigen woorden ontkrachten. Omdat tegen mooie woorden dan een slecht leven getuigt. Dus wie de voorschriften onderhoudt en zo leert, zal groot geacht worden in het Rijk der hemelen.<sup>28</sup> Want de Heer vervolgt: 'Ik zeg u, dat u niet binnen zult gaan in het Rijk der hemelen als uw gerechtigheid die van de schriftgeleerden en farizeeën niet ver overtreft.'<sup>29</sup>

Hoe ziet u het Rijk der hemelen nu? Als het Rijk waarvan tegen die aan de rechterzijde wordt gezegd: 'Kom, gezegenden van mijn Vader en ontvang het Rijk.'<sup>30</sup> Als uw gerechtigheid die van de schriftgeleerden en farizeeën niet ver overtreft.<sup>31</sup> Wat houdt dat in? Denk eens terug aan de schriftgeleerden en farizeeën die op de leerstoel van Mozes hebben plaatsgenomen en over wie werd gezegd: Doe wat zij u zeggen, maar handel niet naar hun werken, want zelf handelen zij niet naar hun woorden.'<sup>32</sup> De gerechtigheid van de farizeeën bestaat dus in het wel zeggen maar niet doen. Uw gerechtigheid moet die van de schriftgeleerden en farizeeën ver overtreffen, zó dat u niet alleen goede dingen zegt, maar ook goed leeft.

[5] Is het nodig dat ik dat aantal van honderddrieënvijftig vissen nog eens ga uitleggen? U bent er toch al van op de hoogte. Op basis van het getal 17 kan een oplopende rij worden gevormd. Begin maar eens bij 1 en tel alles bij elkaar op tot en met 17. Dat wil zeggen:  $1 + 2 = 3$ ,  $3 + 3 = 6$ ,  $6 + 4 = 10$ ). Tel zo maar verder op tot 17. Dan krijgt u 153.

We hoeven ons alleen maar druk te maken over wat zeventien betekent. Want daar ligt de basis van honderddrieënvijftig. Wat die zeventien dan betekent? Wel, in de tien moet u de wet herkennen. Eerst zijn er tien voorschriften gegeven, die men de tien geboden noemt. De vinger Gods heeft ze op tafelen geschreven. In de tien moet u de wet herkennen, in de zeven de Heilige Geest. Want de Heilige Geest wordt in verband gebracht met het getal zeven. Daarom wordt in de wet de heiliging pas vermeld op de zevende dag.

God schier het licht.<sup>3</sup> Er staat niet: Hij heiligde het. God schiep het firmament.<sup>3</sup> Er staat niet: Hij heiligde het firmament. Hij scheidde het water van het land en beval de aarde gewassen voort te brengen.<sup>35</sup> Er staat niet: Hij heiligde haar. Hij schiep de maan en de sterren.<sup>36</sup> Er staat niet: Hij heiligde ze. Hij beval zwemmende en vliegende dieren uit de wateren voort te komen.<sup>37</sup> Er staat niet: Hij heiligde ze. Hij beval alle viervoetige dieren en alle reptielen uit de aarde voort te komen.<sup>38</sup> Er staat niet: Hij heiligde ze. Toen schiep Hij de mens.<sup>39</sup> Er staat niet: Hij heiligde hem. En zo kwam de zevende dag, waarop Hij rustte en die dag heiligde Hij.<sup>40</sup> Door zijn eigen rust heiligde God onze rust. Waar wij samen met Hem zonder einde zullen rusten, zal onze heiliging volkomen zijn. Want waarom zou God moeten rusten? Zeker niet omdat Hij vermoeid was van het werk. Als u iets met woorden teweegbrengt, wordt u toch ook niet moe? Als u iets beveelt en het gebeurt meteen, kunt u op uw plaats blijven staan en blijft u fit. God sprak een paar woorden, waarmee Hij het heelal schiep. Zou Hij dan ineens moe zijn?

[6] In het getal tien moet u dus de wet herkennen, in het getal zeven de Heilige Geest. De Geest moet verbonden worden met de wet. Want als u wel de wet aanvaardt, maar het zonder de hulp van de Geest moet stellen, vervult u niet wat u leest, vervult u niet wat u wordt opgedragen. En daar komt nog bij dat een mens onderworpen aan de wet,

als plichtverzaker wordt beschouwd. Laat de Geest erbij komen en helpen, dan gebeurt wat de wet opdraagt. Als de Geest ontbreekt, doodt de letter u.<sup>41</sup> Waardoor doodt de letter u dan? Door u tot plichtverzaker te maken.

En u kunt niet als excuus onwetendheid aanvoeren, want u ontving de wet. U leerde al wat u moest doen, onwetendheid is geen excuus, de Geest helpt u niet, u bent dus verloren. Maar wat heeft de apostel Paulus hierop te zeggen? 'De letter doodt, maar de Geest maakt levend.'<sup>42</sup> Hoezo, de Geest maakt levend?

Omdat de Geest ervoor zorgt dat de letter wordt vervuld, zodat ze niet kan doden. Zij zijn heilig, die door Gods gave de wet van God naleven. De wet kan verordenen, te hulp komen kan ze niet. De Geest komt erbij als helper. Dan wordt Gods gebod uitgevoerd, in vreugde en met plezier.

Velen leven de wet na uit vrees. Degenen die de wet naleven uit angst voor bestraffing, zouden liever willen dat wat ze vreesden, niet bestond. Maar mensen die de wet naleven uit liefde voor gerechtigheid, verheugen zich ook in de wet, omdat ze de wet niet als vijand hebben.

[7] Daarom zegt de Heer: 'Haast u het eens te worden met uw tegenpartij, zolang u nog met hem onderweg bent.'<sup>43</sup> Wie is uw tegenpartij? Het woord van de wet. Wat betekent 'onderweg'? Dit leven. Hoe kan het woord van de wet uw tegenpartij zijn? Als het zegt: 'U zult geen echtbreuk plegen',<sup>44</sup> en u wilt het toch. Het zegt: 'U zult het bezit van uw naaste niet begeren',<sup>45</sup> en u wilt andermans eigendom roven. Het zegt: 'Eer uw vader en uw moeder',<sup>46</sup> en u blijft uw ouders beledigen. Als de wet zegt: 'U zult geen vals getuigenis afleggen',<sup>47</sup> en u deinst niet terug voor een leugen. Wanneer u merkt dat het woord van de wet iets gebiedt en u handelt daar niet naar, is het uw tegenpartij.

U hebt er een lastige tegenstander aan. Laat het niet met u het gerechtsgebouw binnengaan. Leg het bij, zolang u nog met het woord van de wet onderweg bent.<sup>48</sup> God is aanwezig om u tot elkaar te brengen. Hoe brengt God u tot elkaar? Door vergiffenis van zonden te schenken en een geest van gerechtigheid in te geven om goede werken te kunnen doen. Wanneer u zich dus verzoent met uw tegenpartij dat wil zeggen met de tien geboden van de wet - zult u dankzij de Heilige Geest het getal zeventien bereiken. Op het moment dat u bij de zeventien aankomt, zal daarop de rij aangroeien tot honderddrieënvijftig: u zult aan zijn rechterhand zitten om gekroond te worden. Zorg ervoor dat u niet overblijft aan zijn linkerhand, dan zul u veroordeeld worden!

## **SERMO 252.1**

### **SPREKENDE FEITEN IN KLINKENDE TAAL**

[1] Op vele en verschillende manieren laat onze Heer Jezus Christus de verhevenheid van zijn God-zijn en de barmhartigheid van zijn mens-zijn in de Heilige Schriften zien. Zoals gewoonlijk doet Hij dat in verhulde taal en tekenen opdat in vervulling gaat: wie vraagt, ontvangt; wie zoekt, vindt; en wie aanklopt, wordt opengedaan.<sup>2</sup> Ook de evangelielezing van vandaag vraagt om een goed verstaander en zorgt voor geestelijke vreugde als men eenmaal verstaat. Let op, geëerde gelovigen. Wat leren we van de manier waarop de Heer zich aan zijn leerlingen heeft laten zien? Op welke manier legt de Heilige Schrift daar getuigenis van af? Hoe vertelt de evangelist Johannes het?

De leerlingen gingen namelijk door met vissen maar vingen de hele nacht niets.<sup>3</sup>

'sMorgens vroeg verscheen de Heer aan hen op de oever en vroeg of ze iets te eten hadden. Zij zeiden van niet.<sup>4</sup> Daarop sprak Hij: 'Werp de netten uit rechts van de boot, daar zult u iets vangen.'<sup>5</sup> Hij die zogenaamd was gekomen om te kopen, schonk voor niets heel veel weg, schonk rijkelijk uit het meer als had Hij het zelf geschapen.

Een groot wonder. Ze wierpen de netten meteen uit en vingen zoveel dat ze die door de hoeveelheid vis niet konden ophalen.<sup>6</sup> Een groot wonder inderdaad, maar als u in aanmerking neemt wie dit grote wonder heeft verricht, dan wekt het geen verbazing. Hij had toch al vele grotere wonderen verricht? Voor iemand die al voor zijn verrijzenis doden tot leven had gewekt, was het na de verrijzenis natuurlijk een kleinigheid ervoor te zorgen dat er vis werd gevangen.

Wij moeten het wonder zelf dus onderzoeken, wat het ons eigenlijk te zeggen heeft. Want Hij heeft er een goede reden voor om niet zonder meer te zeggen: 'Werp de netten uit', maar: 'Werp de netten aan de rechterkant uit.'<sup>7</sup> Verder behoorde het tot de opdracht van de evangelist om ook het aantal vissen te vermelden. En was het zijn opdracht om te zeggen: 'En hoewel het er zoveel waren' - dat wil zeggen zulke grote - 'scheurden de netten niet.'<sup>8</sup>

Met deze passage roept hij ons in herinnering dat de netten al eerder op verzoek van de Heer waren uitgeworpen, toen Hij zijn leerlingen uitkoos vóór zijn lijden.<sup>9</sup> Petrus, Johannes en Jakobus waren daarbij. Zij wierpen de netten uit, vingen ontelbaar veel vissen, en toen de ene boot vol was, wenkten ze de maats in de andere boot om hen te komen helpen. De twee boten werden gevuld met zo ontzaglijk veel vis - het verhaal speelt zich af vóór zijn verrijzenis - dat de netten scheurden. Waarom wordt in dat geval over geen enkel getal gerept? Waarom scheurden de netten toen wel en nu niet? Waarom werd toen niet gezegd dat ze de netten aan de rechterkant moesten uitwerpen terwijl Hij nu wel zegt: 'Werp de netten aan de rechterkant uit?'<sup>1</sup> Dat is absoluut niet zonder reden. De Heer deed dat niet voor niets. Gods Woord is Christus. Die spreekt niet alleen in klinkende taal tot de mensen maar ook in sprekende feiten.

[2] Wat dat onderscheid te betekenen heeft, is de vraag die ons voor ogen staat. Daar ga ik ik het met u over hebben, mijn geliefden. Toen ze bij de eerste visvangst de netten hadden uitgeworpen, vingen ze een ontelbare hoeveelheid vis en vulden daarmee twee boten. De netten scheurden.<sup>11</sup> Men wierp ze niet aan de rechterkant uit en er werd ook niet bij gezegd 'aan de linkerkant'. Het mysterie van die vangst wordt in onze tijd al vervuld. Het andere mysterie, het andere wonder verrichtte Hij niet zonder reden ná zijn verrijzenis. Toen hoefde Hij niet meer te sterven maar zou Hij voor altijd leven; niet alleen in zijn goddelijkheid - daarin is Hij nooit gestorven - maar ook in zijn lichaam, waarin Hij voor ons heeft willen sterven.

Niet voor niets vond dat eerste wonder dus vóór zijn lijden plaats, het tweede na zijn verrijzenis. Bij het eerste werd niet gezegd dat de netten aan de rechter- of aan de linkerkant moesten worden uitgeworpen, maar slechts: 'Werp de netten uit.'<sup>12</sup> Bij het tweede: 'Werp ze aan de rechterkant uit.'<sup>13</sup> Bij het eerste wonder wordt geen getal vermeld maar alleen een hoeveelheid, zo enorm, dat de twee boten bijna zonken.<sup>14</sup> Want dat staat er ook. Maar in de lezing van vandaag is zowel het aantal als de grootte van de vissen bekend. Bovendien scheurden de netten bij de eerste visvangst,<sup>15</sup> terwijl de evangelist in dit geval moet zeggen: 'En hoewel ze zo groot waren, scheurden de netten niet.'<sup>16</sup>

Zien wij dan niet, broeders en zusters, dat de netten het Woord van God voorstellen en het meer deze wereld, en dat allen die geloven, ingesloten worden in die netten? Als iemand misschien twijfelt aan deze interpretatie, moet u bedenken dat het de Heer zelf is geweest, die in een parabel heeft verteld wat Hij met dat wonder wilde laten zien.

Hij zegt immers: 'Het Rijk der hemelen lijkt op een sleepnet, dat in zee geworpen, vissen van allerlei soort bijeenbracht. Toen het vol was, trok men het op het strand; men zette zich neer om de goede vissen uit te zoeken en in manden te doen, de slechte echter werden weggeworpen. Zo zal het gaan op het einde van de wereld: de engelen zullen uittrekken om de slechten tussen de rechtvaardigen uit te zoeken en in de vuuroven te werpen. Daar zal geweest zijn en tandengeknars.'<sup>17</sup> De netten, in het meer uitgeworpen, blijken dus een beeld te zijn van het geloof. Is deze wereld soms geen zee waar de mensen elkaar als vissen verslinden? Of zijn het soms kleine stormen en golven van beproeving, die deining veroorzaken op die zee? Of zijn het kleine gevaren voor de opvarenden, ik bedoel voor de mensen die drijvend op het hout van het kruis het hemelse vaderland proberen te bereiken? De overeenkomst is wel bijzonder duidelijk.

[3] Laten wij, broeders en zusters, slechts ingaan op de vraag hoe het Woord Gods bij de eerste visvangst is uitgezonden over dit meer, dat betekent deze wereld in. De verrijzenis van de Heer duidt immers op het nieuwe leven, dat wij deelachtig zullen zijn als deze tijd hier voorbij is. Het Woord van God is in deze door golven woelige, door stormen gevaarlijke en door schipbreuk zware tijd gezonden. Het ving zovelen dat er twee boten mee werden gevuld.<sup>18</sup>

Wat die boten zijn? Twee volken. Voor die twee volken is de Heer de hoeksteen geworden, als voor twee muren uit verschillende richtingen, om ze met elkaar te verbinden.<sup>19</sup> Het volk van de Joden komt immers uit een totaal andere traditie dan het volk van de heidenen, dat afgoden vereert. Het volk van de Joden komt uit de besnijdenis, het volk van de heidenen uit de voorhuid. Beide volken komen wel uit verschillende richtingen, maar worden verbonden in de hoeksteen. Want nooit kunnen muren een hoek vormen als ze niet uit verschillende richtingen komen. In Christus zijn beide volken dus tot eensgezindheid gebracht, geroepen uit de Joden die dichtbij waren en uit de heidenen die veraf waren.<sup>20</sup>

De Joden waren dichtbij - zij vereerden de ene God immers al. Let op wat ze deden toen ze in Christus gingen geloven: wat ze hadden, verkochten ze en ze legden de opbrengst van hun landgoederen voor de voeten van de apostelen neer. Aan ieder werd daarvan uitgedeeld naar ieders behoefte.<sup>21</sup> Ze werden verlost van de lastige plichten van deze wereld en volgden Christus met nauwelijks belaste schouders. Hun schouders droegen een licht juk.<sup>22</sup> Door de hoeksteen te omvatten zijn ze van dichtbij tot vrede gebracht. Ook het volk der heidenen kwam, maar van verre. Het kwam uit eigen beweging naar dezelfde steen en in vrede voegde het zich erbij.

Op die twee volken duiden de twee boten. En ze werden met zo'n grote hoeveelheid vis gevuld dat ze bijna zonken.<sup>23</sup> Wij lezen immers ook dat zich onder de gelovigen die vanuit het Jodendom kwamen, letterknechten opwierpen, die druk uitoefenden op de kerk en de apostelen probeerden te beletten het evangelie aan de heidenen te verkondigen. Ze zeiden dat Christus alleen maar tot de besneder was gezonden en dat de heidenen - als ze het evangelie wilden ontvangen - zich moesten laten besnijden.<sup>24</sup> Daarom werd de apostel Paulus, die naar de heidenen gezonden was, een voorwerp van haat voor de gelovigen uit de Joden - toen hij waarheid verkondigde. De apostel wilde immers dat het volk van de heidenen, hoewel uit een andere richting afkomstig, toch de hoek zou halen waar hechte vrede was.<sup>25</sup> Omdat de vleselijke mensen de besnijdenis als voorwaarde stelden, behoorden ze niet tot het getal der geestelijke mensen.<sup>26</sup> Omdat de tijd van de tekens voorbij was, zagen de vleselijke mensen niet meer dat Hij voor hen gekomen was, Hij die door het licht van zijn aanwezigheid de schaduwen wilde verjagen.<sup>27</sup> Maar toch brachten ze, omdat ze rellen schopten, het

schip door hun hoeveelheid om zo te zeggen tot zinken

[4] Laten wij ook aan de boot van de heidenen een nadere beschouwing wijden. Laten wij zien of er in de kerk niet zo'n grote menigte bijeen is gebracht, dat daar de graankorrels nauwelijks te zien zijn tussen zo'n massa kaf. Hoeveel rovers, hoeveel dronkaards, hoeveel kwaadsprekers en hoeveel theaterbezoekers.<sup>28</sup> Is het immers niet zo dat dezelfde mensen die de kerken vullen, ook de theaters vullen? En om maar rellen te kunnen schoppen, zoeken ze in de kerken hetzelfde als ze gewoonlijk in de theaters zoeken. En doorgaans verzetten ze zich als er iets van geestelijke aard wordt gezegd of bevolen. Ze strribbelen tegen, ze laten zich leiden door het vlees en bieden weerstand aan de Heilige Geest. Daarvan beschuldigde Stefanus ook de Joden.

Heb ik niet ooit in die stad ondervonden, broeders en zusters - u herinnert zich dat net zo goed als ik, geëerde gelovigen - hoe gevaarlijk het voor mij werd toen God de drinkgelagen uit de basilica uitbande? De boot ging door die rel van vleselijke mensen toch bijna met ons allen ten onder?<sup>29</sup> Waardoor zou het anders gebeurd zijn dan door het reeds genoemde ontelbare aantal vissen?

Verder staat er ook dat de netten scheurden.<sup>30</sup> De gescheurde netten willen zeggen dat er ketterijen en schisma's ontstonden. Het kan dan wel zijn dat de netten alle vissen insluiten, maar ongeduldige vissen die niet tot het voedsel van de Heer willen komen, steken de kop op - waar ze maar kunnen - scheuren het net en gaan er vandoor. En de netten worden wel over de hele wereld uitgeworpen, maar de vissen die scheuren maken, doen dat in bepaalde gebieden. De Donatisten hebben scheuringen veroorzaakt in Afrika, de Arianen in Egypte, de photinianen in Pannonië, de cataphrygiërs in Phrygië en de manicheeërs in Perzië.<sup>31</sup> Op hoeveel plaatsen is het sleepnet gescheurd! En toch brengt het de vissen die het insluit, op het strand.

Het brengt ze wel op het strand, maar toch niet de vissen die de netten scheurden? Alle slechte exemplaren gaan er vandoor. Enkel en alleen slechte gaan er vandoor, maar zowel goede als slechte blijven er over. Waarom wordt het sleepnet anders met én goede én slechte vissen op het strand getrokken, zoals de Heer in de parabel vertelt?<sup>32</sup>

[5] Er is hier enige overeenkomst met een dorsvloer, wanneer er wordt gedorst.<sup>33</sup> Er is kaf en er is koren. Maar wanneer men zijn aandacht vestigt op de dorsvloer, kan men toch niet gemakkelijk iets anders zien dan kaf. Men moet goed kijken om het koren van het kaf te kunnen onderscheiden. Van alle kanten waait de wind over de dorsvloer. Maar tijdens het dorsen staat het koren toch niet eerder aan de wind bloot dan wanneer het wordt opgenomen om te worden gewand.

Laat ik een voorbeeld geven: de wind waait van deze kant en neemt het kaf op. Daarna waait hij weer terug, en neemt het kaf op naar de andere kant. Van alle kanten neemt hij het kaf op en blaast het de heg, de doornstruiken in, of waarheen ook maar. De wind kan alleen kaf meevoeren, het koren kan hij niet van zijn plaats krijgen. Maar blijft er alleen maar tarwe op de dorsvloer achter als de windvlagen van alle kanten het kaf hebben opgenomen? Nee. Er blijft zowel kaf als koren achter. Wanneer verdwijnt alle kaf? Zo gauw de Heer zijn dorsvloer komt reinigen met de wan in zijn hand en het koren komt opslaan in de schuur. Het kaf zal Hij in onblusbaar vuur verbranden.<sup>34</sup>

Geëerde gelovigen, wees nog aandachtiger bij wat ik nu ga zeggen. Soms waait de wind die het kaf van de dorsvloer opneemt, door de heg waarin het kaf vast is blijven zitten, het kaf terug en blaast het weer de dorsvloer op.

Laat ik een voorbeeld geven. Iemand die tot de katholieke kerk behoorde, werd

beproefd omdat hij in moeilijkheden zat. Hij zag dat hij bij de donatisten materiële steun kon vinden in zijn zaak. Men zei tegen hem: 'U zult geen steun vinden als u zich niet bij ons aansluit.' De wind woei en blies hem met kracht in de doornstruiken. Als hij bijgeval weer iets in de wereld te doen krijgt wat hij alleen maar als lid van de katholieke kerk kan volbrengen, wordt hij door de wind, die als het ware van de andere kant van de heg waait, naar de dorsvloer van de Heer teruggeroepen. Hij let er niet op waar hij is, maar waar hij zijn eigen zaken het gemakkelijkst kan afwikkelen.

[6] Diegenen, broeders en zusters, die in de kerk materieel gewin zoeken en zichzelf niet voorhouden wat God belooft - want hier op aarde zijn beproevingen, gevaren en moeilijkheden, maar Hij belooft eeuwige rust en het samenzijn met de heilige engelen na onze tijdelijke inspanningen - diegenen die zichzelf dat niet voorhouden, maar in de kerk materieel gewin zoeken, zijn kaf- of ze zich nu wel of niet op de dorsvloer bevinden. Wij zijn helemaal niet blij met hen, en we paaien hen niet met nietszeggende complimentjes. Goed aan hen is, dat ze koren kunnen worden. Want het verschil tussen het echte kaf en die vleselijke mensen is, dat het kaf geen vrije wil heeft, terwijl God de mens wel een vrije wil heeft geschonken. Als de mens wil, wordt hij, gisteren nog kaf, vandaag koren. Als hij zich afwendt van het Woord Gods, wordt hij vandaag nog kaf. En men hoeft zich maar om één ding druk te maken: hoe treft God de mensen aan bij de laatste wanning?

[7] Richt nu uw aandacht, broeders en zusters, op de kerk van later, waarnaar de honderddrieënvijftig vissen verwijzen, zalig, groot en verborgen als ze is. Hoe de kerk nú is, hebben we gehoord, dat weten we en dat kunnen we zien. Hoe ze er in de toekomst uit zal zien, kunnen we alleen lezen in profetische woorden, ervaren hebben we het tot nu toe nog niet. Toch staat het ons vrij om ons op de toekomstige kerk te verheugen, hoewel wij haar nog niet echt zien.

Bij de eerste visvangst moest de vangst zowel uit goede als uit slechte mensen bestaan, daarom werden de netten niet alleen aan de rechter- maar ook aan de linkerkant uitgeworpen.<sup>35</sup> Werde erbij gezegd 'aan de rechterkant' dan werden de slechte mensen niet inbegrepen, werd erbij gezegd 'aan de linkerkant' dan werden de goede mensen niet inbegrepen. De netten werden aan beide zijden uitgeworpen, omdat zowel goede als slechte mensen gevangen moesten worden. Zowel zondaars als rechtvaardige mensen werden gevangen, zoals wij besproken hebben.

Maar volgens de visvangst uit de lezing van vandaag, waar het nu al gaat om de toekomstige kerk - in het heilige Jeruzalem natuurlijk, waar de harten van alle stervelingen zichtbaar zullen zijn - hoeven we niet bang te zijn dat iemand die slecht is, de kerk binnengaat. Zo iemand zal daar immers de sluwheid van zijn doortrapte hart niet met de huid van zijn sterfelijkheid kunnen bedekken. Dan komt de Heer namelijk. Daarom geeft Hij na zijn verrijzenis, wanneer Hij niet meer zal sterven, de opdracht om de netten aan de rechterkant uit te werpen.<sup>36</sup> Zo gebeurt wat de apostel Paulus zegt: 'Zodra de Heer komt, zal Hij wat in het duister verborgen is, aan het licht brengen en openbaar maken wat in de harten omgaat. Dan zal ieder van God de lof ontvangen die ieder toekomt',<sup>37</sup> omdat de gedachten van het hart die nu bedekt zijn, openbaar gemaakt worden. Dan zullen daar alleen goede mensen zijn, de slechte zullen verdreven worden, want de netten worden aan de rechterkant uitgeworpen,<sup>38</sup> zodat men er geen zondaars in kon vangen.

[8] En waarom honderddrieënvijftig vissen? Zo weinig heiligen zullen er toch niet zijn? Als wij de heiligen tellen, niet gewoon alle gelovigen die in een goed leven het

lichaam verlieten, maar uitsluitend en alleen de martelaren, en als we de martelaren die op één dag gedood zijn, bij elkaar tellen, komen we op duizenden mensen met een martelaarkrans. We moeten dus zeker uitzoeken wat de honderddrieënvijftig vissen betekenen.

Wat wil 50 zeggen? In dat getal, in 50, ligt een symbolische betekenis opgesloten, omdat 3 maal 50 150 oplevert. Het getal 3 lijkt te zijn toegevoegd om ons erop te wijzen van welke vermenigvuldiging 153 het produkt is. Alsof er gezegd werd: deel 150 door 3. Werd er gezegd 152, dan zouden we, op aanwijzing van het getal dat erbij is gekomen, het ontbinden in 2 maal 75. Want het produkt van 2 en 75 is 150. Het toegevoegde getal 2 zou dan inderdaad een tweedeling aangeven. Als er gezegd werd 156, dan zou het quotiënt 25 moeten zijn: iso gedeeld door 6. In ons geval moeten we, omdat er sprake is van 153, het ronde getal iso delen door 3. Want 150 gedeeld door 3 is 50. Kortom, onze hele beschouwing moet om het getal 50 draaien.

[9] Zijn dat niet juist de vijftig dagen die we nu vieren? Niet zonder reden, geliefde broeders en zusters, houdt de kerk vast aan de gewoonte van een oude traditie om in deze vijftig dagen het alleluja te zeggen. Want alleluja betekent 'lof aan God'. Voor ons zwoegers betekent dat het werk van onze rust. Wanneer wij na ons zwoegen die rust zullen bereiken, zal onze enige bezigheid het loven van God zijn, ons werk zal dan het alleluja zijn. Wat alleluja betekent? 'Loof de Heer'. Wie, buiten de engelen, kan God loven zonder te kort te schieten? Zij kennen geen honger, geen dorst, geen ziekte en geen dood.

Ja, ook wij hebben het alleluja uitgesproken: vanmorgen is het hier gezongen en omdat we al aanwezig waren, hebben we het alleluja even tevoren uitgesproken. Een vleugje van de geur van Gods lof en de genoemde rust bereikt ons wel, maar we voelen voornamelijk de last van de sterfelijkheid. Want door het spreken worden we moe. We willen onze ledematen weer op krachten laten komen. Als het alleluja aanhoudend wordt gezegd, dan is de lof van God een last voor ons vanwege onze lichamelijke inspanning. Na deze tijd, na het zwoegen, zal het alleluja-zeggen er wel zijn zonder onderbreking, in al zijn volheid.

Wat moeten we dus doen, broeders en zusters? Laten we het alleluja zeggen zolang we kunnen, om te verdienen het voor altijd te zeggen. Daar is het alleluja ons eten, ons drinken en het werk van onze rust. Daar zal het alleluja - de lof aan God - de volkomen vreugde zijn. Wie kan immers loven zonder ophouden? Alleen degene die kan genieten zonder er genoeg van te krijgen. Hoeveel kracht moet de geest niet herbergen, hoeveel onsterfelijkheid en volharding moet er niet huizen in het lichaam om de aandacht van de geest niet te laten verslappen bij het beschouwen van God én om de ledematen het niet te laten begeven tijdens het voortdurend loven van God?

[10] Welke verborgen betekenis schuilt er in de vijftig dagen die we vieren? De Heer was na zijn verrijzenis veertig dagen samen met zijn leerlingen, zoals de Handelingen van de Apostelen getuigen.<sup>39</sup> Na veertig dagen steeg Hij ten hemel<sup>40</sup> en op de tiende dag nadat Hij was opgestegen, zond Hij de Heilige Geest. Vervuld van de Geest begonnen de apostelen en allen die bijeengekomen waren, in vreemde talen te spreken en de grote daden te verrichten waarover wij lezen en die wij gelovig aanvaarden, terwijl zij met grote vrijmoedigheid het Woord Gods verkondigden.<sup>41</sup> Hij bracht veertig dagen op aarde door bij de leerlingen en vóór zijn lijden heeft Hij veertig dagen gevestigd.<sup>42</sup> Buiten de Heer, Mozes<sup>43</sup> en Elia<sup>44</sup> vindt u geen ander die veertig dagen heeft gevestigd. De Heer staat voor het evangelie, Mozes voor de wet en Elia voor de profeten, omdat het evangelie het getuigenis heeft uitgaande van de wet en de profeten. Daarom stond onze Heer Jezus ook op de berg tussen Mozes en Elia toen Hij

zijn heerlijkheid wilde tonen.<sup>45</sup> Hijzelf stond stralend in het midden op de ereplaats, de wet en de profeten stonden links en rechts als getuigen.

Het getal 40 duidt op deze tijd van zwoegen in het voorbijgaande bestaan, omdat het wil zeggen dat de wijsheid ons hier voor een korte tijd is toebedeeld. Hiervan verschilt het aanschouwen van de onsterfelijke wijsheid, want dat is zonder einde en niet tijdelijk. Zo zijn de aartsvaders hier geweest en weer van hier heengegaan. Zij waren ons voor korte tijd gegeven. Daarmee zeg ik niet dat ze voor korte tijd leefden. Ze leven immers voor altijd, en wel samen met God, maar het woord van de wijsheid hebben ze slechts tijdelijk uitgedeeld. Want ze spreken niet op dit moment hier, maar wat ze gezegd hebben, is opgeschreven en wordt in de tijd gelezen. De profeten kwamen op hun tijd en gingen weer heen.

De Heer kwam op zijn tijd. Want nooit deed Hij afstand van zijn altijd aanwezige heerlijkheid. Nooit gaf Hij, waar zijn plaats ook mag zijn, zijn goddelijkheid op, maar zoals in het evangelie staat: 'Hij was in de wereld; de wereld was door Hem geworden en toch erkende de wereld Hem niet. Hij kwam in het zijne maar de zijnen aanvaardden Hem niet.'<sup>46</sup>

Op welke wijze was Hij hier en op welke wijze kwam Hij hier? Hij was hier altijd al in verhevenheid en Hij kwam als mens. Omdat Hij als mens in het vlees kwam, verschaftte Hij ons voor een korte tijd wijsheid: door de wet voor een korte tijd, door de profeten voor een korte tijd, en door de geschriften van het evangelie voor een korte tijd. Wanneer het einde der tijden is aangebroken, zullen we de wijsheid zien zoals ze werkelijk is. Zij brengt ons op het getal 10. Het getal 7 duidt immers op de schepping, omdat God zes dagen heeft gewerkt en op de zevende dag uitrustte van zijn werken.<sup>47</sup> En het getal 3 wijst op de Schepper: Vader, Zoon en Heilige Geest. Volmaakte wijsheid is: op eerbiedige wijze de schepping onderwerpen aan de schepper, de Maker onderscheiden van het maaksel, de kunstenaar van zijn werken. Wie de werken en de kunstenaar door elkaar haalt, verstaat noch de hand noch de meester. Wie ze wel onderscheidt, wordt vervuld van wijsheid. Dat is het getal 10 de volheid van de wijsheid.

Maar de wijsheid wordt tijdelijk toegekend en omdat het getal 4 een teken is van het tijdelijke, levert 4 maal 10 het getal 40 op. Ook het jaar wordt gekenmerkt door vier elkaar afwisselende seizoenen: lente, zomer, herfst en winter; en in de jaarcyclus verschijnt het duidelijkst de vierdeling in de tijd. De Schrift vermeldt ook vier windrichtingen.<sup>48</sup> Het evangelie, dat ons in de tijd wordt uitgedeeld, draait om vier verhalen. En dan is er nog de katholieke kerk zelf, die vier wereld-delen<sup>49</sup> bestrijkt. Met de 4 levert de 10 van de wijsheid het getal 40 op.

[11] Daarom hebben Christus, Mozes en Elia veertig dagen gevast, om aan te geven dat in de aardse tijd afstand nemen van de hang naar vergankelijke zaken noodzakelijk is. Dit is waar het voortdurend vasten over een periode van zoveel dagen - veertig - naar verwijst. Daarom werd ook Israël veertig jaar lang door de woestijn geleid voordat het volk het land van de belofte binnentrok om er te heersen.<sup>50</sup>

Zo worden ook wij in dit leven waarin wij aan zeer zware zorgen, aan angst en aan het gevaar van beproeving worden blootgesteld, voor een vastgestelde tijd geleid als door een woestijn. Wanneer we het getal 40 op een goede manier hebben volgemaakt, dat wil zeggen wanneer we in de ons toegemeten tijd goed hebben geleefd, wandelend op de weg van Gods geboden, dan zullen we als loon die bewuste denarie van de gelovigen ontvangen: een tientje. Want ook de Heer gaf, toen Hij arbeiders huurde voor zijn wijngaard, een denarie als loon.<sup>51</sup> Hij gaf iedereen een denarie, zowel de mensen die Hij 'sochtends had aangenomen, als degenen die Hij midden op de dag en

tegen de avond had aangenomen, iedereen kreeg een denarie.<sup>52</sup> Want ieder die vanaf het begin van zijn leven gelovig is, zal een denarie, een tientje krijgen.

Die denarie is de wijsheid om onderscheid te kunnen maken tussen schepper en schepsel. De gelovige zal haar niet meer in het tijdelijke bestaan ontvangen, maar in het eeuwige aanschouwen. Om dus ten volle te kunnen genieten van de schepper, moet u de schepper prijzen om de schepping. Maar kwam iemand tot het geloof als jongeman en was u in een vroegere levensperiode niet gelovig, ook dan zal u een denarie ontvangen. Geloofde iemand echter als grijsaard en werd u pas tegen het einde van de dag - als het ware te elfder ure - gehuurd voor de wijngaard, ook dan zal u een denarie ontvangen.

Daarom moet u bij het getal 40, op een goede manier volgemaakt, het loon van een denarie, een tientje optellen. De som zal 50 zijn, omdat dit getal slaat op de kerk in de toekomst waar God altijd zal worden geprezen. Deze 50 moet echter nog met 3 vermenigvuldigd worden, omdat iedereen geroepen is in naam van de Drievuldigheid om in het getal 40 goed te leven en een tientje te ontvangen. De uitkomst is 150. Tel daar het mysterie van de Drievuldigheid bij op en u krijgt honderddrieënvijftig: het aantal vissen gevangen aan de rechterzijde. Onder dat aantal vallen talloze duizendtallen heiligen. Vandaar dat er geen slechte mensen zullen worden weggeworpen: die zullen daar niet zijn. Door geen enkel schisma zullen de netten - banden van eenheid en harmonie - scheuren.

[12] Naar mijn idee heb ik een groot mysterie voldoende uiteengezet. U weet dat het onze taak is om in de veertigdagentijd goede werken te verrichten ten einde de Heer in de vijftigdagentijd te prijzen. Daarom vierden we de veertig dagen vóór de paaswake met zwoegen, vasten en onthouding, omdat ze naar het huidige bestaan verwijzen. Na de verrijzenis van de Heer moeten we de teugels van het vasten echter vierden, omdat de vijftig dagen erna de eeuwigdurende vreugde betekenen. Ze zijn het nog niet, maar verwijzen ernaar. De zaak is verborgen in het mysterie, broeders en zusters, en is nog niet zichtbaar voltooid. Want met het vierden van het paasfeest wordt de Heer niet echt gekruisigd. Maar zoals onze jaarlijkse viering naar gebeurtenissen uit het verleden verwijst, zo verwijst zij ook naar toekomstige die nog niet zijn gebeurd. In deze vijftigdagentijd worden daarom de teugels van het vasten losgemaakt.<sup>53</sup> Het getal van deze dagen slaat op de toekomstige rust.

Zie er wel op toe, broeders en zusters, dat u zich niet in overmatige drankzucht te buiten gaat aan de wijn, door deze dagen niet spiritueel te willen vierden. Verlies niet uw aanspraak op wat deze dagen betekenen: in eeuwigheid met de engelen feest vierden. Misschien zal iemand die ik van dronkenschap beticht, zeggen: 'U hebt ons uitgelegd dat deze dagen staan voor de eeuwige vreugde, u hebt ons ervan door-drongen dat deze tijd een voorbode is van de hemelse vreugde der engelen. Had ik mezelf dan niet te goed moeten doen?' Ja, deed u zich maar te goed en deed u zichzelf maar geen kwaad aan. Want als u de tempel van God zult zijn, dan betekent deze tijd vreugde voor u. Mocht u echter de tempel van God bezoedelen met uw dronkenschap, dan klinken de woorden van de apostel Paulus tot u: 'Als iemand de tempel van God te gronde richt, zal God hem te gronde richten.'<sup>54</sup>

U, geliefde broeders en zusters, laat dit in uw harten gegrift staan: een mens die er heel weinig van begrijpt maar heel goed leeft, is beter dan een mens die er veel van begrijpt maar niet goed leeft. De volmaaktheid en volkomen zaligheid bestaan erin dat ieder snel begrijpt en goed leeft. Maar mocht iemand in beide opzichten tekortschieten, dan is goed leven beter dan snel begrijpen. Want wie goed leeft, verdient het om meer te begrijpen. Wie slecht leeft, zal zelfs wat hij begrijpt, verliezen.

Zo staat geschreven: 'Want aan ieder die heeft, zal gegeven worden, maar wie niet heeft, hem zal nog ontnomen worden, zelfs wat hij denkt te hebben.'<sup>55</sup>

### **SERMO 253.1**

#### **IN UW HART IS HIJ TOT MEER IN STAAT**

[1] We hebben vandaag het evangelie van de heilige apostel Johannes, dat het evangelie volgens Johannes wordt genoemd, afgerond met het verhaal over de manier waarop de Heer na de verrijzenis aan zijn leerlingen is verschenen. Verwijtend sprak Hij tot de apostel Petrus, een opschepper, een loochenaar. De Heer zei in levende lijve tot Petrus na het overwinnen van de dood: 'Simon, zoon van Johannes' - want zo werd Petrus genoemd-, 'hebt u Mij lief?'<sup>2</sup> Petrus antwoordde, wat hij in zijn hart droeg. Als Petrus antwoordde wat hij in zijn hart droeg, waarom stelde de Heer, die in het hart kon zien, deze vraag dan? Trouwens, ook Petrus zelf was verbaasd en hoorde met tegenzin de vraag van de Heer aan, die - zo wist hij - het antwoord al kende.

Een eerste maal werd gezegd: 'Hebt u Mij lief?' Het antwoord luidde: 'U weet, Heer, dat ik U bemin.'<sup>3</sup> Een tweede maal: 'Hebt u Mij lief?' 'Heer, U weet alles, U weet dat ik u liefheb.'<sup>4</sup> Voor de derde keer werd de vraag gesteld. Nu werd Petrus bedroefd.<sup>5</sup> Wat bedroeft u, Petrus.<sup>6</sup> Dat u tot driemaal toe 'ik bemin U' antwoordt? Bent u vergeten dat u driemaal uw vrees hebt getoond?<sup>7</sup> Láát de Heer u toch vragen stellen. Hij die u de vragen stelt, is de dokter: wat hij vraagt, dient tot genezing. Laat tegenzin u niet aantasten. Wacht maar af. Het getal van de liefde wordt volgemaakt om het getal van de verloochening weg te strepen.

[2] Telkens weer, tot drie keer toe in de ondervraging, vertrouwt de Heer Jezus toch zijn lammeren toe aan Petrus, die 'ik bemin U' antwoordt. De Heer Jezus zegt: 'Weid mijn lammeren, weid mijn schapen,'<sup>8</sup> alsof Hij wil zeggen: 'Wat heb Ik aan de bekentenis dat u Mij bemint? Toon die liefde van u in mijn schapen. Wat geeft u Mij met de bekentenis dat u Mij bemint? Ik was het toch, die u in de gelegenheid stelde Mij lief te hebben? Maar u kunt uw liefde voor Mij laten blijken, u kunt haar in praktijk brengen: weid mijn lammeren.'

En zoals de lammeren van de Heer geweid moesten worden, zo moesten ook de schapen - voor een zo hoge prijs verworven - met evenveel liefde geweid worden. In het volgende heeft Hij laten zien met hoeveel liefde. Nadat Petrus had beleden zijn Heer lief te hebben - daarmee was het vereiste getal van het drievoudige antwoord volgemaakt - en nadat de schapen van de Heer aan hem waren toevertrouwd, kreeg hij te horen over het lijden dat hem te wachten stond.<sup>9</sup> Hiermee gaf de Heer te kennen dat de mensen aan wie Hij de schapen toevertrouwde, zoveel van de schapen moesten houden, dat zij bereid zouden zijn voor hen te sterven. Johannes zegt hetzelfde in zijn brief aldus: 'Zoals Christus voor ons zijn leven heeft gegeven, zo moeten ook wij het leven geven voor onze broeders en zusters.'<sup>10</sup>

[3] Met een arrogante zelfoverschatting dus had Petrus de Heer geantwoord met de woorden: 'Mijn leven zal ik voor U geven.'<sup>11</sup> De krachten waarmee hij zijn belofte gestand kon doen, had hij nog niet ontvangen. Om dat te kunnen doen wordt hij nu pas vervuld van liefde. Daarom wordt hem gevraagd: 'Heb u Mij lief?'<sup>12</sup> Hij antwoordt: 'Ik heb U lief, omdat alleen de liefde dat kan volbrengen.

Hoe zit dat dan, Petrus, waarvoor was u bevreesd toen u 'Nee' zei.<sup>13</sup> Wat u eigenlijk vreesde, was dit: te sterven. De Levende die u dood hebt gezien, spreekt u aan. Wees

niet bang meer voor de dood. Die is overwonnen in Hem, wiens dood u vreesde. Hij hing aan het kruis,<sup>14</sup> vastgenageld, af de geest,<sup>15</sup> werd doorboord met een lans<sup>16</sup> en in een graf gelegd. <sup>17</sup> Daarvoor was u bevreesd toen u 'Nee' zei. U was bang hetzelfde te moeten ondergaan en met uw angst voor de dood hebt u tegen het leven 'Nee' gezegd. Begrijp dan toch: toen u vreesde te sterven bent u gestorven. Want Petrus is gestorven door 'Nee' te zeggen, maar verzezen door te wenen.

Waarom zegt Jezus daarna tegen hem: 'Volg Mij'?<sup>18</sup> Hij wist dat dit het juiste moment voor Petrus was. Want als u het zich herinnert of, laat ik mij beter uitdrukken: omdát degenen die het gelezen hebben, het zich nog herinneren - de mensen die het gelezen hebben<sup>19</sup> maar het zich niet meer herinneren, moeten eraan herinnerd worden en daarnaast moeten de mensen die het niet gelezen hebben, ervan op de hoogte gebracht worden... Petrus had gezegd: 'Ik zal U volgen waar U ook heen gaat.'<sup>20</sup> Daarop zei de Heer tot hem: 'Nu kunt u Mij niet volgen, later wel.'<sup>21</sup>

'Nu kunt u het nog niet,' zei de Heer. 'U belooft het wel, maar Ik zie uw krachten, Ik zie uw hart bonzen en Ik zeg u, zieke, waar het op staat: Nu kunt u Mij niet volgen.' Maar deze doktersverklaring houdt geen ontmoediging in. De Heer voegde eraan toe: 'Later wel.'<sup>22</sup> Dan zult u gezond zijnen volgen.' Nu, nu Hij ziet wat er omgaat in Petrus' hart en het geschenk ziet dat de liefde aan Petrus' ziel heeft gegeven, nu pas zegt Hij tot Petrus: 'Volg Mij.'<sup>23</sup> Zeker, Ik heb zelf gezegd: U kunt het nog niet,<sup>24</sup> maar op dit moment zeg ik: Nu moet u Mij volgen.

[4] Er is echter een probleem gerezen waar we niet omheen kunnen. Toen de Heer tegen Petrus zei: 'Volg Mij', keek Petrus om naar de leerling van wie Jezus veel hield<sup>26</sup> - naar Johannes zelf, de schrijver van dit evangelie - en hij zei tot de Heer: 'Heer, wat dan met hem? 7 Ik weet dat U hem liefheeft. Hoe zit het, zal ik U volgen maar hij niet?' De Heer antwoordde: 'Al wil Ik hem laten blijven tot Ik kom, u moet Mij volgen.'<sup>28</sup> En dezelfde evangelist, over wie gezegd wordt: 'Al wil Ik hem laten blijven tot Ik kom',<sup>29</sup> gaat verder en voegt zijn eigen woorden in het evangelie toe: 'Zo ontstond door deze uitspraak onder de broeders het gerucht dat die leerling niet zou sterven.'<sup>30</sup> En om die misvatting uit de weg te ruimen, voegt hij toe: 'Maar Jezus heeft niet gezegd dat hij niet zou sterven', enkel: 'Al wil Ik hem laten blijven tot Ik kom, u moet Mij volgen.'<sup>31</sup> Deze misvatting, waarin verondersteld werd dat Johannes niet zou sterven, neemt Johannes zelf weg in het vervolg van zijn eigen verhaal. En opdat aan deze misvatting geen geloof wordt gehecht, zegt hij: 'Dat heeft de Heer niet gezegd, Hij zei iets anders.'<sup>2</sup> Maar waarom Jezus dat andere heeft gezegd, verklaart Johannes niet. Hij laat het aan ons over aan te kloppen om te zien of ons althans wordt opengedaan.<sup>33</sup>

[5] Voor zover de Heer het mij wil geven, voor zover ik het overzie - mensen die meer in hun mars hebben, zien dat duidelijker -, kan dit probleem naar mijn idee op twee manieren opgelost worden: de Heer doelde op het lijden van Petrus of op het evangelie van Johannes.

Gaan we uit van het lijden, dan betekent 'Volg Mij', <sup>34</sup> lijd voor Mij, lijd wat Ik geleden heb, omdat Christus is gekruisigd en Petrus ook. Ook Petrus heeft de spijkers gevoeld en de kruisiging ondergaan. Johannes echter heeft niets hiervan ervaren, hetgeen overeenstemt met: 'Al wil Ik hem laten blijven.'<sup>35</sup> Hij mag zonder verwonding, zonder kruisiging inslapen en Mij verwachten. 'U moet Mij volgen',<sup>36</sup> wil dan zeggen: 'Doorsta wat Ik geleden heb, Ik vergoot mijn bloed voor u, doet u dat nu voor Mij.' Dat is één manier waarop u deze uitspraak 'Al wil Ik hem laten blijven tot Ik kom, u moet Mij volgen'<sup>37</sup> kunt verklaren: Ik wil niet dat hij moet lijden, u

moet lijden.

Maar gelet op de strekking van het evangelie van Johannes kan men de uitspraak ook zo opvatten, dat Petrus en ook anderen wel over de Heer schreven, maar dat hun geschriften zich meer bezighouden met het mens-zijn van de Heer. Christus de Heer is immers God en mens. Wat is de mens? Ziel en lichaam. Dus wat is Christus? Woord, ziel en lichaam. Maar wat voor een ziel? Dat vraag ik omdat ook dieren een ziel hebben. Woord, redelijke ziel<sup>38</sup> en lichaam, dit geheel is Christus.

Aan het God-zijn van Christus wordt in de brieven van Petrus wel enige aandacht besteed, maar in het evanelie van Johannes overheerst dat sterk. 'In het begin was het Woord,' <sup>9</sup> zegt Johannes. De wolken, sterren, engelen en de hele schepping overstijgt hij en komt uit bij het Woord, waardoor alles gemaakt is. 'In het begin was het Woord, en dit was in het begin bij God. Alles is door Hem gemaakt.'<sup>40</sup> Wie kan dat inzien, wie kan dat denken, wie kan dat naar behoren in zich opnemen en verkondigen zoals het moet? Dat kunnen we pas goed begrijpen wanneer Christus gekomen is. 'Al wil Ik hem laten blijven tot Ik kom.'<sup>41</sup> Ik heb het naar vermogen uitgelegd, Hij is tot meer in staat in uw hart.<sup>42</sup>

## **SERMO 256.1**

### **ZING EN LOOP DOOR**

[1] Het heeft de Heer onze God behaagd dat ook ik hier zelf voor u mag staan, om samen met u, mijn geliefden, het alleluja te zingen voor de Heer. Alleluja betekent in onze taal 'Loof de Heer'. Laten wij de Heer loven, broeders en zusters, in leven en werken, met hart en ziel, in woord en daad. De Heer wil immers dat wij het alleluja zó voor Hem zingen, dat er in ons wanneer wij Hem loven, geen sprake is van tweedracht. Laat dus vooral ons leven met onze werken overeenstemmen en wat we zeggen met wat we denken. Ik bedoel: laat onze woorden overeenstemmen met onze daden. Dan kunnen we misschien voorkomen dat onze mooie woorden in tegenspraak zijn met onze slechte daden.

O gelukkig alleluja in de hemel, waar de engelen de tempel van God zijn! Daar is volmaakte eendracht onder hen die God loven. Daar kunnen de zangers vrijuit jubelen, want daar gaat geen enkele wet van het lichaam in tegen de wet van het verstand.<sup>2</sup> En daar wordt geen ruzie gezocht uit begerigheid, waardoor de overwinning van de liefde gevaar kan lopen. Hier op aarde moeten wij het alleluja zingen - al doen we dat nog vol zorgen - om het daar te kunnen zingen - zonder zorgen.

Waarom hier vol zorgen? Ik moet toch wel bezorgd zijn wanneer ik lees: 'Is het leven op aarde dan geen beproeving?'<sup>3</sup> Ik moet toch wel bezorgd zijn wanneer ik no steeds te horen krijg: 'Waak en bid, dat u niet op de bekoring ingaat.' Ik moet toch wel bezorgd zijn, omdat de bekoring zó overvloedig is, dat de Heer ons in het onze Vader voorschrijft te bidden: 'Vergeef ons onze schulden, zoals ook wij vergeven hebben aan onze schuldenaars.'<sup>5</sup> Iedere dag zijn wij schuldeisers, iedere dag zijn wij schuldenaars. Kan ik onbezorgd zijn als ik dagelijks om kwijschelding van zonden en om hulp in gevaren vraag? Wanneer ik namelijk met het oog op de zonden van het verleden zeg: 'Vergeef ons onze schulden, zoals ook wij vergeven hebben aan onze schuldenaars,'<sup>6</sup> voeg ik daar onmiddellijk met het oog op de toekomstige gevaren aan toe: 'En leid ons niet in bekoring.'<sup>7</sup> En wanneer een volk samen met mij roept: 'Verlos ons van het kwade',<sup>8</sup> hoe kan het dan nu in het goede zijn? En toch moeten wij, broeders en zusters, nu we nog in het kwade zijn, het alleluja zingen voor de goede God, die ons van het kwade verlost.<sup>9</sup>

Welk kwaad ziet u als u om u heen kijkt? Van welk kwaad zou God u moeten verlossen wanneer Hij u van het kwade verlost? U hoeft er niet ver voor te gaan, u hoeft uw scherpzinnige blik niet te richten op van alles en nog wat om u heen. Kom weer tot uzelf, neem uzelf in ogenschouw, U. bent nog steeds het kwade. Wanneer God u verlost van uzelf, dan verlost Hij u dus van het kwaad.

Luister maar naar de apostel Paulus. Dan ziet u in van welk kwaad u moet worden verlost. Hij zegt: 'Mijn innerlijk schept behagen in Gods wet, maar in mijn lichaam ontwaar ik een andere wet, die strijd voert tegen de wet van mijn verstand, en mij gevankelijk uitlevert aan de heerschappij van de zonde in...'10 Ja, waarin? In mijn lichaam. Paulus zegt: 'Die mij gevankelijk uitlevert aan de heerschappij van de zonde in mijn lichaam.'11 Ik dacht dat de wet van mijn lichaam u gevankelijk zou uitleveren aan wie weet wat voor lompe barbaren! Ik dacht dat zij u gevankelijk zou uitleveren aan wie weet wat voor vreemde volkeren, of aan wie weet wat voor machtige heren! 'Nee,' zegt Paulus, 'aan de heerschappij van de zonde in mijn lichaam.'12

Roep dus met hem uit: 'Rampzalige mens, die ik ben! Wie zal mij verlossen?'13 Wie zal u waarvan verlossen? Zeg het maar. De één zegt: 'Van de gevangenebewaarder.' De ander zegt: 'Van de gevangenis, of van krijgsgevangenschap bij barbaren.' En weer een ander zegt: 'Van koorts en vermoeidheid.' Zegt U het maar, apostel. Zeg ons niet waarheen wij gezonden of geleid moeten worden, maar zeg ons wat wij met ons meedragen, wat wij zelf zijn. 'Wie zal mij verlossen van dit sterfelijk lichaam?' 4 Van wát? 'Van dit sterfelijk lichaam,' zegt Paulus.

[2] Iemand anders zegt: 'Dit sterfelijk lichaam slaat niet op mijzelf, mijn lichaam is een kerker voor een tijdje, ik ben ermee geketend aan de tijd. Ik bevind mij in het sterfelijk lichaam, ik ben het sterfelijk lichaam niet.' U vlucht in de redenering en daarom wordt u niet verlost. U zegt: 'Ik ben toch geest? Ik ben geen vlees, maar ik ben in het vlees. En wanneer ik van het vlees verlost ben, wat heb ik dan nog met dat vlees te maken?'

Wilt u dat ik inga op die redenering, broeders en zusters, of moet de apostel dat doen? Als ik erop inga, loop ik het risico dat u het belang van de uitspraak onderschat, omdat uw dienaar onbelangrijk is. Ik houd liever mijn mond. Luister met mij mee naar de leraar van de heidenen. Luister met mij mee naar het uitverkoren werktuig,15 dan wordt de innerlijke verscheurdheid van u weggenomen.

Luister, maar zeg eerst nog eens wat u de hele tijd al zei. U zei toch: 'Ik ben geen vlees, maar geest. Ik zit te zuchten in mijn kerker. Wanneer deze boeien zijn ontbonden en ik uit dit tuchthuis ben ontslagen, trek ik er uit weg als vrij man. Aarde wordt aan de aarde teruggegeven, de geest wordt door de hemel opgenomen. Mijn ware ik gaat heen, ik laat achter wat ik niet ben.' Dat waren toch uw woorden? 'Ja,' luidt uw beaming. En ik geef u nu geen antwoord, nee, de apostel moet het doen.

Apostel geef antwoord, ik smeed u erom. U heeft gepredikt om gehoord te worden. U heeft geschreven om gelezen te worden. Dit alles is gebeurd, opdat de mensen u zouden geloven. 'Wie zal mij verlossen van dit sterfelijk lichaam? God zij gedankt door Jezus Christus onze Heer!'16 Waarvan verlost Hij u? 'Van dit sterfelijk lichaam.'17 Maar bent u zelf niet dit sterfelijk lichaam? Paulus antwoordt: 'Aan mijzelf overgelaten dien ik dus met mijn verstand de wet van God, maar met het lichaam de wet van de zonde.'18

En nu dat 'aan mijzelf overgelaten'. Hoe kunt u nu uzelf zijn met uw verschillende kanten? 'Met mijn verstand,' zegt hij, 'omdat ik liefheb. Met mijn lichaam, omdat ik begeer.' Als ik er niet aan toegeef, ben ik inderdaad overwinnaar; toch ben ik nog steeds in een gevecht gewikkeld omdat de tegenstander mij kwelt.

En hoe moet ik me dat voorstellen, apostel, zult u niets meer zijn dan geest wanneer u verlost bent van dit lichaam? Terwijl de dood al dreigend op de loer ligt, een schuld waar niemand zich aan kan onttrekken, antwoordt de apostel daarop: 'Ik leg het vlees niet voor altijd af, maar ik leg het voor enige tijd opzij.'<sup>19</sup>

Denkt u dan ooit terug te keren naar dit sterfelijk lichaam? En wat houdt dat in? Laten wij maar liever luisteren naar de apostel. Hoe kunt u terugkeren naar een lichaam waarvan u verlost moest worden, zoals u zo vol vertrouwen uitriep. De apostel Paulus antwoordt: 'Ik keer wel terug naar het lichaam, maar niet meer naar dit sterfelijk lichaam.'

Luister, slaapkop, zo doof voor wat u dagelijks in de schriftlezingen te horen krijgt. Hoor de apostel zeggen dat hij wel terugkeert naar een lichaam, maar niet naar het sterfelijk lichaam. Niet omdat er een ander lichaam zal zijn, maar omdat dit vergankelijke lichaam met onvergankelijkheid moet worden bekleed en dit sterfelijke met onsterfelijkheid.<sup>20</sup>

Geliefde broeders en zusters, toen de apostel zei 'dit vergankelijke lichaam' en 'dit sterfelijke',<sup>21</sup> zinspeelde hij met deze woorden op zijn vlees, en op niets anders. Hij zegt niet: Ik leg mijn aardse lichaam af en krijg er een onstoffelijk of een hemels lichaam voor terug. Nee, hij zegt: 'Ik ontvang wel een lichaam, maar niet meer een sterfelijk lichaam. Want dit vergankelijke lichaam - en niets anders dan dat - moet met onvergankelijkheid worden bekleed - en dit sterfelijke - en niets anders dan dat - met onsterfelijkheid. Dan zal het woord van de Schrift in vervulling gaan: 'De dood is verslonden, de zege is behaald!' "<sup>22</sup>

Laat het alleluja klinken. Dan zal het woord van de Schrift in vervulling gaan.<sup>23</sup> Geen woord meer van strijd, maar van overwinning: 'De dood is verslonden, de zege is behaald!'<sup>24</sup> Laat het alleluja klinken Dood, waar is uw engel?<sup>25</sup> Laat het alleluja klinken. De engel van de dood is de zonde.<sup>26</sup> Maar u zoekt naar zijn standplaats - verdwenen!<sup>27</sup>

[3] Maar ook hier op aarde te midden van gevaren en beproevingen moet het alleluja door iedereen en dus ook door ons gezongen worden. 'God is immers getrouw,' zegt Paulus, 'Hij zal niet toelaten dat u boven uw krachten beproefd wordt.'<sup>28</sup> Laten wij dus ook hier het alleluja zingen. Nog steeds is de mens de beklaagde, maar God is getrouw. Paulus zegt niet: 'Hij zal niet toelaten dat u beproefd wordt', maar: 'Hij zal niet toelaten dat u boven uw krachten beproefd wordt. Met de beproeving bepaalt Hij al het einde, zodat u ze kunt doorstaan.'<sup>29</sup> U bent op de beproeving ingegaan,<sup>30</sup> maar God bepaalt al het einde om te voorkomen dat u in de beproeving verloren gaat. Zo wordt u als een pot van de pottenbakker gevormd door prediking en gebakken door ellende. Wanneer u op de beproeving ingaat, denk dan aan het einde. Want God is getrouw: 'Hij behoedt uw ingaan en uw uitgaan.'<sup>31</sup>

Verder rijst de vraag: waarom is uw lichaam de dood gewijd? Het lichaam is toch onsterfelijk en onvergankelijk geworden omdat de beproeving helemaal is verdwenen? 'Uw lichaam blijft door de zonde de dood gewijd. Maar uw geest leeft',<sup>32</sup> luiden de woorden van de apostel. En hoe komt het dat uw geest leeft? Dankzij de gerechtigheid.<sup>33</sup> Doen we dan afstand van het aan de dood gewijde lichaam? Nee, luister maar: 'En als de Geest van Hem die Jezus van de doden heeft opgewekt, in u woont, zal Hij die Christus uit de doden heeft doen opstaan, ook uw sterfelijk lichaam eenmaal levend maken.'<sup>34</sup> Nu heeft u immers een stoffelijk lichaam, dan een geestelijk lichaam. De eerste mens, Adam, werd toch een levend wezen; de laatste mens, Christus, werd een levendmakende geest.<sup>35</sup> Daarom zal Hij ook uw sterfelijk lichaam eenmaal levend maken door de kracht van zijn Geest die in u verblijft.<sup>36</sup>

O gelukkig alleluja daarginds! O onbezorgd alleluja! O alleluja zonder dat daar iemand tegen is! Daar zal geen enkele vijand zijn en daar gaat geen enkele vriend verloren. Daar worden God lofprijzingen gebracht, net als hier. Maar hier op aarde worden ze gezongen door mensen vol zorgen, en daar door mensen zonder zorgen. Hier door mensen die nog moeten sterven, daar door mensen die voor altijd leven. Hier is het een vraag, daar een weet. Hier onderweg, daar in het vaderland.

Broeders en zusters, laten we nu dus zingen, niet om te genieten van de rust maar om onze arbeid te verlichten. Zoals reizigers gewend zijn te zingen: zing, maar loop wel door. Verlicht uw arbeid door te zingen. Treuzel alstublieft niet! Zing, maar loop wel door. Wat houdt dat nu in: 'loop door'? Voortgang maken, maak voortgang in het goede. Volgens de apostel bestaan er immers mensen die voortgang maken in het kwade.<sup>3</sup> Als u voortgang maakt, loopt u door. Maar doe dat dan wel in het goede, in oprecht geloof, in een goede levenswandel. Zing en loop door. Dwaal niet, keer niet terug en blijf niet staan.

Morgen breekt het feest aan van de heilige martelaren Marianus en Jakobus.<sup>38</sup> Maar omdat er zoveel mensen aanwezig zijn voor de heilige kerkvergadering, heb ik het nog steeds heel druk. Ik zal met de hulp van de Heer eerst twee dagen na die jaardag de u verschuldigde toespraak houden.

## **SERMO 259.1**

### **HET RIJK DER HEMELN IS VOOR ELK BEDRAG TE KRIJGEN**

[1] De dag van vandaag onthult ons een geheim voor eeuwigdurend geluk. Het leven, waarvan deze dag het teken is, zal immers niet voorbijgaan zoals deze dag. Ik spoor u dus aan, broeders en zusters, en smeeke u in de naam van onze Heer Jezus Christus, die ons onze zonden heeft vergeven, die wilde dat zijn bloed de losprijs voor ons was en die zich heeft verwaardigd ons tot zijn broeders en zusters te maken, terwijl wij het niet verdienen zijn dienaren te heten; ik spoor u daarom aan en smeeke u om uw volle aandacht alleen maar te richten op het leven dat ons later met de engelen ten deel zal vallen. U bent toch christenen, u draagt zijn naam toch op uw voorhoofd en in uw hart. Daar, in dat leven heerst eeuwigdurende rust, altijddurende vreugde en onuitputtelijk geluk; daar is geen gejaagdheid, geen verdriet en geen dood. Alleen degenen die dat ervaren, kunnen het kennen. Maar alleen degenen die erin geloven, zullen dat leven kunnen ervaren.

Verlangt u immers van mij u te laten zien wat God ons belooft, dan luidt mijn antwoord: 'Onmogelijk.' U heeft wel gehoord hoe het evangelie van Johannes eindigde met de woorden: 'Zalig die niet zien en toch geloven.'<sup>2</sup> U wilt ook zien, net als ik. Laten wij op dezelfde manier geloven, dan zullen we samen zien. Laten wij niet ongevoelig zijn voor het Woord van God. U verwacht toch niet, broeders en zusters, dat Christus nu uit de hemel neerdaalt en ons zijn littekens laat zien? Aan de ongelovige Tomas heeft Hij zich willen laten zien om de twijfelaars tot de orde te roepen en de toekomstige gelovigen te onderrichten.

[2] Deze dag, de achtste, wijst dus op het nieuwe leven aan het einde van de tijd. De zevende wijst op de toekomstige rust van de heiligen hier op aarde. De Heer zal immers op aarde heersen samen met zijn heiligen,<sup>3</sup> zoals de Schriften zeggen, en Hij zal op aarde zijn kerk hebben. Een kerk waar geen mens met boze bedoelingen binnen zal gaan. Een kerk die is afgezonderd en gezuiverd van iedere smet van slechtheid. Op die kerk wijzen ook de honderddrieënvijftig vissen<sup>4</sup> waarover ik al eens heb geprekeerd

als ik het me goed herinner.

Die kerk zal eerst hier op aarde verschijnen in grote luister, waardigheid en gerechtigheid. Daar zal men u niet willen bedriegen, zal men niet liegen, of een wolf in schaapskleren zijn. De Heer zal immers komen, zoals er geschreven staat, en Hij zal aan het licht brengen wat in het duister is verborgen, en openbaar maken wat er in de harten omgaat. Dan zal ieder van God de lof ontvangen die hem toekomt.<sup>5</sup> Boosdoeners zullen daar niet zijn, want die zullen dan worden afgezonderd. Dan zal er om zo te zeggen een berg gezuiverd koren te voorschijn komen zoals op een dorsvloer: de menigte heiligen! En die zal, op die manier zichtbaar geworden, naar de hemelse graanschuur van de onsterfelijkheid worden overgebracht.

Bij het koren gaat het immers zo: waar het wordt gedorst, wordt het ook gezuiverd, en de plaats waar de dorsvlegel de graankorrels heeft bewerkt om het kaf van het koren te scheiden, wordt nu gesierd door de schoonheid van de gezuiverde massa. Na het wannen zien wij op de dorsvloer immers aan de ene kant een berg kaf en aan de andere kant een berg koren. Welnu, waarvoor het kaf bestemd is, weten we, en ook hoe het koren de boeren vreugde bezorgt. Het koren ligt tussen het kaf verborgen en men kan het onder het dorsen niet zien. Het komt dus pas op de dorsvloer te voorschijn als het van het kaf is gescheiden. Vervolgens, wanneer na zoveel moeite de aanblik van die berg blij maakt, wordt het koren in de graanschuur opgeslagen en op een aparte plaats bewaard. Zo wordt - u kunt het zelf zien - gedorst op de dorsvloer van deze wereld. Maar het kaf ligt tussen het koren en is daarvan moeilijk te onderscheiden, omdat het nog niet is gewand. Op die manier verschijnt dus de menigte heiligen na het wannen op de dag van het oordeel, zij schitteren in waardigheid, zijn zeer rijk aan verdiensten, en dragen de barmhartigheid van hun Bevrijder voor zich uit. En dat zal de zevende dag zijn.

De eerste dag van het aardse bestaan is eigenlijk de periode van Adam tot Noach. De tweede die van Noach tot Abraham. De derde, volgens de indeling die al in het evangelie van Matteüs staat,<sup>6</sup> die van Abraham tot David. De vierde die van David tot de Babylonische ballingschap. De vijfde die van de ballingschap tot de komst van onze Heer Jezus Christus. De zesde dag is begonnen met de komst van de Heer. Wij leven nu op de zesde dag. En zoals de mens in het boek Genesis op de zesde dag werd gevormd naar het beeld van God,<sup>7</sup> zo worden ook wij in deze tijd, op de zesde dag van het gehele aardse bestaan, in het doopsel hernieuwd. En wel met de bedoeling dat wij het beeld van onze Schepper ontvangen. Maar wanneer de zesde dag voorbij is gegaan, wanneer het wannen achter de rug is, zal er rust komen en zullen Gods heiligen en rechtvaardigen de sabbat vieren.

Maar na de zevende dag, wanneer de prachtige oogst op de dorsvloer zichtbaar is geworden, de schittering en de verdienste van de heiligen, zullen wij gaan naar dat leven en die rust waarover is gezegd: 'Geen oog heeft gezien, geen oor heeft gehoord, en in het hart van de mens is niet opgekomen, wat God bereid heeft voor die Hem liefhebben.'<sup>8</sup> Dan keert men eigenlijk terug naar het Hoofd, Christus. Wanneer die zeven dagen immers voorbij zijn, is de achtste dag in feite weer de eerste! Zo zullen wij, nadat de zeven perioden van het aardse bestaan zijn afgerond en volbracht, terugkeren naar de onsterfelijkheid en gelukzaligheid waar de mens van is afgeraakt. En daarom wordt op de achtste dag het sacrament van de pas gedoopten voltooid.<sup>9</sup>

Volgens dezelfde redenering is ook zeven maal zeven negenenveertig, waar u één bij doet en zo in feite terugkeert naar de oorsprong: u komt uit op vijftig. Dat getal vieren wij in het mysterie van de vijftig dagen tot aan Pinksteren. En we komen weer op vijftig uit - zij het anders berekend - door het getal vijftig op te splitsen in veertig en tien, bij de veertig als het ware het tientje van het loon. Beide berekeningen komen

duidelijk op hetzelfde getal uit, vijftig. Vermenigvuldig vijftig met drie vanwege het mysterie van de Drieëenheid. De uitkomst? Honderdvijftig. Tel er drie bij op, de aanwijzing toch om vijftig met drie te vermenigvuldigen, teken van de Drieëenheid. Die honderdrienvijftig vissen, dat begrijpen wij, dat is de kerk.

[3] Maar nu moeten wij, totdat wij aan de rust van de achtste dag toekomen, in deze tijd waarin wij zwoegen en leven in de nacht, zolang wij niet zien waarop wij hopen en onze weg afleggen in een woestijn, totdat wij in het hemelse Jeruzalem aankomen, het land van belofte dat overvloeit van melk en honing,<sup>10</sup> nu moeten wij dus, nu de beproevingen niet afdagen, goede werken doen. Wel moeten we altijd een geneesmiddel binnen handbereik hebben voor de wonden van alledag.

Welnu, uw geneesmiddelen zijn de goede werken van barmhartigheid. Als u immers barmhartigheid van de kant van God verwacht, moet u zelf barmhartig zijn. Als u, hoewel u zelf mens bent, een ander menslievendheid ontzegt, dan zal God u goddelijkheid ontzeggen, dat wil zeggen onsterfelijkheid die nooit vergaat, waardoor God ons goden maakt.<sup>11</sup> God heeft immers niets van u nodig, u wel van God. God vraagt niets van u om gelukkig te zijn, maar u kunt niet gelukkig zijn als u niets van Hem ontvangt.

Wát ontvangt u van Hem? Als u van Hem die alles heeft geschapen, het voortreffelijkste ontving dat Hij heeft geschapen, zou u zich dan durven te beklagen? En nu geeft Hij niets van de dingen die Hij heeft geschapen, nee, Hij geeft zichzelf aan u om te genieten, zichzelf, de Schepper van alles. Wat kan er nu van al die dingen die door Hem zijn gemaakt, mooier en beter zijn dan de Maker zelf?

En hóe geeft Hij zichzelf aan u? In uw verdiensten soms? Als u nagaat wat u heeft verdiend, denk dan aan uw zonden. Luister maar naar het vonnis dat God tegen de mens die zijn gebod overtrad, uitsprak: 'U bent stof, en tot stof keert u terug.'<sup>12</sup> Toen God hem dat zei, was er al een waarschuwing aan voorafgegaan: 'Op de dag dat u daarvan eet, moet u sterven.'<sup>13</sup> Als u zich afvraagt wat u met uw zonden verdient: straf. Wat kan er anders bij u opkomen? Vergeet uw verdiensten maar, dan kunnen ze u geen angst aanjagen in het hart. Of liever: vergeet ze niet, dan kan hoogmoed u niet afhouden van barmhartigheid.

Wij bevelen ons bij God aan, broeders en zusters, door de werken van barmhartigheid. Loof de Heer, goedertieren is Hij, tot in eeuwigheid duurt zijn barmhartigheid.<sup>14</sup> Loof God, omdat Hij barmhartig is en de zonden wil vergeven van hen die ervoor uitgekomen zijn. Loof God, maar breng Hem ook een offer. Ontferm u over elkaar van mens tot mens, dan zal God zich over u ontfermen. U bent mens, de ander ook, u bent er allebei erbarmelijk aan toe. God is er niet erbarmelijk aan toe, God is barmhartig. Als erbarmelijke mensen zich niet over elkaar ontfermen, hoe kunnen zij dan ontferming verwachten van God die er nooit erbarmelijk aan toe zal zijn?

Ziet u wat ik wil zeggen, broeders en zusters? Iedereen die onbarmhartig optreedt tegen bijvoorbeeld een schipbreukeling, blijft onbarmhartig totdat hij zelf schipbreuk lijdt. En dan overkomt het hem en hij denkt terug aan vroeger, en de schipbreukeling komt hem weer voor ogen. Nu treft hem eigenlijk net zo'n ongeluk. Als leven in de onderlinge gemeenschap iemand niet tot barmhartigheid kan brengen, dan kan een gedeelde ervaring van de rampspoed dat wel. Hoe snel ontfermt iemand die ooit zelf slaaf is geweest, zich over een slaaf! Hoe snel krijgt iemand die ooit zelf dagloner was, medelijden met een dagloner die onderbetaald is! Iemand die bittere tranen stort om de dood van zijn kind, ondervindt diep medelijden van iemand die dat ook ooit heeft meegemaakt. Als mensen dezelfde ellende meemaken, verdwijnt iedere vorm van harteloosheid.

U dus, die vroeger ongelukkig was of bang bent het te worden: zolang u hier op aarde leeft, moet u bang zijn voor wat u niet was, zich herinneren wat u wel was, en zich bedenken wat u nu bent. U herinnert zich de ellende uit het verleden, u vreest het lijden van later en u worstelt met de ellende van nu. Als het zo met u is, verwacht u dan - zo u zich niet over een rampzalige mens die uw hulp nodig heeft, ontfermt - dat u ontferming krijgt van God, die zelf nooit door een ongeluk wordt getroffen? U geeft niets van wat u van God heeft ontvangen. Wilt u nu echt dat God u iets geeft van wat Hij van u niet heeft ontvangen?

[4] U gaat zo meteen allemaal naar huis terug,<sup>15</sup> mijn geliefde broeders en zusters. Wij zullen elkaar niet zo vaak meer zien, of het moest bij een of andere plechtige viering zijn. Beoefen de barmhartigheid, omdat uw zonden overvloedig zijn. Een andere vorm van rust is er niet, geen andere weg om bij God te komen, hernieuwd te worden en ons weer te verzoenen met God, die wij tot onze schade lasteren. Wij zullen Hem ooit onder ogen komen, mogen onze goede werken dan voor ons pleiten. En mogen ze zó voor ons pleiten, dat ze het winnen van onze godslasteringen. Dat wat overheerste, zal winnen. Het gevolg is straf of rust. Straf als de zonde heeft gewonnen, welverdiende rust als de goede werken hebben gewonnen.

Nu kent men in de kerk twee vormen van barmhartigheid. De eerste is er één waarbij niemand geld uitgeeft of zich moeite getroost. De tweede vereist van ons een liefdedienst die uit werk bestaat of een geldbedrag.

De eerste vorm van barmhartigheid, die van ons geen enkele uitgave of moeite vergt, zit in uw ziel: u moet iemand die tegen u gezondigd heeft, vergeven. De schatkamer waaruit u deze aalmoes uit kunt delen, is in uw hart. Daar legt u uzelf bloot voor God. Daar zegt niemand tegen u: 'Haal uw beurs te voorschijn, maak uw geldkistje open, zet de deuren van uw graanschuur open.' Evenmin- 'Kom hier; loop eens door; rennen; schiet op; kom erbij; zeg iets; kom eens aan; doe wat!' Zonder een stap te verzetten, heeft u de woede die u tegen uw broeder of zuster koestert, uit uw hart gebannen. U heeft barmhartigheid beoefend zonder dat het u geld kostte of moeite, maar alleen door goedheid, alleen al door de gedachte aan barmhartigheid. Want als ik zeg: 'Deel uw bezittingen uit aan de armen', zult u mij lastig vinden. Maar nu zal ik zeker voor aardig en meegaand doorgaan als ik zeg: 'Geef zoveel uit, dat u er in niets minder van wordt. Vergeef, en u zal vergeven worden.'<sup>16</sup>

Laat ik er niettemin ook bij zeggen: 'Geef, en u zal gegeven worden.'<sup>17</sup> In zijn voorschrift heeft de Heer deze regels verbonden, en Hij drukte de twee vormen van barmhartigheid uit met de woorden: 'Vergeef, en u zal vergeven worden.'<sup>18</sup> Dat is de barmhartigheid van iemand die vergeeft. 'Geef, en u zal gegeven worden.'<sup>19</sup> Dat is de barmhartigheid van iemand die geeft. Kijk dan eens of God ons niet méér geeft. U vergeeft een mens dat waarmee hij u als mens heeft gekwetst; God vergeeft u dat waarmee u als mens God heeft gelasterd. God lasteren is erger dan een mens kwetsen. Dus Hij heeft u ook meer gegeven, omdat u een mens dát vergeeft waarmee hij u heeft gekwetst en God u dát vergeeft waarmee u Hem heeft gelasterd.

Kijk nu eens naar de andere vorm van barmhartigheid, die van de vrijgevigheid. U geeft brood, God geeft gezondheid. U geeft een dorstige een beker drinken, God geeft u een beker van zijn wijsheid. U kunt wat u geeft en wat u krijgt toch niet met elkaar vergelijken? Kijk, zo moet u rente trekken. Als u rente wilt trekken, heb ik daar helemaal niets op tegen. Maar wilt u rente trekken, leen uw geld dan wel aan Hem die er niet arm van wordt, als Hij steeds maar meer terug moet , betalen. Wat u Hem ook geeft, het leidt ertoe dat u steeds meer ontvangt.

[5] Hier wijs ik u op, mijn geliefden. Dan weet u het: degene die zo aan de armen geeft dat hij het zelf uitdeelt, is dubbel barmhartig. Een gulle gever alleen is immers niet voldoende, nee, er moet ook sprake zijn van een nederige dienaar. Wanneer de vermogende zijn hand in die van de behoeftige legt, mijn geliefde broeders en zusters, lijdt de ziel van wie de arme iets aanreikt - ik weet niet hoe - eigenlijk mee met de menselijkheid en zwakheid die we allen gemeen hebben. Hoewel de een geeft en de ander ontvangt, voelen zij zich als dienaar en gediende verbonden.

Toch is het niet de rampspoed die ons met elkaar verbindt, maar de nederigheid. Als het de Heer behaagt, zult u uw overvloed hebben, en uw kinderen ook. Maar dan gaat het niet om aardse overvloed, die, zoals u ziet, de oorzaak is van zulke grote ongelukken. In huis ligt in alle rust een schat die de heer geen rust laat. De heer van het huis is bang voor rovers, bang voor inbrekers, voor een ontrouwe dienaar, en voor een boze en machtige buurman. Hoe meer hij in bezit heeft, hoe banger hij is. Maar als u God geld geeft door het aan de armen te geven, verliest u het niet. U krijgt garantie, want God zelf, die ook u op aarde het nodige geeft, bewaart het voor u in de hemel.<sup>20</sup>

Of bent u soms bang dat Christus verliest wat u Hem toevertrouwt? Kiest niet iedereen uit zijn personeel een betrouwbare rentmeester om zijn geld aan toe te vertrouwen? En of de rentmeester het nu verduistert of niet, hij kan het in ieder geval verliezen. Wie is er nu op de lange termijn betrouwbaarder dan Christus? Wie goddelijker dan de almachtige Christus? Hij kan u niets afnemen, want Hij gaf het u zelf in de hoop dat u het weer aan Hem zou geven. En iets verliezen kan Hij ook niet, omdat Hij alles al bezit in zijn almacht.

U herstelt uw vermogen als u liefdesmaaltijden houdt. Men ziet óns dienen, er wordt van ons bezit gegeven en het gebeurt door onze bemiddeling. Maar toch geven wij wat God óns weer heeft gegeven. Het is goed, broeders en zusters, dat u het met uw eigen hand uitdeelt, het is God zeer aangenaam. Hijzelf ontvangt het en Hij zal het aan u geven, Hij die voordat Hij u iets verschuldigd was, u iets gaf om te geven. De plicht van de dienstbaarheid moet met de plicht van de vrijgevigheid worden verbonden. Wanneer u een dubbele beloning kunt krijgen, waarom laat u er dan één verloren gaan?

Laat daarentegen ieder die minder in de gelegenheid is om aan allen te geven, naar vermogen geven aan de armen, maar dan wel blijmoedig. Want God houdt van een blijmoedige gever.<sup>21</sup> Er is ons voorgehouden dat het Rijk der hemelen voor elk bedrag te krijgen is. Het is niet zo, dat iemand die twee denariën heeft, kan zeggen dat hij niet rijk genoeg is om het te kopen. Voor zo'n schijntje heeft die weduwe uit het evangelie het gekregen!<sup>22</sup>

[6] Voorbij zijn de vakantiedagen! Binnenkort breekt de tijd van de afspraken aan, van betalingen en geschillen. U moet goed weten hoe u zich hierin moet opstellen, geliefde broeders en zusters. Die vakantiedagen moet u gebruiken om af te koelen, en niet om op processen te broeden. Er zijn natuurlijk mensen die de vakantie gebruiken om boze plannen te smeden, die ze na de vakantie ten uitvoer gaan brengen. Ik verzoek u zo te leven als degenen die - zoals u weet - God verantwoording afleggen over hun hele leven, en niet alleen over deze twee weken.

Ik geef toe dat ik u nog een antwoord schuldig ben op een aantal vragen over de Schriften. Vragen die ik u gisteren heb voorgelegd maar door nijpend tijdgebrek nog niet heb kunnen beantwoorden. De dagen die gaan komen, laten al weer betalingen toe volgens het burgerlijk recht en het staatsrecht, daarom eist u volgens het christelijk recht vast en zeker nog meer de antwoorden te krijgen die ik u schuldig bleef. Want

nu komen allen omwille van de plechtigheid. Na deze dagen moet de liefde voor de wet u ertoe brengen van mij te eisen: 'Doe wat u heeft beloofd.' Hij die immers geeft, geeft het u door mij. Hij geeft in ieder geval aan ons allen. Ik weet dat inderdaad de apostel Paulus zegt: 'Geef ieder wat hem toekomt: belasting en rechten aan wie u belasting en rechten schuldig bent, ontzag en eerbied aan wie ontzag en eerbied toekomen. Zorg dat u niemand iets schuldig bent. Uw enige schuld blijve de onderlinge liefde.'<sup>23</sup> Alleen de liefde moet altijd worden terugbetaald. Niemand staat buiten deze schuld. Want wat ik verschuldigd ben, broeders en zusters, zal ik u in de naam van de Heer voldoen. Maar ik beken u, vanwege mijn ambt voldoe ik het niet aan onverschilligen, maar aan degenen die erom vragen.

## **SERMO 260D.1**

### **BENT U EEN GRAANKORREL?**

[1] Wat wij vandaag zingen, mijn geliefden, herkent u natuurlijk. Het zijn de woorden die wij een week geleden, op de eerste dag, de dag des Heren, ook hebben gezongen voor de Heer: 'Dit is de dag die de Heer heeft gemaakt.'<sup>2</sup> Is er soms een dag die de Heer niet heeft gemaakt? Nee, maar door het woord 'dag' wilde de Geest van God het voornaamste werk van God onder de aandacht brengen. En wat is er onder alle werken van God beter dan een gelovig mens? Want zoals ik u ook op paaszondag heb verteld, sprak God bij het eerste werk van de schepping der wereld: 'Er moet licht zijn. En er was licht. God scheidde het licht van de duisternis; het licht noemde God dag, en de duisternis noemde Hij nacht.'<sup>3</sup> Als Hij het licht dus dag noemde, zijn de gelovigen tegen wie de apostel Paulus zegt: 'Eens was u duisternis, nu bent u licht in de Heer'<sup>4</sup> ongetwijfeld dagen. Alle heiligen, alle gelovigen en allen die door het geloof gerechtvaardigd zijn - want wie gerechtvaardigd is door het geloof, zal levens - zij zijn allen tezamen in een volkomen eenstemmige eenheid dag. Juist die eenheid van allen vormt namelijk de ene dag. Want de menigte waarover in de Handelingen van de Apostelen wordt gezegd: 'De menigte was één van hart en één van ziel in de Heer',<sup>6</sup> kan toch niet anders dan de ene dag zijn?

Voor de mensen scheidde God zichtbaar de dag van de nacht, het licht van de duisternis. Hij was van plan aan het licht de eeuwigheid te geven, aan de duisternis de veroordeling. Dat laatste is nu nog niet te zien, maar God heeft de scheiding tussen mensen van het licht en mensen van de duisternis al voltrokken. De ene mens leeft nu slecht, maar misschien heeft God hem voorbestemd licht te worden. De andere leeft nu goed, maar misschien heeft God hem voorbestemd nacht te worden. God heeft de scheiding al voltrokken en houdt haar hierom verborgen in zijn gedachten: Hij wil voorkomen dat de dag door hoogmoed nacht wordt. Er zijn namelijk mensen die het aan hun eigen deugdzaamheid willen toeschrijven dat ze rechtvaardig zijn. Die durven ijskoud en met een godvergeten grote mond te beweren: 'God heeft ons mensen gemaakt maar wij maken onszelf rechtvaardig.' Als zij zichzelf rechtvaardig maken, zijn zij niet de dag die de Héér heeft gemaakt.

Laat dus de gelovige die uit duisternis licht is geworden en tot wie de apostel Paulus zegt: 'Eens was u duisternis, nu bent u licht in de Heer',<sup>8</sup> laat de gelovige samen met de apostel zelf zeggen: 'Ja, ik ben het niet waard apostel te heten, want ik heb Gods kerk vervolgd.'<sup>9</sup> Kijk, dát is nacht, dát is duisternis. Toen Paulus Gods kerk vervolgde, lag duisternis over de diepte.<sup>10</sup> De Heer riep hem toe vanuit de hemel: Saul, Saul, waarom vervolgt u Mij?'<sup>11</sup> De duisternis werd verdreven en het licht brak door. Paulus begon Jezus te prediken, die hij eerst voortdurend vervolgd had, en hij

zei: 'Ja, ik ben het niet waard apostel te heten, want ik heb Gods kerk vervolgd.'<sup>12</sup> Waardoor bent u dan wat u bent? Door de genade van God ben ik wat ik ben.<sup>13</sup> Dit is de dag die de Héér heeft gemaakt.<sup>14</sup>

[2] U spreek ik dus toe, u, de ene dag, kinderen tot uw ongeluk geboren uit Adam, maar tot uw geluk herboren in Christus. Zie in dat u dag bent. Zie in dat de Heer u heeft gemaakt. Hij heeft de duisternis van de zonden uit uw hart verjaagd en uw leven nieuw gemaakt. U moet zich vandaag mengen onder de massa. Kies mensen uit om na te volgen. Kies geen verdorven mensen uit, die u meeslepen in het verderf. Vraag niet: 'Hij is toch gelovig, waarom bedrinkt hij zich dan? Hij is toch gelovig, waarom houdt hij er dan een vrouw én een minnares op na? Hij is toch gelovig, waarom pleegt hij dan iedere dag meineed met het oog op gewin? Hij is toch gelovig, waarom leent hij dan geld uit tegen rente? Hij is toch gelovig, waarom raadpleegt hij dan een waarzegster? Hij is toch gelovig, waarom hangt hij zich dan amuletten om de hals tegen de hoofdpijn? Hij is toch gelovig, waarom hangt hij zich dan amuletten om de hals om niet te hoeven sterven?' Als u dat soort vragen stelt, gaat u verloren.

Ik verzeker u ten overstaan van God en zijn engelen: wat van ons was, hebben wij gegeven, om de eenvoudige reden dat wij het hebben gekregen. Nee, niet wij hebben gegeven, maar Hij heeft door onze handen gegeven. Het geld is van de Heer. Wij zijn uitdelers, geen gulle gevers. Wij hebben een gemeenschappelijke Heer. Wij delen voedsel uit aan onze medeslaven. Ook wij leven van dezelfde graanschuur. Wij zijn niet van onszelf, maar van Hem die zijn bloed heeft vergoten als losprijs voor ons. Wij zijn allen tegelijk verlost, allen voor één losprijs. Ons graan is het heilig evangelie. Eerst waren wij slaven. Hij heeft ons verlost en maakte ons tot zijn broeders en zusters. De enige Zoon heeft ons tot zijn mede-erfgenamen gemaakt. Hij was de enige Zoon, maar Hij heeft zich verwaardigd broeders en zusters te hebben. Vergeet dat nooit, mijn geliefden.

U noemt uzelf gelovigen, leef dan ook gelovig. Bewaar voor uw Heer het geloof in uw hart en uw gedrag. Geef u niet af met de vele slechte christenen. Zie in wat ik zeg: u moet graankorrels zijn. Kaf ligt er in overvloed op de dorsvloer, maar eens wordt er gewand en zal het kaf van het koren worden gescheiden. Niet één strootje komt met u de graanschuur binnen en niet één graankorrel komt in het vuur terecht. Hij die kon verzamelen, weet ook te scheiden. U vergist zich als u denkt dat de Heer zich kan vergissen. Hij kent u: Hij heeft u geschapen en Hij heeft u herschapen. Want als Hij u slechts had geschapen en niet had herschapen, zou u terechtkomen in de massa die verloren gaat.

Zeg ik daarmee, broeders en zusters, dat u geen christenen kunt vinden die goed leven? Nee, natuurlijk niet. Zo mag ik niet denken over de dorsvloer van mijn Heer. Als het er zo voor staat, waarom sta ik mij hier dan in te spannen? U moet naar de goede christenen kijken en die navolgen. U moet zelf een goed christen zijn, dan zult u ze vinden. Vanaf het moment echter dat u slecht bent, gaat u geloven dat ze allemaal slecht zijn. En dat is niet waar! U vergist zich. U kijkt van een afstand naar de dorsvloer en daarom waait u alleen maar kaf tegemoet. Kom dichterbij, zoek maar, steek uw hand er maar in, probeer het maar, blaas eens over uw hand. Dan dwarrelt alles wat licht is, weg. Wat zwaar is, blijft liggen. Goede christenen zult u wel vinden, geloof me maar. Goede mannen zult u vinden, die laten zien dat ze hun vrouw trouw zijn. Goede vrouwen, die laten zien dat ze hun man trouw zijn. Zoek en u zult vinden.<sup>15</sup> Wees zelf een goed christen, dan zullen ze u niet ontgaan. Soort zoekt soort. Bent u een graankorrel? Dan sluit u zich aan bij de graankorrels. Bent u kaf? Dan sluit u zich aan bij het andere kaf. U zult mensen vinden die hun geld niet tegen rente

uitlenen. U zult mensen vinden die een grotere hekel hebben aan bedrog dan aan verlies. Jazeker, die zult u vinden. Begin ermee zelf goed te zijn, dan ziet u hoeveel mensen er zijn die goed zijn. Maar in vergelijking met de massa zijn het er weinig. Er wordt gewand, en er is een hoop kaf. Christus zal wannen, Hij heeft de wan in zijn hand.<sup>16</sup>

[3] Mijn geliefden, u gelovigen, lang geleden gedoopt - vorig jaar of in de jaren daarvoor - nu spreek ik u toe. Ja, ook ú spreek ik toe. Als de pas gedoopten u willen volgen, dan moet u de weg gaan die niet tot uw ondergang kan leiden. Het wordt u immers aangerekend bij het oordeel als u met uw slecht gedrag niet alleen uzelf in de afgrond stort, maar ook anderen te gronde richt.

### **SERMO 260<sup>E</sup>.1**

#### **GELOOF WORDT VAN U GEVRAAGD, GEEN WELSPREKENDHEID**

[1] Toen de zalige apostelen wonderbaarlijke genezingen verrichtten in de naam van Christus, verboden de Joden, met afgunst vervuld, hun om te spreken in de naam van Hemt die de apostelen had uitgekozen en het hun had vergund wonderbaarlijke genezers te zijn. Maar de apostelen antwoordden: 'Oordeel zelf of het voor God te rechtvaardigen zou zijn, als wij meer naar u luisterden dan naar God. Het is voor ons onmogelijk niet te spreken over hetgeen wij gezien en gehoord hebben.'<sup>3</sup> Zij kwamen er eerlijk voor uit dat zij getuigen van Christus waren. Maar wie in onze taal getuige heet, wordt in het Grieks bloedgetuige genoemd. Door te zeggen: 'Het is voor ons onmogelijk over iets anders te spreken dan over hetgeen wij gezien en gehoord hebben',<sup>4</sup> sloegen zij het verbod van mensen in de wind om de zegen van God te verkrijgen.

De apostelen hebben gezien en gehoord. En wij dan? Ook wij moeten prediken. Maar wij hebben niet gezien. Laten wij in ieder geval prediken wat we hebben gehoord. Want de apostel Paulus zegt: 'Zo ontstaat dan het geloof door het horen, en het horen geschiedt door het woord van Christus.'<sup>5</sup> Judea heeft Christus de Heer in het vlees gezien, de heidenen niet. En toch hebben de heidenen die Hem niet zagen, gehoord en geloofd. Judea, dat Hem wel zag, heeft Hem veracht en ter dood gebracht. Ons was het dus gegeven om te horen, niet om te zien. Maar het zien wordt wel voor ons weggelegd om aan het einde van de tijd te kunnen zien wat wij nu geloven. Ons had de Heer zelf voor ogen toen Hij in de profetie zei: 'Volken Mij nog vreemd gaan Mij dienen.'<sup>6</sup> Volken Mij niet vreemd verzetten zich tegen Mij. Volken die Mij nog vreemd zijn, gaan Mij dienen.? En waarom gaan volken die U nog vreemd zijn, U dienen? Dat wil zeggen: waarom gaan volken waaraan U zich niet in het lichaam heeft getoond, U dienen? Waarom? Aan hun ogen heeft U na de verrijzenis uw littekens toch niet laten zien? Volg de psalmttekst maar, dan hoort u waarom: 'Nauwelijks hadden de volken Mij gehoord of ze gehoorzaamden Mij.'<sup>8</sup>

[2] Ook u moet nu zeggen: 'Het is voor ons onmogelijk niet te spreken over hetgeen wij hebben gehoord en Christus de Heer niet te prediken.'<sup>9</sup> Laat ieder Hem prediken waar hij kan, dan is hij een bloedgetuige. Soms hoeft zo'n getuige niet eens te lijden onder vervolging, maar hij is toch al bang in verlegenheid te worden gebracht. Het overkomt zo iemand bijvoorbeeld dat hij met een paar heidenen aan tafel zit en zich ervoor schaamt christen genoemd te worden. Als hij al bang is voor een tafelgenoot, hoe kan hij dan tegen een vervolger op? U moet Christus dus prediken, waar u maar

kunt, voor wie u maar kunt en op welke manier u maar kunt. Geloof wordt van u gevraagd, geen welsprekendheid. Laat het geloof uit u spreken, dan spreekt Christus. Want als er geloof is in u, woont Christus in u.

U heeft de psalm gehoord: 'Ik heb geloofd, daarom sprak ik.'<sup>10</sup> De psalmist kon niet geloven en tegelijk zijn mond houden. Als u geen enkel woord laat klinken, toont u zich ondankbaar jegens degene die u vervult. U moet dus allen overlopen van datgene waarvan u vol bent. Want dan ontspringt in u een bron die weet te vloeien en van geen opdrogen weet. Het zal in u een waterbron worden, opborrelend tot eeuwig leven.<sup>11</sup> U kunt echt met een gerust hart prediken, omdat U geen bedrog pleegt wanneer u uit de bron van de waarheid put. Het taalwater dat u dan spuwt, hebt u van de bron ontvangen. Want als u vanuit uzelf wilt spreken, zult u bedrieglijk zijn.

Dat zijn ook de woorden van de psalm. 'Ik heb gezegd in mijn nood: Iedere mens is bedrieglijk.'<sup>12</sup> Wat betekent dat: iedere mens is bedrieglijk? Iedere Adam is bedrieglijk. Leg Adam dan af en bekleed u met Christus.<sup>13</sup> Dan zult u niet bedrieglijk zijn. Dit is wel genoeg, mijn geliefden, er is nog heel wat te doen.

## Hemelvaartsdag

### SERMO 263.1

#### DE DUIVEL ALS EEN MUIS IN DE VAL

[1] De verheerlijking van onze Heer Jezus Christus is voltooid door zijn verrijzenis en zijn hemelvaart. Zijn verrijzenis hebben wij op Paaszondag gevierd, zijn hemelvaart vieren wij vandaag. Het zijn allebei feestdagen voor ons. Christus is immers verrezen om ons te laten zien wat verrijzen is. En Hij is ten hemel gevaren om ons vanuit de hemel te beschermen. Hadden wij onze Heer en Heiland Jezus Christus dus eerst als degene die aan het kruis hing, nú hebben we Hem als degene die in de hemel zetelt. Hij heeft voor ons de losprijs betaald door aan het kruishout te hangen. Nu Hij in de hemel zetelt, brengt Hij degenen die Hij kocht, bijeen. En wanneer Hij iedereen bij elkaar heeft - althans degenen die Hij in de loop van de tijd verzameld heeft - dan zal Hij komen aan het einde van de tijd, en dan zal Hij, zoals geschreven staat, als de duidelijk zichtbare God in heerlijkheid komen.<sup>2</sup>

Niet zoals Hij eerst kwam, als de verborgen God, maar zoals geschreven staat: duidelijk zichtbaar in heerlijkheid. Voor zijn verrijzenis moest Hij namelijk als de verborgen God komen om veroordeeld te worden, na zijn verrijzenis zal Hij duidelijk zichtbaar in heerlijkheid komen om te oordelen. Als Hij immers ervóór duidelijk zichtbaar in heerlijkheid kwam, wie zou Hem dan in die staat durven veroordelen? Daarom zegt de apostel Paulus: 'Als zij het geweten hadden, zouden zij de Heer der heerlijkheid nooit gekruisigd hebben.'<sup>3</sup> Maar als Hij niet werd gedood, zou de dood niet sterven: de duivel is door zijn eigen zegeteken overwonnen.<sup>4</sup> De duivel jubelde immers van vreugde toen hij de eerste mens de dood injoeg door hem te misleiden. Hij misleidde de eerste mens, Adam, en doodde hem; hij doodde de tweede mens, Christus,<sup>5</sup> en zo kon de eerste uit de valstrik ontsnappen.

[2] Onze Heer Jezus Christus heeft dus, toen Hij verrees en ten hemel voer, de ware overwinning behaald. In vervulling is gegaan wat u heeft gehoord toen uit de Apokalyps werd voorgelezen: 'De Leeuw uit de stam Juda heeft overwonnen.'<sup>6</sup> Hij wordt leeuw genoemd en ook lam. Leeuw om zijn kracht, lam om zijn onschuld. Leeuw omdat Hij onoverwinnelijk is, lam omdat Hij zachtmoedig is. Dat lam is gedood en door zijn dood heeft het de leeuw die op zoek is naar een prooi om te verslinden, overwonnen. De duivel wordt namelijk ook leeuw genoemd, niet om zijn moed, maar om zijn woestheid. De apostel Petrus zegt dan ook: 'Wij moeten waken tegen de bekoringen, omdat onze vijand de duivel rondzwerft op zoek naar een prooi om te verslinden.'<sup>7</sup> En hij zegt ook hóé de duivel rondzwerft. 'Hij zwerft rond als een brullende leeuw, op zoek naar een prooi om te verslinden.'<sup>9</sup> Wie zou er niet ten prooi vallen aan deze verslindende leeuw, als de leeuw uit de stam Juda niet had overwonnen? Tegenover de leeuw staat de leeuw, tegenover de wolf staat het lam.

Toen Christus stierf, jubelde de duivel, maar juist in de dood van Christus is de duivel overwonnen. Om zijn aas te pakken liep de duivel als een muis in de val. Hij maakte zich al blij met de dood, alsof hij er de baas over was. En de dood waarmee hij zich blij maakte, bleek een val voor hem te zijn. Het kruis van de Heer dient als muizenval voor de duivel. De dood van de Heer is het aas waardoor de duivel wel in de val moest lopen. Maar... onze Heer Jezus Christus is verrezen! Waar is nu de dood die aan het kruis hing? Wat is er nu nog over van het schimpen van de Joden? Wat stelt de arrogante hoogmoed nu nog voor van degenen die hoofdschuddend voor het kruis zeiden: 'Als Hij de Zoon van God is, laat Hem dan van het kruis afkomen.'<sup>10</sup> U ziet,

nog meer heeft Hij gedaan dan zij van Hem verlangden toen ze Hem beschimpten. Uit het graf verrijzen betekent toch veel meer dan van het kruis afkomen.

[3] Wat een geweldige heerlijkheid is het toch dat Hij ten hemel vaart, dat Hij zetelt aan de rechterhand van de Vader. Alleen kunnen wij dat niet met onze ogen zien. We hebben Hem toch ook niet aan het kruis zien hangen of uit zijn graf zien verrijzen. Dat alles bewaren wij met het geloof, wij aanschouwen het met de ogen van het hart. Wij zijn geprezen, omdat wij niet zien en toch geloven» De Joden zagen Christus immers wél. Christus zien met de ogen van het vlees is niet belangrijk, maar in Christus geloven met de ogen van het hart, daar gaat het om. Als Christus nu in levende lijve verschijnt, vóór ons staat en niets zegt, hoe kunnen wij dan weten wie Hij is? Trouwens, wat hebben we aan Hem als Hij niets zegt? Is het dan niet beter dat Hij in het evangelie spreekt en er niet is, dan dat Hij er wel is en niets zegt? Toch is Hij er wel degelijk als u Hem in uw hart sluit. Geloof in Hem, dan ziet u Hem. Hij staat niet voor uw ogen, maar Hij bezit wel uw hart. Want als Hij niet met ons was, zou wat we zojuist gehoord hebben, niet waar zijn. Zegt Hij niet: 'Zie, Ik ben met u tot aan het einde van de wereld.'<sup>12</sup>

### **SERMO 263A.1**

#### **MET VERLANGEN NAAR OMHOOG**

[1] Vandaag is onze Heer Jezus Christus opgestegen naar de hemel. Laat ons hart met Hem opstijgen. Laten wij luisteren naar wat de apostel Paulus zegt: 'Als u met Christus ten leven bent gewekt, zoek dan wat boven is, daar waar Christus zetelt aan de rechterhand Gods. Zin op het hemelse, niet op het aardse.'<sup>2</sup> Zoals Hij immers is opgestegen zonder ons te verlaten, zo zijn ook wij daar nu al met Hem, hoewel met ons lichaam nog niet is gebeurd wat ons is beloofd. Christus is al boven de hemelen verheven, toch lijdt Hij alle ellende die wij als zijn ledematen op aarde voelen. Daarvan getuigde Hij toen Hij vanuit de hemel riep: 'Saul, Saul, waarom vervolgt u Mij?'<sup>3</sup> En ook: 'Ik had honger en u heeft Mij te eten gegeven'<sup>4</sup> Waarom lijden niet ook wij op aarde zo, dat wij - met Hem verbonden door het geloof, de hoop en de liefdes - nu al rusten met Hem in de hemel? Terwijl Hij daar is, is Hij ook met ons. En terwijl wij hier zijn, zijn wij ook met Hem. Christus kan dat door zijn goddelijkheid, zijn macht en zijn liefde. En wij kunnen dat ook, al is het niet door goddelijkheid zoals bij Hem, maar door de liefde, onze liefde voor Hem. Hij heeft de hemel niet verlaten toen Hij daaruit naar ons neerdaalde. En Hij heeft ons ook niet verlaten toen Hij weer naar de hemel opsteeg. Hij was immers in de hemel én op aarde. Daarvan getuigt Hij zelf als volgt: 'Nooit is er iemand naar de hemel opgestegen, tenzij Hij die uit de hemel is neergedaald, de Mensenzoon die in de hemel is.'<sup>6</sup> Hij zei niet: 'De Mensenzoon die in de hemel zal zijn.' Nee, Hij zei: 'De Mensenzoon die in de hemel is.'<sup>7</sup>

[2] Dat Christus mét ons is - ook wanneer Hij in de hemel is - heeft Hij al beloofd voordat Hij opsteeg: 'Zie, Ik ben met u tot aan de voleinding van de wereld.'<sup>8</sup> En wij, wij zijn in de hemel, met onze námen.

Hij heeft toch zelf gezegd: 'Verheug u, omdat uw namen staan opgetekend in de hemel.'<sup>9</sup> Hij zei dat, hoewel wij met onze lichamelijke arbeid de aarde uitputten, en de aarde ons uitput. Maar wanneer het zover is dat wij in zijn heerlijkheid zijn na de verrijzenis van het lichaam, dan zal ons lichaam zich niet aan die sterfelijke dingen wijden en zal ons verlangen er niet naar neigen. Vanuit zijn heerlijkheid verzamelt ons

de gehele Christus, die de eerstelingen van onze geest in handen heeft.<sup>10</sup> En daarom hoeven wij niet te wanhopen aan de volmaakte hemelse engelenwoning, want Hij heeft gezegd: 'Nooit is er iemand naar de hemel opgestegen, tenzij Hij die uit de hemel is neer- gedaald, de Mensenzoon die in de hemel is.'<sup>11</sup> Nu lijkt het alsof Hij alleen over zichzelf heeft gesproken, alsof dit niemand van ons is gegeven. Nee, Hij heeft dat gezegd vanwege de eenheid: Hij is ons Hoofd en wij zijn Zijn lichaam. Dit is dus niemand anders gegeven dan Hemzelf, omdat ook wij Hemzelf zijn: om ons is Hij immers de Mensenzoon, en om Hem zijn wij kinderen van God.

Zo zegt de apostel Paulus het ook: 'Het menselijke lichaam vormt met zijn vele ledematen één geheel; alle ledematen, hoe vele ook, maken tezamen één lichaam uit. Zo is het ook met Christus.'<sup>12</sup> Paulus zegt niet: 'Zo is het met Christus.' Nee, hij zegt: 'Zo is het ook met Christus.'<sup>13</sup> Christus heeft dus vele ledematen en één lichaam. Uit barmhartigheid daalt Hij daarom neer uit de hemel, en niemand anders stijgt op dan Hij. Wij stijgen natuurlijk ook op, maar dan in Hem, door zijn genade. Dat is nu de reden waarom alleen Christus neerdaalt en alleen Christus opstijgt.<sup>14</sup> Niet dat de waardigheid van het Hoofd op het lichaam wordt geschonden, maar dat de eenheid van het lichaam met het Hoofd niet verbroken wordt.

De apostel Paulus zegt: 'Het woord 'nageslacht' staat niet in het meervoud, maar in het enkelvoud: en aan uw nageslacht en dat nageslacht is Christus.'<sup>15</sup> Daarom zegt de apostel dat Christus het nageslacht van Abraham is. En toch zegt dezelfde apostel ook: 'U bent ook Abrahams nageslacht.'<sup>16</sup> Als het woord 'nageslacht' nu niet in het meervoud staat, maar in het enkelvoud, doelt dit nageslacht van Abraham enerzijds op Christus en doelt dit nageslacht van Abraham anderzijds op ons. Wij worden dus niet van Hem gescheiden wanneer Hij naar de hemel opstijgt. Christus die neergedaald is uit de hemel, misgunt ons de hemel niet, maar roept eigenlijk: 'Als u ten hemel wilt opstijgen, moet u mijn ledematen zijn.'

Laten wij hier voorlopig kracht uit putten. Laten wij er vurig naar verlangen in al onze gebeden. Laten wij ons hier op aarde geestelijk voorbereiden op wat wij in de hemel kunnen verwachten. Laten wij nú de oude geest afleggen, het sterfelijke vlees zullen wij dán afleggen. Het lichaam kan immers gemakkelijk naar de hoge hemelen opgeheven worden, als de last van de zonden de geest niet terneerdrukt.

[3] Maar hoe kan de Heer nu met een lichaam opstijgen als Hij zonder lichaam is neergedaald? Ook die vraag houdt sommige mensen bezig, vooral wanneer ketters er de spot mee drijven. Het lijkt in tegenspraak met de woorden: 'Nooit is er iemand naar de hemel opgestegen, tenzij Hij die uit de hemel is neergedaald.'<sup>17</sup>

'Hoe kan een lichaam dat niet uit de hemel is neergedaald, nu opstijgen naar de hemel', is hun vraag. Alsof Christus had gezegd: 'Nooit is er iets naar de hemel opgestegen, tenzij iets wat uit de hemel is neergedaald.' Maar dat zei Christus niet. Hij zei: 'Nooit is er iemand opgestegen, tenzij Hij die is neergedaald.'<sup>18</sup> En dat zei Hij, omdat Hij het op een persoon betrok en niet op wat een persoon aan heeft. Niet bekleed met het lichaam daalde Hij neer, wel bekleed met het lichaam steeg Hij op. En toch is er nooit iemand opgestegen, tenzij Hij die is neergedaald.<sup>19</sup> Want ook wanneer wij met Hem verbonden zijn, verbindt Hij ons als zijn ledematen zó aan zichzelf, dat Hij dezelfde blijft. Des te meer kan Hij dan dezelfde blijven in het lichaam dat Hij van een maagd heeft aangenomen.

Wie zou immers durven zeggen dat niet alleen degene die afdaalt, is opgestegen naar een berg, een muur of naar een andere hoge plaats. Als u dat zegt, dan kan dat alleen wanneer men bekleed opstijgt nadat men onbekleed is neergedaald; of wanneer men gewapend opstijgt nadat men ongewapend is neergedaald. Wel, zo wordt er hier

gezegd: 'Nooit is er iemand opgestegen, tenzij Hij die is neergedaald.' ° Hoewel Hij is opgestegen met iets waarmee Hij niet is neergedaald. Zo stijgt er buiten Christus nooit iemand op naar de hemel, omdat er buiten Christus nooit iemand uit de hemel is neergedaald. Al is Hij zonder lichaam neergedaald, toch is Hij met lichaam opgestegen. Ook wij zullen opstijgen, niet door onze deugdzaamheid, maar door onze eenheid met Hem. Want die twee zijn één vlees. Dit geheim heeft een diepe zin. Paulus zegt: 'Ik voor mij betrek het op Christus en de kerk.'<sup>21</sup> Christus zegt het ook zelf: 'Zo zijn zij dus niet langer twee, één vlees als zij geworden zijn.'<sup>22</sup>

[4] Toen Hij op de proef werd gesteld, vastte Hij,<sup>23</sup> en vóór zijn dood had Hij nov behoefte aan eten. Maar toen Hij werd verheerlijkt at en dronk Hij,<sup>2</sup> en na zijn verrijzenis had Hij geen behoefte meer aan eten. Welnu, door te vasten vóór zijn dood wilde Hij in zichzelf onze nood laten zien, door niet te vasten na zijn dood wilde Hij in ons zijn troost laten zien. Voor beide perioden reserveerde Hij veertig dagen. Vóór de dood van zijn lichaam vastte Hij immers veertig dagen toen Hij op de proef werd gesteld in de woestijn, zoals in het evangelie beschreven staat.<sup>25</sup> En na de verrijzenis van zijn lichaam verkeerde Hij nog eens veertig dagen onder zijn leerlingen, terwijl Hij in- en uitging, at en dronk, zoals Petrus in de Handelingen van de Apostelen zegt.<sup>26</sup> Dat getal veertig lijkt het leven hier op aarde aan te geven, het leven van hen die tot de genade worden ,geroepen door Hem die de wet niet kwam opheffen maar vervullen.<sup>27</sup> Het getal tien staat immers voor de tien geboden van de wet, die al door de genade van Christus over de wereld zijn verspreid. En de wereld heeft vier windstreken. En tien maal vier is veertig. Want ziet u: die verlost zijn door de Heer, bracht Hij samen uit het oosten en het westen, uit het noorden en het zuiden. <sup>28</sup> Door veertig dagen te vasten vóór de dood van zijn lichaam leek Hij daarom te roepen: 'Onthoud u van de verlangens van deze wereld.' Door na de verrijzenis van zijn lichaam veertig dagen te eten en te drinken leek Hij te roepen: 'Zie, Ik ben met u alle dagen tot aan de voleinding van de wereld.'<sup>29</sup> Vasten is immers een kwellende strijd. Ja, want ook atleten ontzeggen zich bij de training allerlei dingen.<sup>30</sup> Voedsel daarentegen is de hoop op vrede. En die vrede zal pas volmaakt zijn, wanneer ons lichaam, waarvan wij de verlossing verwachten, met onsterfelijkheid is bekleed. Wij kunnen ons er nog niet op beroemen dat we dat bereiken, maar we kunnen ons wel voeden door er op te hopen. De apostel Paulus laat zien dat wij soms moeten vasten en soms moeten eten. Hij zegt: 'Laat de hoop u blij maken, houd stand in de verdrukking.'<sup>31</sup> Het voedsel staat eigenlijk voor de hoop, terwijl het vasten voor de verdrukking staat. Wanneer wij namelijk de weg van de Heer kiezen, moeten wij ons onthouden van de ijdelheid van de huidige wereld, en moeten wij ons tegelijk laten verkwikken door de belofte van de toekomstige wereld: ons hart hier niet ophangen, maar daar voeden met verlangen naar omhoog.

## **SERMO 265A.1**

### **CHRISTUS IN DE HEMEL: LAAT GELOVEN ALLE VOLKEN**

[1] Vandaag is de heilige feestdag van de hemelvaart van onze Heer Jezus Christus aangebroken. Laat ons deze dag in vreugde vieren.<sup>2</sup> Christus neergedaald, de hel ging open.<sup>3</sup> Christus opgestegen, de hemel brak open. Christus aan het kruis, laat de woedende massa maar schimpen.<sup>4</sup> Christus in het graf, laat de wachters maar kletsen.<sup>5</sup> Christus in de hel, laat Hem de doden bezoeken. Christus in de hemel, laat alle volken geloven.<sup>6</sup> Hij is de schenker van ons heil. Hij moet dus ook de maker van

onze preek zijn. Over niemand anders spreek ik met u dan over Hem die zojuist vanuit het evangelie tot ons allen sprak. Voor Hij naar de Vader opsteeg, zei Hij tegen zijn leerlingen: 'Dit zeg Ik u, terwijl Ik nog bij u ben, maar de Helper, de Heilige Geest, die de Vader in mijn naam zal zenden, zal u alles leren en u alles in herinnering brengen wat Ik u gezegd heb. Laat uw hart niet verontrust of kleinmoedig worden. U heeft Mij horen zeggen: Ik ga naar mijn Vader, want de Vader is groter dan Ik.'

[2] Broeders en zusters, u weet dat onze Heer Jezus Christus om ons is geworden wat wij zijn, maar dat Hij niettemin in dát bestaan is gebleven, waarin Hij gelijk is aan de Vader. Wij geloven namelijk dat de Zoon van God deelgenoot is geworden van onze zwakheid en toch niet is beroofd van zijn majesteit.<sup>8</sup> Ons geloof is dus dit: God boven ons is mens onder ons. Hij heeft hier op aarde veel gedaan om ons, toen Hij het menselijk bestaan had aangenomen. Daarmee wilde Hij de goddelijke natuur die in Hem schuilging, aan het gezicht onttrekken en alleen de menselijke natuur die in Hem aan het licht kwam, laten zien. Mensen die dit onderscheid niet hebben kunnen maken en er niets van hebben begrepen, zijn dan ook ketterse sekten begonnen. Hiertoe behoren onder andere de arianen,<sup>9</sup> die fanatiek volhouden dat God de Vader groter is dan God de Zoon. Laat de algemeen aanvaarde waarheid hun kort en helder antwoorden.

[3] Wij vragen hun eerst waar ze het vandaan halen dat de Vader groter is dan de Zoon. Zeggen ze: 'Door zijn grootte', dat wil zeggen door een grotere lichaamsomvang zoals wij bijvoorbeeld zeggen: 'Deze berg is groter dan die', of: 'Deze stad is groter dan die', dan antwoorden wij op grond van het evangelie dat God Geest is,<sup>10</sup> en dat iets lichamelijks niet met iets geestelijke kan worden vergeleken. Want alleen wanneer bij allebei de lichaamsvorm kan worden vastgesteld, kan iets groter of kleiner worden genoemd. Maar God strekt zich niet uit in omvang. Hij onderscheidt zich niet door een lichaamsomtrek. Hij laat zich niet in ruimte vatten. Hij laat zich niet in een hoek duwen en Hij laat zich niet door wat voor grenzen dan ook afbakenen. God is immers niet groot in omvang, maar groot in kracht. Houd u niet langer bezig met dit soort onwaardige fantasieën, die de geest van de gelovigen zwaar belasten met hun verbeeldingen. Laat ze rusten. Zet ook het vertrouwde beeld van het lichaam helemaal uit uw hoofd. Wanneer wij over God nadenken, mag ons geen mensenlichaam voor ogen komen.

[4] Maar daarop zeggen de kettters dan weer dat de Vader groter is in tijd, dat wil zeggen in leeftijd. Ze beweren immers dat het onmogelijk is dat Hij die voortbrengt, even oud is als Hij die geboren wordt. Ze zeggen: 'Het moet wel zo zijn, dat Degene die voortbrengt en uit wie Hij die geboren wordt, weer kan ontstaan, eerder bestaat.' Hoe komen ze aan zo'n gedachte? Denken ze vanuit het eigen lichaam? Ja, de gedachte komt voort uit wat ze hebben geleerd van de gewone menselijke voortplanting. Daarbij houden ze er geen rekening mee dat bij de mensen een zoon zwakker is door zijn jonge leeftijd, maar dat daar ook de vader zwakker wordt door zijn hoge leeftijd. In ieder geval staat vast dat in de mate waarin de zoon die jonger is, groeit en sterker wordt, de vader ouder wordt en zwakker. Als de kettters dus de hele tijd volhouden dat de Vader ouder is, laten ze dan tenminste toegeven dat de Zoon sterker is. Het is toch absurd om zoiets over God te denken. Laten ze er eindelijk mee ophouden goddelijke geheimen af te zetten tegen het menselijk verstand.

[5] Maar het is niet genoeg om hen op die manier te overtuigen, als we er in de

zichtbare schepping niets tegenover kunnen zetten waaruit blijkt dat Hij die wordt geboren, even oud is als zijn Voortbrenger. Om de duisternis van deze dwaling te verdrijven wil ik er ter vergelijking een lamp bijhalen. Die lamp verspreidt haar flakkerende licht door middel van een brandende vlaspit. In ieder geval brandt er vuur. Het vuur zit in het materiaal, de gloed in het schijnsel. En toch ontstaat het vuur niet uit de gloed, maar de gloed uit het vuur. Hoewel de gloed uit het vuur ontstaat, heeft het vuur toch nooit zonder zijn gloed bestaan. Nee, vanaf het moment dat het eerste vonkje ontvlamt, komt tegelijk zijn gloed op. Dat valt niet te ontkennen. De gloed is dus even oud als het vuur waaraan zij haar bestaan te danken heeft. En als het vuur eeuwig was, zou de gloed ongetwijfeld even eeuwig zijn.

[6] Nu hopen wij niet bij u de indruk te hebben gewekt dat wij onze Heer Jezus Christus onrecht hebben gedaan met deze armzalige vergelijking. Wij moeten dus op grond van het evangelie nog een bewijs leveren. Enerzijds heeft de Zoon in eigen persoon in het evangelie gezegd in welke gestalte Hij de mindere was van de Vader: Hij werd gehoorzaam tot de dood." Anderzijds heeft Hij aangetoond dat Hij de gelijke was van zijn Voortbrenger: Ik en de Vader, Wij zijn één.<sup>1</sup> De ketters brengen daartegen in: 'Kijk dan, de Zoon heeft het zelf gezegd: De Vader is groter dan Ik.'<sup>13</sup> Maar ze begrijpen niet dat Hij dat gezegd heeft toen Hij in het vlees was gesteld, waardoor Hij niet alleen minder werd dan God de Vader, maar ook een beetje minder dan de engelen," zoals de goddelijke psalm zegt. Wel, als ze alleen dat graag willen horen, waarom richten ze hun aandacht dan niet op wat de Zoon ook zegt: 'Ik en de Vader, Wij zijn één.'<sup>15</sup> Dan moeten ze daarna maar bedenken waarom er is gezegd: 'De Vader is groter dan Ik.'<sup>16</sup> Dat was immers omdat de leerlingen bedroefd werden dat Christus hen in zijn lichamelijke gestalte verliet toen Hij naar de Vader zou opstijgen. Hij zei toen tegen hen: 'U heeft Mij horen zeggen: Ik ga naar de Vader. Laat uw hart niet bedroefd worden. Als u Mij zou liefhebben, zou u er blij om zijn dat Ik naar de Vader ga, want de Vader is groter dan Ik.'<sup>17</sup> Dat wil zeggen: Dit bestaan van een slaaf vergeleken waarmee de Vader groter is dan Ik, onttrek Ik aan uw ogen.' Dan kunt u, wanneer zijn slavenbestaan aan de ogen van het vlees is onttrokken, de Heer met de ogen van de geest zien.

[7] Vanwege het echte slavenbestaan dat Hij had aangenomen, sprak Hij dus de waarheid toen Hij zei: 'De Vader is groter dan Ik.'<sup>18</sup> God is namelijk hoe dan ook groter dan een mens. Maar ook vanwege het goddelijke bestaan, waarin Hij altijd bleef samen met de Vader, sprak Hij de waarheid: 'Ik en de Vader, Wij zijn één.'<sup>19</sup> Hij steeg dus op naar de Vader in het mens-zijn, maar Hij bleef bij de Vader in het God-zijn. Hij verscheen immers aan ons in het vlees zonder de Vader te verlaten. Ik bedoel hiermee: Het Woord dat vlees is geworden om onder ons te wonen,<sup>20</sup> is opgestegen naar de Vader. En het beloofde zijn aanwezigheid opnieuw met de woorden: 'Zie, Ik ben met u alle dagen tot aan de voleinding der wereld.'<sup>21</sup>

Met betrekking tot het goddelijke bestaan zegt de apostel Johannes over Hem: 'Dit is de ware God, dit is eeuwig leven!'<sup>22</sup> En met betrekking tot het bestaan van een slaaf zegt de apostel Paulus over Hem: 'Hij die bestond in goddelijke majesteit, heeft zich niet willen vastklampen aan de gelijkheid met God: Hij heeft zich van zichzelf ontdaan en het bestaan van een slaaf aangenomen.'<sup>23</sup> Over zijn goddelijke majesteit zegt Hij van zichzelf: 'Ik en de Vader, Wij zijn één.'<sup>24</sup> Waar komt dat vertrouwen vandaan? Over zijn slavenbestaan zegt Hij: 'Ik ben bedroefd tot stervens toe.'<sup>25</sup> Waar komt die angst vandaan? Zijn angst stoelt op het delen in de menselijke zwakte; zijn vertrouwen vast en zeker op de eigenheid van zijn goddelijke natuur.

[8] Wanneer wij de Heilige Schrift met goed begrip lezen, moeten we deze twee bestaanswijzen uit elkaar houden, zeer geliefde broeders en zusters. Maar als we het onderscheid zien, moeten wij de Heer zelf vragen om begrip, om niet het gevaar te lopen te dwalen.

### **SERMO 265B.1**

#### **ONS HART ALS EEN CITER BESPEELD**

[1] Onze Heer Jezus Christus wilde na zijn verrijzenis uit de doden met de grootst mogelijke zekerheid bewijzen dat Hij in hetzelfde lichaam was verrezen als waarin Hij aan het kruis had gehangen. Daarom verkeerde Hij veertig dagen onder zijn leerlingen, terwijl Hij in- en uitging, at en dronk. Zo moesten de twijfelaars immers worden gesterkt. Zo moest de waarheid van het evangelie aan het nageslacht worden gepredikt. Zo moest aan de gelovigen de toekomstige onvergankelijkheid en onsterfelijkheid van zijn vlees in de eeuwige zaligheid worden getoond. En zo moesten de uitspraken van afgunstige mensen worden weerlegd, die anders dachten en onderrichtten over de Heer dan de waarheid het wil. Bij zijn verrijzenis steeg Hij immers op naar de hemel in hetzelfde lichaam waarin Hij als dode de hel had bezocht. Inderdaad, Hij bouwde de woning van zijn onsterfelijke vlees reeds in de hemel, de woning die Hij zichzelf in de schoot van de maagdelijke moeder had voorbereid.

[2] Sommige mensen vinden het bijzonder merkwaardig dat de Heer in het evangelie zegt: 'Nooit is er iemand naar de hemel opgestegen, tenzij Hij die uit de hemel is neergedaald, de mensenzoon, die in de hemel is.'<sup>3</sup> Hoe kan men nu zeggen dat de mensenzoon uit de hemel is neergedaald - luidt hun vraag dan - hoewel Hij hier op aarde is aangenomen in de schoot van een maagd? Op mensen die dit zeggen, moeten wij niet neerkijken, nee, we moeten het hun uitleggen. Ik ben namelijk van mening dat zij te goeder trouw op zoek zijn, maar waarnaar ze op zoek zijn, nog niet kunnen begrijpen. Ze weten namelijk niet dat de goddelijke natuur de menselijke natuur zó heeft aangenomen, dat God en mens één persoon zijn geworden. En ook niet dat de menselijke natuur zó nauw verbonden was met de goddelijke, dat de ene Christus Woord, ziel en lichaam was. En daarom staat er: 'Nooit is er iemand naar de hemel opgestegen, tenzij Hij die uit de hemel is neergedaald, de mensenzoon, die in de hemel is.'<sup>4</sup>

[3] Welnu, beide naturen geven elkaar ieder hun eigen naam: de goddelijke aan de menselijke en de menselijke aan de goddelijke. Het gevolg is dat de Zoon van God mens wordt genoemd en de mensenzoon God, twee namen, één en dezelfde Christus. Onze Heer Jezus Christus heeft immers zelf de mens zó willen aannemen, dat Hij het niet beneden zijn waardigheid achtte zichzelf mensenzoon te noemen, zoals we op vele plaatsen in het evangelie kunnen lezen. Christus zelf vraagt de zalige apostel Petrus toch: 'Wie is, volgens de opvatting van de mensen, de mensenzoon?'<sup>5</sup> Omdat Christus, de rots, het hem zelf ingeeft, antwoordt Petrus Hem: 'U bent de Christus, de Zoon van de levende God.'<sup>6</sup> Kijk, daar hebt u nu de citerspeler op wie David doelde. Hij is nu verschenen door het hart van de zijnen te raken, en Hij ontlokt het de melodie die Hij maar wil om die aan iedereen te laten horen. En over zijn laatste komst zegt Hij tijdens zijn lijden om de Joden met vrees te vervullen: 'Vanaf nu zult u de mensenzoon zien komen op de wolken van de hemel.' En elders: 'U zult de hemel open zien en de engelen Gods zien opstijgen en neerdalen in dienst van de

mensenzoon.' Wanneer Hij het woord 'opstijgen' gebruikt, laat Hij zien dat Hij in de hemel is, en met het woord 'neerdalen' laat Hij zien dat Hij ook op aarde nooit afwezig zal zijn. Dat had Hij zijn leerlingen ook beloofd, vlak voor zijn hemelvaart. Toen zei Hij: 'Zie, Ik ben met u alle dagen tot aan de voleinding der wereld.'<sup>9</sup>

[4] Ja, God heeft de mensheid zo liefgehad, dat Hij zijn eniggeboren Zoon gaf voor het leven van de wereld.<sup>10</sup> Als de Vader ons het leven immers niet gaf, hadden wij het leven niet. En als het leven zelf niet stierf, werd de dood niet gedood. Christus de Heer is immers het leven zelf. Over Hem zegt de evangelist Johannes: 'Dit is de ware God, dit is eeuwig leven!'<sup>11</sup> En Christus zelf zegt het ook bij monde van de profeet Hosea, wanneer Hij de dood met de dood bedreigt: 'Dood, ik zal uw dood zijn, dodenrijk, ik zal uw doodsteek zijn. '1 Alsof Hij 'zegt: 'Ik zal u doden door te sterven, Ik zal u vernietigen, Ik zal u elke macht afnemen, Ik zal de mensen die u gevangen hield, bevrijden. U heeft Mij onschuldig gevangen willen houden, het is terecht dat u degenen die u gevangen wilde houden, kwijtraakt.'

[5] Het leven is dus gestorven en het leven bleef, het leven is verzezen en het heeft ons het leven gebracht door de dood met zijn dood om te brengen. De dood is dus verslonden, de zege van Christus die het eeuwige leven is, is behaald.<sup>13</sup> Hij heeft de dood verslonden om ons erfgenamen van het leven te laten zijn, zoals de apostel Petrus zegt.<sup>14</sup> Door Christus zijn wij tot erfgenamen van het eeuwige leven gemaakt. Door Christus zijn wij van de eeuwige dood bevrijd. Wij aarzelen dan ook niet Christus' ledematen te willen zijn. Dus op de veertigste dag, dat is vandaag, is de Heer Jezus naar de hemel opgestegen. Zijn leerlingen stonden er verbaasd naar te kijken. Ja, toen ze daar stonden te praten, werd Hij plotseling door een wolk opgenomen en van hen weggenomen naar de heme<sup>1.15</sup>

## **SERMO 265D.1**

### **VERKONDIGEN EN STERVEN**

[1] Toen het heilig evangelie werd voorgelezen, hebben wij geluisterd, vol bewondering geloofd en vol geloof bewonderd: de Heer is na zijn verrijzenis uit de doden verschenen, Hij heeft van zichzelf een levend bewijs gegeven aan degenen die gaan sterven, en Hij heeft zichzelf tot voorbeeld gesteld voor degenen die gaan verrijzen. Hij is verschenen aan wanhopigen die een geest meenden te zien omdat ze bang waren geworden.<sup>2</sup>

Het is een kwalijke ketterij vandaag de dag te denken wat de leerlingen toen dachten. Volgens de manicheeërs<sup>3</sup> was Christus de Heer een geest en geen lichaam. En dat geheel zou in de gestalte van een geschapen lichaam met bewegende ledematen eerder zijn verschénen dan werkelijk hebben bestáán. Mag ik met uw welnemen deze mensen even toespreken? Misschien bevinden ze zich namelijk ook onder u. De lezing van het evangelie biedt gelegenheid daartoe en die mogen zij niet missen.

[2] Wat zegt u, manicheeër, wie u ook bent? Wat zegt u nu eigenlijk? U zegt: 'Christus was een geest. Hij had geen vlees, maar Hij verscheen als vlees.' Voorlopig geef ik dat toe. Ik geef het mijn tegenstander toe om hem - als ik kan - tot geloof te brengen.

U zegt toch dat wat als Christus is gezien, een geest was en geen lichaam? 'Ja,' zegt u. 'Inderdaad,' is mijn reactie dan, 'dat dachten de leerlingen eerst ook.' Daarom ben ik

niet erg boos dat u zich daarin zo heeft vergist. Maar u kunt er wel om veroordeeld worden dat u bij uw vergissing bent gebleven, terwijl de leerlingen nog wel zijn terechtgewezen. Christus was een geest. Had Hij dan geen vlees? Ik heb u uw zegje laten doen, luister nu naar de Leraar. Ja, luister naar de Leraar, niet naar mij maar naar Christus zelf. Ga, spreek, verkondig, predik, onderricht, dring de huizen binnen en palm onverstandige vrouwen in die met zonden beladen zijn.<sup>4</sup> Doe dat en zeg: 'Christus was een geest. Hij had geen vlees en beenderen.'

Luister naar Christus' eigen woorden: 'Waarom bent u ontsteld en waarom komt er twijfel op in uw hart? Kijk naar mijn handen en voeten. Betast Mij en kijk: een geest heeft geen vlees en beenderen, zoals u ziet dat Ik heb.'<sup>5</sup> Wat blijft er nog over om tegen in te gaan? Bent u een christen? Als u een christen bent, luister dan naar Christus' eigen woorden: 'Waarom komt er twijfel op in uw hart? Kijk naar mijn handen en voeten. Betast Mij en kijk: een geest - dat is wat u denkt dat Ik ben - heeft geen vlees en beenderen, zoals u ziet dat Ik heb.'<sup>6</sup>

Durft u er nog steeds tegen in te gaan? Als u nog steeds wilt tegenspreken, kijk dan eens of er echt geen kwaad in steekt te denken dat Christus een geest was, ook al had Hij echt vlees. Als er geen kwaad in zou steken, had de Heer de leerlingen wel in die dwaling gelaten. Verwaarloos de wond niet. Er heeft zo'n voortreffelijke dokter zorg gedragen voor de genezing ervan. Als die twijfels geen schade toebachten op de akker van de Heer zoals doornstruiken dat doen, dan zou de boer die niet zorgvuldig wieden. Maar de leerlingen zijn weer recht gezet, de manicheeërs omvergehaald. Die twijfel is als een vreemdeling in het hart van de leerlingen voorbijgetrokken, maar nam het hart van de manicheeërs als een meester in beslag, omdat die twijfel er als een vijand binnenging.

[3] Broeders en zusters, als soms iemand hieraan twijfelt, laat u zich dan behandelen. Luister dan naar de waarheid en staak de strijd. Christus, dat is Woord, ziel en lichaam. Iedere mens is ziel en lichaam. Christus is Woord en mens. Als het Woord ook mens is, is het Woord ook ziel en lichaam. Nee, geen drie personen, Woord, ziel en lichaam. U bestaat toch ook niet uit twee personen, ziel en lichaam? U bent één mens, ziel en lichaam. Hij is één Christus, Woord, ziel en lichaam. Soms spreekt Hij echter overeenkomstig wat het Woord is, en dan spreekt toch Christus zelf. Soms spreekt Hij overeenkomstig wat de ziel is, en dan spreekt toch Christus zelf. Soms spreekt Hij overeenkomstig wat het lichaam is, en dan spreekt toch Christus zelf.

Laten wij dat aannemelijk maken met voorbeelden van zijn goddelijke uitspraken. Luister wat Hij zegt overeenkomstig het Woord: 'Ik en de Vader, Wij zijn één.'<sup>7</sup> Luister wat Hij zegt overeenkomstig de ziel: 'Ik ben bedroefd tot stervens toe.'<sup>8</sup> Luister wat Hij zegt overeenkomstig het vlees: 'De Christus moest lijden en op de derde dag verrijzen.' Waarin kon Hij anders verrijzen dan waarin Hij kon sterven? Hij verrees daarin, waarin Hij was gestorven. Zoek de dood maar in het Woord: daar kon de dood nooit zijn. Zoek de dood in de ziel: daar is de dood nooit geweest, daar was geen zonde. Zoek de dood in het lichaam, daar is de dood wel geweest. En daarom was het een echte verrijzenis, omdat het een echte dood was. Daar is de dood geweest. Waarom is de dood dáár geweest, waar geen zonde was? Daar was boete zonder schuld, opdat in ons de schuld en de boete werden betaald.

[4] Waarom verwondert u zich erover dat Christus is gestorven, hoewel Christus helemaal niet had gezondigd? Hij wilde in plaats van u terugbetalen wat Hij u niet verschuldigd was, om u van uw schuld te verlossen. Het was het goed recht van de duivel dat hij het bedrogen menselijke geslacht bezat. Hij bezat gewoon wat hij had

genomen, hij had genomen wat hij had beetgenomen. Christus kwam in het sterfelijke vlees zijn bloed vergieten, waarmee de rekening van de zonden werd vereffend. En nog steeds zou de duivel de schuldigen in handen hebben, als hij de onschuldige niet zou doden. Maar zie nu eens hoe terecht het is, dat tegen hem wordt gezegd: 'U heeft degene gedood die niets schuldig was, geef de schuldenaars terug.'

Christus zegt: 'Zie, de vorst van de wereld is op komst, maar hij zal niets in Mij vinden.'<sup>10</sup> Hoezo vindt hij niets in Mij? Heeft U dan geen ziel? Heeft U geen lichaam? Bent U ook niet het Woord? Zal de vorst van de wereld niets van dit alles in Christus vinden? Nee, natuurlijk niet. Niets van het zijne zal hij vinden, omdat er in Christus geen zonde is. Die vorst van de wereld is de vorst van de zonden: 'De vorst van de zonden zal niets in Mij vinden.'<sup>11</sup> Ik heb niet gezondigd. Omdat Ik uit een maagd tot u gekomen ben, heb Ik niets van Adam overgenomen. Ik heb niets toegevoegd, omdat Ik niets had om toe te voegen. En door goed te leven heb Ik niets misdaan. Laat hij maar komen en laat hij maar iets van het zijne in Mij aantreffen als hij kan. Maar hij zal niets van het zijne in Mij vinden. Ik heb geen zonde. Ik ben onschuldig geboren, Ik heb een onschuldig leven geleid. Laat hij maar komen, hij zal niets vinden.'

Waarom moet U dan sterven, als hij komt maar niets in U zal vinden? Hij geeft bovendien de reden op waarom Hij moet sterven: 'De vorst van de wereld is op komst, maar hij zal niets in Mij vinden.'<sup>12</sup> En alsof wij vragen: 'Waarom moet U dan sterven?' geeft Hij ten antwoord: 'Maar opdat allen weten dat Ik handel zoals de Vader Mij bevolen heeft, sta op, laten we hier vandaan gaan.'<sup>13</sup> Laten wij naar het lijden gaan, omdat de Vader van het goede dat wil en niet omdat Christus iets schuldig is aan de vorst van het kwade.

[5] Waarover verwondert u zich dan? Christus is toch zeker het leven. Waarom is het leven dan gestorven? De ziel is niet gestorven en het Woord ook niet. Het vl  es is gestorven, opdat de dood daarin zou sterven. Christus heeft de dood ondergaan en Hij heeft de dood gedood. Hij heeft voor de leeuw aas in de val gelegd. Een vis zou niet aan de haak worden geslagen als hij niets zou willen verslinden. De duivel was begerig naar de dood, de duivel was verzot op de dood. Christus' kruis was een val: Christus' dood, of liever Christus' sterfelijke vlees was bij wijze van spreken het aas in de val. De duivel kwam, hij verslond het en zat in de val. Maar zie: Christus is verrezen. Waar is de dood nu? Nu al wordt over Christus' vlees gezegd wat op het einde over het onze zal worden gezegd: 'De dood is verslonden, de zege is behaald.'<sup>14</sup> Er was vlees, maar er was geen bederf. Terwijl de natuur blijft, verandert de hoedanigheid: dezelfde substantie maar geen verval, geen veroudering, geen bederf, geen gebrek, niets sterfelijks, niets van wat wij gewoonlijk aards noemen is daar nog. Hij werd aangeraakt, Hij werd bevoeld, Hij werd betast, maar gedood werd Hij niet.

[6] Luister nog even. Hij stijgt op naar de hemel, Hij wordt begeleid door de ogen van de leerlingen.<sup>15</sup> Hij zorgt ervoor dat mensen het zien en maakt ze tot getuigen. Tegen hen wordt gezegd: 'Wat staat u daar? Deze Jezus die van u is weggenomen, zal op dezelfde wijze wederkeren.'<sup>16</sup> Op dezelfde wijze? Wat betekent dat? Op dezelfde wijze wil zeggen: in die gestalte, in dat vlees. Zij zullen opzien naar Hem, die zij doorstoken hebben.<sup>17</sup> Hij zal op dezelfde wijze wederkeren als u Hem naar de hemel hebt zien gaan.<sup>18</sup> Zij hebben Hem echt gezien, echt aangeraakt, echt betast. Zij hebben hun geloof versterkt door te kijken en aan te raken. Toen Hij opsteeg naar de hemel, hebben zij Hem met hun blikken begeleid. Zij hebben met gespitste oren geluisterd naar het getuigenis van de engel, die de komst van Christus aankondigde.<sup>19</sup>

Dit alles had zich al aan hen voltrokken, toch stelde noch het zien alleen, noch het betasten van de ledematen van de Heer hen in staat om getuigen van Christus te worden, alles dapper te verdragen voor de verkondiging van de waarheid, en tot bloedens toe te strijden tegen de leugen. Maar wie gaf hun dit wel? Luister maar naar de Heer zelf: 'Blijf dus in de stad totdat u uit den hoge met kracht zult zijn toegerust.'<sup>20</sup> U heeft gezien, en u heeft aangeraakt. Maar verkondigen en sterven voor wat u heeft gezien en aangeraakt, kunt u nog niet totdat u uit den hoge met kracht zult zijn toegerust. Laat anderen maar gaan, het zijn mensen die, als zij iets bereiken, dat aan hun eigen krachten toeschrijven. Petrus wás er wel, maar hij stond nog niet rotsvast. Hij was nog niet toegerust met kracht uit den hoge. Want een mens kan zich niets toeëigenen, tenzij het hem vanuit de hemel gegeven is.<sup>21</sup>

[7] Broeders en zusters, laat de waarheid zelf ons hiervan overtuigen. Laat niemand op eigen krachten roemen. Laat niemand opscheppen over de vrije wil. In uw eentje bent u slechts in staat om te zondigen, om goed te doen hebt u een hulp nodig. Zeg: 'Wees mijn helper, verwerp en verlaat mij niet.'<sup>22</sup> Wee u, als Hij u toch eens zou verlaten! Als Hij u aan uzelf overlaat, aan wie laat Hij u anders over dan aan een mens? Bent u dan niet bang als u te horen krijgt: 'Vervloekt is hij die op mensen vertrouwt.'<sup>23</sup> Ziet u, Christus de Heer is zoals ik al zei, Woord, ziel en lichaam. God is daar en u ook. De ene Christus.

Hoe bent u daar? Om welke verdienste, door welke vrije wil heeft de Heer de menselijke natuur aangenomen, is het Woord bekleed met de menselijke natuur? Welke verdienste ging vooraf aan zijn menselijke natuur? Of wilt u misschien zeggen: 'Christus leefde overal goed, en door goed te leven heeft Hij het verdiend opgenomen te worden door het Woord, één te worden met het Woord en geboren te worden uit een maagd.' Nee, alstublieft niet. Neem dit weg uit de gedachten van de christenen, Heer onze God. Wij zien Hem als de eniggeborene van de Vader, vol genade en waarheid.<sup>24</sup> Het Wóórd had niets om voor u te sterven. Christus moest sterven voor u, want het Wóórd hoefde helemaal niet omwille van u te sterven. Het Woord was toch eenvoudig het leven, zonder vlees en bloed, zonder enige veranderlijkheid: in het begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God.<sup>25</sup> Wat staat dat ver van de dood! Wat een barmhartigheid dus! Zeker, Maria is van het menselijk geslacht: ze is maagd, maar wel mens; ze is heilig, maar wel mens. De Heer echter, het eniggeboren Woord, heeft voor u aangenomen wat Hij voor u moest geven. Maar Hij heeft het vlees alleen maar uit u voor u aangenomen. Want van zichzelf had Hij niets waarmee Hij voor u kon sterven. U had niets om te leven, Hij niets om te sterven. Wat een geweldige uitwisseling! Leef zijn leven, Hij is uw dood gestorven.

## **SERMO 265F.1**

### **BROEDERS EN ZUSTERS**

[1] Zoals u weet, mijn geliefden, vieren wij vandaag de plechtigheid van de hemelvaart van de Heer. U heeft het gehoord: Hij is opgestegen naar zijn Vader en onze Vader, naar zijn God en onze God.<sup>2</sup> Waaraan hebben wij het te danken de broeders en zusters van Christus te zijn? Als Hij onze zwakheid niet op zich had genomen, zouden wij op geen enkele manier zijn broeders en zusters zijn. Wij zijn toch broeders en zusters omdat Hij mens is geworden. Hij die de Heer is, heeft onze broeder willen zijn. Heer is Hij altijd, broeder is Hij vanaf een bepaald moment; Heer

door zijn goddelijke majesteit, broeder door zijn bestaan van een slaaf.<sup>3</sup> Want Hij die bestond in goddelijke majesteit, heeft zich niet willen vastklampen aan de gelijkheid met God.<sup>4</sup> In dat opzicht is Hij Heer.

En hoe kan Hij dan broeder zijn? Hij heeft zich van zichzelf ontdaan en het bestaan van een slaaf aangenomen.<sup>5</sup> Als Hij slechts broeder was, zou dat al veel zijn. Hij heeft ook nog het bestaan van een slaaf aangenomen, Hij heeft slaaf willen zijn. Is Hij dan één van ons of niet? Wis en waarachtig! Hij heeft immers over zichzelf gezegd: 'Ik ben niet gekomen om gediend te worden, maar om te dienen.'<sup>6</sup> De profeet Jesaja voorzeggde over Hem dat de Rechtvaardige rechtvaardig zou maken door zeer velen goed te dienen. Maar laten wij onszelf niet verheffen. Het komt vaak voor dat een meester zijn zieke slaven dient om over gezonde te kunnen beschikken. Hij dient de zieken in de hoop dat ze beter worden. Wel, onze Heer dient ook zieken. Heeft Hij met zijn eigen zwakheid soms geen geneesmiddel gemaakt voor de zieken? Hij heeft zijn bloed vergoten voor de zieken. Hij heeft zijn bloed als zalf op de ogen van de blinden gestreken.<sup>8</sup>

[2] Doordat Hij dit heeft willen doen is Hij, die van nature Heer is, voor ons dus een broeder geworden. Hij zei: 'Ik stijg op naar mijn God en uw God, naar mijn Vader en uw Vader.'<sup>9</sup> Aan wie moest dit van Hem worden gezegd? 'Ga naar mijn broeders, en omdat Ik hun broeder ben, stijg Ik op naar mijn Vader en uw Vader, naar mijn God en uw God.'<sup>1</sup> Hij zei niet: 'Ik stijg op naar onze Vader.' En Hij zei ook niet: 'Ik stijg op naar onze God.' Het is niet zonder betekenis dat Hij zegt: 'Naar mijn Vader en uw Vader, naar mijn God en uw God.'<sup>1</sup> Dat onderscheid wijst op iets wat ik niet mag verzwijgen.

Mijn Vader, omdat Ik de Eniggeborene ben. Uw Vader, omdat Hij u door Mij heeft aangenomen. En waarom mijn God? Christus zegt dat niet als schepsel, maar als Eniggeborene. Vanwaar dus mijn God? Het antwoord staat in de psalm. Hij zegt 'Mijn God' omdat Hij het bestaan van een slaaf heeft aangenomen. Hij zegt: 'U bent mijn God van de moederschoot af.'<sup>12</sup> Als u de moederschoot waar Hij mens is geworden, wegdenkt, is God niet zijn God, maar zijn Vader. Zijn Vader is Hij dus altijd, de eeuwige Vader van de eeuwige Zoon. Om echter ook zijn God te zijn, kwam de moederschoot erbij te pas, en staat er bij de profeet in de psalm: 'U bent mijn God.'<sup>13</sup> Maar niet zoals bij ons. Onze God: omdat Hij de zondaars heeft gered; zijn God: omdat Hij mens is geworden zonder zonde. Daarom maakte Hij, toen Hij na zijn verrijzenis bij God was aangekomen, het onderscheid: 'Mijn God en uw God.'<sup>14</sup> Waarom mijn God? Omdat Hij mens is. Waarom dan niet ook ónze God? Hij is toch mens en wij ook? Nee! Een mens zonder zonde die onze zonden komt uitwissen, is iets heel anders dan een mens met zonde die Hij moet komen bevrijden van de zonde. Het is dus een onderscheid, geen gescheidenheid. Wij hebben een Vader in de hemel, maar anders dan Christus, omdat Christus, de Eniggeborene zonder zonde, ons heeft aangenomen. Wij hebben God in de hemel, maar anders dan Christus, omdat Christus zonder zonde is, maar wij zondaars zijn.

[3] Toch heeft Hij onze broeder willen zijn. Daarover heeft de apostel Paulus het, als hij zegt: 'Wij zijn erfgenamen van God, tezamen met Christus.'<sup>15</sup> Wij vinden onze Vader in de hemel. Wij behoren tot een grote familie. De Zoon is voor ons uit de hemel gekomen om onze broeder te worden. Hij verliet de Vader niet toen Hij naar ons toe kwam. En Hij verliet ons evenmin toen Hij naar de Vader terugkeerde. Laten wij geloven dat Christus in de hemel is, laten wij geloven dat Hij met ons is.

Hoe kan Hij dan in de hemel zijn als Hij met ons is? Als God kan Hij dat. Mijn woord,

dat is zowel met mij als met u. Mijn woord is met mij in mijn hart en met u in uw oren. Als mijn woord dat al kan, zou het Woord van God dat dan niet kunnen? Hij is echt neergedaald toen Hij hier op aarde was. Wat betekent neerdalen dan? Dat Christus Jezus verschijnt. En hoe is Jezus verschenen? Doordat Hij mens is geworden. Wat betekent opstijgen dan? Dat het lichaam van Christus naar de hemel omhoog wordt geheven, en niet dat zijn verhevenheid verhuist. Waarheen Hij opstijgt, daarvandaan zal Hij neerdalen. En zoals Hij opstijgt, zo zal Hij neerdalen. Dat zijn de woorden van de engelen, niet de onze. Want de leerlingen stonden daar en staarden Hem na toen Hij naar de hemel opsteeg, en de engelen zeiden tegen hen: 'Mannen van Galilea, wat staat u daar? Deze Jezus zal op dezelfde wijze wederkeren als u Hem naar de hemel hebt zien gaan.'<sup>16</sup> Wat betekent nu: 'Hij zal op dezelfde wijze wederkeren'? Hij zal in dezelfde gestalte oordelen als waarin Hij geoordeeld is. Niet alleen zichtbaar voor rechtvaardigen maar ook zichtbaar voor onrechtvaardigen zal Hij komen, om te worden gezien door rechtvaardigen en onrechtvaardigen. De onrechtvaardigen zullen Hem wel zien, maar met Hem heersen zullen ze niet.

[4] Laten wij deze heilige veertigste dag dus vieren. De hele wereld viert toch deze dag met ons! En de vijftigste dag viert de kerk met ons over de hele wereld verspreid. De viering van twintig en dertig is een Afrikaanse gewoonte, geen mysterie van de kerk.<sup>17</sup>

## **SERMO 377.1**

### **WIE IS DE KONING DER ERE?**

Wie zou op passende wijze een vergankelijk woord kunnen uitbrengen over het eeuwige Woord? Hoe kan het nietige nu opgewassen zijn, tegen het machtige, zeer geliefde broeders en zusters. De hemelen prijzen het, de hemelse scharen prijzen het, de hemelse machten prijzen het, de hemellichten prijzen het, de sterren prijzen het en - voor zover ze dat kan - prijst ook de aarde het. Niet om het Woord op passende wijze te prijzen, maar om zichzelf niet te veroordelen omdat ze ondankbaar zou zijn, prijst de aarde het.

Wie geeft er een uiteenzetting van, wie bespreekt of wie begrijpt Hem, die machtig reikt van het ene tot het andere einde en op voortreffelijke wijze alles bestuurt.<sup>2</sup> Wie begrijpt hoe Hij opsprong om zijn baan te gaan, zodat zijn opgang was van de hemelrand af en zijn omloop keerde tot de randen? Als Hij overal naar reikt, waar houdt Hij dan op? Als Hij overal naar reikt, waar gaat Hij dan heen? Over plaatsen verdeelt Hij zich niet, door de loop van de tijd verandert Hij niet en Hij kent geen komen en gaan. Hij gaat in zijn geheel overal rond, maar blijft in zichzelf. Zijn er ruimten waarin de Almachtige niet is, waarin de Onmetelijke zich niet bevindt, en waarin de Komende niet wordt opgenomen?

Als wij aan het Woord van God denken, hebben wij geen woorden. Maar om ons, nederige mensen, woorden te leren zeggen over Hem, heeft Hij zich vernederd door de gestalte van een slaaf aan te nemen. In die gestalte is Hij neergedaald, in die gestalte is Hij volgens het evangelie toegenomen in wijsheid door zich daarop toe te leggen.<sup>5</sup> In die gestalte heeft Hij geleden, in die gestalte heeft Hij dapper gestreden, in die gestalte is Hij gestorven, in die gestalte heeft Hij de dood overwonnen en is Hij verreezen, in die gestalte is Hij naar de hemel teruggekeerd, terwijl Hij de hemel nooit heeft verlaten. Hij die voor ons is gemaakt, is dus gezegend in het fundament van de hemel, maar Hij is ook vervloekt - volgens de apostel Paulus - opdat de zegen van

Abraham over de heidenvolken zou komen.<sup>6</sup>

Hij sprong op als een reus. En wát voor een reus? Eén die door te sterven de dood overwon. Wat voor een reus? Eén die de poorten van de hel openbrak, er uitkwam en naar de hemel opsteeg. Wie is die koning der ere, om wie tegen enkele hoofden is gezegd: 'Hef, poorten, uw hoofden omhoog, verhef u, ingangen aloud.' Verhef u, Hij is groot. U bent te nauw, u kunt Hem niet doorlaten. Verhef u. Waarom dan? Dat inga de koning der ere.<sup>9</sup> Dan schrikken zij: 'Wie is dan de koning der ere?'<sup>1°</sup> Ze herkennen Hem niet. Hij is niet alleen God, maar ook mens. Hij is niet alleen mens, maar ook God. Als Hij lijdt, is Hij dan wel echt God? Als Hij verrijst, is Hij dan wel echt mens? Of is Hij soms God en mens tegelijk? Ja, want Hij lijdt echt en Hij verrijst ook echt.

Dit wordt in één en dezelfde psalm twee keer gezegd: 'Hef, poorten, uw hoofden omhoog, verhef u, ingangen aloud, dat inga de koning der ere!'<sup>11</sup> En dit wordt herhaald na dezelfde woorden, alsof men zou kunnen denken dat het overbodig is en niet nodig. Maar in die herhaling van dezelfde woorden moet u de doeleinden zien. Laat tot u doordringen waarom het tot twee keer toe werd gezegd.

Kijk, de poorten van de hel en de hemel worden eigenlijk twee keer voor Hem geopend: één keer als Hij verrijst en één keer als Hij opstijgt. Het is toch ongewoon dat God in de hel is? Het is toch ook ongewoon dat een mens in de hemel is opgenomen? Beide keren, op beide plaatsen worden de hoofden benauwd. Wie is dan de koning der ere?<sup>12</sup> Hoe kunnen wij deze twee nu onderscheiden? Luister hoe het antwoord aan beide hoofden luidt.

Op hun vragen krijgen ze het volgende antwoord: 'De Heer, machtig en triomfant! De Heer, triomfant in de strijd!'<sup>13</sup> In wat voor strijd? De dood ondergaan voor de stervelingen, alleen lijden voor allen; hoewel almachtig zich niet verzetten, en toch overwinnen door te sterven. Die koning der ere is dus machtig, zelfs in de hel. Dit wordt ook herhaald voor de hemelse scharen: 'Hef, poorten, uw hoofden omhoog, verhef u, ingangen aloud.'<sup>14</sup> Gaat het soms niet om de aloude ingangen waarvan Petrus de sleutels kreeg?<sup>15</sup> Maar omdat Christus de mens mét zich verheft, wordt daar over Hem gezegd alsof Hij niet wordt herkend: 'Wie is dan de koning der ere?'<sup>16</sup> Omdat Hij daar echter geen strijder meer is, maar overwinnaar en omdat Hij daar niet vecht, maar zegeviert, luidt het antwoord daar niet: 'De Heer, triomfant in de strijd',<sup>17</sup> maar: 'De Heer der hemelse scharen. Hij is de koning der ere.' <sup>8</sup>

## **SERMO 395.1**

### **HIER DE HOOP, DAAR DE VERVULLING**

[1] Vandaag vieren wij de hemelvaart van de Heer. Verhef uw hart. Laten wij dat niet voor niets horen. Nee, laten wij zuiver van hart samen met Hem opstijgen. De apostel Paulus legt het ons toch allemaal uit als hij zegt: 'Als u dan met Christus ten leven bent gewekt, zoek dan wat boven is, daar waar Christus zetelt aan de rechterhand van God. Zin op het hemelse, niet op het aardse.'<sup>2</sup> Het moeten handelen is aards en laat dat zo zijn, de wil om op te stijgen is hemels. Hier de hoop, daar de vervulling. Ja, want de tijd zal komen dat wij die daar bereiken. Maar wanneer wij daar de vervulling bereiken, hopen wij hier noch daar. Niet omdat de hoop ijdel is, maar omdat wij niet meer hoeven te hopen als we onze vervulling hebben bereikt. Luister daarom naar wat de apostel over de hoop heeft gezegd: 'In deze hoop zijn wij gered. Maar we spreken niet van hopen als we het voorwerp van onze hoop reeds aanschouwen: wie verwacht nog wat hij al ziet? Daar onze hoop gericht is op het onzichtbare, moet onze verwachting gepaard gaan met standvastigheid.'<sup>3</sup>

Let goed op. Neem nou heel iets menselijks. Bedenk: als u een vrouw hoopt te trouwen, is zij uw vrouw nog niet, want als zij uw vrouw is, waarop moet u dan nog hopen? U trouwt dus met de vrouw op wie u uw hoop had gevestigd. Vanaf dan zult u niet meer hopen op haar. De hoop komt dus op een gelukkige manier tot vervulling wanneer u uw doel bereikt. Zo hoopt een reiziger dat hij in zijn vaderland zal komen. Zolang hij er niet is, hoopt hij erop. Wanneer hij is aangekomen, hoopt hij niet meer. Het bereiken van het doel volgt op de hoop. De hoop komt op een gelukkige manier tot vervulling wanneer u bereikt waarop u hoopte. Zeer geliefde broeders en zusters, u heeft gehoord dat we ons hart moesten verheffen, en dat we in ons hart over ons toekomstige leven moesten gaan nadenken. Laten wij hier goed leven om daar te kunnen leven.

[2] Kijk toch eens hoeveel onze Heer heeft willen doen. Hij heeft ons gemaakt en Hij is naar ons afgedaald, omdat wij van Hem waren afgevallen. Om bij ons te komen, is Hijzelf niet naar ons toe gevallen, nee, Hij is naar ons afgedaald. En door naar ons af te dalen heeft Hij ons verheven. Ja, ons Hoofd heeft ons al met zijn lichaam verheven. Waar het Hoofd is, zullen ook de ledematen volgen. De ledematen zullen het Hoofd immers volgen, waarheen het ook voorgaat. Christus is het Hoofd, wij zijn de ledematen. Christus is in de hemel, wij zijn op aarde.

Is Hij dan heel ver van ons? Natuurlijk niet. Als u aan een afstand denkt, is Hij ver van ons. Denkt u aan de liefde, dan is Hij met ons. Want als Hij niet met ons was, zou Hij niet in het evangelie zeggen: 'Zie, Ik ben met u tot de voleinding der wereld.'<sup>4</sup> Als Hij niet met ons is, verkopen wij leugens als wij zeggen: 'De Heer zij met u.' En dan zou Hij niet, toen Saul Hem vervolgde - Saul vervolgde niet de Heer zelf, maar zijn heiligen, zijn dienaren; of vertrouwd nog: zijn ledematen - en dan zou Hij niet vanuit de hemel roepen: 'Saul, Saul, waarom vervolgt u Mij?'<sup>5</sup> Ziet u, Ik ben hier in de hemel, u bent op aarde en u vervolgt Mij. Hoe kunt u Mij nu vervolgen? Door mijn ledematen te vervolgen. Door mijn ledematen ben Ik op aarde. Want Ik schreeuw natuurlijk met mijn mond, als iemand op mijn tenen trapt.'

Hij, door wie hemel en aarde zijn gemaakt, is dus voor de mens die Hij uit aarde heeft gemaakt,<sup>6</sup> naar de aarde afgedaald. Van hier heeft Hij de aarde naar de hemel opgeheven. Laten wij nu hopen op wat ons in Hem is voorafgegaan. Hij zal ons geven wat Hij heeft beloofd. Wij kunnen er zeker van zijn, Hij heeft het ons gegarandeerd: het evangelie beschrijft het. Hij zal het ons geven. Er is nog meer dat Hij aan ons heeft besteed. Wij denken toch niet dat Hij zijn leven niet zal geven, nu Hij zelfs zijn dood al voor ons heeft gegeven? De vernedering van het lijden, het onrecht, de beschimpingen, alle soorten smaad op aarde heeft Hij op zich genomen voor ons. Zou Hij ons dan het rijk, het geluk, de onsterfelijkheid en de eeuwigheid niet geven? Hij heeft ons kwaad verdragen, zou Hij ons zijn goed dan niet geven? Laten wij gerust op deze hoop afgaan. Zijn belofte is immers betrouwbaar! Maar laten wij wel zo leven, dat wij oprecht tegen Hem kunnen zeggen: 'Wij hebben gedaan wat u vroeg, geef ons nu wat u heeft beloofd.'

## Pinksteren

### SERMO 266.1

#### BETER EEN GEZOND HART DAN EEN GEWICHTIG HOOFD

[1] Van alle goddelijke woorden die we hebben gehoord toen de psalm werd gezongen, wil ik met Gods hulp graag één vers uitvoerig behandelen, en wel dit waarin wordt gezegd: 'Een rechtvaardige zal mij uit medelijden afstraffen en terechtwijzen, maar de olie van de zondaar zal mijn hoofd niet zalven.'<sup>2</sup> Sommige mensen geloven immers dat de olie van de zondaar de olie van de mens is, omdat het hele mensengeslacht bedrieglijk is.<sup>3</sup> Maar de olie van Christus is niet de olie van de zondaar, ook al wordt zij door een zondaar toegediend: Christus had immers geen enkele zonde. Er komen dan drie vragen op: door wie wordt de olie gegeven, aan wie wordt zij gegeven en door wie wordt zij toegediend? Laten wij niet bang zijn voor de olie van de zondaar, omdat een tussenpersoon, de bedienaar, de weldaad van de gever niet kan wegnemen.

[2] Welnu, wij vieren vandaag het feest van de komst van de Heilige Geest. Want die kwam op de dag van Pinksteren, die al is aangebroken. Er waren honderdtwintig personen op één plaats bijeen. Onder hen bevonden zich de apostelen, de moeder van de Heer en andere mensen, mannen en vrouwen, die aan het bidden waren en wachtten op de vervulling van Christus' belofte, de komst van de Heilige Geest.<sup>4</sup> De hoop van de wachtenden was geen ijdele hoop, want de belofte van de Belover was geen loze belofte. Zij wachtten, en Hij kwam. En Hij trof reine vaten, waarin Hij kon worden opgevangen.

Er verscheen hun iets dat op vuur geleek en dat zich, in tongen verdeeld, op ieder van hen neerzette. En zij begonnen in vreemde talen te spreken, naargelang de Geest hun te vertolken gaf.<sup>5</sup> Iedere persoon sprak in alle talen, omdat de toekomstige kerk hiermee in alle talen werd aangekondigd. Eén persoon was het teken van de eenheid: alle talen in één persoon, dat betekent alle volkeren tezamen in eenheid.

Degenen die vol waren, spraken; degenen die leeg waren, wisten niet wat ervan te denken, en wat erger is, ze wisten niet wat ervan te denken en maakten er beledigende opmerkingen over.<sup>6</sup> Ze zeiden: 'Ze zijn dronken en ze zijn zich aan zoete wijn te buiten gegaan.' Wat een domme en lasterlijke beledigingen. Een dronkeman leert geen vreemde taal, nee, hij raakt de zijne kwijt. Maar toch sprak de waarheid bij monde van die onwetende mensen met hun beledigingen. Ja, die honderdtwintig personen waren zich echt te buiten gegaan aan jonge wijn, want zij waren nieuwe wijnzakken geworden.<sup>8</sup> Maar de oude wisten niet wat te denken van de nieuwe, en door die beledigingen werden de oude niet vernieuwd en ook niet gevuld. Maar uiteindelijk ebde hun beledigende toon weg. Ze gingen luisteren naar de apostelen die aan het woord waren, een verklaring aflegden en door de genade van Christus predikten.<sup>9</sup> Door te luisteren werden ze geraakt, daardoor veranderd, en door die verandering begonnen ze te geloven. En door dat geloof verdienden ze dat te ontvangen, waarvan ze niet wisten wat ze er van moesten denken bij anderen.

[3] Daarna begon de Heilige Geest zich aan de mensen te geven door middel van het dienstwerk van de apostelen. Die legden de handen op en de Geest kwam. Maar dit was geen verdienste van mensen. Laat geen enkele bedienaar zich meer aanmatigen dan wat een bedienaar toebehoort. Er is duidelijk verschil tussen de gever en de bedienaar. Hiervan heeft de Geest immers een bewijs geleverd, mensen mochten zich niet

aanmatigen wat God toebehoorde. Daarom wilde Simon de tovenaars zichzelf opgeblazen voordoen: in de mening dat de gave van de Geest door mensen kon worden toebedeeld, beloofde hij de apostelen geld. Daarmee wilde hij bereiken dat de Geest ook zou komen als hijzelf de handoplegging zou verrichten.<sup>10</sup> Simon kende de genade niet. Als hij immers de genade had erkend, zou hij deze voor niets krijgen. Doordat hij de Geest wilde kopen, verdiende hij het niet om te worden verlost door de Geest. Wie denkt u wel dat u bent, mens, dat u zichzelf zo wilt opblazen? Voor u is het meer dan genoeg dat u wordt vervuld, u hoeft zich niet op te blazen. Wie wordt vervuld, is rijk; wie zich opblaast, is leeg.

'Maar,' zeggen de donatisten dan, 'de Geest werd door mensen gegeven.' Maar daarmee was wat werd gegeven, toch nog niet ván mensen? 'Ja maar,' gaan ze verder, 'de Geest kon toch alleen maar worden gegeven door heilige mensen?' De Geest was toch ook niet door mensen in hen gekomen? De apostelen legden mensen de handen op en de Heilige Geest kwam: wie heeft de apostelen de handen opgelegd toen de Geest naar hén kwam?

[4] Luister naar de goddelijke voorbeelden en probeer ze te begrijpen. Het gaat wel om woorden van God, het gezag van de Schrift, de betrouwbaarheid van de woorden en de waarheid van de voorbeelden. Wij lezen het geheel, laten wij dan ook het geheel geloven. Door de handoplegging van de apostelen is de Heilige Geest aan velen gegeven. Maar de mensen door wie Hij werd gegeven, hadden Hem zelf ook ontvangen. Wanneer hadden zij Hem ontvangen? Toen ze in één vertrek bijeen waren met honderdveertig personen. Ieder van deze mensen was in gebed, niemand deed de handoplegging." De Geest kwam over hen terwijl ze aan het bidden waren, Hij vervulde hen terwijl ze in gebed waren en door ze te vervullen maakte Hij hen tot bedienaren en door hen gaf Hij het zijne.

Luister nu verder. Filippus, de evangelist die het evangelie in Samaria predikte,<sup>12</sup> was één van de zeven diakens.<sup>13</sup> Want toen het dienstwerk in de knel kwam, werden er aan de apostelen zeven diakens toegevoegd. Eén daarvan was, zoals ik al zei, Filippus, die het door zijn vlotte preektrant zover had gebracht dat hij - terecht - de evangelist werd genoemd, hoewel ze allen goed predikten. Filippus predikte het evangelie, zoals ik zei, in Samaria. Vele mensen in Samaria namen het geloof aan en lieten zich vervolgens dopen. Toen de apostelen dat hadden gehoord, stuurden zij Petrus en Johannes naar die mensen toe om de gedoopten de handen op te leggen en om door die handoplegging onder gebeden te bewerkstelligen dat de Heilige Geest over hen kwam. Verbaasd over de zo grote genade van de apostelen, wilde Simon de tovenaars hun geld geven, alsof dat waarvoor werd gebeden, voor geld te koop werd aangeboden.<sup>14</sup> Maar Simon werd afgewezen en zo'n grote genade onwaardig bevonden. De gelovige Samaritanen ontvingen de Heilige Geest door de handen van de apostelen.

Omdat Simon toen had gedacht dat de gave van God een gave van mensen was, kwam er daarna in hetzelfde hoofdstuk - om te voorkomen dat dat idee bij de zwakkeren onder ons vaste vorm zou krijgen - een eunuch van koningin Kándake vanuit Jeruzalem. Daar was de eunuch naar toe gegaan om te bidden.<sup>15</sup> Gezeten in zijn reiskoets was hij de profeet Jesaja aan het lezen. Toen zei de Heilige Geest tegen Filippus dat hij naar de reiskoets toe moest gaan. En dezelfde Filippus die in Samaria had gedoopt en niemand zijn handen had opgelegd en die de apostelen had bericht dat de door hem gedoopte Samaritanen het verdienden door de komst van de apostelen en hun handoplegging de Heilige Geest te ontvangen, die Filippus gaat nu naar de reiskoets en vraagt de eunuch of hij begrijpt wat hij leest.

De eunuch antwoordt dat hij het waarschijnlijk wel begrijpt als hij hulp krijgt van iemand die het hem kan uitleggen. Hij nodigt Filippus uit in te stappen. Filippus doet dat, komt bij hem zitten en treft hem aan bij het lezen van wat de profeet Jesaja heeft verkondigd over Christus: 'Als een schaap werd Hij naar de slachtbank geleid', en wat er verder nog staat in die passage.<sup>16</sup> En toen, op de vraag van de eunuch of de profeet dit van zichzelf zei of van iemand anders, toen verkondigde Filippus hem, nu de gelegenheid hem de poort had geopend, de blijde boodschap van Christus, de poort van het heil.

Terwijl ze daarmee bezig waren, kwamen ze bij een water en de eunuch zei tegen Filippus: 'Hier is water. Wat is er op tegen dat ik gedoopt word?'<sup>17</sup> Filippus zei: 'Als u gelooft, kan het.' Toen zei de eunuch: 'Ik geloof dat Jezus de Zoon van God is.'<sup>18</sup> Zij daalden af in het water en Filippus doopte hem. Nadat zij uit het water waren gekomen, kwam de Heilige Geest over de eunuch.<sup>19</sup>

Ziet u, daar was Filippus, die in Samaria had gedoopt en die de apostelen bij de gedoopte Samaritanen had gebracht: hij doopte wel, maar de handoplegging deed hij niet. Toch kwam de Geest in volle vrijheid over de man en maakte hem vrij. Dat deed Hij om te laten zien dat Simon het bij het verkeerde eind had gehad toen hij meende dat de Geest van God een gave van de mensen was. De Geest kwam als God en vervulde de eunuch; Hij kwam als Heer en verlostte hem.

[5] Misschien zal een ruziezoeker zeggen dat het niet om Filippus de diaken gaat, die in Samaria had gedoopt, maar om Filippus de apostel. Ook bij de apostelen is er immers iemand die Filippus heet.<sup>20</sup> De Filippus die de evangelist wordt genoemd, is echter één van de zeven diakens. Maar goed, laat ze maar denken wat ze willen, ik kan de kwestie snel ophelderen. Of het nu de apostel is geweest of de diaken, laat dat nu maar in het midden: ook de Schrift zwijgt daar over. Wat wel in de Schrift staat, is dat zodra de eunuch uit het water was gekomen, de Heilige Geest over hem kwam. In die passage wordt nergens over een handoplegging gerept. En misschien is dat wel te weinig. Daarom zegt een donatist: 'Iemand heeft hem natuurlijk de hand opgelegd, maar de Schrift zwijgt hierover.'

[6] Wat bedoelt u daar nu mee? 'Ik bedoel daar het volgende mee: bij die eerste honderdtwintig personen kwam de Heilige Geest inderdaad zonder handoplegging, omdat Hij toen voor het eerst kwam. Sindsdien kwam Hij echter bij niemand meer, behalve wanneer de handen waren opgelegd.' Zo reageert de donatist. U vergeet Cornelius de honderdman.<sup>2</sup>

Lees die passage maar nauwkeurig en probeer die goed tot u te laten doordringen. Cornelius was een honderdman, zoals we in hetzelfde boek, de Handelingen van de Apostelen, kunnen lezen, waarin ook de komst van de Heilige Geest wordt verkondigd. Naar die Cornelius de honderdman werd een engel gezonden. Die berichtte hem dat zijn aalmoezen waren ontvangen en zijn gebeden verhoord. Daarom moest hij mensen naar Petrus sturen en hem vragen om te komen. Petrus verbleef in Joppe in het huis van Simon, een leerlooier. Er bestond toen een belangrijk meningsverschil tussen de Joden en de heidenen, of preciezer gezegd, tussen degenen die uit de Joden tot het geloof waren gekomen en degenen die uit de heidenen tot het geloof waren gekomen. De vraag was of het evangelie mocht worden verkondigd aan onbesnedenen. Daarover bestond grote onzekerheid toen Cornelius zijn mensen stuurde.

Intussen krijgt Petrus een waarschuwing. Zowel bij Petrus als bij Cornelius dient Hij die overal is, de zaak van het Rijk der hemelen. Terwijl een en ander bij Cornelius

gebeurde, kreeg Petrus in Joppe honger. Hij ging naar het dak om te bidden, terwijl men een lichte maaltijd voor hem klaarmaakte. Terwijl hij aan het bidden was, raakte hij buiten zichzelf. Hij werd van beneden naar boven gebracht, niet om zichzelf te verliezen maar om tot inzicht te komen.

Er kwam een schaal op hem af die uit de hemel neergelaten werd, als een hemels dienblad voor de hongerige. En de schaal was opgehangen aan vier koorden en alle soorten dieren lagen erop, reine en onreine. Een stem uit de hemel hamerde de hongerige Petrus de volgende woorden in: 'Komaan, Petrus, slacht en eet.' 2 Petrus keek eens naar de schaal, zag de onreine dieren erop liggen, waar hij niet gewend was aan te komen, en antwoordde de stem: 'Dat in geen geval, Heer, want nog nooit heb ik iets gegeten dat onheilig of onrein was.'<sup>23</sup> Daarop zei de stem weer tegen hem: 'Beschouw niet als onheilig wat God rein heeft verklaard.' 4 Er werd Petrus geen gewoon eten aangeboden, nee, er werd hem bericht dat Cornelius gereinigd was. Dat gebeurde tot drie keer toe, waarna het voorwerp weer naar de hemel werd opgehaald.

Dit is een duidelijk mysterie. De schaal stelt de wereld voor. De vier koorden die de schaal vasthouden, zijn de vier windstreken waarvan de Schrift melding maakt met de woorden: 'Het oosten en het westen, het noorden en het zuiden.'<sup>25</sup> De dieren zijn alle volkeren. Het driemaal neerlaten van de schaal beveelt de Drieëenheid in onze aandacht aan. Petrus is de kerk. De hongerige Petrus is dan de kerk die hunkert naar het geloof van de heidenen. De stem uit de hemel, dat is het heilig evangelie. 'Slacht en eet',<sup>26</sup> dood hen zoals ze nu zijn en maak hen tot wat u zelf bent.

Terwijl Petrus nog moeite had met de opdracht, werd hem bericht dat een paar soldaten die door Cornelius waren gestuurd, hem wilden zien. En de Heilige Geest zei tegen Petrus: 'Reis met hen mee, want Ik heb hen gezonden.'<sup>27</sup> Petrus vertrekt meteen. Hij twijfelt niet meer aan het visioen, hij voelt zich zeker. En zoals we kunnen lezen, wordt zijn komst aan Cornelius bericht. Die komt hem nederig tegemoet en valt nederig voor hem op de knieën. Petrus, nog veel nederiger laat hem opstaan. Bij het huis aangekomen vinden ze daar nog vele anderen bijeen. Petrus krijgt te horen waarom de mannen naar hem toe zijn gestuurd, en men dankt hem voor zijn komst. Petrus begint nu de onbesneden heidenen - om wie het meningsverschil was ontstaan - in , volkomen openheid de genade van de Heer Jezus Christus te verkondigen. Er waren een paar mensen met Petrus meegekomen, die uit de Joden tot het geloof waren gekomen, en die nog ontsteld konden worden als er onbesnedenen zouden worden gedoopt. Daarop zei Petrus hun duidelijk: 'U weet dat het voor een Jood tegen de wet is omgang te hebben met een ander volk of bij hem aan huis te komen; maar mij heeft God duidelijk gemaakt dat men geen enkel mens onheilig of onrein mag noemen.'<sup>2</sup>

[7] Waar blijven ze nu, de mensen die dat zeiden- om dit te kunnen zeggen heb ik alles zo precies verteld - waar blijven die mensen nu, die beweerden dat de Heilige Geest door de mens kon worden toegediend? Doordat Petrus het evangelie verkondigde, kwamen Cornelius en alle mensen, dat wil zeggen alle heidenen die bij hem waren, tot het geloof. Ze werden toen ineens toch vervuld van de Heilige Geest, nog voordat ze waren gedoopt.<sup>29</sup> Wat geeft de menselijke vooringenomenheid hier voor antwoord op? De Heilige Geest kwam niet alleen vóór de handoplegging, maar zelfs vóór het doopsel. Dat deed Hij op grond van zijn macht, niet uit noodzaak. Hij kwam vóór de reiniging van het doopsel om het meningsverschil over de besnijdenis weg te nemen. Er zou immers door spotlustigen en kortzichtigen tegen Petrus kunnen worden gezegd: 'U heeft er verkeerd aan gedaan om de Heilige Geest te geven.' Ziet u nu, vervuld is wat de Heer zegt. Hiermee is het duidelijk: de wind blaast waarheen hij wil.<sup>30</sup> Ziet u, hiermee is het vervuld, is duidelijk hoe wáár die woorden van de Heer

zijn: 'De wind blaast waarheen hij wil.'<sup>31</sup>

En toch blaast de overmoedige ketter de geest van de aanmatiging nog niet uit. Nog steeds zegt hij: 'Het behoort mij toe, neem het niet van een ander aan, maar van mij.'

'Wat is er dan nog van God,' vraag ik u. En hij: 'Hebt u dan niet gelezen: de olie van de zondaar zal mijn hoofd niet zalven.'<sup>32</sup> Het is dus uw olie? Als het uw olie is, wil ik die niet. Als het uw olie is, is het slechte. Maar als het Gods olie is, is het goede, zelfs als die door een slecht mens als u wordt toegediend. Een zonnestraal kan niet door modder worden bevuild, en u zou wel Gods olie kunnen bevuilen? Nee, u hebt Gods olie tot uw nadeel, omdat u terwijl u een slecht mens bent, heeft wat goed is. Wat God toebehoort, heeft u ontvangen terwijl u een slecht mens bent. Want afgezonderd van de kerk heeft u wat God toebehoort, niet verzameld maar verstrooid.<sup>33</sup> 'Wie op onwaardige wijze eet, eet en drinkt zijn eigen vonnis.'<sup>34</sup> Wie op onwaardige wijze eet, eet die soms niet? Christus gaf het stuk brood aan de onwaardige Judas, en die nam het aan tot zijn vonnis <sup>35</sup> Judas had het toch niet van een slecht mens aangenomen? En hij had toch niet iets slechts aangenomen? Nee, hij is schuldig omdat hij als een slecht mens van de goede God het goede heeft aangenomen. De olie van de zondaar is dus niet de olie van het heil. Moge de olie van het heil goed worden aangenomen, dan is zij goed. Al wordt zij verkeerd aangenomen, zij blijft goed. Wee de mensen die het goede verkeerd aannemen.

[8] Maar let op de betekenis van de Schrift, misschien kan zij u aansporen tot iets wat duidelijk is voor beter begrip. 'Een rechtvaardige zal mij uit medelijden afstraffen,' zegt de psalmist. Een berisper slaat u, en toch bemint hij u en heeft hij u lief. Een vleier bedriegt u. Een berisper heeft medelijden met u, een vleier brengt u in het nauw. Hard is de roede van degene die u slaat; zacht is de olie van degene die met u aanpapt. En inderdaad, alle vleiers wrijven het hoofd met olie in, maar het binnenste maken ze niet gezond. Bemin uw berisper, kijk uit voor de vleier. Want als u een berisper die de waarheid spreekt, bemint, en uitkijkt voor een vleier die liegt, dán kunt u zeggen wat in de psalm wordt gezongen: 'Een rechtvaardige zal mij uit medelijden afstraffen en terechtwijzen, maar de olie van de zondaar', dat wil zeggen het gefleem van de vleier, 'zal mijn hoofd niet zalven.'<sup>36</sup>

Een vet hoofd, dat is een gewichtig hoofd. En een gewichtig hoofd is een overmoedig hoofd. U kunt beter een gezond hart hebben dan een gewichtig hoofd. Maar een hart wordt pas gezond door de roede van de berisper, terwijl een hoofd gewichtig wordt door de olie van de zondaar, dat wil zeggen de instemming van de vleier. Als u uw hoofd gewichtig hebt gemaakt, kijk dan maar uit dat u door het gewicht van uw hoofd niet in de afgrond valt. Hiermee heb ik volgens mij voor vandaag voldoende gezegd over de betekenis van dit ene psalmvers, terwijl de Heer mij heeft geholpen en in het verborgene uw harten versterkt.

## **SERMO 267.1**

### **IN ÉÉN HUIS**

[1] De plechtigheid van vandaag brengt ons de grootheid van de Heer onze God in herinnering en de grote genade die over ons is uitgestort. Wij vieren een jaarfeest toch om niet te vergeten wat eenmaal is gebeurd? Een jaarfeest heet immers zo omdat het ieder jaar terugkomt. Zoals men van een rivier zegt dat hij het hele jaar door stroomt - hij droogt niet op in de zomer, maar stroomt het hele jaar door, het hele jaar lang, dat wil zeggen gedurende het hele jaar - zo is het ook met een jaarfeest dat naar de

gewoonte ieder jaar wordt gevierd.<sup>2</sup> Vandaag vieren wij de komst van de Heilige Geest. De Heer heeft immers de Heilige Geest die Hij op aarde had beloofd, vanuit de hemel gezonden.

Hij had als volgt beloofd Hem vanuit de hemel te zenden: 'De Helper zal niet tot u komen, als Ik niet heenga. Nu Ik wel ga, zal Ik Hem tot u zenden.'<sup>4</sup> Dat zei Hij, daarom heeft Hij geleden, is Hij gestorven, verzezen en naar de hemel opgestegen. Hij hoefde alleen nog maar zijn belofte te vervullen. Daarop stonden zijn leerlingen te wachten, honderdtwintig personen, zoals in de Schrift staat.<sup>5</sup> Dat is het aantal apostelen maal tien, want Hij had twaalf apostelen uitgekozen en Hij zond de Geest over honderdtwintig personen. In afwachting van deze belofte waren allen in één huis in gebed bijeen,<sup>6</sup> omdat ze nu met het gelóóf naar de Heilige Geest hunkerden, dat betekent: met gebed en geestelijk verlangen. Zij waren als nieuwe wijnzakken. Ze stonden te wachten op de jonge wijn uit de hemel. En die kwam ook. De grote druiventros was namelijk al geperst en verheerlijkt. Wij lezen immers in het evangelie: 'Want de Geest was er nog niet, omdat Jezus nog niet verheerlijkt was.'<sup>8</sup>

[2] Wat Hij antwoordde,<sup>9</sup> heeft u al gehoord. Het is en blijft een groot wonder. Alle aanwezigen hadden één taal geleerd. De Geest kwam, ze werden van Hem vervuld en begonnen in de vreemde talen van alle volkeren te spreken, talen die ze niet kenden en ook niet hadden geleerd. Maar de Geest die was gekomen, onderwees hen. Hij kwam binnen, zij werden vervuld en Hij stortte zich over hen uit.

En toen was dit teken er: ieder die de Heilige Geest had ontvangen, sprak vervuld van de Geest plotseling in de talen van allen. Het bleef niet bij die honderdtwintig. De Heilige Schrift leert het ons zelf: daarna kwamen de mensen tot geloof, ze werden gedoopt, ontvingen de Heilige Geest en spraken in de talen van alle volkeren.

De aanwezigen waren stomverbaasd.<sup>10</sup> Sommigen wisten niet wat ervan te denken, anderen dreven er zó de spot mee, dat ze zeiden: 'Ze zijn dronken en ze zijn zich aan zoete wijn te buiten gegaan.'<sup>11</sup> Hoewel ze er de spot mee dreven, zat er toch een kern van waarheid in hun woorden. De wijnzakken waren immers gevuld met jonge wijn. U heeft het gehoord toen het evangelie werd voorgelezen: 'Men doet geen jonge wijn in oude zakken.'<sup>12</sup> De mens die naar het vlees leeft, kan niets geestelijks bevatten. Vlees betekent oud, genade nieuw. Hoe meer de mens zich tot zijn voordeel vernieuwt, hoe meer de mens dat kan bevatten wat naar waarheid smaakt. De zoete wijn ziedde, en doordat de zoete wijn ziedde, vloeiden de tongen van de volkeren over.

[3] Wordt de Heilige Geest nu dan niet gegeven, broeders en zusters? Wie die vraag in zich laat opkomen, is het niet waard de Geest te ontvangen. Ja natuurlijk, nu wordt Hij ook gegeven. Waarom spreekt dan niemand in de talen van alle volkeren, zoals de mensen die toen door de Heilige Geest werden vervuld? Nou? Omdat is vervuld, waar dat naar verwees. Wat is dat dan? Toen wij Hemelvaartsdag vierden, hebben wij u voorgehouden - probeer u dat te herinneren - dat de Heer Jezus Christus zijn kerk aan zijn leerlingen heeft toevertrouwd en naar de hemel is opgestegen. Zijn leerlingen vroegen: 'Wanneer zal het einde van de tijd zijn?'<sup>13</sup> En toen zei Christus: 'Het komt u niet toe dag en uur te kennen, die de Vader in zijn macht heeft vastgesteld.'<sup>14</sup> Daarbij kwam nog de belofte die Hij vandaag heeft vervuld: 'U zult kracht ontvangen van de Heilige Geest die over u komt, om mijn getuigen te zijn in Jeruzalem, in geheel Judea en Samaria en tot het uiteinde der aarde.'<sup>15</sup>

Toen was de kerk in één huis en ze ontving de Heilige Geest. Zij bestond slechts uit een paar mensen maar tegelijk in de talen van de hele wereld. Kijk eens waar dat op

vooruitliep. Ja, want wat die kleine kerk in de talen van alle volkeren sprak, wat is dat anders dan wat de grote kerk van nu van het oosten tot het westen in de talen van alle volkeren spreekt? Wat toen werd beloofd, wordt nu vervuld. Wij hebben het gehoord, wij kunnen het zien. Luister, jonkvrouw, zie op.<sup>16</sup> Dat werd tegen de koningsdochter zelf gezegd. Luister, jonkvrouw, zie op.<sup>17</sup> Luister naar de belofte. Zie op naar de vervulling. Uw God heeft u niet bedrogen. Uw bruidegom die u zijn bloed als bruidsschat heeft gegeven, heeft u niet bedrogen. Hij heeft u niet bedrogen, die u mooi maakte, lelijk als u was; die, onrein als u was, van u een reine maagd maakte. U bent aan uzelf beloofd: maar dan wel beloofd in een paar mensen, en vervuld in vele.

[4] Niemand mag dus zeggen: 'Ik heb de Heilige Geest ontvangen. Waarom spreek ik nu niet in de talen van alle volkeren?' Als u de Heilige Geest wilt hebben, geliefde broeders en zusters, denk dan eens hierover na. Onze geest, waardoor ieder mens leeft, wordt ziel genoemd. Onze geest, waardoor iedere afzonderlijke mens leeft, wordt ziel genoemd. Kijk nu eens wat de ziel in het lichaam doet. Ze brengt de ledematen tot leven, allemaal. Met de ogen ziet ze, met de oren hoort ze, met de neus ruikt ze, met de tong spreekt ze, met de handen werkt ze en met de voeten loopt ze. De ziel zit in alle ledematen, daarom leven ze. Ze geeft leven aan alle ledematen als geheel, en kent functies toe aan de afzonderlijke. De ogen horen niet, de oren zien niet, de tong ziet niet, en ook spreken de oren en de ogen niet. Maar leven doen ze wel. De oren leven en de tong ook. Hun functies zijn verschillend, maar het leven hebben ze allemaal.

Zo is het ook met de kerk van God. In sommige heiligen doet ze wonderen, in andere heiligen verkondigt zij de waarheid; in sommige heiligen waakt zij over de maagdelijkheid, in andere heiligen waakt zij over de kuisheid binnen het huwelijk; in sommigen doet ze zus, in anderen zo. Ieder voor zich doen zij hun eigen werk, maar leven doen ze op dezelfde manier. Welnu, wat de ziel is voor het menselijk lichaam, is de Heilige Geest voor het lichaam van Christus, de kerk. De Heilige Geest doet in de hele kerk, wat de ziel in alle ledematen van één lichaam doet.

Maar kijk waar u voor moet oppassen, waar u op moet letten, waar u bang voor moet zijn. Het komt voor dat er in het menselijk lichaam, of liever ván het lichaam een lichaamsdeel wordt afgehakt: een hand, een vinger of een voet. Als het is afgehakt, komt de ziel er toch zeker niet achteraan? Toen het lichaamsdeel nog aan het lichaam zat, leefde het. Nu het is afgehakt, verliest het lichaamsdeel het leven. Zo behoort ook een christen tot de algemene en katholieke kerk, zolang hij in het lichaam leeft. Zodra hij afgehakt is, wordt hij een ketter en komt de Geest niet achter het afgezette lichaamsdeel aan. Als u dus wilt leven van de Heilige Geest, bewaar dan de liefde, bemin de waarheid en verlang naar de eenheid. Dan bereikt u de eeuwigheid. Zo zij het.

## **SERMO 272B.1**

### **DE VINGER VAN GOD**

[1] U weet het wel, denk ik, mijn geliefden: vandaag viert de kerk van de Heer de komst van de Heilige Geest. De Heer had immers zijn apostelen beloofd de Heilige Geest te zullen sturen, en geheel in overeenkomst met de oprechtheid van zijn belofte heeft Hij haar natuurlijk vervuld. Zoals de goddelijkheid van de Heer die voor ons mens heeft willen worden, in het geloof van de mensen door zijn verrijzenis toch al werd bevestigd, zo gebeurde dat door zijn hemelvaart nog veel meer. En hun geloof werd nóg voller en volmakter door de gave van de Heilige Geest die Hij zond.

Daarmee vervulde Hij zijn leerlingen, die al nieuwe wijnzakken waren geworden om de jonge wijn te kunnen opnemen. Daarom zeiden de toehoorders, toen de leerlingen in vreemde talen spraken, dat die dronken waren en zich aan zoete wijn te buiten waren gegaan.<sup>2</sup> Dit soort woorden van de toehoorders waren een getuigenis van wat de Heer in de Schrift had gezegd: 'Niemand doet jonge wijn in oude zakken' <sup>3</sup> Hij maakte dus jonge wijn voor nieuwe zakken.

Zolang zij bij Christus dachten aan een lichaam, waren zij namelijk oude wijnzakken. En bij de oude wijnzakken hoort ook de gedachte die bij de apostel Petrus opkwam, zijn angst dat Christus zou moeten sterven en eigenlijk zo aan zijn eind moest komen als de andere mensen. Op dat moment zei de Heer tegen hem: 'Ga weg, satan, terug! U bent Mij een aanstoot.'<sup>4</sup> Petrus was door angst in de war, en dat hoorde bij de oude wijnzakken. Maar toen de Heer was verrezen, liet Hij zich aan de leerlingen zien, en z\$ Hij betastten Hem die ze hadden beweend toen Hij aan het kruis hing. Zij zagen de ledematen leven die ze hadden beweend, toen die dood en begraven waren. Zij werden in hun geloof gesterkt en geloofden Hem. Hij steeg op naar de hemel en droeg hun op bijeen te komen op één plaats en daar te wachten totdat Hij zou zenden wat Hij had beloofd. <sup>5</sup> Zij kwamen dus op één plaats bijeen, en door te bidden en te verlangen naar wat hun was beloofd, legden zij het oude af en hulden zich in het nieuwe.? Omdat ze dus ontvankelijk voor Hem waren geworden, ontvingen zij de Heilige Geest op de dag van Pinksteren. En het is niet zonder reden dat wij die dag als een groots en wel heel duidelijk teken vieren.

Let er eens goed op, mijn geliefden, hoe de geschriften van het Oude en van het Nieuwe Testament met elkaar overeenstemmen. In het Oude Testament wordt de genade beloofd, in het Nieuwe wordt zij gegeven. In het Oude Testament wordt de genade voorafgebeeld, in het Nieuwe wordt zij voltooid. Zoals wanneer een kunstenaar die voorwerpen vormt uit metaal - brons of zilver - de vormen die hij gaat gieten eerst van was maakt, en met het eerste model ruimte schept voor het beoogde metalen beeld - hij maakt immers mallen die hij later volgiet - zo schetste en vormde ook de Heer alles voor het oude volk, en Hij vervulde het voor het nieuwe volk door het zeer volmaakt te gieten. Wat die vorm nu is en wat die vervulling op de dag van Pinksteren inhoudt, daar moet u, mijn geliefden, uw aandacht nog wat aanscherpen. Het loont de moeite. Hoe beter u luistert naar wat ik zeg, hoe meer vruchten u ervan plukt. Ja, ook u moet nieuwe wijnzakken zijn, dan kunt u door mijn dienstwerk de wijn bevatten.

[2] Vaak vragen mensen ons: 'Als wij de dag van Pinksteren vieren' om de komst van de Heilige Geest, waarom vieren de Joden dan Pinksteren, want die hebben ook een Pinksteren?' Vanmorgen heeft u gehoord - u heeft goed opgelet toen bij het graf van de zalige Theogenes<sup>8</sup> een lezing uit Tobit werd voorgelezen - u heeft gehoord dat die zich op Pinksteren een feestmaal had bereid. Daarop wilde hij een paar vrienden uitnodigen, die het waardig waren de tafel met hem te delen omdat de vrees voor de Heer in hen was. Tobit gebruikt de woorden: 'Pinksteren, het wekenfeest.'<sup>9</sup> Want zeven maal zeven is negenenveertig. Daar moeten we vanwege de eenheid één dag bij optellen om uit te komen bij het totaal van vijftig. Eendracht maakt macht. Als een menigte mensen zich niet door eenheid verbonden voelt, is iedere menigte geneigd tot ruziemaken en procederen. Een eendrachtige menigte is echter één van ziel, zoals dat ook het geval is bij hen die de Heilige Geest hebben ontvangen. De Schrift zegt dan: 'De menigte was één van hart en één van ziel op God gericht.'<sup>10</sup> De uitkomst is dus vijftig, het teken van Pinksteren.

Waarom vieren de Joden dat dan, behalve omdat er een voorafbeelding in ligt? Let

maar eens goed op. U bent ervan op de hoogte, en er bestaat geen enkele christen die niet weet wat ik ga zeggen. Bij de Joden wordt een lam geslacht en Pasen gevierd als voorafbeelding van het latere lijden van de Heer. Want ook dit was hun opgedragen: ze moesten een lam zoeken dat afstamde van geiten en schapen. 1 Hoe kan er nu een lam worden gevonden dat afstamt van geiten en schapen? Welnu, ofschoon die opdracht onmogelijk leek, kondigde zij aan wat later bij de Heer wel mogelijk was. Er werd wel degelijk een lam gevonden dat afstamde van geiten en schapen, want onze Heer Jezus Christus, naar het vlees geboren uit het geslacht van David,<sup>12</sup> stamt af van zondaars en rechtvaardigen. U treft in de stamboom van de Heer, bij de geslachten die de evangelisten noemen, zowel vele zondaars als rechtvaardigen aan.<sup>13</sup> Daarom riep Hij ook zulke mensen, zondaars bedoel ik, omdat Hij ook door zulke mensen was gekomen. Hij brengt zijn kerk immers bijeen uit rechtvaardigen en zondaars. De rechtvaardigen zal Hij naar het Rijk der hemelen sturen, de zondaars die volharden in hun zonden en kwalijk gedrag, zal Hij afzonderen.<sup>14</sup> Toch is Hij om onze zonden weg te dragen op zo'n manier gekomen, dat Hij niet de afstamming van zondaars op zich wilde nemen. En daarin, in die geslachten, liggen vele tekenen en God zal zo goed zijn me de tijd te geven om ze aan u, mijn geliefden, uiteen te zetten. Maar laten wij nu toch maar weer de draad oppakken van waar we mee bezig waren.

[3] Wij hadden het over de dag van Pinksteren en waarom de Joden die dag vieren. Zij slachten een lam, de slachting van het paaslam. Zo vieren wij ook Pasen, waarbij het smetteloze lam zonder schuld is geslacht.<sup>15</sup> Ja werkelijk het lam, waarover Johannes getuigenis aflegde toen hij zei: 'Zie, het Lam Gods dat de zonde van de wereld weg- neemt.'<sup>16</sup> Door zijn lijden vieren wij Pasen. Met Pinksteren ontvingen de Joden de wet in vrees,<sup>17</sup> de christenen de Heilige Geest in genade. Door hun vrees konden de Joden de wet niet vervullen, en zijn ze door diezelfde wet schuldig geworden.

Vijf boeken omvat de wet, vijf zuilengangen omgaven de badinrichting van Salomo.<sup>18</sup> Er kwamen alleen maar zieke mensen, niemand van hen kon worden genezen. Vijf zuilengangen lagen vol zieke mensen, net zoals bij de wetboeken werd niemand van hen genezen. Waarom niet? Vanwege hun trots. Wanneer ze namelijk menen dat ze op eigen kracht kunnen vervullen wat in de wet is opgedragen, hebben ze niet vervuld wat is voorgeschreven. En de wet was tegen hen. In de wet worden zij schuldig bevonden, totdat ze uitroepen wat ik ook vanmorgen al tegen u heb gezegd, mijn geliefden: 'Rampzalige mens die ik ben! Wie zal mij redden van dit bestaan ten dode? God zij gedankt door Jezus Christus onze Heer!'<sup>19</sup> De wet zet dus de schuldigen te kijk, de genade bevrijdt van schuld. De wet dreigt, de genade streelt. De wet stuurt aan op bestraffing, de genade belooft vergeving. Toch zijn het dezelfde dingen die zijn voorgeschreven in de wet en in de genade. En daarom zegt men dat de wet door de vinger van God is geschreven. Zo staat het geschreven.<sup>20</sup>

[4] Maar wat is die vinger van God? Laten we het antwoord op die vraag in het evangelie zoeken. En daar zullen we het ook vinden. Wat betekent de vinger van God? God heeft toch niet echt zo'n lichaam zoals wij hebben, dat aan de ene kant kan zien en aan de andere niet? Of zou God die overal volledig in alles aanwezig is, worden begrensd door de vorm van de ledematen? Wat is dan de vinger van God? De Heilige Geest. Let op. Hoe kunnen we dit bewijzen? Op basis van het evangelie. Soms spreekt één van de evangelisten namelijk duidelijker over wat een ander figuurlijk aanduidt. Er staat ergens in het evangelie dat de Joden zeiden van de Heer dat Hij de duivels in naam van Beëlzebul uitdreef. Maar de Heer antwoordde: 'Als Ik door de vinger van

God de duivels uitdrijf, dan is inderdaad het Rijk van God tot u gekomen.'<sup>21</sup> Een andere evangelist zet hetzelfde als volgt uiteen: 'Als Ik door de Geest van God de duivels uitdrijf, dan is inderdaad het Rijk van God tot u gekomen.'<sup>22</sup> Terwijl de ene evangelist het dus heeft over de vinger van God, legt de andere dat uit om ons te laten zien dat de Heilige Geest de vinger van God is.

Laten wij dus geen gewone vingers gaan zoeken bij God, nee, laten wij liever proberen te begrijpen waarom de Heilige Geest vinger wordt genoemd. Dat gebeurt omdat de apostelen verscheidenheid van gaven hebben gekregen door de Heilige Geest.<sup>23</sup> Welnu, in de vingers zien we hoe de hand is opgebouwd. Er wordt mee geteld en uitgedeeld. Waarom vieren de Joden dus Pinksteren? Het is een groot teken, broeders en zusters, en in alle opzichten een wonderlijk teken. Hebt u het in de gaten? Op de dag van Pinksteren hebben zij de door de vinger van God geschreven wet ontvangen, en op de dag van Pinksteren is de Heilige Geest gekomen.

[5] Maar één ding moeten wij nog bewijzen over de wet die is gegeven. Waarom hebben de Joden haar gekregen op stenen tafelen?<sup>24</sup> Dat duidde op de onbuigzaamheid van hun hart. Toch is de wet door de vinger van God geschreven:<sup>25</sup> alles wat daar geschreven staat, wordt immers ook aan de christenen voorgeschreven. In ons geval echter, zoals de apostel Paulus zegt, niet op stenen tafelen maar in de harten van levende mensen.<sup>26</sup> Dit is dus een belangrijk verschil: de wet is geschreven in de onbuigzame harten van de Joden, en ze is daarin niet vervuld; en nu dezelfde wet aan de al gelovige harten van de christenen is gegeven, is zij een milde wet en een die altijd geldt. Daarom dus die steen.

De harten van de christenen vormden echter vruchtbare grond, die veel kan opbrengen. Daarom ook zei de Heer in het evangelie, toen de vrouw bij Hem was gebracht die op overspel was betrap - de Joden wilden haar volgens de wet stenigen, maar de Heer wilde dat ze van dan af niet meer zondigde - daarom zei de Heer, bereid haar haar zonde te vergeven, tegen degenen die haar wilden stenigen omdat ze zelf van steen waren: 'Laat degene onder u die zonder zonden is, het eerst een steen op haar werpen.'<sup>27</sup> En toen Hij dit zei, boog Hij zich voorover en begon met zijn vinger op de grond te schrijven. De Joden onderzochten nu hun geweten en dropen één voor één af, van de oudste tot de jongste, en alleen de vrouw bleef achter.<sup>28</sup> De Heer richtte zich toen op en sprak tot haar: 'Wat is er, vrouw? Heeft niemand u veroordeeld?' Zij antwoordde: 'Niemand, Heer.' En de Heer zei: 'Ook Ik veroordeel u niet; ga heen en zondig van nu af niet meer.'<sup>29</sup>

Wat had die vergeving nu te betekenen? Genade. En die onbuigzaamheid dan? De wet, gegeven op stenen. Daarom schreef de Heer met zijn vinger, maar dan wel op de grond,<sup>30</sup> omdat het daar vrucht kon opbrengen. Maar alles wat op steen wordt gezaaid, komt niet uit, omdat het geen wortel kan schieten.<sup>31</sup> We hebben dus de oudtestamentische vinger van God en de nieuwtestamentische vinger van God. Door de vinger van God is de wet geschreven en de vinger van God is de Heilige Geest.

[6] De wet is gegeven op de dag van Pinksteren en op de dag van Pinksteren is ook de Heilige Geest gekomen. Maar wij hadden gezegd dat we zouden bewijzen dat de Joden de wet hebben ontvangen op de vijftigste dag, gerekend vanaf het Pasen dat wij vieren. U weet dat het hun is voorgeschreven op de veertiende dag van de eerste maand een lam te slachten en Pasen te vieren.<sup>32</sup> Er blijven dan zeventien dagen van de maand over, als u de veertiende dag meetelt, waarop Pasen begint. De Joden kwamen aan in de woestijn, waar de wet is gegeven. De Schrift zegt: 'Drie maanden na hun vertrek uit Egypte', <sup>33</sup> zei de Heer tegen Mozes dat degenen die de wet zouden

ontvangen, zich moesten reïnen voor de derde dag, de dag waarop de wet zou worden gegeven. 34 In het begin van de derde maand wordt de reiniging dus opgedragen voor de derde dag. En ... Pinksteren begint.

Pas op dat het u van al die getallen niet gaat duizelen, en dat ze uw begrip niet verduisteren. We zullen het zoveel we kunnen, verduidelijken, als het de Heer belieft. Als u ons helpt door op te letten, zult u snel zien wat er wordt bedoeld. Maar als u niet oplet, zal alles wat ik zeg duister blijven, al wordt het nog zo duidelijk uitgelegd.

Pasen wordt dus vastgesteld op de veertiende dag van de maand. Dan wordt de reiniging opgedragen opdat de wet, geschreven door de vinger van God, op de berg kan worden gegeven. Welnu, de vinger van God is de Heilige Geest. Weet u het weer? Wij hebben het bewezen op basis van het evangelie. De reiniging wordt vastgesteld op de derde dag van de derde maand. Trek nu van de eerste maand dertien dagen af, dan blijven er zeventien over, te beginnen bij de veertiende. Tel er de hele volgende maand bij op. De uitkomst is zevenenveertig. Vanaf de dag van de reiniging tot aan de derde dag zijn er drie. We komen dus uit op een totaal van vijftig dagen. Kan het duidelijker, kan het helderder: op de dag van Pinksteren hebben de Joden de wet ontvangen.

[7] Het is moeilijk de wet in acht te nemen, het is een last, het is een loden last. Maar de Heer komt met genade te hulp en roept: 'Kom allen tot Mij die uitgeput zijn en onder lasten gebukt, en Ik zal u rust en verlichting schenken. Neem mijn juk op uw schouders en leer van Mij: Ik ben zachtmoedig en nederig van hart; en u zult rust vinden voor uw zielen, want mijn juk is zacht en mijn last is licht.'<sup>35</sup> Hoezo is zijn juk zacht? De wet dreigt, de Heer stemt gerust. De wet zegt: 'Als u iets heeft gedaan, zal ik u straffen.' Christus zegt: 'Ik vergeef u alles wat u heeft gedaan. Zie er op toe dat u van nu af niet meer zondigt.'<sup>36</sup> Zijn juk is dus zacht en zijn last licht.

Als wij nieuwe wijnzakken worden, wachten wij gespannen op zijn genade, en zullen wij helemaal worden vervuld van de Heilige Geest. En door de Heilige Geest zal de liefde in ons zijn, zeker wanneer we geestdriftig zijn gemaakt door de nieuwe wijn, en dronken zijn van de dronken makende en overvloeiende beker.<sup>37</sup> Zo vergeten wij de dingen van de wereld die ons tegenhielden, zoals de martelaren ze vergeten zijn toen ze hun lijden tegemoet gingen; en zo dachten ze niet meer aan hun kinderen en hun vrouwen en hun ouders die zich stof op hun hoofd gooiden, en hun moeders die hun borsten lieten zien met het verwijt dat ze hun melk hadden verspild, en die hun eten lieten staan; en ze vergaten alles en herkenden hun eigen familieleden niet eens. Waarom bent u verbaasd dat een martelaar zijn eigen familieleden niet herkent? De man is dronken. Maar waarvan is hij dronken? Van liefde. En waar komt die liefde dan vandaan? Van de vinger van God, van de Heilige Geest, van Hem die met Pinksteren is gekomen.

### **SERMO 378.1**

#### **VOORSCHOT OF ONDERPAND**

God houdt van een feest waar godsvrucht bloeit en liefde gloeit. Ja, want dat is de uitwerking van de aanwezigheid van de Heilige Geest.

De apostel Paulus legt het ons uit als hij zegt: 'Gods liefde is in ons hart uitgestort door de Heilige Geest die ons werd geschonken.'<sup>2</sup> Bij de komst van de Heilige Geest werden dus honderdtwintig personen vervuld, die op één plaats bij elkaar waren.<sup>3</sup> Bij het voorlezen van de Handelingen van de Apostelen hebben wij het gehoord. Er

hadden zich op één plaats honderdtwintig personen verzameld, die zich hielden aan Christus' belofte. Hij had immers gezegd dat ze in de stad moesten blijven, totdat ze uit den hoge met kracht zouden worden toegerust.<sup>4</sup>

'Ik zend u namelijk,' zei Christus, 'wat door Mij is beloofd.'<sup>5</sup> Wat een trouwe Belover, wat een milde Gever! Wat Hij op aarde had beloofd... Hij steeg op naar de hemel en Hij zond het. Wij beschikken over een onderpand van het eeuwige leven dat ons wacht, en van het Rijk der hemelen. Hij heeft ons kort geleden een belofte gedaan, die heeft Hij niet gebroken. Zou Hij zijn belofte dan wel breken, als het gaat om wat wij in de toekomst kunnen verwachten?

Wanneer mensen zaken doen met elkaar en zich bij geldzaken gerust voelen door een borgstelling, dan krijgen ze meestal een voorschot, of ze geven er een. Het voorschot geeft het vertrouwen dat de zaak, waarvoor het voorschot is betaald, er ook komt. Christus heeft ons ook een voorschot gegeven: de Heilige Geest. Hoewel Christus ons niet eens kán bedriegen, heeft Hij ons toch gerustgesteld door ons een voorschot te geven. Ook als Hij dat niet zou geven, zo u Hij zonder twijfel verwezenlijken wat Hij had beloofd. Wat had Hij beloofd? Het eeuwige leven. Daarvan gaf Hij de Heilige Geest als voorschot. Het eeuwige leven is het bezit van hen die in de hemel verblijven. Het voorschot is de ondersteuning voor hen die onderweg zijn op aarde.

Men kan het ook beter voorschot noemen dan onderpand. Kijk, ze lijken hetzelfde, die twee. Maar toch is er een niet onbelangrijk verschil. Zowel wanneer er een onderpand, als wanneer er een voorschot wordt gegeven, gebeurt dat om een belofte na te komen. Wanneer u een onderpand krijgt, moet u het teruggeven als de zaak is afgerond. Wanneer u echter een voorschot krijgt, hoeft u dat niet terug te geven. Nee, de rest van het bedrag komt er bovenop.

Wij hebben dus een voorschot gekregen. Wij moeten dorsten naar de bron waar het voorschot vandaan komt. Wij hebben een voorschot gekregen, een soort besprenkeling van de Heilige Geest in ons hart. Als wij deze dauw voelen, verlangen we naar de bron. Waarom hebben we anders een voorschot, dan om te voorkomen dat we op onze aardse reis onze krachten verliezen door honger en dorst? Wij hebben toch honger en dorst, als wij tenminste erkennen dat wij onderweg zijn?

Wie onderweg is en weet dat hij onderweg is, verlangt naar zijn vaderland. Zolang hij daarnaar verlangt, valt de reis hem zwaar. Als hij van reizen houdt, vergeet hij zijn vaderland en wil er niet naar terugkeren. Maar ons vaderland is niet zo, dat we er iets boven kunnen stellen. Soms worden mensen namelijk rijk terwijl ze onderweg zijn. Mensen die gebrek leden in hun vaderland, worden rijk door hun reis en willen niet terugkeren.

In den vreemde geboren zijn wij allen ver weg van onze Heer, sinds Hij de eerste mens de levensadem inblies.<sup>6</sup> Ons vaderland ligt in de hemel, de engelen zijn onze medeburgers. Wij hebben brieven uit ons vaderland ontvangen, om ons aan te sporen terug te keren. Die worden dagelijks voor de mensen plechtig voorgelezen. Moge de wereld aan belang inboeten. Moge Hij door wie de wereld is gemaakt, worden bemind!

## Aantekeningen

### INLEIDING

1. PL 32,583-656.
2. Possidius, *Vita Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi*, in: PL 32,33-65. Deze levensbeschrijving is vertaald in T.J. van Bavel, *Veel te laat heb ik jou liefgekegen*, Leuven 1986, 17-108.
3. Possidius, *Indiculus librorum, tractatum et epistolarum sancti Augustini Hipponensis episcopi*, in: PL 46,8-21.
4. Divi Aurelii Augustini opera omnia in sex tomos distincta, Basel (Iohannis Amerbach) 1506. In deze uitgave worden tevens opnieuw de afzonderlijke banden opgenomen met enkele werken van Augustinus die al in de jaren 1489-1497 waren uitgebracht.
5. Divi Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi opera omnia, expurgata a mendis innumeris a Desiderio Erasmo, Basel (Froben) 1528-1529.
6. S. Aurelii Augustini Hipponensis episcopi opera omnia undecim tomis comprehensa per theologos Lovanienses in lucem emissa, Antwerpen 1577.
7. Opera et Studio Monachorum Ordinis Sancti Benedicti e Congregatione Sancti Mauri, Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Operum Tomus r-xr, Paris 1679-1700.
8. A.B. Caillau (ed.), Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Opera Omnia r-xLrr, Paris 1842.
9. J.P. Migne (ed.), Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Opera Omnia r-xr, Paris 1841-1842 (= PL 32-46) met aanvullingen in 1877 (PL 47) en 1960 (PL Supplementum 2).
10. Voor het meest recente overzicht van tekstkritische uitgaven zie: Hans van Reisen, *Met Augustinus aan de slag: beknopte handleiding bij de studie op Augustinus*, Eindhoven 1994, 1524.
11. De vruchten van dergelijk onderzoek worden de laatste decennia vooral gepubliceerd in *Revue Bénédictine*, Maredsous 1888 sqq en in *Revue des Etudes Augustiniennes* Paris 1955 sqq. Voor een overzicht tot 1976, later aangevuld tot 1921, zie: Pierre-Patrick Verbraken, *Etudes critiques sur les*

SERMONs authentiques de saint Augustin (= Instrumenta Patristica 12), 's-Gravenhage/Steenbrugge 1976 en Pierre-Patrick Verbraken, *Mise à jour du Fichier signalétique des*

SERMONs de saint Augustin', in: Marc Van Uytfaange & Roland Demeulenaere, *Aevum inter utrumque* (= Instrumenta Patristica 23), 's-Gravenhage/Steenbrugge 1991, 484-490. Een tweede, voorlopige aanvulling met betrekking tot recent teruggevonden preken geeft *Revue des Etudes Augustiniennes* 39 (1993), 486-487.

12. Vgl. Pierre-Patrick Verbraken, 'Foreword', in: John E. Rotelle, *The Works of Saint Augustine: a translation for the 21st Century*, 3,1: Sermons 1-19, Brooklyn/New York 1990, II.

13. Over de contacten van Augusti-

#### INLEIDING

I. PL 32,583-656.

2. Possidius, *Vita Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi*, in: PL 32,33-65. Deze levensbeschrijving is vertaald in T.J. van Bavel, *Veel te laat heb ik jou liefgekegen*, Leuven 1986, 17-108.

3. Possidius, *Indiculus librorum, tractatum et epistolarum sancti Augustini Hipponensis episcopi*, in: PL 46,8-21.

4. Divi Aurelii Augustini opera omnia in sex tomos distincta, Basel (Iohannis Amerbach) 1506. In deze uitgave worden tevens opnieuw de afzonderlijke banden opgenomen met enkele werken van Augustinus die al in de jaren 1489-1497 waren uitgebracht.

5. Divi Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi opera omnia, expurgata a mendis innumeris a Desiderio Erasmo, Basel (Froben) 1528-1529.

6. S. Aurelii Augustini Hipponensis episcopi opera omnia undecim tomis comprehensa per theol. logos Lovanienses in lucem emissa, Antwerpen 1577.

7. Opera et Studio Monachorum Ordinis Sancti Benedicti e Congregatione Sancti Mauri, Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Operum Tomus r-xr, Paris 1679-1700.

8. A.B. Caillau (ed.), Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Opera Omnia I-xLI, Paris 1842.

9. J.P. Migne (ed.), Sancti Aurelii Augustini Hipponensis Episcopi Opera

Omnia r-xi, Paris 1841-1842 (= PL 32-46) met aanvullingen in 1877

(PL 47) en 1960 (PL Supplementum 2).
- 10. Voor het meest recente overzicht van tekstkritische uitgaven zie: Hans van Reisen, *Met Augustinus aan de*

*slag: beknopte handleiding bij de studie op Augustinus*, Eindhoven 1994, 1524.

II. De vruchten van dergelijk onderzoek worden de laatste decennia vooral gepubliceerd in *Revue Bénédictine*, Maredsous 1888 sqq en in *Revue des Etudes Augustiniennes* Paris 1955 sqq. Voor een overzicht tot 1976, later aangevuld tot 1991, zie: Pierre-Patrick Verbraken, *Etudes critiques sur les*

SERMONs authentiques, de saint Augustin (= Instrumenta Patristica 12), 's-Gravenhage/Steenbrugge 1976 en Pierre-Patrick Verbraken, *Mise à jour du Fichier signalétique des*

SERMONs de saint Augustin', in: Marc Van Uytfaange & Roland Demeulenaere, *Aevum inter utrumque* (= Instrumenta Patristica 23), 's-Gravenhage/Steenbrugge 1991, 484-490. Een tweede, voorlopige aanvulling met betrekking tot recent teruggevonden preken geeft *Revue des Etudes Augustiniennes* 39 (1993), 486-487.

12. Vgl. Pierre-Patrick Verbraken, 'Foreword', in: John E. Rotelle, *The Works of Saint Augustine: a translation for the 21st Century*, 3,1:

SERMONs 1-1g, Brooklyn/New York 1990, II.

13. Over de contacten van Augusti-

ALS LICHT IN HET HART 250 AANTEKENINGEN BIJ BLZ. II-33 251

nus met het manicheïsme vgl. J. van Oort, 'Augustinus en het manicheïsme', in: *Nederlands Theologisch Tijdschrift* 47 (1993), 276-291.

14. Vgl. Van Oort 1993, 281 en Anne-Marie La Bonnardière, 'L'initiation biblique d'Augustin', in: Anne-Marie La Bonnardière

(ed.), *Saint Augustin et la Bible* (= *Bible de tous les temps* 3), Paris 1986, 27-50; over dit aspect met name blz. 36-37.  
 15. De nu volgende biografische gegevens zijn grotendeels ontleend aan Peter Brown, *Augustine of Hippo*, London 1967. Dit boek is in het Nederlands vertaald en uitgegeven onder de titel *Augustinus van Hippo*, Amsterdam 1992.

16. Vgl. La Bonnardière 1986, 42.

17. Vgl. ep. 21.

18. Vgl. s. 352,1.

19. Vgl. en.Ps. 81,1.

20. Vgl. Christine Mohrmann, *Sint Augustinus: Preken voor het volk* (= *Monumenta Christiana* Utrecht/Brussel 1948, xxvll-xLviI en *Études sur le Latin des Chrétiens* 2, Roma 1961, 63-72.

21. Vgl. Michele Pellegrino, 'Introduction', in: John E. Rotelle, *The Works of Saint Augustine: a translation for the last Century*, 3,1:

SERMONs 1-1g, Brooklyn/New York 1990, 15.

22. Vgl. La Bonnardière 1986, 49-50.

23. Voor een overzicht van Augustinus' opvattingen over de Joden vgl. B. Blumenkranz, *Die Judenpredigt Augustins: ein Beitrag zur Geschichte der jüdisch-christlichen Beziehungen in den ersten Jahrhunderten*, Basel 1946/ Paris 1973/2 en M J. Dubois, 'Les juifs, le judaïsme et Israël dans la théologie de saint Augustin', in: *Rencontres avec le judaïsme en Israël*, Jérusalem 1983, 53-118.

24. De *excidio urbis Romae* in CCSL

46,249-262 in het Nederlands vertaald in: Gerard Wijdeveld, *Twintig preken van Aurelius Augustinus*, Baarn 1986,175-186.

25. Laten wij ons keren tot God de Heer, de almachtige Vader, en Hem met een zuiver hart en naar ons bescheiden vermogen overvloedig danken Laten wij bidden met geheel ons wezen om zijn onmetelijke goedheid, dat Hij onze gebeden in zijn welbehagen verhoort. Laat God door zijn kracht onze vijanden ook uit onze daden en gedachten verdrijven. Laat Hij ons geloof doen toenemen, onze geest leiden, onze gedachten op geestelijke dingen afstemmen en ons leiden naar zijn gelukzaligheid. Door Jezus Christus zijn Zoon, onze Heer, die met Hem leeft en heerst in de eenheid van de Heilige Geest, God door alle eeuwen der eeuwen. Amen. Vgl. bijvoorbeeld s. 34,9.

26. Vgl. A. Zwinggi, 'Der Wortgottesdienst bei Augustin 1', in: *Liturgisches Jahrbuch*, 20 (1970), 92-113, met name 104-112; vgl. s. 49,8. Zie ook F. Dolbeau,

SERMONs inédits de saint Augustin prêchés en 397', in: *Revue Be'ne'dictine* 104 (1994) 72-76.

27. Vgl. S. 325,2.

28. Vgl. Frits van der Meer, *Augustinus de zielzorger: een studie over de praktijk van een kerkvader*, Utrecht/ Brussel 1947, 342.

29. De gegevens over de lectoren zijn ontleend aan Elisabeth Paoli-Lafaye, 'Les lecteurs' des textes liturgiques', in: Anne-Marie La Bonnardière

(ed.), *Saint Augustin et la Bible*

(= *Bible de tous les temps* 3), Paris 1986, 59-74.

30. Vgl. en.Ps. 138,1 Of S. 45,1.

31. Vgl. Van der Meer 1947, 343. Daarin wordt beschreven dat kinderen ook de eerste lezing van de woorddienst voordroegen.

32. Vgl. bijvoorbeeld s. 302,1.

33. Voor een reconstructie van de lezingenroosters in Hippo zij verwezen naar G.C. Willis, *St. Augustine's Lectionary* (= *Alcuin Club Collection* 44), London 1962.

34. Vgl. Suzanne Poque, 'Introduction', in: *Augustin d'Hippone*:

SERMONs

pour la prière (= *Source Chrétienne* 116), Paris 1966, 9-143, met name 85-115.

35. Vgl. s. 232,1.

36. Vgl. Anne-Marie La Bonnardière, 'La Bible liturgique de Saint Augustin', in: C. Kannengieser (ed.), *Jean Chrysostome et Augustin*, Paris 1975, 147-160. Hierin verklaart zij de steeds bescheidener plaats van de oudtestamentische lezingen in de eredienst mede uit de opkomst en populariteit van de lezing van martelaarsakten.

37. Vgl. Pellegrino 1990, 84-93.

38. Voor een overzicht van de retorische stijlmiddelen vgl. Pellegrino 1990,111-131.

39. Als globale sleutel hanteert men vier à vijf minuten spreektijd per kolom volgens de uitgave van de Migne-reeks. Vgl. Pellegrino 1990, 128.

40. Deze laatste groep laat zich weer onderverdelen in preken over de Heilige Schrift (364-368), voor het liturgische jaar (369-378 + 395), over de heiligen (379-383 + 394) en over uiteenlopende zaken (384-393 + 396).

41. Vgl. hierboven noot II.

42. Een overzicht hiervan in Van Reisen 1994, 25-34.

43. Katholieke Bijbelstichting, *De Bijbel uit de grondtekst* vertaald, Boxtel 1981-3/2.

SERMO 189

1. Schrifttekst: Lc 2,1-7; datum: Kerstmis v66r 410; tekst: Morin 1930, 209-211 (= s.Frangipane 4). Vgl. Verbraken 1976, 99 en Mohrmann 1948, 303-306.

2. Ps 95 (96),I,2 volgens de Latijnse tekst.

3. Vgl. de geloofsbelijdenis van het Concilie van Constantinopel in 38;: God uit God, licht uit licht.

4. Vgl. Ps 5,5 volgens de Latijnse tekst.

5. Wij zijn als ballingen naar het hemelse Jeruzalem onderweg en daarom nog verre van haar.

6. Het Hebreeuwse adam (mens) hangt samen met adamah (aarde).

7. Ps 84 (85),12.

8. Ps 84 (85),12.

9. Rom 10,3.

10. Rom 1,17.

11. Ps 84 (85),12.

12. Vgl. Joh 14,6.
  13. Ps 84 (85),12.
  14. Ps 84 (85),12.
  15. Ps 84 (85),12.
  16. Vgl. Joh I,I.
  17. Door God te loven in het doen van goede werken.
  18. Vgl. Lc 2,7.
  19. Js 1,3. De twee volkeren zijn de gelovigen uit de Joden en die uit de heidenen.
  20. Vgl. Joh 14,6.
  21. Vgl. Mt 21,20-10, Mc 11,I-II en Lc 19,28-38.
  22. Vgl. Mt 11,30.
  23. We bereiken Jezus Christus door de Weg af te leggen (per illum imus) die Hij zelf is, en daardoor gaan we niet verloren (perimus).
- ALS LICHT IN HET HART      252      AANTEKENINGEN BIJ BLZ. 34-43      253

#### SERMO 191

- I. Datum: Kerstmis 411 of 412; tekst: M 1700, V 622-623 (= PL 38,1009-Iou). Vgl. Verbraken 1976, 99. Een belangrijke uitbreiding van de tekst en enkele varianten worden gegeven in de Codex Cassinensibus xit, fol. 5 (= PL 47, 1175-1176). Deze passages zijn tussen vierkante haken geplaatst.
2. Vgl. de geloofsbelijdenis van het Concilie van Constantinopel in 381: Licht uit Licht.
3. Joh 1,9.
4. Vgl. Joh 14,6.
5. De engelen, die hij met zijn woord voedt.
6. Vgl. Fil 2,7.
7. Vgl. Joh 1,14.
8. Hij wilde één dag voor zichzelf hebben, namelijk zijn geboortedag.
9. Ps 84 (85),12.
- Io. In Maria.
11. Vgl. Ps 84 (85),12.
12. Lc 24,38.
13. Vgl. Ps 18 (19),6.
14. 2 Kor 11,2.
- is. Vgl. Gn 3,1-6.
16. 2 Kor 11,3.
17. Vgl. Mt 1,18.
18. Vgl. I Kor 7,32-34.
19. Vgl. Rom Io,10.

#### SERMO 195

1. Datum: Kerstmis 411 of 412; tekst: M 1700, V 627 (= PL 38,1017- 1019). Vgl. Verbraken 1976, Ioo.
2. JS 53,8.
3. Vgl. Js 53,8. 4• Ps 44 (45),3•
5. 2 Kor I I,2.
6. Vgl. Gal 4,26-27 en Js 54,1.
7. Vgl. Joh
8. Vgl. Joh 1,5.
9. Hij kwam om de hoogmoedige mens te genezen van het gebrek van diens innerlijke blindheid, want zalig zijn de zuiveren van hart, omdat zij God zullen zien (Mt 5,8).
- Io. De opdracht van de mens bestaat erin als bezielde aarde het geestelijke te bereiken, maar door zich blind te staren op de aarde buiten hem raakt hij van zijn doel af. Door een menselijk lichaam aan te nemen, van aarde gemaakt (Gn 2,7), werd Christus aan de mensen gelijk. Vanuit dat lichaam heeft Hij als geneesmiddel de gebreken van het vlees zoals de hoogmoed en de blindheid van de eigenwaan weggenomen. Van de geboorte van de mens af immers zijn diens innerlijke ogen blind. Augustinus gebruikt hier het beeld 'aarde' wellicht om het verhaal van de genezing van de blindgeborene voor de geest te roepen. Jezus geneest de blindgeborene door diens ogen te bestrijken met slijk of aarde (Joh 9,17). Tevens zinspeelt Augustinus hier op de schrifttekst: De waarheid wast op uit de aarde (Ps 84 (85),12).
- II. Vgl. Ef 5,8.
12. Vgl. Ps 18 (19),6.
13. Vgl. Joh 1,18.
14. Vgl. Joh 1,14.
15. Vgl. Joh 14,1-4.

#### SERMO 196

1. Datum: Kerstmis na 396; plaats: Hippo; tekst: M 1700, V 627-629 tf (= PL 38,1019-1021). Vgl. Verbraken 1976, roo.
- 2.Js 53,8.
3. Joh I,I.
- 4.Js 53,8.

5. Vgl. Fil 2,7.
6. Fil 2,6. Fil 2,7.
7. Vgl. Js 53,8.
9. Met de driedeling die hierop volgt, richt Augustinus zich tot alle aanwezigen.
- Io. Vgl. Lc 1,23.
11. De rechtszitting werd steeds door een heraut aangekondigd om de mensen te verzamelen. Jezus is de rechter om te oordelen over levenden en doden (Vgl. Hnd Io,42), Johannes als de voorloper is zijn heraut.
12. Vgl. Lc 1,39-40.
13. Vgl. Lc 1,41-42.
14. Vgl. Lc 2,36-37.
15. Vgl. 1 Kor 7,9.
16. Vgl. Da 13. Augustinus vervangt hier blijkbaar het voorbeeld van Elisabet door dat van Susanna.
17. Joh I,1.
18. Hij die de loop der sterren bepaalt en de engelen voedt met zijn woord, ligt nu aan de moederborst. Het beeld van de sterren en dat van de engelen kan samengenomen worden.
19. Vgl. Mc 10,45.
20. De lezing van faciunt in plaats van faciant heeft hier de voorkeur.
21. Blijkbaar werden op dezelfde dag waarop de kerk van Hippo het feest van de geboorte van Johannes de Doper vierde, tevens oude heidense rituelen uitgevoerd. Zo verzucht Augustinus in een andere preek op dit feest dat de laatste restjes heidendom mogen uitblijven. Ze gebeuren weliswaar niet meer ter ere van de demonen maar toch nog steeds volgens de rite der demonen. 'Gisteren stond de hele stad na het invallen van de avond in lichterlaaie en hing er een stinkende walm. De rook had de hele lucht bedekt. Als onze godsdienst u niet genoeg mocht interesseren, denk dan tenminste aan het gemeenschap-pelijke onrecht dat wij hebben begaan. Wij weten best, broeders en zusters, dat dit het werk is van kinderen. Maar de grote mensen hadden er een stokje voor moeten steken.' (s. 293E (= s.Frang. 8),5; vgl. Morin 1930, 231.)

#### SERMO 196A

1. Datum: 1 januari; tekst: Étaix 1980, 70-72 (= s.Etaix 2). Vgl. Verbraken 1991, 487-488.
2. Augustinus gebruikt hier het woord 'dag' in plaats van 'tijd', waarschijnlijk om de dag van Jezus' besnijdenis te benadrukken, die op de achtste dag na de geboorte plaatsvond.
3. Vgl. Fil 2,6.
- 4..
5. Vgl. e 2,21-24, Lv 5,7 en Lv 12,6.
6. Christus onderwierp zich aan de uiterlijke vorm van de besnijdenis om door dit teken te verwijzen naar de waarheid. De besnijdenis duidde aan waar de waarheid was, namelijk in Christus. Zij moest bovendien de vervulling van de werkelijkheid aanduiden, namelijk de verrijzenis. Aldus werd ook verwezen naar wat er door Christus in het hart van de gelovige zou gebeuren. De gelovige zal gerechtvaardigd worden, weggesneden worden van het wereldse, God dienen en de waarheid in het hart dragen.
7. De overgang naar deze gedachte is vrij plotseling. Augustinus voert zonder aankondiging zowel het begrip 'verrijzenis' als het begrip 'besnijdenis des harten' in. Blijkbaar wil hij Christus' verrijzenis op de eerste dag van de week verbinden met de besnijdenis op de achtste dag. In de
- ALS LICHT IN HET HART
- zevendaaigse week staat de achtste dag gelijk aan de eerste.
8. Rom 4,25.
9. Vgl. Mt 28,1; Mc 16,1-2; Lc 24,1; Joh 20,1.
- Io. Terwijl Augustinus zich tot de eigen geloofsgemeenschap blijft richten, is hij in de komende passage tevens in gesprek met de Joden. Hij bepleit een geestelijk verstaan van de besnijdenis en suggereert dat dit geestelijk verstaan reeds vanaf het begin door de Waarheid zelf, de Wetgever, het Woord Gods, was meegegeven. Als Christus zich heeft laten besnijden, deed Hij dat om een lichamelijk teken te stellen, dat verwees naar een geestelijke werkelijkheid.
- II. Vgl. Joh 8,58.
12. Vgl. Joh 1,3.
13. Vgl. Lc 2,27-32.
14. Simeon zag een klein kind, maar hij begreep of zag in dat dit kind het heil moest zijn: 'Mijn ogen hebben thans uw heil aanschouwd' (Vgl. Lc 2,30-32).
15. Vgl. 4 Reg (= 2 K) 4,18-37.
16. Vgl. 4 Reg (= 2 K) 4,29.
17. Vgl. 4 Reg (= 2 K) 4,28-35.
18. Vgl. Jr 31,31 en Heb 8,8.
19. Met 'vleselijke beleving' bedoelt Augustinus de kortzichtigheid om deze tekenen als absolute grootheden te verstaan en niet als tekenen van veranderlijke aard, die in het nieuwe verbond - nu de werkelijkheid waarnaar ze verwezen, door Christus is vervuld - van betekenis veranderd zijn en nu geestelijk moeten worden verstaan
20. Vgl. Jr 31,31-32 en Heb 8,8-9. 21. Augustinus doelt hier op de voorschriften over de tuniek van de priester van het oude verbond (Vgl. Lv 16,4). Christus is gekruisigd door
- 254
- hen die vasthielden aan de letterlijke uitleg van de oude wet.

#### SERMO 20I

1. Schriftekst: Mt 2,1-12; datum: Openbaring van de Heer (6 januari); tekst: M 1700, V 635-636 (= PL 38,1031-1033). Vgl. Verbraken 1976, IoI.
2. Vgl. Ef 2,14.
3. Vgl. Mt 27,45; Mc 15,33; Lc 23,44.
4. Vgl. Ps 18 (i9),i.
- . Mt 2,2.
6. Mt 2,2.
7. Vgl. Joh 19,19.
8. Vgl. Joh 19,21.

9. Joh 19,22.

Io. Ps 56 (S7),i; Ps 57 (58),i en Ps 58 (59),I volgens de Latijnse tekst. Augustinus verwijst hier naar de zogenaamde titels die in de uitgaven van de psalmen en hun vertalingen voorafgaan aan de eigenlijke psalmteksten. In de liturgische uitgaven worden deze titels meestal weggelaten, maar bij de nummering van de psalmverzen worden ze wel meegeteld.

ir. Dit heilige teken is het opschrift. Wat in Joh 19,19.22 beschreven wordt, ziet Augustinus in het opschrift van verschillende psalmen voorzegd. Aldus getuigen heidenen voor de waarheid die uit de Joden is.

12. Vgl. Mt 2,2.9-IO.

13. Vgl. Joh 19,19.

14. Mt 8,II-I2.

i5. Augustinus beschouwt Christus als de zoon van de gerechtigheid. De opgang in het oosten verwijst naar Christus' geboorte en de ondergang in het westen naar Christus' sterven.

16. Vgl. Rom 11,24.

17. Vgl. Rom 11,17.19.20.

AANTEKENINGEN BIJ BLZ. 43-54

18. Mt 2,5.

19. Vgl. Joh 19,15.

20. Vgl. Mt 27,24.

21. Vgl. Mt 2,2-6.

22. Vgl. Mt 2,9.

23. Met name doelt Augustinus hier op de besnijdenis en de sabbat.

24. Vgl. Gn 4,15.

25. De kerk.

26. Ps 58,12 volgens de Latijnse tekst.

27. Vgl. Ps 58,12 volgens de Latijnse tekst.

28. Vgl. Ps 58,12 volgens de Latijnse tekst.

29. Vgl. Ps 58,12 volgens de Latijnse tekst.

30. 'Vleselijk' heeft hier de betekenis van 'nog niet volgroeid in geloof'.

#### SERMO 202

1. Schrifttekst: Mt 2,1-12; datum: Openbaring van de Heer (6 januari) vóór 41r; tekst: M 1700, V 636-638 (= PL 38,1033-1035). Vgl. Verbraken 1976, 102.

2. Vgl. Mt 2,2.

3. Vgl. Mt 2,9-IO.

4. Vgl. Mt 2,2.

5. Vgl. Mt 2,3.

6. Vgl. Mt 2,5-12.

7. Vgl. Lc 2,8-12.

8. Vgl. Lc 2,8.

9. Vgl. Ef 2,17.

io. Vgl. Ef 2,14.

ii. Vgl. Ef2,16.

12. De donatisten erkenden niet het ambt van de kerkelijke bedienaren die tijdens de vervolgingen aan het begin van de vierde eeuw de heilige boeken aan de vervolger hadden overgeleverd. Noch erkenden ze de kerken die deze ambtsdragers toestonden na de vervolging weer werkzaam te zijn.

255

13. Eerstelingen zijn de eerste en beste gaven die aan de Heer aangeboden worden. Zij vertegenwoordigen het gehele bezit van de gever.

14. Vgl. Js 8,4.

15. Vgl. Ez 16,51.

16. Vgl. Joh 1,14.

17. Vgl. Joh

18. Vgl. Joh 1,14.

19. Vgl. Lc 2,7.

20. Vgl. Mt 2,13-16.

21. Mt 10,23.

22. Vgl. Mt 22,40.

23. Vgl. Mt 2,2-8.

24. Vgl. Ex 12,1-16.

25. Vgl. Rom 11,25.

26. Vgl. Lc 2,7.

27. Vgl. Hnd 2,29-41.

28. Vgl. Mt 2,12. 29. Vgl. Ps 18 (19),I.

#### SERMO 203

I. Schrifttekst: Mt 2,i-12; datum: Openbaring van de Heer (6 januari); tekst: M 1700, V 638-639 (= PL 38,1035-1037). Vgl. Verbraken 1976, IO2.

2. Vgl. Lc 2,8.

3. Vgl. Le 2,9-14. 4. Vgl. Mt 2,2.9-IO. S. Le 2,14.

6. Ps i8 (19),2.

7. Vgl. Ef2,14.

8. Vgl. Lc 2,20.

9. Vgl. Mt 2,11. To. Vgl. Mt 8,5-8 en Lc 7,1-7.

II. Mt 8,10 en Lc 7,9.

12. Vgl. Mt 15,21-27.

13. Mt, 15,28.
14. Vgl. Lc 2,8.
15. Vgl. Mt 2,1. 16. Vgl. Rom 11,17.
17. Jr 16,19.
18. Vgl. Lc 13,29.
- ALS LICHT IN HET HART 256
- AANTEKENINGEN BIJ BLZ. S4-68 257
19. Wijst vooruit naar de genade van de Drieëenheid, die de gelovige bij het doopsel te wachten staat. Mt 28,19 en Mc 16,15 spreken van de zending van de apostelen over de hele wereld (vier windstreken) en van hun opdracht te dopen (in de naam van de Drieëenheid). Zelfs het apostolisch twaalfal drukt dus, volgens Augustinus, de zending en opdracht van de apostelen uit.
20. Vgl. Hnd 10,11.
21. Vgl. Hnd 10,11-16.

#### SERMO 204A

1. Datum: Openbaring van de Heer (6 januari); tekst: Étaix 1988, 12 (= s.Étaix 4). Vgl. Verbraken 1991, 488.
2. Vgl. Ps 18 (19),2.
3. Vgl. Lc 2,7.
4. Vgl. Lc 2,7.
5. Vgl. Mt 2,4-5.
6. Vgl. Ps 18 (19),2.
7. Ps 18 (19),5•
8. Vgl. Mt 21,7-10 en Mc 11,7-11.
9. Vgl. Joh 14,6.

#### SERMO 205

- i. Datum: begin van de veertigdagentijd; tekst: M 1700, V 640-641 (= PL 38,1039-1040). Vgl. Verbraken 1976, 102.
2. Vgl. Gal 5,24.
3. Vgl. Ps 118 (119),120 volgens de Latijnse tekst.
4. Vgl. Rom 12,1.
5. Gal 6,14.
6. Vgl. Rom 13,13-14.
7. Het kruis dat de gelovige zichzelf maakt om zijn vleselijke lusten te bedwingen.
8. Vgl. Lc 21,34.
9. Vgl. Tit 1,15. Io. Vgl. Js 58,3-4. Tjs 58,5.
12. Ps 141 (142),2.
13. Vgl. Js 5,7 volgens de Latijnse tekst.
14. Lc 6,37-38.

#### SERMO 375

- I. Datum: 6 januari; tekst: M 1700, V 1026-1027 (= PL 39,1668-1669). Vgl. Verbraken 1976, 153.
2. Js 1,3.
3. Ps 18 (19),2.
4. Vgl. Mt 2,3-5.
5. Vgl. Mt 2,5-6 en Mi 5,1.
6. Vgl. Mt 2,9.
7. Lc 13,32.
8. Vgl. Ps 8,3.
9. In plaats van hesterno wordt gelezen hodierno.
- Ia. Vgl. Ef2,13.
- II. Vgl. Ef2,14.
- I2. Joh 4,22.
13. Joh 4,22.
14. Vgl. Mt 26,50, Mc 14,46, Lc 22,54 en Joh 18,12.
15. Vgl. Joh 18,12.

#### SERMO 208 9. Ef 4,27.

1. Datum: begin van de veertigdagentijd; tekst: M 1700, V 643-644 (= PL 38,1044-1046). Vgl. Verbraken 1976, 103.
2. Vgl. Hnd 10,15 en 11,9.
3. Tit 1,15.
4. Vgl. Nu 11,33.
5. Vgl. Gn 25,30.
6. Vgl. Dt 8,3 en Mt 4,3.
7. Vgl. i Kor 7,5.
8. Ef 4,26.
10. Vgl. Lc 23,34.
11. Wanneer de gelovige mens zijn woede laat varen en de ander vergeeft, kan hij met een gerust hart het onze vader bidden en de bede uitspreken: 'Vergeef ons onze schuld zoals ook wij aan anderen hun schuld vergeven.'
12. Mt 6,12. Vgl. Lc 11,4.
13. Lc 6,37-38.
14. Vgl. Joh 10,2-5.

**SERMO 210**

- i. Datum: begin van de veertigdagentijd; tekst: M 1700, V 645-649 (= PL 38,1047-1054). Vgl. Verbraken 1976, 103.
2. Mt 3,16-4,2. Vgl. Mc 1,10-13 en Lc 3,21-22,3,1-2.
3. Vgl. Joh 1,12.
4. Augustinus vat het lijden, sterven en verrijzen van de Heer op als een eenheid. Daarom wordt de tijd van drie dagen, waarop men dit geheim viert, opgevat als één enkele tijd verdeeld over drie dagen: het paastriduüm.
5. Vgl. Mt I,,ii en Lc 7,28.
6. Vgl. Rom 6,4.
7. Vgl. Ex 12,1-16.
8. Vgl. Mt 9,14, Mc 2,18 en Lc 5,33.
9. Mt 9,15 volgens de Latijnse tekst. Vgl. Mc 2,19-20 en Lc 5,34-35.
10. Mt 9,16-17. Vgl. Mc 2,21-22 en Lc 5,36-38.
- ii. Vgl. Ps 44 (45),3•
12. Vgl. Js 53,2.
13. Vgl. Js 53,8.
14. Mt 13,17 en Lc 10,24.
15. Vgl. Lc 17,22. Augustinus wil hier door twee groepen het verleden en het heden tegenover elkaar plaatsen: de groep gelovigen vóór Jezus' komst, en de groep na zijn heengaan waartoe ook de gelovige van deze tijd behoort. Voor de eerste groep geldt dat zij verlangde de dingen te zien die in de toekomst de tijdgenoten van Jezus zouden mogen zien; voor de tweede groep, dat zij terugverlangt naar de dagen waarop Jezus nog op aarde was.
16. Ps 41 (42),4.
17. Vgl. 2 Kor 5,6.
18. Ps 41 (42),4.
19. Fil 1,23.
20. Vgl. Fil 1,23-24.
21. Vgl. W 9,14.
22. Vgl. Job 7,1.
23. I Pe 5,8.
24. Vgl. Apk 5,5•
25. Vgl. Apk 4,7.
26. Ps 17 (18),II-12.
27. Vgl. Ps 103 (104), 20-21.
28. Vgl. i Pe 5,8.
29. Ps 103 (104),21.
30. Lc 22,31-32.
31. Vgl. I Pe 5,8.
32. 2 Pe 1,19.
33. Vgl. Lc 12,35-36.
34. I Kor 15,32.
35. Joh 16,19.
36. Joh 16,20.
37. Joh 16,22.
38. I Joh 3,2.
39. Vgl. Joh 16,22.
40. Vgl. Js 26,18 volgens de Latijnse tekst.
- 4i. Joh 16,21.
42. Vgl. Joh 16,21.
43. Ps 60 (61),3.
44. Vgl. Lc 13,29
45. Vgl. Ex 20,17 en Dt 5,21.
46. Vgl. Mt 20,2-13. Daarin wordt gesproken over een denarie als dagloon.
47. In plaats van centen, kwartjes en guldens benut Augustinus hier vanzelfsprekend andere voorbeelden om het verband tussen getallen en munteenheden toe te lichten: ternarius, quaternarius en denarius.
48. Vgl. Joh 16,21.
49. Vgl. Ex 34,28.
50. Vgl. 3 Reg (= i K) 19,8.
51. Vgl. Mt 17,1-13, Mc 9,2-8 en Lc 9,28-36.
52. Vgl. noot 4 over het paaltriduüm.
53. Sir 18,30.
54. Lc 6,37-38.
55. Vgl. Mt 18,23-35
56. Vgl. Mt 5,44.
57. Ef 4,26.

**SERMO 211**

- i. Datum: veertigdagentijd (v66r 415); tekst: Poque 1966, 154-172. Vgl. Verbraken 1976, 104.
2. Vgl. Kol 3,13.
3. Mt 6,12. Vgl. Lc 11,4 volgens de Latijnse tekst.
4. Vgl. Jak 1,22.
5. Vgl. Mt 7,3.
6. I Joh 2,8.

7. I Joh 2,9.
8. Vgl. I Joh 2,9.
9. i Joh 3,15.
10. i Joh 2,9.
- II. I Joh 3,15.
12. Mt 6,12 volgens de Latijnse tekst. Vgl. Lc 11,4.
13. Mt 6,9.
14. Mt 6,9 en Lc 11,2.
- i5. Hier begint Augustinus degene over wie hij eerst sprak in de derde persoon, aan te spreken in de tweede persoon. In 211,4 keert hij echter terug naar de oorspronkelijk aangesprokene van het begin van 211,3.
16. Mt 6,10 en Lc 11,2.
17. Mt 6,10.
18. Mt 6,9 en Lc 11,3.
19. I Joh 1,8.
20. Mt 6,12 en Lc 11,4.
21. Mt 6,12 volgens de Latijnse tekst, en Lc 11,4.
22. Vgl. 2 Kor 6,6.
23. Vgl. Kol 4,1.
24. Ef 4,32.
25. Vgl. Kol 3,13.
26. Vgl. Mt 5,44 en Lc 6,28.

#### SERMO 216

- I. Plaats: Hippo; datum: veertigdagentijd tussen 391 en 397; tekst: M 1700, V 663-667 (= PL 38,10761082). Vgl. Verbraken 1976, 105-106.
2. Vgl. Mt 13,1-9, Mc 4,1-9 en Lc 8,4-8.
3. Lc 9,62.
4. In plaats van collega en commissaris gebruikt Augustinus hier andere voorbeelden om de betekenis van het voorvoegsel co- toe te lichten: condocens en confidens.
5. Ps 26 (27),3.
6. Ps 26 (27),4.
7. Ps 26 (27),4.
8. Vgl. i Joh 3,2.
9. Vgl. Kol 3,9-10.
- To. Vgl. Gn 2,7.
- II. Vgl. i Kor 15,49.
12. Rom 6,19.
13. Vgl. Rom 6,19.
14. Vgl. Mt 6,19-21 en Lc 12,33-34. is. Vgl. Ex 19,4-5 en Dt 5,8-9.
16. Vgl. Ps 18 (19),14.
17. Vgl. Mt 13,3-7.19-22, Mc 4,47.14-19 en Lc
18. Vgl. Mt 13,23, Mc 4,8.
19. Vgl. Mt 13,30.
20. Vgl. Jr 6,32.41.50-51.
21. Vgl. Mt 20,1-16.
22. Vgl. Mt 6,26-32 en I Kor 3,6-8. 23. Vgl. Ps 146 (147),3•
24. Vgl. Ps 33 (34),19.
25. Al vechtende tegen de verlokkingen en listen die de duivel voorhoudt, maakt de gelovige voortgang. Vgl. s. 216,6.
26. Vgl. Ef 5,8.
27. Joh 1,9.
28. Ps 33 (34),13.
29. Vgl. Ps 101 (102),4.
30. Vgl. Spr 9,2.5.
31. Vgl. Ps 25 (26),12.
32. Vgl. Ps 67 (68),27. Terwijl de mens nog niet ziet omdat de afstand te groot is, prijst hij in geloofde Heer van het levende water. Maar eenmaal in zijn verheerlijking is de gelovige de bron van het leven zo dicht genaderd, dat hij er door besproeid wordt en het leven niet meer zal verliezen.
33. Vgl. Ps 41 (42),4.
34. Mensen die zo gebonden zijn aan de uitwendige zintuigen, dat zij hun eigen innerlijkheid en daarmee de wereld van het geestelijke niet kunnen bereiken.
35. Vgl. i Kor 2,9.
36. Ps 71 (72),14.
37. Ps 26 (27),13.
38. Ps 141 (142),6.
39. Vgl. Hnd 9,15.
40. Kol 3,5.
- 41• Vgl. Kol 3,5.
42. Ps 72 (73),27.
43. Ps 72 (73),28.
44. Rom 12,9.
45. Vgl. I Kor 9,14-27.
46. Vgl. Lc 22,53.
47. Vgl. Ps 21 (22),32 volgens de Latijnse tekst.

48. Vgl. Ps 116 (ii7),i.
49. Vgl. Lc 2,52. 5o. Vgl. i Kor 14,20.
51. Vgl. Ef4,13.
52. Vgl. Spr 10,1 en 15,20.
53. Vgl. Joh 10,14 en 2 Tim 2,19.
54. Vgl. Joh 10,14 en 2 Tim 2,19.
55. Ps 26 (27),Io.
56. Ps 21 (22),II.
57. Ps 23 (24),6.
58. Vgl. Job 5,19.
59. Ps 76 (77),1'.
60. Vgl. Ps 147,13-14•
61. Vgl. Rom 8,3o.
62. Vgl. Lc 1,49.
63. Vgl. Ps 146 (147),5.
64. Vgl. Ps 35 (36),Io.
65. Vgl. Ps 35 (36),IO.
66. Vgl. Ps 16 (17),7.
67. Vgl. Ps 94 (95),6.
68. Vgl. Ps 35 (36),Io. 69. Vgl. Ps 35 (36),12. 7o. Vgl. Ps 18 (19),13-14.
71. Vgl. Ps 2,3.
72. Fil 4,5-6.
73. Vgl. Mt 10,16 en Lc 10,3. Het geitenharen kleed was een teken van boetedoening. Het verwees tevens naar de gevallen mens, verdreven uit het paradijs.
74. De competentes stonden barvoets op ruwe lappen of op een kleed van dierenvellen, die de plaats innamen van het boetekleed. Zij stonden daar bovenop om uit te drukken dat ze voortaan de geitenvellen van hun ondeugden moesten vertrappen.
75. Vgl. Lc 15,11-32.
76. Ps 21 (22),27.
77. Om de smaak ervan te laten terugkomen.
78. Vgl. Lc 15,4.8.20.
79. Vgl. Lc 1,51-52.
80. Vgl. Lc 1,53.
81. Vgl. Lc 4,18.
82. Vgl. Mt 8,3, Mc 1,41 en Lc 5,13.
83. Vgl. Mt 11,28.
84. Vgl. Mt 9,18-26, Mc 5,21-43 en Lc 8,40-55; Lc 7,11-17 en Joh 11,144.
85. Vgl. Mt 8,28-34, Mc 5,1-20 en Lc 8,27-29.

#### SERMO 217

1. Schrifttekst: Joh 17,3; plaats: Hippo; over de liturgische datum bestaat verschil van inzicht; tekst: Morin 1930, 596-601 (= PLS 2,662-666) met tekstkritische aanvullingen in: Verbraken 1974, 260-261 en een beoordeling in: Verbraken 1972, 47-62 (met name 54-55)• Vgl. Verbraken 1976, 106.
2. Joh 17,3.
3. Vgl. I Joh 5,2o.
4. Joh 17,3.
5. Vgl. 1 Kor 2,11.
6. i Kor 2,11.
7. Vgl. 1 Kor 2,11.
8. Vgl. Joh 17,3.
9. Joh 17,3. Io. Joh 17,3.
- 1 i. Vgl. i Joh 5,20.
12. Ps 70 (71),18.
13. JOh 5,21.
14. Vgl. 2 Kr 3,1-4,22.
15. Vgl. 3 Reg (= IK)5,19 en 2 Reg (= 2 S) 7,12-13.
16. Vgl. Hnd 7,47-48.
17. Vgl. Joh 2,18.
- i8. Joh 2,19.
19. Joh 2,20.
20. JOh 2,21.
21. I Kor 6,15.
22. Vgl. i Kor 6,19.
23. Vgl. Joh 17,24.
24. Vgl. Joh 17,24.
25. Ps 56 (57),2.
26. Ps 35 (36),Io.
27. Joh
28. Vgl. Joh 14,3•
29. Vgl. Joh 17,24.
- 3o. Vgl. Joh 14,3.
31. Vgl. Joh 15,5.7.
32. Vgl. Rom 6,9.
33. Ps 95 (96),i-2 volgens de Latijnse tekst. Met 'de dag van de dag' bedoelt Augustinus: God van God,

Licht van Licht, de Zoon van de Vader, het heil van de wereld.

34. Vgl. Lc 2,22-35.

35. Vgl. Lc 2,26.

36. Le 2,29.

37. Ps 96,2 volgens de Latijnse tekst.

#### SERMO 218

1. Schrifttekst: Joh 19,17-41; datum: Goede Vrijdag vóór 420; plaats: Hippo; tekst: M 1700, V 668-670 (= PL 38,1084-1087). Vgl. Verbraken 1976, 106. Over de authenticiteit van deze tekst is recent een kritisch artikel verschenen. Zie Olivar 1992. Als reactie op dit artikel werd een verbeterde uitgave gepubliceerd in Etaix 1994.

2. Vgl. Joh 19,17.

3. Mt 16,24, Mc 8,34 en Le 9,23.

4. Vgl. Mt 27,33, Mc 15,22, Lc 23,33 en Joh 19,17.

5. Ps 39 (40),13.

6. Vgl. Mt 27,38, Mc 15,27, Lc 22,37 en Joh 19,18.

7. Mt 5,10.

8. i Kor 13,3.

9. Vgl. Mt 27,37, Mc 15,26, Le 23,38 en Joh 19,19-22.

10. Ps 2,6.

11. Vgl. Le 23,38 en Joh 19,20.

12. Ps 2,6.

13. Vgl. Ps 2,7-8.

14. Jes 2,3.

15. Ps 46 (47),4•

16. Rom 15,27.

17. Vgl. Joh 19,21.

18. Vgl. Rom 11,17. De weggebroken takken stellen die leden van het volk van de Joden voor, die niet konden geloven in de roeping van Jezus Christus.

19. Vgl. Joh 19,19.

20. Vgl. Mt 21,43.

21. Rom II,1.

22. Het volk van de Joden is door uitverkiezing geworden tot kinderen en erfgenamen van het Rijk van God. Van hen hebben echter niet allen geloofd in Jezus Christus als Zoon van God. Daarom zijn na hen ook de heidenen - niet door uitverkiezing maar door aanneming - kinderen van het Rijk geworden.

23. Vgl. Mt 8,11-12 en Lc 13,28-29.

24. Vgl. Joh 19,22.

25. Ps 56 (57),i; Ps 57 (58),i en Ps 58 (59),1. Augustinus verwijst hier naar de zogenaamde titels die in de uitgaven van de psalmen en hun vertalingen voorafgaan aan de eigenlijke psalmteksten. In de liturgische uitgaven worden deze titels meestal weggelaten, maar bij de nummering van de psalmverzen worden ze wel meegeteld.

26. Vgl. Ps 21 (22),19, Mt 27,35, Mc 15,24, Lc 23,34 en Joh 19,23-24.

27. Vgl. Joh 19,23-24.

28. Vgl. Rom 5,5•

29. Hnd 8,21. Augustinus gebruikt in de tekst van Hnd 8,21 de uitdrukking *sors neque pars* (lot noch deel). Dit sluit aan bij de voorafgaande tekst: 'alsof het door het lot toebedeeld was.'

30. Vgl. Joh 19,26-27.

31. Joh 2,4.

32. Joh 19,28.

33. Joh i,ii.

34. Vgl. Ps 68 (69),22, Mt 27,34, Mc 15,36, Lc 23,36 en Joh 19,29-30.

35. De hysop staat hier voor de deemoed van de gelovige die zich vasthecht aan de rots Christus. Elders ([lo.eu.tr](http://lo.eu.tr), ii9,4) duidt de hysop op de deemoed van Christus zelf, die voor ons wilde sterven aan het kruis.

36. Lc 23,34.

37. Joh 19,30.

38. Ps 68 (69),22.

39. Vgl. Joh IO,18.

40. Gn 49,9.

41. Jezus is door zijn lijden opgegaan naar het kruis om de kruisdood te ondergaan (vgl. s. 223r,2).

42. Vgl. Joh 19,32-33.

43. Vgl. Ex 12,46

44. Vgl. Joh 19,34.

45• Vgl. Gn 2,21-22. Het water is beeld van de doop, het bloed beeld van de eucharistie. Beide tekenen verenigen de gelovige met het lichaam van Christus. Zo ontstaat de kerk door de sacramenten die uitgaan van de zijde van Christus.

46. De slapende Adam is volgens Augustinus voorafbeelding van de ontslapen Christus. De schepping van Eva uit de rib van Adam is beeld van het ontstaan van de kerk uit de zijde van Christus.

47. Vgl. Joh 19,38-41.

48. Vgl. Gn 30,24. Letterlijk: Moge God toevoegen.

49. Joh 12,24.

#### SERMO 218B

1. Plaats: Hippo; datum: Goede Vrijdag ca. 397; tekst: Morin 1930, 450-452 (= PLS 2,543-545 = s. Guelferbytanus 2). Vgl. Verbraken 1976, 182 en 1991, 489.

2. Vgl. i Kor 3,24.

3. Vgl. i Kor 4,10.

4. Ps 21 (22),7-19 volgens de Latijnse tekst.

5. Ps 21 (22),17-18 volgens de Latijnse tekst.
  6. Ps 21 (22),28-29.
  7. Vgl. Joh 19,23.
  8. Vgl. Joh 19,24. 9. Vgl. Kol 1,12. io. Vgl. Gal 6,14.
- ALS LICHT IN HET HART

#### SERMO 219

- i. Datum: Paasnacht; plaats: Hippo; tekst: M 1700, V 670-671 (= PL 38,1087-1088. Vgl. Verbraken 1976, 106-107.
2. Vgl. 2 Kor 11,27.
3. Vgl. i Joh 2,15-16.
4. Ef 6,12.
5. 2 Kor 5,19.
6. Ps 138 (139),12.
7. Ef 5,8.
8. De geloofsleerlingen die in deze nacht het doopsel zullen ontvangen.

#### SERMO 222

1. Plaats: Hippo; datum: Paasnacht; tekst: M 1700, V 672-673 (= PL 38,1090-1091). Vgl. Verbraken 1976, 107.
2. Vgl. Ps 21 (22),13-14, Ps 90 (91),13, Ef6,12 en 1 Pe 5,8.
3. Ef6,12.
4. Joh I,I0.
5. Ef 6,12.
6. Ef 5,8.
7. Vgl. Ps 146 (147),8.
8. Vgl. Ps 49 (50),1i.
9. Vgl. Ef 2,2. I0. Ef 2,2. Ef 6,12.
12. Ef 2,2.
13. Ef6,12.
14. Vgl. Kol 1,13.
15. Vgl. Mt 26,41, Mc 14,38 en Lc 22,46.
16. Vgl. Gal 5,6.
17. i Pe 5,8. 18. Ef 5,8.

#### SERMO 223A

1. Schrifttekst: Gn i,i-2,4a; plaats: 262
- Hippo; datum: ten laatste in de Paasnacht 399; tekst: Morin 1930, 1117 (= s.Denis 2). Vgl. Verbraken 1976, 160.
2. Poque 1966, 357 geeft aan de hand van de verschillende preken tijdens de paaswake de mogelijke schriftlezingen. In ieder geval werd volgens preek 223A gelezen uit Gn i, Ex 3 en Ps 41 (42).
3. Gn 1,1.
4. Gn
5. Vgl. Gn 1,1.
6. Vgl. Joh IJ.
7. Joh 1,3.
8. Gn i,i.
9. Joh I,1.
- Ia. Ps 103 (Io4),24.
- i 1. Joh 8,25.
12. Vgl. Joh 8,25 volgens de Latijnse tekst.
- 13.Gn1,1.
14. Gn 1,3 en 6.
15. Ps 32 (33),9 en Ps 148,5.
16. Vgl. i Kor 3,2.
17. Bijvoorbeeld aan Abraham in de gedaante van drie engelen, Gn 18,115 volgens de Latijnse tekst.
18. Joh I,I.
19. Gn i,i.
20. Gn 1,2.
21. Gn 1,2.
22. Gn 1,2.
23. Gn 1,3.
24. Ps 41 (42),4.
25. Ps 41 (42),4.
26. Ps 41 (42),4.
27. Ps 41 (42),4.
28. Ps 41 (42),4.
29. Ps 41 (42),5. Augustinus gaat uit van de volgorde: het lichaam dat zichtbaar en vergankelijk is, de ziel die onzichtbaar en vergankelijk is, God die onzichtbaar en onvergankelijk is. Door middel van meditatie kan de mens God zoeken, maar niet in lichamen noch in zijn eigen ziel. God gaat daar bovenuit. Om God te bereiken moet de mens in zijn denken niet alleen het fysieke maar ook het psychische achter zich laten. Deze actie krijgt in de betreffende psalm een eigen term: de ziel uitstorten boven zichzelf. Uitstorten betekent hier: de aandacht afwenden van de eigen psyche. De term geeft tevens de mystieke dimensie van overgave aan door zichzelf los te laten. Vgl. conf. 10,24,35 en 26,37.
30. Vgl. Ps 41 (42),5 volgens de Latijnse tekst.

31. Ps 41 (42),4•
32. Ps 145 (146),6.
33. Ex 3,14.
34. Ex 3,14.
35. Ex 3,14.
36. Ex 3,14.
37. Ex 3,14.
38. Ex 3,14. 39. Ex 3,14. 40. Vgl. Ex 3,15-16.
41. Vgl. Ex 3,15-16.
42. Vgl. Mt 22,31-32; Mc 12,26-27 en Lc 20,37-38.
43. Ex 3,14.
44. Ex 3,15.
45. Ex 3,15.
46. Ex 3,15. 47. De tekst van deze preek besluit met een gebed waarmee Augustinus wel meer zijn preken afsluit, het *Conversi ad Dominum*. Zie hierover de Inleiding. Na dit gebed volgt in deze preek nog een ander gebed: Moge de waarheid van de kracht van Gods barmhartigheid ons hart sterken, moge zij onze zielen sterken en tot rust brengen. Moge Gods genade over ons uitstromen, moge Hij zich over ons ontfermen en de moeilijkheden wegnemen van ons en van zijn kerk en van al degenen die ons dier-  
263  
baar zijn. En moge God ervoor zorgen dat wij behagen scheppen in Hem door zijn kracht en door de overvloed van zijn barmhartigheid over ons in eeuwigheid; door Jezus Christus zijn Zoon, onze Heer, die met Hem en met de Heilige Geest leeft en heerst in de eeuwen der eeuwen. Amen.

#### SERMO 223B

- i. Plaats: Hippo; datum: Paasnacht; tekst: Morin 1930, 455-456 (PLS 2,548-549 = s.Guelferbytanus 4). Vgl. Verbraken 1976, 182.
2. Mt 26,41, Mc 14,38. Vgl. Lc 22,46.
3. 2 Kor 11,27.
4. Vgl. i Pe 3,18.
5. Vgl. Rom 6,9-11.
6. Vgl. Ps 3,6.
7. Rom 4,25.
8. Vgl. Mt 26,41, Mc 14,38. Vgl. Lc 22,46.

#### SERMO 223D

1. Plaats: Hippo; datum: Paasnacht; tekst: Morin 1930, 684-685 (= PLS 2,717-718 = s. Wilmart 4). Vgl. Verbraken 1976, 193
  2. Rom 4,25.
  3. Vgl. Hab 3,18.
  4. Vgl. i Kor 15,23.
  5. Vgl. Gn 1,3.
  6. Vgl. 2 Kor 4,6.
  7. Hos 4,5 volgens de Latijnse tekst.
  8. 2 Kor 4,6. Vgl. Gn 1,3.
  9. Vgl. Mt 27,60, Lc 23,53 en Joh 19,41.
  10. 2 Pe 1,19.
  - II. Mt 25,13.
- ALS LICHT IN HET HART

#### SERMO 223E

1. Plaats: Hippo; datum: Paasnacht; tekst: Morin 1930, 685-687 (= PLS 2,719-720 = s.Wilmart 5). Vgl. Verbraken 1976, 194.
2. Mt 26,41. Vgl. Mc 14,38 en Lc 22,46.
3. Job 7,1 volgens de Latijnse tekst.
4. Mt 26,41. Vgl. Mc 14,38 en Lc 22,46.
5. Mt 6,13. Vgl. Lc 11,4.
6. Mt 26,41. Vgl. Mc 14,38 en Lc 22,46.
7. Jak 1,2.
8. I Kor 10,13.
9. Ps 120 (121),8.
- io. Eccli 27,6. Vgl. Sir 27,5.
- II. Mt 26,41. Vgl. Mc 14,38 en Lc 22,46.
- i2. Joh 13,36.
13. Joh 13,37.
14. Vgl. Mt 8,23-25, Mc 4,35-38, Lc 8,22-24.
15. Vgl. Mt 26,69-75, Mc 14,66-72, Lc 22,55-62 en Joh 18,17.25-27.
16. Vgl. Mt 14,22-33.
17. Vgl. iKor 1,13.
18. Vgl. Jak 1,2.
19. Ex 15,1.21.
20. Ex 15,1.21.
21. Ef6,12.
22. Vgl. Hnd 7,39.

## SERMO 223F

1. Datum: Paasnacht rond 400; tekst: Morin 1930, 688-689 (= PLS 2,720722 = s.Wilmart 6). Vgl. Verbraken 1976, 194.
2. Vgl. 2 Pe 1,12.
3. Vgl. Mt 26,41, Mc 14,38 en Lc 22,40.
4. IPe5,8.
5. Vgl. Apk 5,5•  
264
6. Vgl. Gn 49,9.
7. Vgl. Gn 49,9.
8. Joh 19,30.
9. I Kor 1,25. to. Fil 2,9-10. Ii. Vgl. Mt 26,41, Mc 14,38 en Lc 22,40.
12. Vgl. Ps 3,6.
13. Ps 40 (41), I. Voor Augustinus is in de psalmen Christus aan het woord: soms als hoofd, soms als lichaam dat de kerk is. In de aangehaalde psalmtekst spreekt Christus als hoofd.
14. Ps 40 (41),9.
15. Vgl. Mt 26,41, Mc 14,38 en Lc 22,40.
16. Ps 101 (102),8.

## SERMO 223G

1. Plaats: Hippo; datum: Paasnacht; tekst: Morin 1930, 689-691 (PLS 2,558-562 = s.Wilmart 7). Vgl. Verbraken 1976, 194.
2. Ps 120 (121),4.
3. Rom 10,4.
4. Vgl. Mt 26,41, Mc 14,38 en Lc 22,46.

## SERMO 226

1. Plaats: Hippo; datum: Pasen 416 of 417; tekst: M 170o, V 677 (= PL 38,1098-1099).
  2. Joh 1,1.
  3. Vgl. Gn 1,3 en Ps 117 (118),24.
  4. Augustinus noemt de Vader 'dag', en de Zoon 'dag uit dag'. De Zoon is geboren, dus voortgebracht door de Vader. De Zoon is geen onderdeel van de schepping.
  5. Gn 1,1.
  6. Vgl. Ps 117 (118),24.
- AANTEKENINGEN BIJ BLZ. III-12I
7. Gn 1,2-5.
  8. Vgl. Ps 117 (118),24. 9. Vgl. Ps 117 (118),24. to. Mt 5,14.
  11. Gn 1,3.
  12. Ps 117 (118),24.
  13. Vgl. Ef 5,8.
  14. Ef 5,8.
  15. Vgl. Ef 5,8.
  16. Ef 5,8.

## SERMO 229B

1. Plaats: Hippo; datum: Paasnacht; tekst: Morin 1930, 464-466 (PLS 2,558-562 = s.Guelferbytanus 8). Vgl. Verbraken 1976, 183.
2. Mt 5,45.
3. Ps 117 (118),24.
4. Ps 117 (118),24.
5. Ps 117 (118),24.
6. Jr 17,16 volgens de Latijnse tekst. De dag van Gods heil staat tegenover een dag van de mens, vol onheil.
7. Rom 13,13. Vgl. i Tes 5,5.
8. i Tes 5,7.
9. Voor de mensen die niet naar eer en geweten leven en daarom nacht zijn, zal de dag des Heren geen dag maar een nacht zijn.
10. I Tes 5,2.
11. Ef 5,8.
- 12.. I Tes 5,2.
13. t Tes 5,4-5.
14. Ps 117 (118),24.
- i5. Tijdens het bidden moet volgens Augustinus in het hart leven wat met de mond wordt uitgesproken. Het gebed, het gezang moet eerlijk zijn in die zin, dat men van binnen doet wat men uitwendig in de mond neemt. Indien het hart de woorden die het bidt niet volgt, getuigt de tong met de uitwendige woorden tegen het hart.
- 265
16. Ps 117 (118),24.
17. Mt 25,34.

## SERMO 229F

- i. Plaats: Hippo; datum: maandag in de eerste week van Pasen tussen 412 en 418; tekst: Morin 1930, 471-473 (= PLS 2,562-564 = s.Guelferbytanus 10). Vgl. Verbraken 1976, 183.

2. Vgl. Mt 28,1-10, Mc 16,1-8,  
Lc 24,1-10 en Joh 20,1-18. In de evangeliën wordt met geen woord gerept dat iemand de verrijzenis als zodanig heeft zien gebeuren. Voor Augustinus vallen het zien van de Verrezenen en het zien van de verrijzenis van de Heer blijkbaar min of meer samen.
3. Vgl. Mt 28,11, Mc 16,11-13, Lc 24,11 en Joh 20,25.
4. Vgl. Mc 16,14, Le 24,25-27 en Joh 20,27.
5. Mt 27,
6. Vgl. Hnd 2,41.47, 4,4 en 5,14;
7. Vgl. 2 Tes 3,2.
8. 2 Tes 3,2.
9. Vgl. Ps 22 (23),4.
10. Vgl. Hnd 2,41 en 4,4.
11. Vgl. Gn 25,26. Na de geboorte van Esau kwam de jongere broer te voorschijn. Hij hield met zijn hand de hiel van Esau vast. Om die reden kreeg hij de naam Jakob. Deze naam wordt in verband gebracht met het woord 'hiel' of met het werkwoord 'onderkruipen'. In het Hebreeuws betekent Jakob: God moge beschermen. Augustinus volgt hier echter een andere woordverklaring.
12. Vgl. Gn 32,28-31. Augustinus lijkt hier de betekenis van Israël 'Hij strijdt met God' te verwarren met die van de naam die Jakob schenkt aan de plaats van de Godsontmoeting bij het wed van de Jabbok: Peniël betekent 'gelaat van God'. Augustinus komt in zijn interpretatie overeen met de mening van hen die het woord Israël etymologisch in verband brengen met 'Ish-ra-el', de mens-ziet-God.
13. Vgl. Gn 32,25-33. Ofschoon in de Bijbeltekst geschreven staat dat Jakob worstelt met een man, wordt deze mysterieuze figuur in de traditie en in de iconografie als een engel voorgesteld.
14. Vgl. Gn 32,26.
15. Gn 32,27.
16. Gn 32,27.
17. Gn 32,28-29.
18. Rom 2,10.8.9.
19. Gn 32,26 volgens de Latijnse tekst.
20. Ps 17 (18),46 volgens de Latijnse tekst.
21. Vgl. Mt 28,9-10.
22. Gn 32,26 volgens de Latijnse tekst.

#### SERMO 229J

1. Schriftlezing: Lc 24,36-53; plaats: Hippo; datum: maandag of woensdag van Pasen tussen 400 en 418; tekst: Morin 1930, 581-585 (PLS 2,653-657 = s.Guelferbytni Appendix 7). Vgl. Verbraken 1976, 188.
2. Vgl. Joh 4,6.
3. Vgl. Lc 24,37.
4. Vgl. Lc 24,37.
5. Lc 24,38.
6. Lc 24,38.
7. Lc 24,38.
8. Lc 24,38-39•
9. Lc 24,39. Io. Lc 24,39.
11. Vgl. Lc 24,41 volgens de Latijnse tekst.
12. Lc 24,41.
13. Vgl. Lc 24,42.
14. Kor 13,3. i5. Lc 24,43.
16. Dit is de karakteristieke houding van de predikant als uitlegger van de Heilige Schrift. Augustinus is in deze houding afgebeeld op een fresco in de bibliotheek van het Lateraan. Het is de oudste voorstelling die van Augustinus bekend is, vermoedelijk rond 600.
17. Ps 44 (45),ii•
18. Vgl. Lc 24,44-46.
19. Lc 24,46.
20. Lc 24,46.
21. Lc 24,46.
22. Vgl. Js 8,14, Js 28,16, Rom 9,3233 en 1 Pe 2,6-8.
23. Kor 2,8.
24. I Kor 4,7.
25. Kor 4,7.
26. Vgl. Kol 1,18.
27. Lc 24,39.
28. Vgl. Lc 24,46.
29. Lc 24,47. 30. Lc 24,47.

#### SERMO 229-0

1. Schrifttekst: Joh 21,15-25; plaats: Hippo; datum: zaterdag in de eerste week van Pasen tussen 410 en 422; tekst: Morin 1930, 495-498 (= PL 2,585-587 = s.Guelferbytnus 17). Vgl. Verbraken 1976, 185.
2. Vgl. Joh 21,15-25.
3. Vgl. Mt 26,69-75, Mc 14,66-72 en Lc 22,54-62.
4. Vgl. Mt 26,34, Mc 14,30 en  
Lc 22,34.
5. Vgl. Joh 21,15-17.
6. Ps 48 (49),7•
7. Ps 29 (30),7•

8. Lc 22,33.

AANTEKENINGEN BIJ BLZ. 121-13 3

9. Ps 29 (30),7.

io. Mt 26,34, Mc 14,30 en Lc 22,34.

Li. Ps 29 (30),7.

12. Ps 29 (30),8.

13. Vgl. Lc 22,61.

14. Lc 22,61.

15. Lc 22,61-62. 16. 2 Tim 2,25. 17. Joh 21,15.

18. Joh 21,15.

19. Vgl. Mt 26,34, Mc 14,30 en

Lc 22,34•

20. Vgl. Joh 21,16.

21. Vgl. Joh 21,17.

22. Lc 15,24.32.

23. Joh 21,17.

24. Vgl. Joh 21,15-17.

25. Kor 1,12.

26. I Kor 1,12.

27. I Kor 1,13.

28. Joh 21,17.

29. Volgens Augustinus houdt het merk van Christus, het doopsel, zijn eigen werking en geldigheid, ook als het door ketterse bedienaren wordt toegediend. 30. Vgl. Hl 1,7 volgens de Latijnse tekst.

31. Hl 1,7 volgens de Latijnse tekst.

32. i Joh 2,19.

33. Hl 1,7 volgens de Latijnse tekst.

34. Hl 1,7 (8).

35. Hl 1,7 (8).

36. Joh 10,16. 37. Arius (gest. 336) loochende de godheid van Christus. Eunomius (gest. 394) loochende de voortkomst van Christus als Zoon van de Vader. Hij leerde dat de Vader Christus heeft geschapen en Hem zijn eigen scheppingsmacht heeft toevertrouwd. Christus schiep de Heilige Geest als eerste schepsel.

#### SERMO 229P

1. Schrifttekst: Joh 21,15-23; plaats: Hippo; datum: zaterdag in de eerste week van Pasen (na 412); tekst: Lambot 1937, 252-256 (= PLS 2,756-758 = s.Lambot 3). Vgl. Verbraken 1976, 168.

2. Vgl. Joh 21,15-25.

3. Vgl. Mt 16,13-20.

4. ,16.

5. MtMt 16i6,17-18.

6. Mt ,17-19. 67.. Mi

8. Mt 16,16.

9. Vgl. Mt 16,18. IO.Joh21,15. l.

II. Vg Ps 93 (94),Io.

12.Joh21,15.

13. Joh 21,15.

14. Joh 21,16.

15. Joh 21,16.

16. Joh 21,16.

17. Joh 21,17.

18. Vgl. Joh 21,17.

19.JOH21,17.

20. Joh 21,17.

21. Vgl. Mt 26,69-75, Mc 14,66-72, Lc 22,55-62 en Joh 18,17.25-27.

22. Vgl. Lc 22,33.

23. Vgl. Mt 26,69-75, Mc 14,66-72, Lc 22,55-62 en Joh 18,25-27.

24. Lc 22,61-62.

25. Vgl. Lc 22,54.

26. Vgl. Joh 21,15.16 en 17.

27. Joh 1,29.

28. Joh 1,29.

29. Joh 1,29. 30. Augustinus verwijst hier naar de pasgedoopten die gedurende de eerste week van Pasen in het wit gekleed bleven.

31•Js 53,7.

32. Joh 1,1.

33.Joh 1,29.

34. Ps 114 (115),i.

35. Vgl. Lc 22,61-62.

36. Ps 29 (30),7•

37. Vgl Mt 26,35 en Lc 22,33.

38. Ps 29 (30),7.

39. Ps 29 (30),7-8.

40. Mt 26,70 en 72. 41. Ps 29 (30),8.

## SERMO 235

I. Schrifttekst Lc 24,13-31; plaats: Hippo; datum: maandag in de eerste week van Pasen; tekst Lambot 1957, 137-140. Vgl. Verbraken 1976, 113-114. Augustinus had de gewoonte ontwikkeld om in de Paasweek het verhaal van de verrijzenis volgens alle vier de evangelisten voor te laten lezen: Matteüs tijdens de Paaswake en Paaszondag, Lucas op Paalmaandag, Marcus op Paasdinsdag en Johannes op woensdag tot en met zaterdag. Vgl. Poque 1966, 352-365.

2. Vgl. Lc 24,13-15.

3. Lc 24,17.

4. Vgl. Mc 16,12.

5. Lc 24,15.

6. Lc 24,21.

7. Lc 24,16.

8. Lc 24,29.

9. Volgens de gebruiken van de inwijding (*disciplina arcani*) werd het geheim van de eucharistie niet aan ongelovigen of nog niet ingewijden meegedeeld. Hierop zinspeelt Augustinus. In de tekst van de Schriften herkennen de gelovigen wat zij reeds van de eucharistie weten, terwijl de niet ingewijden niet in staat zijn de schrifttekst toe te passen op de eucharistie.

10. Mt 25,46. Deze preek eindigt met het gebed *Conversi ad Dominum*. Zie hierover de inleiding.

## SERMO 237

I. Schrifttekst Lc 24,36-53; plaats: Hippo; datum: dinsdag of woensdag in de eerste week van Pasen (tussen 402 en 413); tekst: Poque 1966,280-292. Vgl. Verbraken 1976, 114.

2. Lc 24,37.

3. Hier worden de priscillianen bedoeld (Poque 1966, 281 n.i.). Zij loochenden de menswording, omdat ze geloofden dat Christus goddelijke geest bezat, doch geen menselijk lichaam. Aan de Godmens Jezus Christus kenden zij geen werkelijk lichaam, maar slechts een schijnlichaam toe. God zou zich verenigd hebben met de mens Jezus. Deze vereniging zou bij Jezus' doopsel in de Jordaan zijn aangevangen en zou geduurd hebben tot aan zijn lijden.

4. Joh 1,14.

5. Vgl. Kol 2,14.

6. Volgens Augustinus zijn er overeenkomsten tussen het priscillianisme en het manicheïsme. Ook de priscillianen schrijven de schepping van de wereld toe aan het beginsel van het kwade, en menen dat de ziel van goddelijke substantie is. Ze verwerpen het huwelijk en het eten van vlees.

De manicheeërs behoren tot een groep van pseudo-gnostieke sekten. Zij belijden een absoluut dualisme tussen goed en kwaad, en loochenen de menswording.

7. Voor Augustinus verwijst het katholieke geloof naar de wereldwijde verspreiding van de boodschap van het evangelie door de kerk.

8. Lc 24,38.

9. Vgl. Lc 24,37.

10. Lc 24,38.

II. 'Verhef uw hart' maakt deel uit van de plechtige oproep tot de gelovigen aan het begin van het eucharistisch gebed.

12. Lc 24,38-39.

13. Lc 24,39.

14. Vgl. Lc 24,37.

15. Vgl. Mt 13,24-30.

16. Joh 10,30.

17. Joh 1,14.

18. Augustinus bedoelt de apollinaristen. Zij loochenen dat Jezus Christus een menselijke ziel bezit en leggen 'Het Woord is vlees geworden' (Joh 1,14) uit als het aannemen van een lichaam door het Woord. Op grond van deze tekst weigeren zij het aannemen van de gehele mens te erkennen.

## SERMO 239

I. Schrifttekst: Mc 16,1-16; plaats: Hippo; datum: dinsdag of woensdag in de eerste week van Pasen (vóór 417); tekst: M 1700, V 695-697 (= PL 38,1126-1130). Vgl. Verbraken 1976, 115.

2. Vgl. Joh 4,14.

3. Vgl. Mt 20,1-16.

4. Voor Augustinus is de kerk de gehele Christus, het vanuit Israël en de volkeren bijeengeroepen lichaam, waarvan het hoofd en de ledematen in een liefdesgemeenschap verbonden zijn. Vgl. Van Bavel 1970, 93-III.

5. Mc 16,12.

6. Lc 24,16.

7. Mc 16,12.

8. Lc 24,16.

9. Mc 16,12.

10. Vgl. Lc 24,31

II. Hij wordt waargenomen als brood van leven in het breken van het brood.

12. Joh 14,2-3.

13. Vgl. 3 Reg (= i K) 17,1-6.

14. 3 Reg (= i K) 17,9.

is. God maakte het de weduwe mogelijk verdienstelijk te handelen, waardoor ze een beloning kon ontvangen. De profeet kreeg Gods opdracht niet omdat God zelf gebrek leed, maar opdat de weduwe beloond zou kunnen worden omwille van haar goede werk aan de profeet gedaan.

16. Vgl. 3 Reg (= i K) 17,11.

17. Vgl. 3 Reg (= i K) 17,11.

18. Vgl. 3Reg(= iK) 17,13.

19. Vgl. Mt 24,46 en Lc 12,43.

20. Vgl. Mt 5,42.

21. Vgl. Mt 18,28.
22. Vgl. 2 Kor 8,9.
23. Joh 1,3.
24. Vgl. Lc 2,7.
25. Vgl. Mt 2,11.
26. Vgl. Lc 2,9-14.
27. Vgl. Mt 2,2,9-10.
28. Lc 12,32. Vgl. Mt 25,34.
29. Mt 25,40.
30. Volgens Augustinus' opvatting van de totus Christus identificeert Jezus Christus zich met alle armen. Vgl. s.206,2: 'Laten wij onze God, die gebrek lijdt in de persoon van de arme, niet verachten.'
31. Hnd 9,4, 22,7 en 26,14.
32. Mt 28,20.
33. Joh 20,27.
34. Vgl. Joh 20,25.
35. Vgl. Joh 20,27-28.

#### SERMO 242A

1. Schrifttekst: Lc 24,36-43; plaats: Hippo; datum: waarschijnlijk woensdag in de eerste week van Pasen (ten vroegste in 410); tekst: Morin 1930, 327-330 (= s.Mai 87). Vgl. Verbraken 1976, 175.

AANTEKENINGEN BIJ BLZ. 146-160

2. Joh 1,1-3.
3. Joh 1,14.
4. Vgl. Js 9,8 en Joh 12,24. Het Woord is gevallen: het heeft zich vernederd tot de dood toe. Als zaad is het gevallen in de aarde om te verrijzen en vrucht te dragen.
5. Joh 1,1.
6. Ef 5,29.
7. 1 Kor 15,44.43.
8. I Kor 15,53.
9. Vgl. Lc 24,43: 'Hij nam het en at het voor hun ogen op.' Christus at om te tonen dat hij een echt lichaam had, maar niet omdat zijn lichaam voedsel behoefde. Augustinus keert zich hier tegen de doketisten, die de werkelijkheid van het lichaam van Jezus Christus verstaan als een schijnwerkelijkheid. Voor Augustinus bestaat er verschil tussen de lichamelijke handelingen van Christus vóór en na de verrijzenis. Zo bezit Christus vóór de verrijzenis zowel de macht als de noodzaak te eten, na de verrijzenis is de noodzaak verdwenen.
10. Lc 11,3.

#### SERMO 243

Schrifttekst: Joh 20,1-18; plaats: Hippo; datum: donderdag in de eerste week van Pasen (ten vroegste in 412); tekst: M 1700, V 705-708

(= PL 38,1143-1147). Vgl. Verbraken 1976, 116.

2. Joh 20,17.
3. Mt 28,9.
4. Mt 9,21. Vgl. Lc 8,44.
- . Lc 8,45.
6. Mc 5,31.
7. In Augustinus' visie op de kerk kan de geloofsgemeenschap door verschillende Bijbelse personen of personages worden voorgesteld: door Eva, door Maria, de moeder van de Heer, door Maria Magdalena, door de vrouw die aan bloedvloeing leed, door de vijf verstandige bruidsmajesties en door anderen. Vgl. Agterberg 1958, 242-246; 251.
8. Letterlijk: vleselijke mensen (vgl. i Kor 3,1). Het begrippenpaar 'vleselijke' en 'geestelijke mensen' verwijst bij Augustinus dikwijls naar de nog zwakken in het geloof tegenover de zó in het geloof gevorderden, dat deze over de geloofsgegevens kunnen redeneren en tot begripen komen.
9. Het begrip 'even eeuwig' verwijst bij Augustinus naar het goddelijke zoonschap van Christus en wil de gelijkheid van de Zoon met de Vader uitdrukken in het bestaan van eeuwigheid af.
- 10.1 Kor 4,5.
- II. i Kor 4,5.
12. I Kor 4,5.
13. Afgezien van Augustinus' onmiddellijke voorganger, bisschop Valerius, is er een bisschop Fidentius bekend. Hij stierf samen met andere mannen en vrouwen de marteldood tijdens de vervolging onder keizer Diocletianus. Aan deze Twintig Martelaren was te Hippo een kapel gewijd. Daar had op de achtste dag van Pasen het eerste gedeelte van de woorddienst plaats.
14. Volgens Augustinus bestaat de gave van de profetie niet alleen in het waarnemen van beelden en visioenen, maar vooral in het uitleggen ervan. Vgl. Markus 1970, 13 e.v.
15. Ps 134 (135),2.
16. Ps 83 (84),5.

#### SERMO 245

1. Schrifttekst: Joh 20,1-18; plaats: Hippo; datum: woensdag of donderdag in de eerste week van Pasen; tekst: M 1700, V 710-711 (= PL 38,1151-1153). Vgl. Verbraken 1976, 116.

2. Joh 20,17.
3. Letterlijk: uw heiligheid. Deze aanspreektitel is van dezelfde aard als het elders gebruikte 'mijn geliefden', letterlijk: uw liefde. Met 'geëerd' wil de vertaling de eerbied uitdrukken waarmee Augustinus zich richt tot de kerkgemeenschap als lichaam van Christus.
4. Joh 20,2.
5. Joh 20,2.

6. Vgl. Joh 20,4-8.
7. Vgl. Joh 20,8-9.
8. Joh 20,17.
9. Joh 20,17.
- io. Vgl. Hnd 1,3-11.
- ii. Hnd i,ii.
12. Joh 20,17.
13. Lc 24,38-39•
14. Vgl. Joh 19,34 en Joh 20,28. 1s. Joh 20,17.
16. Vgl. Mc 5,22.
17. Vgl. Mc 5,23.35 en Lc 8,42.49•
18. Mt 9,21.
19. Lc 8,45.
20. Mc 5,31.
21. Lc 8,46.
22. Lc 8,46.
23. Joh 20,17.
24. Joh 1,1.
25. De hele Christus is hier te interpreteren als de volledige Christus, God en mens. Christus' goddelijkheid valt samen met bestaan als het Woord. Als Woord Gods is Hij de tweede persoon van de Drieëenheid en de gelijke van de Vader.
26. Vgl. de geloofsbelijdenis van het Concilie van Constantinopel in 381.
27. Maria Magdalena, de kerk en hier in het bijzonder de doopleerlingen.

#### SERMO 246

- I. Schrifttekst: Joh 20,1-18; datum: dinsdag in de eerste week van Pasen 412 of 413; tekst: Poque 1966, 294306. Vgl. Verbraken 1976, 117.
2. Vgl. Joh 20,8-9.
  3. Vgl. Joh 20,8-9.
  4. Joh 20,2.
  5. Vgl. Joh 20,2.
  6. Vgl. Joh 20,9.
  7. Joh 20,15.
  8. Vgl. Mt 13,31-32, Mc 4,30-32 en Lc 13,18-19.
  9. Vgl. Mt 13,32.
  - Io. Mt 17,20.
  - r. Vgl. Joh 20,15.
  12. Vgl. Lc 24,5.
  13. Vgl. Joh 20,16.
  14. Vgl. Lc 10,20 en Apk 20,12.
  15. Vgl. Joh 20,16.
  16. Joh 20,17.
  17. Joh 20,17.
  18. Vgl. Lc 24,37.
  19. Lc 24,37-39.
  20. Joh 20,17.
  21. Joh 20,17.
  22. Vgl. Joh 18,12.
  23. Vgl. Mt 27,34, Mc 15,24, Lc 23,24 en Joh 19,23.
  24. Augustinus plaatst in zijn preken meerdere malen manicheeërs en photinianen tegenover elkaar. De eersten loochenen dat Christus mens is, de laatsten dat Hij God is.
  25. Photinus (vierde eeuw) was een leerling van Martellus van Ancyra. Hij werd bisschop van Sirmium rond 344. Volgens Augustinus ontkende hij de preëxistentie van Christus, maar leerde wel dat Jezus Christus uit een maagd was geboren en een groot mens was. De photinianen werden veroordeeld op het Concilie van Constantinopel in 381.
  26. Joh 20,17.
  27. Joh 15,16.
  28. Joh 20,17.
  29. Rom 1,3.
  30. Ps 21 (22),II.
  31. Fil 2,7.
  32. Joh 20,17.
  33. 'God heeft ons allen gevormd' betekent hier niet: God heeft ons geschapen, maar: Hij heeft ieder van ons vorm gegeven in de moederschoot, terwijl tegelijk in ons, mensen, ook de aflegger van de zonde als een rode draad door de geslachten heen loopt.
  34. Letterlijk: met de aflegger van de zonde. Een aflegger is een scheut die een eigen leven gaat leiden los van de moederplant door middel van de ingreep van het afleggen: het ombuigen van de ranken tot op de grond. Deze worden dan gedeeltelijk met aarde bedekt, waardoor er nieuwe wortels ontstaan.
  35. Zie noot 34.
  36. Joh 20,17.
  37. Vgl. Job 14,4.
  38. Joh 20,17.

#### SERMO 247

1. Schrifttekst: Joh 20,19-23; plaats: Hippo; datum: vrijdag in de eerste week van Pasen (tussen 400 en 417); tekst: M 1700, V 713-715 (= PL 38,1156-1158). Vgl. Verbraken 1976,
2. Vgl. Joh 20,19.

3. De behandeling van Joh 21,21-23 in twee gedeelten maakt waarschijnlijk dat Joh 20,1-18 in de morgen werd voorgelezen en Joh 20,19-23 in de namiddag.
4. Vgl. Lc 1,31-34.
5. Vgl. Mt 14,25.
6. Vgl. Mt 14,29.
7. Vgl. Lc 1,37.
8. Mt 19,24. Vgl. Mc 10,25 en Lc 18,25.
9. Vgl. Mt 19,25. Vgl. Mc 10,26 en Lc 18,26.
10. Vgl. Lc 18,27.

#### SERMO 250

1. Schrifttekst: Joh 2r,1-14; plaats: Hippo; datum: vrijdag in de eerste week van Pasen in 412 of 413; tekst: Poque 1966, 116, 308-324. Vgl. Verbraken 1976, 118.
2. Vgl. I Kor 1,27.
3. Vgl. i Kor 1,26-29.
4. Vgl. Js 40,4. Augustinus' keuze deze tekst van Jesaja aan te laten sluiten bij de eerdere tekst van Paulus vindt zijn grond in het beeld van hoog en laag, dat terugkeert in 'mensen van hoge en lage rang'.
5. 'Toegang hebben tot de genade van de Heer' betekent: het doopsel ontvangen. Vgl. conf. 8,2,3.
6. Vgl. 2 Kor 6,10.
7. Mt 4,19 en Mc 1,17.
8. Lc 5,5•
9. Vgl. Lc 5,4-7.
10. Mt 4,19 en Mc 1,17..
11. Vgl. Mt 4,20 en Mc 1,18.
12. Vgl. Lc 5,4.
13. Vgl. Lc 5,4.
14. Vgl. Mt 22,10, waar sprake is van een koning; en Lc 14,16-24 van een zekere man die in vers 21 nader aangegeven wordt als de heer des huizes.
15. Mt 24,13.
16. Vgl. Job 1,21.
17. Ps 118 (119),53.
18. Ps 118 (119),53•
19. Ps Zoo (ioi),i.
20. Vgl. Lc 5,4.
21. Vgl. Joh 21,6.
22. Mt 25,34.
23. Letterlijk: boventallig, doordat ze buiten het getal der uitverkorenen vallen.
24. Vgl. en.Ps. 99,12 en en.Ps. 39,10. Augustinus doelt met 'veel te veel' zowel op het vastgestelde getal der uitverkorenen als op de massa lauwe christenen.
25. Mt 24,13.
26. Ez 33,11.
27. Ps 39 (40),6 volgens de Latijnse tekst.
28. Joh 21,11.
29. Het aantal aanwezigen tijdens de preek wordt door Suzanne Poque op meer dan driehonderd geschat (Vgl. Poque 1966, 23).
30. Vgl. Apk 7,9.
31. Vgl. Js 11,2-3 (2).
32. Ps 110 (iii),io.
33. 2 Kor 3,6.
34. Vgl. Ex 20,2-4.
35. Vgl. Ex 20,7.
36. Vgl. Ex 20,8.
37. Het idee dat de zondag in het kader van de tien geboden de opvolger is van de sabbat, vindt men bij de Latijnse vaders niet, mede omdat de zondag niet als de zevende maar als de eerste dag van de week werd beschouwd. De zondag als opvolger van de sabbat is een gedachte die pas sinds de zesde eeuw vanuit het Oosten het Westen binnendringt. Augustinus maakt een onderscheid tussen de sabbat of zevende dag, en de dag des Heren, de eerste dag van de week. De sabbat is voorafbeelding van de eeuwige sabbat, waarin de mens in God rust, terwijl op de dag des Heren de verrijzenis van de Heer wordt gevierd. Voor Augustinus hoeft de christen de dag des Heren niet te heiligen door lediggang. Hij ziet het onderhouden van de sabbat, de besnijdenis en het brengen van dierenoffers als die verplichtingen van de wet waarvan de christenen ontslagen zijn. De Joodse observantie van de sabbat noemt hij vleselijk (carnaliter), omdat hij haar interpreteert als een zich overgeven aan nietsdoen. De christenen moeten deze observantie geestelijk beleven, als een voorproef op de eeuwige sabbat van Gods rust. Augustinus' visie op de sabbat wordt echter niet alleen bepaald door de wijze waarop, naar zijn mening, zijn Joodse tijdgenoten haar beleefden. Vgl. Poque 1966,322-323.
38. Mt 22,40.
39. Ex 20,12.
40. Ex 20,14.
41. Ex 20,13.
42. Ex 20,15.
43. Vgl. Ex 20,16.
44. Vgl. Ex 20,17.
45. Vgl. Ex 20,17.
46. 2 Kor 3,6.
47. Voor een overzicht van alle plaatsen waar Augustinus over de twee visvangsten spreekt, en van zijn uitwerkingen van het getal 153, zie Wilmart 1929, 144-155.

## SERMO 251

1. Schrifttekst: Joh 21,1-14; plaats: Hippo; datum: vrijdag in de eerste week van Pasen (tussen 412 en 416); tekst: M 1700, V 720-723 (= PL 38,1167-1171). Vgl. Verbraken 1976, ii8.

2. Vgl. Lc 5,4-5 en Joh 21,1-14.

3. Vgl. Lc 5,7.

4. Vgl. Lc 5,6-7.

5. Vgl. Joh 21,6.

6. Mt 25,31-33.

7. Vgl. Mt 25,34•

8. Mt 25,41

9. Vgl. Joh 21,6. io. Vgl. Joh 21,6.

Ps 39 (40),6. Dit vers wordt in de schrifttekst van Augustinus vervolgd met: 'Ze hebben zich vermenigvuldigd boven tal.'

12. Ps 39 (40),6 volgens de Latijnse tekst.

13. Vgl. Joh 21,8-11.

14. Vgl. Lc 5,7.

15. Vgl. Joh 21,11.

16. Vgl. Joh 21,11.

17. Mt 5,17-19.

18. Mt 13,47.

19. Vgl. Mt 13,48.

20. Mt 13,49•

21. Mt 13,49-50.

22. Mt 6,2.

23. Mt 23,2-3.

24. Vgl. Mt 23,3.

25. Vgl. Mt 5,19.

26. Mt 5,19.

27. Mt 5,19.

28. Mt 5,19.

29. Mt 5,20.

30. Mt 25,34.

31. Mt 5,20.

32. Vgl. Mt 23,2-3.

33. Vgl. Gn 1,3.

34. Vgl. Gn 1,6.

35. Vgl. Gn 1,9-12.

36. Vgl. Gn 1,14-18.

37. Vgl. Gn 1,20-21 volgens de Latijnse tekst.

38. Vgl. Gn 1,24-25.

39. Vgl. Gn 1,26-28.

40. Vgl. Gn 2,3.

41. Vgl. 2 Kor 3,6.

42. 2 Kor 3,6.

43. Mt 5,25.

44. Ex 20,14.

45. Vgl. Ex 20,17.

46. Ex 20,12.

47. Vgl. Ex 20,16.

48. Vgl. Mt 5,25.

## SERMO 252

Schrifttekst: Joh 21,1-14; plaats: Carthago of Hippo; datum: waarschijnlijk op vrijdag in de eerste week van Pasen op 18 april 396; tekst: M 1700, V 723-727 (= PL 38,1171-1179). Vgl. Verbraken 1976, 118.

2. Vgl. Mt 7,7-8 en Lc 11,9-10.

3. Vgl. Joh 21,3.

4. Vgl. Joh 21,4-5.

5. Vgl. Joh 21,6.

6. Vgl. Joh 21,6.

7. Vgl. Joh 21,6.

8. Joh 21,11.

9. VVgl. Lc 5,4•

Ic). Vgl. Joh 21,6. ii. Vgl. Lc 5,6-7. 12. Vgl. Lc 5,4. 13. Joh 21,6.

14. Vgl. Lc 5,7.

15. Vgl. Lc 5,7.

16. Vgl. Joh 21,11.

17. Vgl. Mt 13,47-50.

18. Vgl. Lc 5,7.

19. Vgl. Mt 21,42; Hnd 4,11; i Pe 2,7.

20. Vgl. Ef 2,13-22.

21. Vgl. Hnd 4,34-35.

22. Vgl. Mt 11,29-30.

23. Vgl. Lc 5,7.

24. Vgl. Hnd 11,1-3 en Hnd 15,1-5.

25. Vgl. Ef 2,14. 26. Hier plaatst Augustinus de vleselijke tegenover de geestelijke mens. Het begrippenpaar vleselijk-geestelijk

duidt in deze samenhang de tegenstelling aan tussen gelovigen die zijn blijven steken in de angst, en gelovigen die toegroeien naar de liefde: de tegenstelling tussen de angstvallige letterknecht en de gerijpte gelovige. Door de geestelijke mensen aan het getal te binden geeft Augustinus aan dat het aantal van de laatsten door God is vastgesteld.

27. Vleselijke tekens betekent hier de letterlijke uitvoering van de heilstekens, die in het vernieuwde bestel door een geestelijke of overdrachtelijke interpretatie moet worden vervangen. Het gaat hier om de tekens van verbond en godsverering zoals besnijdenis en offerdienst, die door de komst van Jezus Christus zijn opgeheven tot de besnijdenis van het hart en het betonen van barmhartigheid. Augustinus drukt de samenhang en verbondenheid van het oude en het nieuwe heilsbestel uit met het beeld van schaduw en licht.

28. Augustinus somt hier een aantal dragers van ondeugden op, onder wie de bezoekers van schouwspelen. Om de vertoonde onderwerpen afkomstig uit de heidense mythologie en om de opgevoerde obsceniteiten verfoeit de bisschop theaterbezoek. 29. Door hun egoïstische en consumptieve instelling bleven deze gelovigen steken in de letterlijke uitvoering van wat ze gewend waren, zonder zich om de betekenis ervan te bekommeren. Over het probleem van de drinkgelagen op kerkelijke hoogtijdagen in de Afrikaanse kerken en over de afschaffing ervan, zie ep. 22 en 29. Vgl. Van der Meer 1947, 448-457.

30. Vgl. Lc 5,7.

31. De donatisten erkenden niet het ambt van de kerkelijke bedienaren, die tijdens de vervolgingen aan het begin van de vierde eeuw de heilige boeken aan de vervolger hadden overgeleverd. Noch erkenden ze de kerken, die deze ambtsdragers toestonden na de vervolging weer werkzaam te zijn. De arianen loochenden de godheid van Jezus Christus. Zij werden genoemd naar Arius (ca.250-ca.336), een priester te Alexandrië. De photinianen ontleenden hun naam aan Photinus (vierde eeuw), bisschop van Sirmium in Pannonië (vgl. s. 246,4). De cataphrygiërs, een andere naam voor montanisten, vormden een apokalyptische beweging in de tweede helft van de tweede eeuw. De manicheeërs hingen de leer aan van de gnosticus Mani (ca.216-276), die werkzaam was in de hoofdstad van het Perzische rijk (vgl. s. 237,1).

32. Vgl. Mt 13,48.

33. Vgl. Mt 3,12 en Lc 3,17.

34. Vgl. Mt 3,12 en Lc 3,17.

35. Vgl. Lc 5,1-11.

36. Vgl. Joh 21,6.

37. Vgl. i Kor 4,5.

38. Vgl. Joh 21,6.

39. Vgl. Hnd 1,3.

40. Vgl. Hnd 1,9.

41. Vgl. Hnd 2,1-4 en 4,31.

42. Vgl. Mt 4,2 en Lc 4,2.

43. Vgl. Ex 34,28.

44. Vgl. 3 Reg (= i K) 19,8.

45. Vgl. Mt 17,1-3, Mc 9,2-4 en Le 9,28-31.

46. Joh 1,10-11.

47. Vgl. Gn 1,1-2,3.

48. Vgl. Ez 37,9; Da 7,2 en 11,4; Mt 24,31 en Mc 13,27.

49. In de geografie van de klassieke auteurs komen vijf, vier of drie werelddelen voor. Europa, Afrika en Azië werden gerekend onder de continenten van de bewoonde wereld. Men hield ook rekening met het bestaan van een onbewoond continent.

50. Vgl. Nu 14,20-35.

51. Vgl. Mt 20,2: denarie of tienling.

52. Vgl. Mt 20,9-16.

53. Volgens kerkelijk gebruik wordt er in de vijftigdagentijd niet gevestigd. 54.1 Kor 3,17.

55. Mt 25,29.

## SERMO 2S3

1. Schrifttekst: Joh 21,15-25; plaats: Hippo; datum: zaterdag in de eerste week van Pasen in 412 of 413; tekst: Poque 1966, 326-336. Vgl. Verbraken 1976, 119.

2. Joh 21,16.

3. Vgl. Joh 21,15.

4. Vgl. Joh 21,17.

5. Joh 21,17.

6. In s. 229N,2 wijst Augustinus erop dat met Petrus, die door Christus ondervraagd wordt, de hele kerk bedoeld is.

7. Vgl. Joh 18,17.25.27.

8. Joh 21,15.16.17.

9. Vgl. Joh 21,18-19.

to. i Joh 3,16.

11. Joh 13,37.

12. Joh 21,15.16.17.

13. Vgl. Joh 18,17 en 25-27.

14. Vgl. Mt 27,35, Mc 15,24-25, Lc 23,33 en Joh 19,18.

i5. Vgl. Lc 23,46; Joh 19,30.

16. Vgl. Joh 19,34.

17. Vgl. Mt 27,60, Mc 15,46,

Lc 23,53 en Joh 19,41-42.

18. Joh 21,19.

19. Moeten we veronderstellen dat sommige gelovigen onder het gehoor van Augustinus de schrifttekst thuis nog eens overlazen? Bood de bibliotheek van het klooster of van het bisschopshuis te Hippo aan bezoekers de gelegenheid de Schriften te lezen? Of richt Augustinus zich hier met name tot de monniken, maagden en weduwen, kortom tot de groep der godgewijden? Vgl. Mohrmann 1948, lx.

20. Vgl. Mt 8,19 en Lc 9,57. Augustinus legt deze woorden Petrus in de mond. Bij Matteüs is sprake van een schriftgeleerde; in de versie van Lucas wordt het opengelaten wie deze woorden heeft uitgesproken.

21. Vgl. Joh 13,36-37.

22. Joh 13,36.
23. Joh 21,19.
24. Vgl. Joh 13,36.
25. Vgl. Joh 21,19.
26. Vgl. Joh 21,19-20.
27. Vgl. Joh 21,21.
28. Vgl. Joh 21,22.
29. Vgl. Joh 21,22.
30. Vgl. Joh 21,23.
31. Vgl. Joh 21,23.
32. Vgl. Joh 21,23.
33. Vgl. Mt 7,7 en Lc 11,9.
34. Joh 21,19.
35. Vgl. Joh 21,22.
36. Joh 21,22.
37. Joh 21,22.
38. Letterlijk: het redelijke. Bedoeld is hier het redelijke gedeelte van het levensbeginsel of de ziel. Met de dieren heeft de mens het vitale of niet-redelijke gedeelte van de ziel gemeen. In het uitdrukkelijk noemen van de redelijke ziel keert Augustinus zich tegen de ketterij der apollinaristen, die Jezus Christus slechts een vitale ziel toekenden, zie bijvoorbeeld s.237.
39. Joh
40. Joh 1,1.2-3.
41. Joh 21,22.
42. Hier doet Augustinus een beroep op Christus, de innerlijke leermeester in de mens. De gedachten die de predikant door het gesproken woord van buitenaf aan de hoorder meedeelt, kunnen door de hoorder slechts met behulp van de innerlijke leermeester begrepen en beaamd worden.

#### SERMO 256

1. Plaats: Carthago; datum: zondag 5 mei 418; tekst: M 170o, V 734-736 (= PL 38,1190-1193) + Morin 1930, 719 (= PLS 2,742 = s.Wilmart Add 19). Vgl. Verbraken 1976, 120.
2. Vgl. Rom 7,23.
3. Vgl. Job 7,1.
4. Mt 26,41, Mc 14,38. Vgl. Le 22,40.
5. Mt 6,12. Vgl. Lc 11,4.
6. Mt 6,12. Vgl. Lc 11,4.
7. Mt 6,13 en Lc 11,4.
8. Mt 6,13.
9. Vgl. Mt 6,13. io. Rom 7,22-23. ii. Rom 7,23.
12. Rom 7,23.
13. Rom 7,24.
14. Rom 7,24.
15. Vgl. Hnd 9,15.
- i6. Rom 7,24-25.
17. Rom 7,24.
18. Rom 7,25.
19. Vgl. i Kor 15,50-57.
20. I Kor 15,53.
21. Vgl. I Kor 15,53.
22. Vgl. I Kor 15,53-54 en Js 25,8.
23. I Kor 15,54.
24. I Kor 15,54. Vgl. Js 25,8.
25. Kor 15,55•
26. i Kor 15,56.
27. Ps 36 (37),Io.
28. I Kor 10,13.
29. I Kor 10,13.
30. Mt 26,41, Mc 14,38. Vgl. Lc 22,40.
31. Ps 120 (121),8. Augustinus ziet uitgaan als uit de oven worden genomen (vgl. s. 223E,I).
32. Rom 8,10. 33. Rom 8,10.
34. Rom 8,11.
35. Kor 15,45.
36. Rom 8,11.
37. Vgl. 2 Tim 3,13.
38. De lector Marianus en de diaken Jakobus stierven de marteldood te Lambesa in Noord-Afrika. Zij werden onthoofd in 258 tijdens de christenvervolgning door keizer Valerianus. Aan deze martelaren is s.284 van Augustinus gewijd.

#### SERMO 259

1. Schriftekst: Joh 20,19-29; plaats: Hippo; datum: achtste dag van Pasen tussen 393 en 400; tekst: M 1700, V 738-741 (= PL 38,1196-1201. Vgl. Verbraken 1976, 120-121.
2. Joh 20,29.
3. Vgl. Mt 25,31 en Apk 4,10 en 5,8.
4. Vgl. Joh 21,11.
5. I Kor 4,5.
6. Vgl. Mt 1,17.

7. Vgl. Gn 1,26.
8. i Kor 2,9.
9. Op de achtste dag van Pasen werden tijdens de viering de doopkleren afgelegd en begaven de pasgedoopten zich in de basiliek weer onder de overige gelovigen.
- io. Vgl. Ex 3,8.
- II. Vgl. Ps 81 (82),I.
12. Gn 3,19.
13. Gn 2,17.
14. Ps io5 (io6),i en Ps 117 (ii8),i volgens de Latijnse tekst.
15. Na de eerste week van Pasen keerden de pasgedoopten naar huis terug, veelal naar de dorpen in de omtrek van Hippo, nadat zij een tijdlang hadden gelogeerd in de bisschopsstad.
16. Vgl. Lc 6,37.
17. Vgl. Lc 6,38.
18. Lc 6,37.
19. Lc 6,38.
20. Vgl. Mt 6,19-20 en Lc 12,33.
21. 2 Kor 9,7.
22. Vgl. Lc 21,2.
23. Rom 13,7-8.

#### SERMO 260D

- i. Plaats: Hippo; datum: tweede zondag van Pasen ten vroegste in 412; tekst: Morin 5930, 498-501 (PLS 2,585-587 = s.Guelferbytanus i8).  
Vgl. Verbraken 1976, 185.
2. Ps 117 (118),24.
  3. Gn 1,3-5.
  4. Ef 5,8.
  5. Rom 1,17.
  6. Vgl. Hnd 4,32.
  7. Vgl. Ps 117 (118),24.
  8. Ef 5,8.
  9. 1 Kor 15,9.
  - IO. Gn 1,2.
  - II. Hnd 9,4, 22,7 en 26,14.
  12. I Kor 15,9.
  13. I Kor 15,10.
  14. Vgl. Ps 117 (118),24. i5. Mt 6,7.
  16. Mt 3,12.

#### SERMO 260E

1. Schriftlezing: Hnd 4,19-20; plaats: Hippo in de gedachteniskerk van de Twintig Martelaren; datum: achtste dag van Pasen ten vroegste in 410;  
tekst: Morin 1930, 502-503 (PLS 2,587-588 = s.Guelferbytanus 19). Vgl. Verbraken 1976, 185.
2. Vgl. Hnd 4,18.
  3. Hnd 4,19-20.
  4. Vgl. Hnd 4,20.
  5. Rom 10,17.
  6. Ps 17 (18),44.
  7. Vgl. Ps 17 (18),44.
  8. Ps 17 (18),45.
  9. Vgl. Hnd 4,20. IO. Ps 115 (I16),Io.
  - II. Joh 4,14.
  12. Ps I15 (116),II.
  13. Vgl. Kol 3,9-TO.

#### SERMO 263

1. Datum: Hemelvaartsdag 396 of 397;  
tekst: Morin 1930, 507-509  
(= s.Guelferbytanus 21 = PLS 2,591-593). Vgl. Verbraken 1976, 122.
2. Ps 49 (50),3.
  3. i Kor 2,8.
  4. Vgl. i Kor 15,54•
  5. Volgens de overlevering van de kerkvaders mocht de duivel met toestemming van God een val plaatsen voor de mens, maar alleen voor de mens. Door de gestalte van een mens aan te nemen heeft Jezus Christus echter de duivel verschalkt op het kruis. Daardoor verloor de duivel zijn macht over de mensheid. Zie verder bij s.265D,5.
  6. Apk 5,5.
  7. Vgl. i Pe 5,8.
  8. i Pe 5,8. 9.IPe5,8.
  - Io. Vgl. Mt 27,40-42, Mc 15,29-30 en Le 23,35-37.
  - II. Vgl. Joh 20,29.
  12. Mt 28,20.

## SERMO 263A

- i. Datum: Hemelvaartsdag tussen 396 en 400; tekst: Morin 1930, 347350 (= PLS 2,494-497 = s.Mai 98). Vgl. Verbraken 1976, 176.
2. Kol 3,1-2.
3. Hnd 9,4; 22,7 en 26,14. Mt 25,35.
4. Vgl. I Kor 13,13.
5. Joh 3,13.
6. Joh 3,13.
7. Vgl. Mt 28,20.
8. Lc 10,20.
10. Vgl. Rom 8,23 en 2 Kor 5,2-5. ii. Joh 3,13.
12. I Kor 12,12.
13. I Kor 12,12.
14. Vgl. Joh 3,13.
15. Gal 3,16. Vgl. Gn 12,7.
16. Gal 3,29.
17. Joh 3,13.
18. Joh 3,13.
19. Vgl. Joh 3,13.
20. Joh 3,13.
21. Vgl. Ef 5,31-32.
22. Mt 19,6. Vgl. Mc 10,8 en Gn 2,24.
23. Vgl. Mt 4,2, Mc 1,13 en Lc 4,2.
24. Vgl. Hnd 1,4.
25. Vgl. Mt 4,2, Mc 1,13 en Lc 4,2.
26. Vgl. Hnd 1,21.
27. Vgl. Mt 5,17.
28. Ps 106 (107),2-3 volgens de Latijnse tekst.
29. Mt 28,20.
30. Vgl. I Kor 9,25.
31. Rom 12,12.

## SERMO 265A

1. Datum: Hemelvaartsdag, 16 mei 418; tekst: Morin 1930, 391-395 (= PLS 2,528-531 = s.Liverani 8). Vgl. Verbraken 1976, 173.
2. Ps 117 (118),24.
3. Vgl. Mt 27,51-52.
4. Vgl. Mt 27,39-44 en Mc 15,29-32.
5. Vgl. Mt 28,13-15.
6. Van der Meer 1947, 376 herkent hierin een assonerend prozarijmpje en vertaalt aldus: Christus daalde neder, de hel lag open daar; / Christus steeg omhoog, de heemlen werden klaar / Christus op het hout, laat tieren zijn verachters, / Christus in het graf, laat liegen zijne wachters. / Christus in de hel, bezoekend dode wensen; / Christus in de hemel, laat geloven alle mensen!
7. Joh 14,25-28.
8. Vgl. Fil 2,6-7 volgens de Latijnse tekst.
9. Over de arianen zie s. 252 noot 31. io. Joh 4,24.
- II. Fil 2,8.
- I2. Joh 10,30.
13. Joh 14,28.
14. Ps 8,6 volgens de Latijnse tekst. i5. Joh 10,30.
16. Joh 14,28.
17. Joh 14,27-28. i 8. Joh 14,28.
19. Joh 10,30.
20. Vgl. Joh 1,14.
21. Mt 28,20.
22. I Joh 5,20.
23. Fil 2,6-7.
24. Joh 10,30. 25. Mt 26,38 en Mc 14,34.

## SERMO 265B

- i. Datum: Hemelvaartsdag tussen 396 en 412; tekst: Morin 1930, 413415 (PLS 2,531-532 = s.Casin. 2,7677). Vgl. Verbraken 1976, 158.
2. Vgl. Hnd 1,21.
3. Joh 3,13.
- 4• Joh 3,
- 5.Mt16,13.13•
6. Mt,6,i6.
7. Mt 26,64. Vgl. Mc 14,62 en Lc 22,69.
8. Joh 1,51.
9. Mt 28,20.
- io. Vgl. Joh 3,16.
- II. i Joh 5,20.
12. Hos 13,14 volgens de Latijnse tekst.
13. Vgl. I Kor 15,54•

14. Vgl. I Pe 3,22.
15. Vgl. Hnd 1,9-11.

#### SERMO 265D

1. Datum: Hemelvaartsdag tussen 400 en 418; tekst: Morin 1930, 659664 (= PLS 2,704-708 = s.Morin 57). Vgl. Verbraken 1976, 182. Hill 1993, 259 dateert deze tekst in het jaar 417.
2. Vgl. Lc 24,37.
3. Over de manicheeërs zie de Inleiding.
4. Vgl. 2 Tim 3,6.
5. Lc 24,38-39•
6. Vgl. Lc 24,38-39.
7. Joh 10,30.
8. Mt 26,38 en Mc 14,34.
9. Lc 24,46.
- io. Vgl. Joh 14,30. Li. Vgl. Joh 14,30.
12. Vgl. Joh 14,30.
13. Vgl. Joh 14,31. 14. Kor 15,54. is. Vgl. Hnd 1,9.
16. Hnd I,11.
17. Zach 12,10.
18. Hnd I,11.
19. Vgl. Hnd i,io-ii.
20. Lc 24,49•
21. Joh 3,27.
22. Ps 26 (27),9.
23. Jr17,5.
24. Vgl. Joh 1,14.
25. Joh i,i.

#### SERMO 265F

1. Datum: Hemelvaartsdag 405; tekst: Lambot 1952, 97-100 (= PLS 2,828-830 = s.Lambot 25). Vgl. Verbraken 1976, 172 en Hill 1993, 266.
2. Vgl. Joh 20,17.
3. Vgl. Fil 2,6-7.
4. Vgl. Fil 2,6.
5. Fil 2,7.
6. Vgl. Mt 20,28 en Mc 10,45.
7. Vgl. Js 53,11 volgens de Latijnse tekst.
8. Vgl. Apk 3,18.
9. Vgl. Joh 20,17.
- io. Vgl. Joh 20,17.
- II. Joh 20,17.
12. Ps 21 (22),II. Vgl. Ps 117 (118),28.
13. Ps 21 (22),II. Vgl. Ps 117 (118),28.
14. Joh 20,17.
15. Rom 8,17.
16. Vgl. Hnd I,ii.
17. Wellicht zinspeelt Augustinus hier op vieringen op de twintigste dag en op de vijftigste dag (20 + 30), waarop in Noord-Afrika nabestaanden van gestorvenen bijeenkwamen. Vgl. Hill 1993, 266.

#### SERMO 377

1. Datum: Hemelvaartsdag; tekst: M 1700, V 1028-1029 (= PL 39,16711673). Vgl. Verbraken 1976, 153.
2. Vgl. W 8,1.
3. Vgl. Ps 18 (19),6-7.
4. Vgl. Fil 2,7.
5. Vgl. Lc 2,52.
6. Vgl. Gal 3,13-14.
7. Vgl. Ps 18 (19),6.
8. Ps 23 (24),7.
9. Ps 23 (24),7.
10. Ps 23 (24),8.
- II. Ps 23 (24),9•
12. Ps 23 (24),10.
13. Ps 23 (24),8.
14. Ps 23 (24),9.
15. Vgl. Mt 16,19. 16. Ps 23 (24),10.
17. Ps 23 (24),8.
18. Ps 23 (24),10.

#### SERMO 395

- i. Datum: Hemelvaartsdag; tekst:  
M 1700, V 1067-1068 (= PL 39,1716-1717). Vgl. Verbraken 1976, 157.
2. Kol 3,1-2.

3. Rom 8,24-25.
4. Mt 28,20.
5. Hnd 9,4; 22,7 en 26,14.
6. Vgl. Gn 2,7.

#### SERMO 266

1. Schrifttekst: Ps 140,6; plaats: Carthago; datum: Pinksternacht (tussen 397 en 410); tekst: M 1700, V 756-759 (= PL 38,1225-1229). Vgl. Verbraken 1976, 123. Deze preek is gericht tegen enkele opvattingen van de donatisten, zie hiervoor de Inleiding.
2. Ps 140 (141),5 volgens de Latijnse tekst.
3. Ps ii5 (116),i'.
4. Vgl. Hnd 2,1 en 1,14-15.
5. Vgl. Hnd 2,3-4.
6. Vgl. Hnd 2,12-13.
7. Hnd 2,13.
8. Vgl. Hnd 2,13, Mt 9,17, Mc 2,22 en Lc 5,37-38.
9. Vgl. Hnd 2,15.
- io. Vgl. Hnd 8,9-24.
11. Vgl. Hnd 1,14-15.
12. Vgl. Hnd 8,5-8.
13. Vgl. Hnd 6,3-6.
14. Vgl. Hnd 8,5-24.
15. Hnd 8,27-39.
16. Vgl. Js 53,7-8 en Hnd 8, 32-33.
17. Hnd 8,36.
18. Vgl. Hnd 8,37-38 volgens de Latijnse tekst.
19. Vgl. Hnd 8,26-40.
20. Vgl. Mt 10,3, Mc 3,18, Lc 6,14 en Hnd 1,13.
21. Vgl. Hnd Fo.
22. Hnd Io,13.
23. Hnd 10,14.
24. Hnd 10,15.
25. Lc 13,29 en Ps 106 (107),3.
26. Hnd 10,13.
27. Hnd 10,20.
28. Hnd 10,28. 29. Vgl. Hnd 10,44.
30. Joh 3,8.
31. Joh 3,8.
32. Ps 140 (i4i),5 volgens de Latijnse tekst.
33. Vgl. Mt 12,30, Lc 11,23.
34. 1 Kor 11,27 en 29.
35. Vgl. Joh 13,26-27.
36. Ps 140 (141),5 volgens de Latijnse tekst.

#### SERMO 267

1. Datum: Pinksteren, 2 juni 412; tekst: M 1700, V 759-760 (= PL 38, 1229-1231. Vgl. Verbraken 1976, 123.
2. Augustinus speelt hier met de begrippen *solemnitas* en *solet in anno*; *perennitas* en *per anno*.
3. Vgl. Joh 16,7.
4. Joh 16,7.
5. Vgl. Hnd 1,15.
6. Vgl. Hnd 1,14-15.
7. Vgl. Mt 9,17, Mc 2,22 en Lc 5,37-38.
8. Joh 7,39.
9. Het antwoord van de Heer op het gebed en het geestelijke verlangen van de leerlingen was de Heilige Geest.
- To. Vgl. Hnd 10,45-47.
- II. Vgl. Hnd 2,12-13.
12. Mt 9,17. Vgl. Mc 2,22 en Lc 5,37-38.
13. Vgl. Hnd 1,6.
14. Hnd 1,7.
15. Hnd i,8.
16. Ps 44 (45),ii.
17. Ps 44 (45),Li.

#### SERMO 272B

1. Plaats: Hippo; datum: Pinksteren, 10 juni 417; tekst: Morin 1930, 380385 (PLS 2,522-527 = s.Mai 158). Vgl. Verbraken 1976, 178.
2. Vgl. Hnd 2,4 en 2,13.
3. Mt 9,17, Mc 2,22 en Lc 5,37.
4. Mt 16,23.
5. Vgl. Mt 27,56, Mc 15,40 en Mt 28,9; Lc 23,48 en 24,39; Joh 20,27.
6. Vgl. Hnd 1,4.14•
7. Vgl. Kol 3,9-To.
8. Theogenes was één van de bisschoppen van Hippo ten tijde van Cyprianus. Hij had in Hippo een gedachteniskapel.
9. Vgl. Tob 2,1-2.

- Io. Vgl. Hnd 4,32.
- ii. Vgl. Ex 12,5.
- 12. Vgl. Rom 1,3.
- 13. Vgl. Mt 1,1-17 en Lc 3,23-38. 14. Vgl. Mt 25,31-46.
- F5. Vgl. I Pe 1,19.
- i6. Joh 1,29.
- 17. Vgl. Ex 19,1-19.
- 18. Vgl. Joh 5,2.
- 19. Rom 7,24-25.
- 20. Vgl. Ex 31,18.
- 21. Lc 11,20. Vgl. Mt 12,28.
- 22. Mt 12,28. Vgl. Lc 11,20.
- 23. Vgl. i Kor 12,4.
- 24. Vgl. Dt 5,22 en 9,10.
- 25. Vgl. Dt 9,10.
- 26. 2 Kor 3,3.
- 27. Joh 8,7.
- 28. Vgl. Joh 8,3-9. 29. Joh 8,10-11. 30. Vgl. Joh 8,6.
- 31. Vgl. Mt 13,3-9; Mc 4,3-9 en Lc 8,5-8.
- 32. Vgl. Ex 12,6.
- 33. Ex 19,1.
- 34. Vgl. Ex 19,11.
- 35. Mt 11,28-30.
- 36. Vgl. Joh 8,11. 37. Vgl. Ps 22 (23),5.

#### SERMO 378

- 1. Datum: Pinksteren; tekst: M 1700, V 1029-1030 (= PL 39,1673-1674)• Vgl. Verbraken 1976, 154.
- 2. Rom 5,5.
- 3. Vgl. Hnd 1,15.
- 4. Vgl. Lc 24,49.
- 5. Vgl. Lc 24,49.
- 6. Vgl. Gn 2,7.

## Register op bijbelteksten

Gn I,I  
 Gn i,i  
 Gn 1,1-2,3  
 Gn 1,2 Gn 1,2-5 Gn 1,3 Gn 1,3  
 Gn 1,3-5 Gn 1,5 Gn 1,6 Gn i,6 Gn 1,9-12  
 Gn 1,14-18  
 Gn 1,20-21\* Gn 1,24-25 Gn 1,26  
 Gn 1,26-28 Gn 2,3  
 Gn 2,7  
 Gn 2,17  
 Gn 2,21-22  
 Gn 2,24  
 Gn 3,1-6  
 Gn 3,19  
 Gn 4,15  
 Gn 12,7 Gn 18,1-15 Gn 25,26 Gn 25,30 Gn 30,24  
 Gn 32,25-33 Gn 32,26\*  
 223A,I,2  
 223 A, I  
 252,10  
 223A,3; 260D,I 226  
 22342,3  
 223D,2; 226; 251,4  
 260D,I  
 226  
 223A,2  
 251,4  
 251,5  
 251,5  
 251,5  
 251,5  
 259,2  
 251,5  
 251,5  
 216,2; 378; 395,2 259,3  
 218,14 263A,3  
 191,3  
 259,3  
 201,3 263A,2 223A,2 229F,2  
 208,1  
 218,15  
 2291,2  
 2291,3  
 Gn 32,26 2291,2  
 Gn 32,27 2291,2  
 Gn 32,28-29 2291,2  
 Gn 32,28-31 2291,2  
 Gn 49,9 218,12  
 Gn 49,9 2231,2  
 Ex 3,8 259,4  
 Ex 3,14 223A,5  
 Ex 3,15 223A,5  
 Ex 3,15-16 223A,5  
 Ex 12,1-16 202,3; 210,3  
 Ex 12,5 272B,2  
 Ex 12,6; 272B,6  
 Ex 12,46 218,13  
 Ex 15,1 2231,2  
 Ex 15,21 2231,2  
 Ex 19,1-19 272B,3  
 Ex 19,4-5 216,3  
 Ex 20,2-4 250,3  
 Ex 20,7 250,3  
 Ex 20,8 250,3  
 Ex 20,12 250,3; 251,7  
 Ex 20,13 250,3  
 Ex 20,14 250,3; 251,7  
 Ex 20,14 251,7  
 Ex 20,15 250,3  
 Ex 20,16 250,3; 251,7  
 Ex 20,17 210,8  
 Ex 31,18 272B,3  
 Ex 34,28 210,9; 252,10

Lv 5,7 196A

Lv 12,6 196A

Lv 16,4 196A

Een \* betekent dat de betreffende Bijbeltekst in het Latijn sterk afwijkt van moderne vertalingen op basis van de Griekse of Hebreeuwse grondtekst. Indien een Bijbeltekst is gecursiveerd, duidt dat op een vrij gebruikte tekst. In het register wordt verwezen naar preeknummer en paragraaf.

ALS LICHT IN HET HART 284

## REGISTER OP BIJBELTEKSTEN

285

Ps 57 (58),\* 201,2; 218,7

Ps 58 (59),1\* 201,2; 218,7

Ps 58 (59),2\* 201,3

Ps 60 (61),3 210,8

Ps 67 (68),27 2,6,4

Ps 68 (68),22 218,11,12

Ps 70 (71),18 217,3

Ps 71 (72),4 216,5

Ps 72 (73),27 216,5

Ps 72 (73),28 216,5

Ps 76 (77),II 216,9

Ps 81 (82),1 259,4

Ps 83 (84),5 243,8

Ps 84 (85),12 189,2,3; 191,2

Ps 84 (85),12 191,2; 195,3

Ps 90 (91),13 222

Ps93 (94),lo 229P,2

Ps 94 (95),6 216,9

Ps 95 (96),-2\* 189,1; 217,6

Ps 100 (101),I 250,2

216,4

Ps 101 (102),4

Ps TOT (102),8 223F,3

Ps 103 (104),20-21 210,5

Ps 103 (104),21 210,5

Ps 103 (104),24 223A,I

Ps 105 (106),I\* 259,3

Ps 106 (107),2-3\* 263A,4

Ps ,o6 (107),3 266,6

Ps 110 (III),IO 250,3

Ps 114 (II5),I 229P,4

Ps ,15 (II6),IO 260E,2

Ps 115 (116),II 260E,2; 266,1

Ps 116 (117),1 216,7

Ps 117 (118),\* 259,3

Ps 117 (118),24 229B,I,2;

2600,1; 265A,I

Ps 117 (118),24 226; 2600,1

Ps 117 (118),28 265F,2

Ps 118 (,,9),53 250,2

Ps 118 (119),120\* 205,1

Ps 120 (121),4 223G,I

Ps 120 (121),8 223E,1; 256,3

Ps 134 (135),2 243,8

Ps 138 (139),12 219

Ps 140 (141),5\* 266,1,7,8

Ps 141 (42),2 205,3

Nu 11,33 Nu 14,20-35

Dt 5,8-9 Dt 5,21

Dt 5,22

Dt 8,3

Dt 9,io

2 S 7,12-13 1 K5,19

1 K 17,1-6 ,K17,9

1 K17,11

1 K17,13

1 K 19,8 2K4,1837

2 K 4,28-35

2 K 4,29

2 Kr 3,1-4,22 Tob 2,1-2

Job 1,21

Job 5,19

Job 7,1

Job 7,1\* Job 20,17

Ps 2,3

Ps 2,6

Ps 2,7-8

Ps 3,6  
 Ps 5,5\*  
 Ps 8,3  
 Ps 8,6\*  
 Ps 16 (17),lo  
 Ps 17 (18),II-II2  
 Ps 17 (18),44  
 Ps 17 (18),45  
 Ps 17 (8),46\*  
 Ps 18 (19),1  
 Ps 18 (19),2  
 Ps 18 (19),2 Ps 18 (19),5 Ps 18 (19),6 Ps 18 (19),6-7  
 Ps 18 (19),13-14 Ps 18 (19),14  
 PS 2I (22),II  
 208,1  
 252,11  
 2,6,3  
 210,8 272B,5  
 208,1 272B,5  
 217,4  
 217,4  
 239,3  
 239,3  
 239,3  
 239,3  
 210,9; 252,10 196A  
 196A 196A  
 217,4 272B,2  
 250,2  
 216,8  
 210,5; 256,1 223E,1  
 246,5  
 216,10  
 218,5,6  
 218,6  
 223B,2; 223F,3 189,1  
 375  
 265A,6  
 216,9  
 210,5 260E, I 260E, I 229F,3  
 201,1; 202,4  
 203,1; 375  
 204A 204A 191,2; 195,3; 377  
 377  
 216,10  
 216,3  
 216,8; 246,5; 265F,2  
 Ps 21 (22),13-14 Ps 2I (22),17  
 Ps 21 (22),17-18\* Ps 21 (22),17-19\* Ps 21 (22),28-29  
 Ps 21 (22),19  
 Ps 21 (22),32\*  
 Ps 22 (23),4  
 Ps 22 (23),5  
 Ps 23 (24),6 Ps 23 (24),7 Ps 23 (24),8 Ps 23 (24),9 Ps 23 (24),Io  
 Ps 25 (26),12  
 Ps 26 (27),3 Ps 26 (27),4 Ps 26 (27),Io Ps 26 (27),13 Ps 29 (30),7 Ps 29 (30),7-8 Ps 29 (30),8  
 Ps 32 (33),9  
 Ps 33 (34),13 Ps 33 (34),19  
 Ps 35 (36),Io Ps35 (36),Io Ps35 (36),12  
 Ps 36 (37),io Ps 39 (40),6\*  
 Ps 39 (40),i3  
 Ps 40 (4),9 Ps 40 (41),II Ps 41 (42),4 Ps 41 (42),4 Ps 41 (42),5 Ps 41 (42),5\* Ps 44 (45),3 Ps 44 (45),3 Ps 44 (45),11 Ps 46 (47),4  
 Ps 48 (49),7,  
 Ps 49 (50),3 Ps 49 (50),11 Ps 56 (57),1\* Ps 56 (57),2  
 222  
 216,11 218B,2  
 218B,I 218B,2  
 218,8 216,7 229F, I 272B,6  
 216,8  
 377  
 377  
 377  
 377  
 216,4  
 216,1  
 216,1

216,8  
 216,5  
 229-0,1; 229P,4 229-0,4  
 229-0,1; 229P,4 223A,2  
 216,4 216,4 217,5 216,9 216,10  
 256,2  
 250,2; 251,2 218,3  
 223F,3 223F,3  
 210,5; 223A,4 2,6,5  
 223A,4  
 223A,4  
 195,2  
 210,4  
 229J,4; 267,3 218,6  
 229-0,1  
 263,1  
 222  
 201,2; 218,7 217,5  
 Ps 141 (I42),6  
 Ps 145 (146),6  
 Ps 146 (147),3  
 Ps 146 (147),5  
 Ps 146 (147),8  
 Ps 147,13-14  
 Ps 148,5  
 Spr 9,2 Spr 9,5 Spr 10,1 Spr 15,2o  
 Hl 1,7\* Hl 1,7 (8)\*  
 W 8,1 W9,14 Sir 18,30  
 Sir 27,5 (Eccli 27,6) Js 1,3  
 Js 2,3  
 Js 5,7\*  
 Js 8,4  
 JS 8,14 Js 9,8 Js 11,2  
 Js 25,8 JS 26,18\*  
 Js 28,16 Js 40,4 Js 53,2 Js 53,7 Js 53,7-8  
 Js 53,8 Js 53,8  
 Js 53,11\*  
 JS 54,1 Js 58,3-4  
 JS 58,5 Jr 6,32 Jr 6,41 Jr 6,50.51  
 Jr 16,19 Jr 17,16\*  
 Jr 31,31  
 Jr 31,31-32  
 Ez 16,51  
 216,5 223A,2 216,4 216,9 222  
 2,6,9 223A,2 2,6,4 2,6,4 216,7 216,7 229-0,3 229-0,3  
 377  
 210,5  
 210,11 223E, I  
 189,4; 375  
 218,6  
 205,3  
 202,2  
 2297,4 242A,I  
 250,3  
 256,2 210,7 229J,4  
 250,1  
 210,4 229P,4  
 266,4  
 195,1; 196,1  
 195,1; 196,1; 210,4  
 265F,,  
 195,2  
 205,3  
 205,3  
 2,6,3  
 216,3  
 216,3  
 203,3 229B,I 196A 196A  
 202,2  
 Ez 33,11 Ez 37,9  
 Da 7,2  
 Da 11,4 Da 13  
 Ho 3,14\* Hos 4,5\* Mi 5,1  
 Hab 3,18 Zach 12,10 Mt 1,1-17 Mt 1,17 Mt 1,18 Mt 2,1

**Nieuwe Testament**

Mt 2,2  
 Mt 2,2  
 Mt 2,2-6 Mt 2,2-8 Mt 2,3  
 Mt 2,3-5 Mt 2,4-5 Mt 2,5  
 Mt 2,5-6 Mt 2,5-12 Mt 2,9  
 Mt 2,9-10  
 Mt 2,11  
 Mt 2,12  
 Mt 2,13-16  
 Mt 3,12  
 Mt 3,12  
 Mt 3,16-4,2 Mt 4,2  
 Mt 4,3  
 Mt 4,19 Mt 4,20 Mt 5,10 Mt 5,14 Mt 5,17 Mt 5,17 Mt 5,19 Mt 5,19 Mt 5,20 Mt 5,25  
 250,3 Mt5,25 251,7  
 252,10 Mt5,42 239,5  
 252,10 Mt5,44 210,12; 211,6  
 252,10 Mt 5,45 229B,I  
 196,2 Mt 6,2 251,3  
 265B,4 Mt 6,7 260D,2  
 223D,2 Mt 6,9 211,3  
 375 Mt 6,10 211,3  
 223D,1 Mt 6,12 208,2; 211,1,3;  
 265D,6 256,1  
 272B,2 Mt 6,12\* 211,2,3  
 259,2 Mt 6,13 223E,I; 256,1  
 191,4 Mt 6,13 256,1  
 203,3  
 201,1  
 201,2; 202,I;  
 203,1; 239,6  
 201,3 202,3 202,1  
 204A  
 201,2  
 375  
 202,1  
 201,3; 375  
 201,2; 202,1;  
 203,1; 239,6  
 203,2; 239,6 202,4  
 202,2 260D,2  
 252,5 210,2  
 252,10; 263A,4 208,1  
 250,1,2  
 250,2 218,4 226  
 251,3 263A,4  
 251,3,4  
 251,4 251,4 251,7  
 375  
 Mt 6,19-20 259,5  
 Mt 6,19-21 216,3  
 Mt 6,26-32 216,3  
 Mt 7,3 211,1  
 Mt 7,7 253,4  
 Mt 7,7-8 252,1  
 Mt 8,3 216,11  
 Mt 8,5-8 203,2  
 Mt 8,10 203,2  
 Mt 8,11-12 201,2  
 Mt 8,11-12 218,7  
 Mt 8,19 253,3  
 Mt 8,23-25 2231,1  
 Mt 8,28-34 216,11  
 Mt 9,14 210,4  
 Mt 9,15\* 210,4  
 Mt 9,16-17 210,4  
 Mt 9,17 267,2; 272B,I  
 Mt 9,17 266,2; 267,1  
 Mt 9,18-26 216,11  
 Mt 9,21 243,2; 245,3  
 Mt 10,3 266,5  
 Mt 10,16 216,10  
 Mt 10,23 202,2  
 Mt 11,11 210,3  
 Mt 11,28 216,11

Mt ,29-30 252,3  
 Mt 11,30 189,4  
 Mt 12,28 272B,4  
 Mt 12,28 272B,4  
 M112,30 266,7  
 Mt 13,1-9 216,1  
 Mt 13,3-7 216,3  
 Mt 13,3-9 272B,5 Mt 22,40 202,2  
 Mt 13,17 210,4 Mt 23,2-3 251,3,4  
 Mt 13,19-22 216,3 Mt 23,3 251,3  
 Mt 13,23 216,3 Mt 24,13 250,2  
 Mt 13,24-30 237,4 Mt 24,31 250,3  
 Mt 13,30 216,3 Mt 24,31 252,10  
 Mt 13,31-32 246,3 Mt 24,46 239,4  
 Mt 13,32 246,3 Mt 25,13 223D,3  
 Mt 13,47 251,3 Mt 25,29 252,12  
 Mt 13,47 50 252,2 Mt 25,31 259,2  
 Mt 13,48 251,3; 252,4 Mt 25,31-33 251,2  
 Mt 13,49 251,3 Mt 25,31-46 272B,2  
 Mt 13,49-50 251,3 Mt 25,34 229B,2; 229-0,1;  
 Mt 14,22-33 223E,I 250,3; 251,4  
 Mt 14,25 247,2 Mt 25,34 239,7; 251,2  
 Mt 14,29 247,2 Mt 25,35 263A,I  
 Mt 15,21-27 203,2 Mt 25,40 239,7  
 Mt 15,28 203,2 Mt 25,46 235,4  
 Mt 16,13 265B,3 Mt 26,34 229-0,1,2  
 Mt 16,13-20 229P,I Mt 26,35 229P,4  
 Mt 16,16 229P,I; 265B,3 Mt 26,38 265A,7; 265D,3  
 Mt 16,17-19 229P,I Mt 26,41 223B,I; 223E,I;  
 Mt 16,18 229P,I 256,1,3  
 Mt 16,19 377 Mt 26,41 223B,2; 2231,2,3;  
 Mt 16,23 272B,I 223G,2  
 Mt 16,24 218,2 Mt 26,50 375  
 Mt 17,1-3 252,10 Mt 26,64 265B,3 ,  
 Mt 17,1-13 210,9 Mt 26,69-75 223E,1; 229-0,1;  
 Mt 17,20 246,3 229P,3  
 Mt 18,28 239,5 Mt 26,70 229P,4  
 Mt 18,23 35 210,12 Mt 27,24 201,2  
 Mt 19,6 263A,3 Mt 26,72 229P,4  
 Mt 19,24 247,3 Mt 27,25 229F,1  
 Mt 19,25 247,3 Mt 27,33 218,3  
 Mt 20,1-16 216,3; 239,1 Mt 27,34 218,11  
 M120,2 252,11 M127,35 218,8; 246,4;  
 Mt 20,2-13 210,8 253,3  
 Mt 20,9-16 252,11 Mt 27,37 218,5  
 Mt 20,28 2651,1 Mt 27,38 218,4  
 Mt 21,7-10 204A Mt 27,39-44 265A,I  
 Mt 21,20-10 189,4 Mt 27,40-42 263,2  
 Mt 21,42 252,3 Mt 27,45 201,1  
 Mt 21,43 218,7 Mt 27,51-52 265A,I  
 Mt 22,10 250,2 Mt 27,56 272B,I  
 Mt 22,31-32 223A,5 Mt 27,60 223D,3; 253,3  
 Mt 22,40 250,3 Mt 28,1 196A  
 Mt 28,1-10 Mt 28,9 Mt 28,9 Mt 28,9-10 Mi 28,11  
 Mt 28,13-15 Mt 28,20  
 Mt 28,20 Mc 1,10-13 Mc 1,13 Mc 1,17 Mc 1,18 Mc 1,41  
 Mc 2,18 Mc 2,19-20 Mc 2,21-22 Mc 2,22 Mc 2,22 Mc 3,8  
 Mc 4,1-9 Mc 4,3-9 Mc 4,4-7 Mc 4,8  
 Mc 4,14-19 Mc 4,30-32 Mc 4,35-38 Mc 5,1-20 Mc 5,21-43 Mc 5,22 Mc 5,23 Mc 5,31 Mc 5,35 Mc 8,34 Mc 9,2-4 Mc 9,2-8 Mc  
 10,8 Mc 10,25 Mc 10,26 Mc 10,45 Mc 11,1-11 Mc 11,7-11 Mc 12,26-27 Mc 13,27 Mc 14,30  
 2291,1 243,1 272B,1 2291,3 2291, I 265A,1  
 239,7; 263,3; 263A,4; 265A,7; 265B,3; 395,2 263A,2  
 210,2 263A,4  
 250,1,2  
 250,2  
 216,11  
 210,4  
 210,4  
 210,4 272\$, I  
 266,2; 267,1,2 266,5  
 216,1 272B,5  
 216,3  
 216,3  
 216,3  
 246,3 223E,I  
 216,11

216,11  
 245,3  
 245,3  
 243,2; 245,3 245,3  
 218,2  
 252,10  
 210,9 263A,3  
 247,3  
 247,3  
 196,4; 2651,1 189,4  
 204A 223A,5  
 252,10  
 229-0,1,2  
 Mc 14,34 z65D,3  
 Mc 14,34 z65A,7  
 Mc 14,38 222; 223B,I;  
 256,1,3  
 Mc 14,38 223B,2; 223E,1;  
 2231,2,3; 223G,2  
 Mc 14,46 375  
 Mc 14,62 26513,3  
 Mc 14,66-72 223E,I; 229-0,1;  
 2291,3  
 Mc 15,22 218,2  
 Mc 15,24 218,8; 246,4  
 Mc 15,24-25 253,3  
 Mc 15,26 218,5  
 Mc 15,27 218,4  
 Mc 15,29-30 263,2  
 Mc 15,29-32 265A,I  
 Mc 15,33 201,1  
 Mc 15,36 218,11  
 Mc 15,40 272B,I  
 Mc 15,46 253,3  
 Mc 16,1-2 196A  
 Mc 16,1-8 229F  
 Mc 16,11-13 2291,1  
 Mc 16,12 239,2  
 Mc 16,12 235,1  
 Mc 16,14 229F,I  
 Lc 1,23 196,2  
 Lc 1,31-34 247,2  
 Lc 1,37 247,2  
 Lc 1,39-40 196,2  
 Lc 1,41-42 196,2  
 Lc 1,49 216,9  
 Lc 1,51-52 216,11  
 Lc 1,53 216,11  
 Lc 2,7 189,4; 202,2,4;  
 204A; 239,6  
 Lc 2,8 202,1; 203,1,3  
 Lc 2,8-12 202,1  
 Lc 2,9-14 203,1; 239,6  
 Lc 2,14 203,1  
 Lc 2,20 203,2  
 Lc 2,21-24 196A  
 Lc 2,22-35 217,6  
 Lc 2,26 217,6  
 Lc 2,27-32 196A  
 Lc 2,29 Lc 2,36-37 Lc 2,52 Lc 3,1-2 Lc 3,17 Lc 3,21-22  
 Lc 3,23-38 Lc 4,2  
 Lc 4,18 Lc 5,1-11 Lc 5,4 Lc 5,4-5 Lc 5,4-7 Lc 5,5 Lc 5,6-7 Lc 5,7  
 Lc 5,13 Lc 5,33 Lc 5,34-35  
 Lc 5,36-38 Lc 5,37 Lc 5,37-38 Lc 6,14  
 Lc 6,28 Lc 6,37  
 Lc 6,37-38  
 Lc 6,38 Lc 7,1-7 Lc 7,9  
 Lc 7,11-17 Lc 7,28 Lc 8,4-8 Lc 8,5-7 Lc 8,5-8 Lc 8,11-14 Lc 8,22-24 Lc 8,27-29 Lc 8,40-55 Lc 8,42 Lc 8,44 Lc 8,45 Lc 8,46 Lc  
 8,49 Lc 9,23  
 217,6  
 196,2  
 216,7; 377 210,2  
 252,5 210,2 272B,2  
 252,10; 263A,4 216,11  
 252,7  
 250,2,3; 252,1,2 251,1

250,2  
 250,2  
 251,1; 252,2  
 251,1,3;  
 252,2,3,4  
 216,11  
 210,4  
 210,4  
 210,4 272B,4  
 266,2; 267,1,2 266,5  
 211,6  
 259,4  
 205,3; 208,2; 210,12  
 259,4  
 203,2  
 203,2  
 216,11  
 210,3  
 216,1  
 216,3 272B,5  
 216,3  
 2231,1 216,II  
 216,11  
 245,3  
 243,2  
 243,2; 245,3 245,3  
 245,3  
 218,2  
 Lc 9,28-31 Lc 9,28-36 Lc 9,57 Lc 9,62 Lc 10,3 Lc 10,20 Lc 10,20 Lc 10,24 Lc 11,2 Lc 11,3 Lc 11,4 r Lc 11,4  
 Lc 11,9 Lc 11,9 Lc 11,9-10 Lc II,20 Lc 11,20 Lc 11,23 Lc 12,32 Lc 12,33  
 Lc 12,33-34 Lc 12,35-36 Lc 12,43  
 Lc 13,18-19 Lc 13,28-29 Lc 13,29 Lc 13,29 Lc 13,32 Lc 14,16-24 Lc 15,4  
 Lc 15,8  
 Lc 15,11-32 Lc 15,20 Lc 15,24  
 Lc 15,32  
 Lc 17,22  
 Lc 18,25  
 Lc 18,26  
 Lc 18,27  
 Lc 18,38  
 Lc 20,37-38  
 Lc 21,2  
 Lc 21,34  
 Lc 22,31-32  
 Lc 22,33 252,10  
 210,9  
 253,3  
 216,1  
 216,10 263A,2  
 246,3  
 210,4  
 211,3  
 211,3; 242A,3  
 211,3; 256,1 208,2; 2II,I,2; 223E,I; 256,1 260D,2  
 253,4  
 252,1 272x,4 272B,4  
 266,7  
 239,7 259,5  
 216,3  
 210,7  
 239,4  
 246,3  
 218,7  
 266,6  
 203,3; 210,8 375  
 250,2 216,II 216,11 216,11 216,11 229-0,2 229-0,2  
 210,4 247,3 247,3 247,3 189,4 223A,5  
 259,5 205,2 210,6 229-0,1  
 Lc 22,33 Lc 22,34  
 Lc 22,37 Lc 22,40 Lc 22,46  
 Lc 22,53 Lc 22,54 Lc 22,55-62  
 Lc 22,61  
 Lc 22,61  
 Lc 22,61-62  
 Lc 22,69  
 Lc 23,24 Lc 23,33 Lc 23,34 Lc 23,35-37 Lc 23,36 Lc 23,38 Lc 23,44 Lc 23,46 Lc 23,48 Lc 23,53

Lc 24,1  
 Lc 24,1-10 Lc 24,5  
 Lc 24,11 Lc 24,13-15 Lc 24,15 Lc 24,16 Lc 24,17 Lc 24,21 Lc 24,25-27  
 Lc 24,29 Lc 24,31 Lc 24,37 Lc 24,37  
 Lc 24,37-39 Lc 24,38  
 Lc 24,38-39  
 2295,4  
 229-0,1,2;  
 229P,3  
 218,4  
 223F,2,3; 256,1,3  
 223E4,2; 2235,1; 223G,2  
 216,6  
 2295,3; 375  
 2235,1; 229-0,1; 229P,3  
 229-0,1  
 229-0,1  
 229-0,1;  
 2295,3,4  
 265B,3  
 246,4  
 218,3; 253,3  
 208,2; 218,8,11 263,2  
 218,11  
 218,5,6  
 20I,I  
 253,34  
 272B,1  
 2230,3; 253,3 196A  
 229F,I  
 246,3  
 2295,1  
 235,1  
 235,2  
 235,2; 239,2 235,1  
 235,2 229F,I  
 235,3  
 239,2; 253,3 237,1  
 229J,1,2; 237,3;  
 246,4; 2650,1 246,4  
 191,2; 229J,2; 237,3  
 229J,2; 237,3;  
 245,2; 265D,2  
 Lc 24,38-39 Lc 24,39 Lc 24,39 Lc 24,41\* Lc 24,41 Lc 24,42 Lc 24,43 Lc 24,43 Lc 24,44-46 Lc 24,46 Lc 24,47 Lc 24,49 Lc  
 24,49 Joh I,I  
 Joh 1,1  
 Joh 1,1-3 Joh 1,3 Joh 1,3 Joh 1,5 Joh 1,9  
 Joh 1,10 Joh 1,10-11  
 Joh 1,11  
 Joh 1,12 Joh 1,14  
 Joh 1,14  
 Joh 1,18 Joh 1,29 Joh 1,51 Joh 2,4 Joh 2,18 Joh 2,19 Joh 2,20 Joh 2,21  
 Joh 3,8  
 Joh 3,13 Joh 3,13 Joh 3,16 Joh 3,27 Joh 4,6  
 265D,2  
 229J,2,5; 237,3 272B,I  
 229J, 3 229J, 3 229J,3 229J,3 242A,3 229J,4  
 229J,4,5; 265D,3 229J, 5  
 265D,6  
 378  
 196,1,3; 217,6;  
 223A,2; 226; 229P,4; 242A,I; 245,4  
 189,3; 202,2; 223A,I  
 242A,I; 253,5  
 223A,1; 239,5 196A  
 195,3  
 191,0; 216,4  
 222  
 252,10  
 195,3; 218,11 2I0,2  
 191,1; 237,1,4; 242A,I  
 195,3; 202,2; 265A,7  
 195,3  
 229P,4; 272B,3 265B,3  
 218,10  
 217,4

217,4  
 217,4  
 217,4  
 266,7  
 263A,I,2; 265B,2 263A,2  
 265B,4 265D,6 2297, I  
 Joh 4,14 Joh 4,14 Joh 4,22 Joh 4,24 Joh 5,2  
 Joh 5,21  
 Job 7,39 Joh 8,3-9 Joh 8,7  
 Joh 8,10-11 Joh 8,25 Joh 8,25\* Joh 8,58  
 Joh 9,1-6 Joh 10,2-5 Joh 10,3 Joh 10,14 Joh 10,30  
 Joh 11,1-44 Joh 12,24 Joh 12,24 Joh 13,26-27 Joh 13,36 Joh 13,36 Joh 13,36-37 Joh 13,37 Joh 14,1-4 Joh 14,2-3 Joh 14,3  
 Joh 14,6  
 Joh 14,25-28 Joh 14,27-28 Joh 14,28 Joh 14,30 Joh 14,31 Joh 15,5  
 Joh 15,7  
 Joh 15,16 Joh 16,7 Joh 16,7  
 Joh 16,19 Joh 16,20 Joh 16,21 Joh 16,21  
 2605,2  
 239,1  
 375  
 265A,3 27233,3 217,3  
 267,1  
 2725,5 2725,5 272B,5 223A,I 223A,I 196A  
 195,3  
 208,2  
 229-0,3  
 216,8  
 237,4; 265A,6,7; 265D,3  
 216,II  
 218,15 242A,I  
 266,7  
 2235,1; 253,3 253,3  
 253,3  
 2235,1; 253,3 195,3  
 239,2  
 217,6  
 189,2; 191,0; 204A  
 265A,I 265A,6 265A,6,7  
 265D,4 265D,4 217,6 217,6 246,5 267,1  
 267,1  
 210,7 210,7 210,7 210,7,8  
 Joh 16,22 210,7  
 Joh 16,22 210,7  
 Joh 17,3 217,1,3  
 Joh 17,3 217,2  
 Joh 17,24 217,5,6  
 Joh 18,17 2235,1; 229P,3;  
 253,1,3  
 Joh 18,21 375  
 Joh 18,25-27 2235,1; 229P,3;  
 253,1,3  
 Joh 19,15 201,2  
 Joh 19,17 218,2,3  
 Joh 19,18 218,4; 253,3  
 Joh 19,19 201,2; 218,7  
 Joh 19,19-22 218,5  
 Joh 19,20 218,6  
 Joh 19,21 201,2; 218,7  
 Joh 19-22 201,2  
 Joh 19,22 218,7  
 Joh 19,23 218B,2; 246,4  
 Joh 19,23-24 218,8,9  
 Joh 19,24 218B,2  
 Joh 19,26-27 218,10  
 Joh 19,28 218,11  
 Joh 19,29-30 218,11  
 Joh 19,30 218,12; 223F,2  
 Joh 19,30 253,3  
 Joh 19,32-33 218,13  
 Joh 19,34 218,14; 245,2;  
 253,3  
 Joh 19,38-41 218,15  
 Joh 19,41 223D,2  
 Joh 19,41-42 253,3  
 Joh 20,1 196A4  
 Joh 20,1-18 229F,I

Joh 20,2 245,1; 246,2  
 Joh 20,2 246,2  
 Joh 20,4-8 245,1  
 Joh 20,8-9 245,1; 246,2  
 Joh 20,9 246,2  
 Joh 20,15 246,3  
 Joh 20,15 246,3  
 Joh 20,16 246,3  
 Joh 20,17 243,1; 245,1,2,4;  
 246,3,4  
 Joh 20,17 265F,I,2  
 ALS LICHT IN HET HART 292  
 REGISTER OP BIJBELTEKSTEN 293  
 Joh 20,19 Joh 20,25 Joh 20,27 Joh 20,27-28 Joh 20,28 Joh 20,29 Joh 20,29 Joh 21,3 Joh 21,4-5 Joh 21,6 Joh 21,6  
 Joh 21,8-11 Joh 21,11 Joh 21,11  
 Joh 21,15  
 Joh 21,15 Joh 21,15-17 Joh 21,15-25 Joh 21,16 Joh 21,16 Joh 21,17  
 Joh 21,17  
 Joh 21,18-19 Joh 21,19 Joh 21,19 Joh 21,19-20 Joh 21,21 Joh 21,22 Joh 21,22 Joh 21,23 Hnd 1,3 Hnd 1,3-11 Hnd 1,4 Hnd 1,6  
 Hnd 1,7 Hnd 1,8 Hnd 1,9 Hnd 1,9-11 Hnd 1,10-11 Hnd  
 247,1  
 2298,1; 239,7 239,7  
 229F,I; 272B,I 239,7  
 245,2  
 259,1  
 263,3  
 252,1  
 252,1  
 252,2  
 250,3; 251,2;  
 252,1,7  
 251,3  
 250,3  
 251,3; 252,1,2; 259,2  
 229-0,2; 229P,2;  
 252,3; 253,2  
 229P,4; 253,1  
 229-0,1,3 229-0,1; 229P,I  
 253,1,2,3  
 229-0,2; 229P,4  
 229-0,3; 229P,2;  
 253,1,2,3  
 229-02;  
 229P,2,4; 253,1 253,2  
 253,3,5  
 253,3  
 253,4  
 253,4  
 253,5  
 253,5  
 253,4  
 252,10  
 245,2  
 263A,4; 27215,1 267,3  
 267,3  
 267,3  
 252,10; 2650,6 265B,5  
 265D,6  
 245,2; 265D,6  
 Hnd 1,11 265F,3  
 Hnd 1,13 266,5  
 Hnd 1,14 27213,1  
 Hnd 1,14-15 266,2,4; 267,1  
 Hnd 1,15 267,1; 378  
 Hnd 1,21 263A,4; 2693,1  
 Hnd 2,1 266,2  
 Hnd 2,1-4 252,10  
 Hnd 2,3-4 266,2  
 Hnd 2,4 2728,1  
 Hnd 2,12-13 266,2; 267,2  
 Hnd 2,13 266,2  
 Hnd 2,13 266,2; 2728,1  
 Hnd 2,15 266,3  
 Hnd 2,29-41 202,4  
 Hnd 2,41 229F,I,2  
 Hnd 2,47 229F,I

Hnd 4,4 229F,I,2  
 Hnd 4,11 252,3  
 Hnd 4,18 2608,1  
 Hnd 4,19-20 2608,1  
 Hnd 4,20 2608,1,2  
 Hnd 4,31 252,10  
 Hnd 4,32 260D,I; 27213,2  
 Hnd 4,34-35 252,3  
 Hnd 5,14 229F,I  
 Hnd 6,3-6 266F,4  
 Hnd 7,39 223E,2  
 Hnd 7,47-48 217,4  
 Hnd 8,5-8 266,4  
 Hnd 8,5-24 266,4  
 Hnd 8,9-24 266,3  
 Hnd 8,21 218,9  
 Hnd 8,26-40 266,4  
 Hnd 8,27-39 266,4  
 Hnd 8,32-33 266,4  
 Hnd 8,36 266,4  
 Hnd 8,37-38\* 266,4  
 Hnd 9,4 239,7; 2600,I;  
 263A,I; 395,1  
 Hnd 9,15 216,5; 256,2  
 Hnd io 266,6  
 Hnd 10,11 203,3  
 Hnd 10,11-16 203,3  
 Hnd 10,13 266,6  
 Hnd 10,14 266,6  
 Hnd 10,15 Hnd 10,15 Hnd 10,20 Hnd 10,28 Hnd 10,44 Hnd 10,45-47 Hnd 11,1-3 Hnd 11,19 Hnd 22,7  
 Hnd 26,14  
 Rom 1,3 Rom 1,3 Rom 1,17 Rom 2,8 Rom 2,9 Rom 2,10 Rom 4,25  
 Rom 5,5 Rom 5,5  
 Rom 6,4  
 Rom 6,9  
 Rom 6,9-11 Rom 6,19 Rom 6,19 Rom 7,22-23 Rom 7,23 Rom 7,24 Rom 7,24-25 Rom 7,25 Rom 8,10 Rom 8,11 Rom 8,17 Rom  
 8,23 Rom 8,24-25 Rom 8,30 Rom 9,32-33 Rom 10,3 Rom 10,4 Rom 10,10 Rom 10,17 Rom 11,1  
 Rom 11,7 Rom 11,17  
 266,6  
 208,1  
 266,6  
 266,6  
 266,6  
 266,7  
 267,2  
 252,4  
 208,1  
 239,7; 260D,i;  
 263A,1; 395,2 239,7; 260D,I; 263A,I; 395,2 246,5  
 2728,2  
 189,2; 260D,I 229F,2  
 229F,2 229F,2  
 196A; 223B,2; 2230,1  
 378  
 218,9 210,3 217,6 2238,1  
 216,2  
 216,2  
 256,1  
 256,1  
 256,1,2; 272B,3 256,2  
 256,2  
 256,3  
 256,3 265F,3 263A,2  
 395,1 216,9 229J,4 189,2 223G,2  
 191,4 2608,1 218,7 218,7 201,2; 203,3  
 Rom 11,19 201,2  
 Rom 11,20 201,2  
 Rom 11,24 201,2  
 Rom 11,25 202,4  
 R011112,1205,1  
 Rom 12,9 216,5  
 Rom 12,12 263A,4  
 Rom 13,7-8 256,6  
 Rom 13,13 2238,1  
 Rom 13,13-14 205,1  
 Rom 15,27 218,3  
 I Kor 1,12 229-0,3

I Kor 1,13 229-0,3  
 1 Kor 1,13 2238,1  
 I Kor 1,25 223F,2  
 1 Kor 1,26-29 250,1  
 1 Kor 1,27 250,1  
 I Kor 2,8 229J,4; 263,1  
 I Kor 2,9 259,2  
 1 Kor 2,9 216,5  
 I Kor 2,11 217,2  
 1 Kor 2,11 217,2  
 1 Kor 3,2 223A,2  
 1 Kor 3,6-8 216,3  
 I Kor 3,17 252,12  
 1 Kor 3,24 218B,I  
 i Kor 4,5 243,5; 259,?  
 1 Kor 4,5 252,7  
 I Kor 4,7 229J,4  
 1 Kor 4,10 218B,I  
 i Kor 6,15 217,4  
 1 Kor 6,19 217,4  
 1 Kor 7,5 208,1  
 1 Kor 7,9 196,2  
 1 Kor 7,32-34 191,4  
 1 Kor 9,14-27 216,6  
 1 Kor 9,25 263A,4  
 I Kor 10,4 229P,I  
 I Kor 10,13 223E,1; 256,3  
 i Kor 11,27 266,7  
 I Kor 11,29 266,7  
 1 Kor 12,4 2728,4  
 I Kor 12,12 263A,2  
 I Kor 13,3 218,4; 229J,3  
 1 Kor 13,13 263A,I  
 1 Kor 14,20 216,7  
 I Kor 15,9  
 I Kor 15,io  
 1 Kor 15,23  
 1 Kor 15,32  
 1 Kor 15,43  
 i Kor 15,44  
 I Kor 15,45  
 1 Kor 15,49  
 1 Kor 15,50-57  
 I Kor 15,53  
 1 Kor 15,53  
 1 Kor 15,53-54  
 I Kor 15,54  
 1 Kor 15,54  
 I Kor 15,55  
 I Kor 15,56  
 2 Kor 2,5  
 2 Kor 3,3  
 2 Kor 3,6  
 2 Kor 3,6  
 2 Kor 4,6  
 2 Kor 5,6  
 2 Kor 5,19  
 2 Kor 6,6 2 Kor 6,10 2 Kor 8,9  
 2 Kor 9,7 2 Kor 11,2 2 Kor 11,3 2 Kor 11,27 2 Kor 11,27 Gal 3,13-14 Gal 3,16  
 Gal 3,29  
 Gal 4,26-27 Gal 5,6  
 Gal 5,24  
 Gal 6,14  
 Gal 6,14  
 Ef 2,2  
 Ef 2,2  
 Ef 2,13  
 Ef 2,13-22 Ef 2,14  
 Ef 2,16  
 260D,I  
 260D,I  
 223D,2  
 210,7 242A,3  
 242A,3  
 256,3  
 216,2

256,2  
 242A,3; 256,2 256,2  
 256,2  
 256,2; 265D,5  
 263,1; 265B,5 256,2  
 256,2 263A,2  
 272B,5  
 250,3; 251,6 251,6  
 223D,2  
 210,5  
 219  
 211,4 250,1 239,6  
 259,5  
 191,3; 195,2  
 191,3 223B,I 219  
 377  
 263A,2 263A,2 195,2 222  
 205,1 205,1 218B,2 222  
 222  
 375  
 252,3  
 201,I; 202,I;  
 203,1; 252,3; 375 202,I  
 Ef 2,17 202,1  
 EI-443 216,7  
 Ef 4,26 208,2; 210,12  
 Ef 4,27 208,2  
 Ef 4,32 211,4  
 Ef 5,8 219; 222; 226;  
 229B,1; 260D,J  
 Ef5,8 195,3; 216,4; 226  
 Ef 5,29 242A,3  
 Ef5,3132 263A,3  
 Ef 6,12 219; 222; 2238,2  
 Fil 1,23 210,5  
 Fi11,23-24210,5  
 Fi12,6 196,1  
 Fi12,6 196A; 265F,I  
 Fil 2,6-7 265A,7  
 Fi12,6-7\* 265A,2; 2651,1  
 Fil 2,7 196,1; 196A;  
 246,5; 2651,1  
 Fit 2,7 191,0; 196,1; 377  
 Fil 2,8 265A,6  
 Fil 2,9-To 2231,2  
 Fil 4,5-6 216,10  
 K011,12 2188,2  
 Kol 1,13 222  
 K011,18 229J,5  
 Kol 2,14 237,1  
 Kol 3,1-2 263A,I; 395,1  
 Kol 3,5 216,5  
 Kol 3,5 216,5  
 Kol 3,9-10 216,2; 260E,2;  
 2728,1  
 Kol 3,13 211,1,6  
 Kol 4,1 211,4  
 I Tes 5,2 2298,1  
 I Tes 5,4-5 2298,1  
 1 Tes 5,5 22913,1  
 I Tes 5,7 2288,1  
 2 Tes 3,2 2291,1  
 2 Tes 3,2 2291,1  
 2 Tim 2,19 216,8  
 2 Tim 2,25 229-0,1  
 2 Tim 3,6 265D,2  
 2 Tim 3,13 256,3  
 Tit 1,15 208,1  
 Tit 1,15 205,2 Heb 8,8 196A ( 1 Joh 2,9 211,2  
 Heb 8,8-9 196A 1 Joh 2,15-16 219  
 Jak 1,2 2238,1 1 Joh 2,19 229-0,3  
 Jak 1,2 2238,1 1 Joh 3,2 210,7  
 Jak 1,22 211,1 1 Joh 3,2 216,2  
 1 Pe 1,19 272B,3 I Joh 3,15 211,2  
 1 Pe 2,6-8 229J,4 1 Joh 3,16 253,2  
 1 Pe 2,7 252,3 i Joh 5,20 265A,7; 265B,4

1 Pe 3,18 223B,1 1 Joh 5,20 217,1,3  
 1 Pe 3,22 265B,5 Apk 3,18 2651,1  
 I Pe 5,8 210,5; 222; Apk 4,7 210,5  
 2231,2; 263,2 Apk 4,10 259,2  
 1 Pe 5,8 210,5,6; 263,2 Apk 5,5 263,2  
 2 Pe 1,12 2231,1 Apk 5,5 210,5; 2231,2  
 2 Pe 1,19 210,6; 223D,3 Apk 5,8 259,2  
 I Joh 1,8 211,3 Apk 7,9 250,3  
 1 Joh 2,8 211,2 Apk 20,12 246,3  
 I Joh 2,9 211,2